

בסייעתא דשמיא

ט"ו בשבט

בהלכה ובאגדה

עם לימוד לשלחן ט"ו בשבט

חיברתיו וערכתיו בחסד ה' עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס"ט

שנת: "ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים" (במדבר יז כג)

טבת תשפ"א לפ"ק

השבת: הלכות שבת המעשיות, בערוף דברי אגדה להבנת יקרתה והשיבותה של שבת קודשנו. **הטהרה:** הלכות בשלשן ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. **פורמט צעמוני מרהיב עין.** **סדר היום:** השכמת הבוקר, ציצית ותפילין, תפילה ועוד, בערוף דברי אגדה נעימים ומחזקים. **להיות את:** חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה במעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה: **הנישואין:** גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, הופה, כתובה, מהלך השמחה, שבע ברכות, הנהגות הבית ועוד. **האבלות:** דיני ימי הסביעה, השלושים, השנה ועוד. וכן ענייני ילדיו נשמה, דברי נחמה וחיזוק. **כבוד אב ואם:** ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים. **ראש חודש ברכת המגן וברכת החמה:** בערוף חידושים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה. **הסעודה:** נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, ברכת המזון ועוד. ודברי אגדה מרתקים. **כשרות המטבח:** כשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, פת גויים, סבילת כלים ועוד. **ראש השנה יום הכיפורים:** הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. כולל סדר השליחות והגדת נדרים. **הג הסוכות:** ניסי ישראל במדבר, הג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האושפיזין, ועוד. **ימי החנוכה:** עם סיפור נס תנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד. **ט"ו בשבט:** מהות היום והלכותיו, עם סדר לשלוח ט"ו בשבט. **ימי הפורים:** הלכות פורים, וסיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! **כולל מגילת אסתר.** **הג הפסח:** הלכות הפסח, וסיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. **כולל הגדה של פסח עם פירוש קצר ומתוק.** **ימי העומר:** ספירת העומר, ליג בעומר, פסח שני ועוד. עם הרחבה מרתקת על מהות הימים בעבר ובהווה. **הג השבועות:** דיני החג יום טוב, סיפור מרתק של מתן תורה. **מגילת רות** משולבת בסיפורי המגילה. **ארבעת התעניות:** פרטי ההלכות, וסיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע לכל. **פרקי אבות:** עם פירושים מאירת עיניים להבנת פשט המשנה ופירושי שמחת הלל מדרשים, סיפורים וחיזוקים מרתקים. **מצוות הארץ:** שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל. **הרפואה:** הלכות שמירת הגוף והנפש, מצות ביקור חולים, טיעון הורים וקנים ועוד, ודברי אגדה מרתקים. **ברית מילה:** דברי אגדה מרתקים, ופרטי ההלכות לילודת, לברית, בחירת סם ועוד. עם סדר לימוד לברית יעקב. **מין הרב עובדיה:** הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והסקפה על מין מלכא וזקוקי, מזווית אישית. **תבורך מנשים יעל:** קיום לדמותה של האמא היקרה, אצילת הנפש ורבת האמונה, הרבנית יעל נקי עינה. **מארו השבת | סדר היום - מחולק ללימוד יומי:** מארו ג' חלקים פורמט כים. בלימוד 3 דקות מסיימים כל ההלכות בשנה.

אמיו האגודה: שבת, טהרה, סדר היום, להיות את, נישואין, אבלות, פרקי אבות, ברית מילה - 5.5 ש.

יתר החוברות - 3.5 ש. מחיר כל הסדרה [25 חוברות] - 104 ש. מארו שבת | סדר היום לימוד יומי ג' חלקים - 8.5 ש.

חוברות מקוצרות [טהרה, שבת, להיות את] - 3 ש. ברכישה מעל 100 חוברות מקוצרות - 1 ש לחוברת.

אפשרות להטבעת זהב על כל החוברות (עלות 70 אגורות לחוברת + מחיר המשלוח החל מ-100 חוברות זהות) - 02-5802398.

[קנינוז לחירה /רכישת האגודה: אופקים: 0504-185545 אור יהודה: 054-8438347 אור עקיבא: 0547-878874 אילת:

054-8491143 *אלעד: 054-8422891 *03-5233303 אריאל: 052-3066012 אשדוד: *052-7667048 *054-8447156 אשקלון: 052-7689873, 08-6722103 באר שבע: *054-8447230 *054-8499378 בית שאן: *052-7183329 בית שמש: *0528-985558, 02-9995076 ביתר עילית: *02-5807463 (A) 02-5802398 (B) בני ברק: *052-7646027 *0504-174567 [18:00-20:00] *054-8438347 בת ים: *054-2491168 *054-5847762 גדרה: *054-7429955 גן יבנה: *052-4315009, *052-5454211 דימונה: *054-8427237 הרעליה: *052-8046337 זכרון יעקב: *052-7129661 חדרה: *052-7117668 חולון: *052-5114046 *054-8499504 חיפה: *0507-8496499 *052-7657756 חצור: *052-7383715 חריש: *052-7161207 טבריה: *0508-361166 *054-8482638. סירת הכרמל: *0522-753310 יבנה: *052-7129739 *052-7157677 יד בנימין: *052-5277260 יהוד: *053-4158435, *052-7010722. יקנעם: *054-3320744 ירוחם: *052-7115988 ירושלים: *052-7114363 בית וגן *050-2290082 שמואל הנביא *02-5827008 סנהדריה *054-8487335 רמת שלמה *0545-810328 גילה *052-7141907 פסנת זאב *077-3396020 ק. יזבל *052-7141907 *053-2476758 נגעת מרדכי *0506-518504 ארמון הנציב כוכב יעקב: *058-7737616 כפר סבא: *050-4143094 כרמיאל: *052-5705148 לוד: *0504-107540 מגדל העמק: *0506-830791 מודיעין: *058-3278597, *08-9725742 מיצפה רמון: *052-4619144 נהריה: *053-4322936 נוף הגליל: *054-8461451 נתיבות: *077-5504905, *05271-53938 נתניה: *052-6473598 *0527-632800 *0507-776653 עכו: *055-6700579. עפולה: *052-4317340. עתלית: *054-8590068, *0546-303926 פתח תקוה: *054-3364241, *054-8439076, *0527603435 צפת: *0504-121786 קיסריה: *052-7644622 קרית גת: *0504-102069, *04-8492473, *0504-126950 קרית אתא: *054-2399998 קרית ארבע: *054-4441495 קרית גת: *052-4830879, *0533-126950 קרית מלאכי: *054-7429178 קרית ספר: *0504-172416. קרית שמונה: *05271-92976, *05271-250370, *054-2260186 ראשליצ: *0503332293. *055-6771727. *0533-000093. *05484-98449 רחובות: *052-7153567, *054-7429955 רעננה: *052-6575529, *054-7444103 רכסים: *054-8408840, *077-3005038, *052-7644622 רמלה: *053-8270570 שדרות: *053-3131382 תל אביב: *052-7661162. [גן ארבליון מלוא צד הכימ בעלות 60 ש: *05410995@okmail.co.il

אפיקי מים

ניתן בשמחה לצלם קטעים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכדומה. לא למטרות מסחר.

☺ לקבלת טופס הוי"ק וכן לקבלת העלון השבועי במייל: *05410995@okmail.co.il.

☺ לשותפות בזיכוי הרבים * באשראי בקהילות פון - 073-2757000 שלוחה 16563.

* חשבון בבנק הדואר 8413671 סניף 01 - עמותת אפיקי מים [ע"ר 580540094]. בטלפון: *052-7117576

🌀 תוכן העניינים 🌀

7	מזמור לתודה
15	הקדמה ט"ו בשבט – ראש השנה לאילן

שער האגדה

20	ט"ו בשבט – ובשורת ההתחדשות
27	תרומות ומעשרות ולקחיהם
44	שבח ארץ ישראל ופירותיה +מעלת הנטיעה +בל תשחית
60	כי האדם עץ השדה
75	"אֲשֶׁר בָּנִינוּ כְּנֹטִיעִים" – חינוך הילדים

מאמרים בענייני ט"ו בשבט

81	מפני מה נתאווה משה להיכנס לארץ ישראל?
82	חביבות האמוראים לארץ ישראל
83	קדושת ארץ ישראל
85	כל הדר בארץ ישראל, דומה כמי שיש לו אלוה
87	חיזוק בענייני ברכות

שער ההלכה

131	ט"ו בשבט שחל בשבת	92	מנהגי ט"ו בשבט
134	שבת שירה – פרשת בשלח	94	עיטור השלחן בפירות
136	ט"ו בשבט ללא תולעים	95	הקדימה לקדימה בברכות
139	מהלכות ערלה	99	סדר הקדימה בברכות
144	מהלכות נטע רבעי	116	ענייני ברכה אחרונה
146	מהלכות תרומות ומעשרות	123	סעודת ט"ו בשבט
157	סדר הפרשת תרומות ומעשרות	128	ליל ט"ו בשבט
		130	יום ט"ו בשבט

161	סדר לשלחן ט"ו בשבט
-----	--------------------

לתועלת המעיינים:

יש לציין שההלכות שבחוברת הן לכל הדעות, גם לבני ספרד וגם לבני אשכנז, לבד מההלכות שבארנו בהם במפורש, שיש חילוק בין בני אשכנז לבני ספרד.

העמודים המסומנים בהלכות ב- ( ) הם לפי הספר "חזון עובדיה" ט"ו בשבט - ברכות.

בס"ד

י"ז בטבת ה'תשפ"א

הסכמה

הובא לפני הקונטרס החשוב "ט"ו בשבט בהלכה ובאגדה", ערוך בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, שאסף וקיבץ כעמיר גורנה, האברך היקר מאוד, שוקד באהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, מרביץ תורה ברבים ומורה הוראה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמתו, כבוד שם תפארתו, הרב הגאון רבי דוד שלום נקי שליט"א, מתלמידיו המובהקים של מרן אאמו"ר פוסק הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, והולך בדרכו ההלכתית, לא זו מפסקיו ימין או שמאל, בין להקל ובין להחמיר, אשריו ואשרי חלקו.

אני מכיר את הרה"ג המחבר שליט"א עוד למעלה מ-30 שנה, וראינו עליו שיש לו עתיד רבני להפיץ תורה ויראה, אשריו שמזכה את הרבים, תמידין כהלכתן, מזה שנים, להרבות חיילים לתורה, להגדיל תורה ולהאדירה, עליו יאות להמליץ מה שאמרו חז"ל: "כל מי שיש בו יראת שמים, דבריו מתקבלים".

בחיבוריו היקרים, הוא מסכם בתמצית ובבירור את הדברים באופן נכון, ובשפה ברורה השווה לכל נפש, בבחינת דיברה תורה כלשון בני אדם, זריז ונשכר, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להבין ולהורות לשעה ולדורות, והביא הלכות מאשר עלה בספרי "ילקוט יוסף", וכן מספריו של מרן אאמו"ר עטרת ראשנו רבן של כל בני הגולה רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, זיע"א, והדבר הוא לתועלת מרובה לכל שכבות הציבור, לאברכים ולבעלי הבתים, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

כמו כן צירף דברי אגדה, מתוקים מדבש ונופת צופים, במעלת ערך האדם הנמשל לעץ השדה ועוד. הכל ערוך בטוב טעם ודעת, בלשון צחה וברורה השווה לכל נפש, מפי ספרים ומפי סופרים, למשוך לבבות הרכים לתועלת וזיכוי הרבים. וברוך ה', רבים לומדים בהם בשיעורים לציבור, ואף בבתי הספר לתלמידים, ובכך מרחיבים את ידיעותיהם בהלכות ובאגדות דברי רבותינו הקדושים.

משנה שמחה יש בליבי בשומעי, כי חוכרות רבות בעיקר של "שבת" ו"טהרה" מחולקות לאנשים ונשים הרחוקים מתורה ומצוות, ועקב כך, רבים מהם התחזקו בשמירת התורה והמצוות. וכמו כן, רבים קובעים סדר לימוד בחוכרות אלו הנכתבות בשפה קלה ונעימה, ואט אט מתקרבים לצור מחצבתם. ואף מוסרים בהן שיעורים רבים לציבור הרחב, וזכות הרבים גדולה היא עד מאוד. גם שמעתי שעורכים מבחנים לציבור ובבתי הספר מתוך החוכרות הללו, עם חלוקת מלגות ותעודות הוקרה. אין ספק שדבר זה מדרבן את הלומדים מאוד, ונותן להם חשק ורצון להתחזק בלימוד ההלכה למעשה ובאגדות חז"ל המביאים לידי יראת שמים טהורה.

וכבר כתב הגאון רבי חיים פלאגי בהקדמה לספרו "מועד לכל חי", משם מר זקנו הגאון הראשון לציון רבי יוסף רפאל חזן בעל שו"ת "חקרי לב", בשבח ספריו של הגאון החיד"א ז"ל, ובעיקר בספריו הקטנים כמו "מורה באצבע" וכדומה, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שווה בו, אחד חכם ואחד תם קוראים בו, ובעלי בתים ישאוהו בחיקם, והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך, בים וביבשה, שאין בו טורח כלום. והיה משבח בתהילותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה' ולעובדו בלבב שלם. עי"ש.

על כן, מצוה רבה לתמוך ולסייע בסיוע שיש בו ממש להוצאת חיבורים אלו, כי זיכוי הרבים גדול הוא מאוד, וכבר כתב מרן אאמו"ר זיע"א בשו"ת יביע אומר (חלק ח יורה דעה סימן לו), **שלהנצחת שם הוריו עדיף יותר להדפיס ספר הלכה לזכות בו את הרבים**. שכל המזכה את הרבים, זכות הרבים תלויה בו, ואין חטא בא על ידו. ושכרו כפול מן השמים. וכתב הרב לב אריה, המחדש חידושי תורה והמדפיסם, שכרם גדול יותר ממקריב קרבנות, **שעל ידי שמוציא לאור עולם ספר שיש בו זיכוי הרבים, מתכפרים לו עוונותיו. וכיון שהבן מזכה את אביו, ראוי להדפיס הספר לזכות את הרבים, ויהיה זה לעילוי נשמת ההורים, ויקויים בהם מה שנאמר (תהלים פד ח): "ילכו מחיל אל חיל"**.

גם הגאון רבי חיים פלאגי כתב, שלפי מה שכתב מרן הבית יוסף שכתבת חומשים וש"ס ופירושיהם, גם הם בכלל מצות כתיבת ספר תורה, **ושזה יותר מצוה גדולה ממה שיש תורמים לכתוב ספר תורה לקרוא בו ברבים**. לפי זה נראה שהוא הדין למי שנותן מעות נדבה להדפיס ספר חדש מתורתם של ראשונים או אחרונים, שזהו בכלל מה שאמרו (כתובות נ ע"א) "צדקתו עומדת לעד", זה הכותב ספרים ומשאלם לאחרים. והוא הדין למי שמדפיס מהונו ספר כתיבת יד בהלכה, אשר חובר על ידי מורה הוראה, ויש בו תועלת לרבים, שזה חשוב יותר מכתבת ספר תורה, שמוציאם לאור עולם, לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל, ולמען יעמדו ימים רבים, שבודאי שכרו כפול מן השמים, ואין לך הנצחה לעילוי נשמת ההורים גדולה מזו.

צא וראה במשנה מסכת אבות (פ"ג מ"א): עקביא בן מהללאל אומר, הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת? ולאן אתה הולך? ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון?... לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. וכתב מרן אאמו"ר זצוק"ל בספרו "ענף עץ אבות" הנה "דין" הוא על מעשיו של האדם שעשה פה בעולם הזה בהיותו חי עלי אדמות, אבל מהו "חשבון"? למשל, אדם שזכה לתרום למען הוצאת ספר בהלכה או באגדה כדי לזכות את הרבים. הנה בפטירתו לאחר אריכות ימים ושנים, קובעים לו מקום בגן עדן לפי מעשיו וזכויותיו ומקבל שכרו מאת ה'. אבל בראש השנה הבא, כאשר ספרי חיים וספרי מתים נפתחים לפני ה', באים שוב לדונו, ורואים כי הנה בשנה החולפת זכו עוד אנשים רבים ללמוד תורה בזכותו, והתחזקו בעבודת השם, והוסיפו אהבה ויראת שמים בלבבם. בשל כך פוסקים לו שכר נוסף ומקום גבוה ועליון יותר בגן עדן! והלה משתאה ואינו מבין, בעבור מה העלו אותו במעלות כה רמות, אך האמת היא שזוהו ה"חשבון" על תוצאות המעשים שלו. זהו החשבון על כל הזכויות שהלכו ונוספו לו במשך הזמן, וכך עולה הוא מחיל אל חיל! כמו כן, מי שיסד ישיבה או כולל ובית מדרש והחזיק תלמידי חכמים, או שתרם להוצאת חיבורים בהלכה או באגדה, ועל ידי פעולותיו ממשיכים לעלות במעלות התורה והיראה, אזי מידי שנה בשנה מעלים אותו שוב ושוב, עוד ועוד דרגות בגן עדן העליון! ועליו נאמר (ישעיה ג י): "אמרו צדיק פי טוב, פי פרי מעלליהם יאכלו". עי"ש.

ברכתי להרב המחבר שימשיך לזכות את הרבים, ויפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ויעלה מעלה מעלה במעלות התורה והיראה לגאון ולתפארת, והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ לגאון ותפארת, ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו", לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים. ויהיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח". אמנ.

בברכת התורה בהערכה ובאהבה רבה

יצחק יוסף

הראשון לציון והרב הראשי לישראל

הגאון הרב משה מרדכי קארפ שליט"א

מחבר סדרת הספרים "הלכות חג בחג" ועוד

דברי ברכה

הן ידידי היקר הרב הגאון המובהק רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, זכה להסתופף בצלו של גאון ישראל ומגדולי מזכי הרבים, ומקימי עולה של תורה, הראשון לציון הגאון רבנו **עובדיה יוסף זצ"ל**, אשר כל רז לא אניס ליה, וזיכה את הרבים באור תורתו ובספריו הרבים ובישחות חיזוק שהיה מכתת רגליו מעיר לעיר לדרוש לעם שבשדות, וזכה להחזיר עטרה ליושנה ליהדות ספרד, והגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א** אשר הוא מתלמידי, יצק מים אף על ידי בנו הראשון לציון הגאון רבי **יצחק יוסף שליט"א** בעל ה"ילקוט יוסף", וזכה לחבר חיבורים רבים "**בהלכה ובאגדה**" לחיזוק הרבים, והכל בשפה קלה וברורה אך ורק על פי פסקי רבותיו הנ"ל, ושילב בהם הרבה דברי חכמה ומוסר והתעוררות לעבודת השם יתברך, ותהילה להשם יתברך התקבלו החוברות לאלפיהם ורבותיהם בתפוצות ישראל.

והנני לברכו שימשיך ליכות את הרבים בחיבורים הקדושים של תורה ומוסר, ולהשיב רבים מעוון, עדי נזכה במהרה ל"זמלאה הארץ דעה את ה'".

כעתירת ידידו הדורש שלומו וטובתו

משה מרדכי קארפ

הגאון הרב זמיר כהן שליט"א

יו"ר ארגון "הידברות"

מכתב ברכה

הנני בזה בשבח הסדרה הנפלאה שחבורה על ידי ידיד נפשי המאור הגדול, גריס באורייתא תדירא ויראת ה' היא אוצרו, מרביץ תורה ברבים בפה מפיק מרגליות, הרה"ג הרב **דוד שלום נקי שליט"א**, אשר בהן אסף איש טהור וכתב בלשון בהירה את ההלכות העוסקות בחיי היום יום ומועדי ישראל, בדברים שכל יהודי צריך ללומדם היטב, לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, שהרי "לא עם הארץ חסיד", וללא ידיעת ההלכה אי אפשר לקיים את המצוות כראוי, גם כשהוא ירא שמים החפץ בכל נפשו ומאודו להתקרב לבוראו ולעשות רצונו בלב שלם.

ומה גם שהוסיף הרב שליט"א דברי מוסר ומאמרי ומדרשי חז"ל בדברים המאירים את המצוות ומחזקים ומעוררים להבין את מהות המצוות והחגים, בשפה השווה לכל נפש, וכבר פשטה סדרה זו בכל רחבי העולם היהודי באין ספור עותקים, ורבים מעידים כי היא שעמדה להם לשמור מצוות כראוי לאחר שקבעו לימודם בו בשבתם בביתם ובלכתם בדרך.

אשר על כן מצוה רבה לסייע ולפעול להדפסת סדרה חשובה זו, למען יגיעו לכל תפוצות ישראל בארץ ובעולם, להגדיל תורה ולהאדירה. ולא נצרכה אלא לברכה להרב המחבר שליט"א שיזכה להמשיך להרביץ תורה ברבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ויזכה את הרבים בעוד חיבורים רבים טובים ומועילים, מתוך הרחבת הדעת ושפע רב ברוחניות ובגשמיות.

"והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר יתן פרוי בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", אמן.

זמיר כהן

מזמור לתודה

אֹדָה ה' מֵאֵד בְּפִי, וּבְתוֹף רַבִּים אֶהְלֶלְנּוּ (ותהלים קט ל). מָה אֲשִׁיב לֵה', כָּל תַּגְּמוּלוֹהִי עָלַי (שם קטז יב). חֲסִדֵי ה' אֲזְכִּיר תְּהִלַּת ה', כָּעַל כָּל אֲשֶׁר גִּמְלָנוּ ה' (ושעיה סג ז). הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי, מֵעוֹדֵי עַד הַיּוֹם הַזֶּה (בראשית מח טו), אֲשֶׁר גִּבַּר חֲסָדוֹ עֲלֵינוּ, וּבִשְׁפִלְנוּ זָכַר לָנוּ, לְזִכּוֹתֵנוּ בְּזֵאת הַסִּדְרָה הַיְקָרָה וְהַנְּפִלְאָה "בְּהִלְכָה וּבְאִגְדָה", תְּשׂוּאוֹת חֵן חֵן לָהּ, אֲשֶׁר נִתְקַבְּלָה בְּשִׂמְחָה וּבִרְנָנָה, בְּכֹל מַדִּינָה וּמְדִינָה, בְּשִׁפְהָ קֵלָה וְנֹעִימָה, אֲצֵל כָּל שׁוֹחֲרֵי תוֹשִׁיָה. וְרַבִּים אֲשֶׁר בְּסִדְרָה זוֹ הוֹגִים, וְקוֹבְעִים בְּהֵם שִׁיעוּרִים, תַּמִּידִין כְּסִדְרֵן לּוֹמְדִים, זִקְנִים עִם נְעָרִים, יְגִיעֵי כַּפִּיִם וְאֲבֵרְכִים, וּמִשְׁתַּה הַנְּשִׁים כְּאֲנָשִׁים, מִיַּד יוֹם בְּיוֹמוֹ וּמִיַּד שַׁבַּת בְּשַׁבְּתוֹ, אֲשֶׁרֵי הֵעֵם שִׁכְחָה לָנוּ.

"ברוך אתה השם, אלוקינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", להוציא לאור עולם חיבור יקר זה, אשר מחזה שדי יחזה, ויקרא שמו בישראל "ט"ו בשבט בהלכה ובאגדה", סובב הולך על ענייני היום הגדול הזה, הוא ראש השנה לאילנות, אשר בו תלויות כמה וכמה הלכות: הן מענייני הברכות, והן ממנין שנות הערלה, וחשבון השנים לתרומות ומעשרות. גם הנהגות וחיזוקים, טובים ומועילים, משלים ונמשלים, מפי סופרים ומפי ספרים, מן התלמוד ומן המדרשים, הם הם דברי חז"ל הקדושים והטהורים, אשר מפייהם אנו חיים, ראשונים וגם אחרונים. רבים המה הקרובים והרחוקים, אליו כמהים ומחכים, רעבים גם צמאים.

והנה כתב רבנו האר"י ז"ל (שער הגלגולים עמוד קנו) במעלת עשיית המצוות בדורות האחרונים: דע כי אין גדולת הנפש תלויה כפי מעשה האדם בלבד, אלא כפי הזמן והדור ההוא. ומעשה קטן בעסק התורה והמצוות בדורות הללו, שקול כנגד כמה וכמה מצוות גדולות שבדורות שלפנינו. כי בדורות אלו הסטרא אחרא גוברת מאוד עד לאין קץ, ולכן המעט יחשב להרבה. ע"כ.

ומרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל הביא על זה משל, למטרוניתא אחת יפת תואר ויפת מראה, שהיתה חביבה מאוד על בעלה המלך, ובהיותה חכמה ומשכלת מאוד, הוצק חן בשפתותיה, וכל מה שביקשה מהמלך נתן לה ברוב חיבה ואהבה. בהיות כן, כאשר סוחר גדול היה מבקש ממנה שתמליץ עליו לפני המלך, שיקל מעליו עול המיסים או כדי לקבל טובת הנאה מאת המלך, בחכירת בניית פסי רכבת או מפעלים אחרים, לא היה בא לבקשה בידיים ריקות, אלא כשבידו תשורה יקרה עד מאוד, שרשרת פנינים מרהיבי עין ברוב יופיים והדרם, אשר אולי ימצאו חן בעיניה, כדי שתדבר עליו טוב אצל המלך. והנה, ימים עברו וטפלו עליה שקר זדים והעלילו עליה עלילות ברשע, והטילה המלך בבית האסורים עד שִׁיִצֵּא לאור צִדְקָה. בהיותה בבית הסוהר, ברוב צערה, חסרו לה גם הדברים ההכרחיים. אך איש חכם ונבון שידע את מצוקתה, טרח בכל כוחו להביא לה מזרונים ושמיכות

מצופות, שיהיו לה למנוחה במשכבה, ואף דאג לה למאכלים משובחים וערבים. ואמנם אף ששווי הדברים הללו היה כאין וכאפס לעומת המרגליות והיהלומים שהיתה רגילה לקבל בימי הדרה ותפארתה בבית המלך בהיותה על כס המלכות, בכל זאת מצאו הדברים חן בעיניה מאוד. ואכן לאחר זמן שיצא צדקה לאור, והמלך גזר להוציאה מן המאסר, ולהחזיר העטרה לראשה. זכרה היא את רוב חסדיו של זה האיש המיטיב עמה בימי מצוקתה, ותעלהו על ראש שמחתה, וכל אשר דרש ממנה, מלאה מיד את מבוקשו, על אף שלא היו מתנותיו יקרות וגדולות כשאר הסוחרים הגדולים.

והנמשל: בזמן שבית המקדש היה קיים שהיתה השכינה שורה בעם ישראל, אזי כדי למצוא חן בעיני השכינה, היו צריכים לעשות מצוות ומעשים טובים גדולים ועצומים ועד כדי מסירות נפש, בשביל להשביע את רצונה. אולם עתה בעוונותינו שהשכינה בגלות, והיא בצרה גדולה על עם ישראל, כמו שנאמר (תהלים צא טו): "עמו אֲנֹכִי בְצָרָה", כל העושה אפילו מצוה קלה, המעט נחשב לו להרבה מאוד.

והנה חז"ל במדרש (ויקרא רבה פרשת אחרי מות פרשה כב סימן ב) אמרו: כל מי שהומה ומהמה אחר המצוות, ומצוה קבועה לדורות אין לו, מה הנאה יש לו. תדע לך שהוא כן, שהרי משה רבנו כמה מצוות וצדקות עשה, וכמה מעשים טובים היו בידו, ויש לו מצוה קבועה לדורות, שנאמר (דברים ד מא): "אִזְּךָ יְבַדִּיל מִשֵּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מְזֻרְחָה שְׁמֶשׁ". ע"כ. ויש להתבונן בדברי המדרש הללו, הלוא מדובר פה על מי שהוא הומה ומהמה אחר המצוות, דהיינו שאינו רק מקיים את המצוות אלא הוא רדוף אחר המצוות, נכספה וכלתה נפשו לעוד ועוד מצוות, ובכל זאת אומר המדרש שאם בהיותו פה בעולם הזה, הוא לא עשה מצוה לדורות שתמשך להניב לו פירות ופירי פירות גם לאחר פטירתו, "מה הנאה יש לו?!" וצריך להבין, למה עד כדי כך, הרי כל חייו הוא יגע במצוות ובמעשים טובים, וכי כל אלו כלום הם?!

אם נתבונן היטב, סוחר אמיתי זריז וממולח, תמיד עיניו צופיות על העתיד, היכן אפשר עוד להשקיע, אלו עסקים יניבו לו פירות עוד ועוד בעתיד, כי סוחר רציני מאוד שרוצה להתעשר ברמות על, הוא לא מתעסק בצעצועים, הוא מתעסק בבורסה, בנדל"ן שרק תופח ותופח ועולה. ואם ככה הם מעשי הסוחרים בעניינים הגשמיים של העולם הזה, על אחת כמה וכמה עלינו להיות סוחרים רציניים בעניינים הרוחניים של העולם הבא, וכמו שאמר החכם מכל האדם (משלי ג יד): "כִּי טוֹב סְתָרָה מִסְתַּר פֶּסֶף", טובה סחורה של תורה ומצוות מכל סחורות ועסקי העולם הזה. לכן גם אדם שבעולם הזה הרבה במצוות מאוד, אבל אם הוא לא השקיע במצוה לדורות, זה מראה שהוא לא סוחר ממולח, הוא לא סוחר רציני, כי אם הוא היה רציני, לא יכול להיות שהוא לא ישקיע בעתיד שלו. זה מראה שאתה לא סוחר שמבין בטיב הסחורה, כי אם היית מבין, איך לא דאגת שהזכויות שלך

יתרבו גם בהיותך בעולם הבא, הרי נאמר (תהלים פח ו): "בַּמַּתִּים חִפְשִׁי", שכיון שאדם מת, נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות (שבת ל ע"א). לכן אומר המדרש, אם מצוה קבועה לדורות אין לך, מה הנאה יש לך?! גילית שאתה לא סוחר, אתה רק חובב.

עוד ניתן לבאר על פי משל לאדם שאמרו לו, ברצוננו להעניק לך לבחור מתנה אחת מן השתים: או \$10,000,000 או \$100,000,000. והנה להפתעת כולם הוא העדיף לקחת רק את ה-\$10,000,000. מה נגיד עליי? כולם פה אחד יודו שהוא פשוט מסכן, כנראה שאיננו שפוי בדעתו, הוא לא 100%. אבל לכאורה, גם \$10,000,000 זה לא סכום זעום, אז למה אומרים שהוא לא שפוי? כי פשוט וברור, שלעומת האפשרות לקחת \$100,000,000, מי שלוקח את ה-\$10,000,000, אז ברור שהוא לא נורמלי.

והנמשל: העולם הזה, הוא עולם חולף, "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בְּהֵם שְׁבָעִים שָׁנָה וְאֵם בְּגִבּוֹרֵת שְׁמוֹנִים שָׁנָה", "מִי גָבַר יַחְיָה וְלֹא יִרְאֶה מָוֶת", הרי גם אם אדם יחיה כל כך הרבה שנים כמו מתושלח, בסוף זה יגמר. ולעומת זאת, עולם הבא, הוא עולם ה"נצח", הוא לעולם לא יגמר, נצח נצחים זה בלי סוף, כמו שהמשילו בעלי המוסר, כדי לסבר את האוזן, מה זה מושג של "נצח"? נתאר לעצמנו, הר גבוה וענק כולו גרגירי חול, ותבוא יונה אחת לאלף שנה, ותיקח גרגיר חול אחד בלבד, מתי יגמר ההר הזה? גם זה עדיין לא "נצח". אם כן כמה שאדם יעשה מצוות בעולם הזה, אף שהוא הומה ומהמה ורדוף אחריהם, זה כביכול עדיין כסף קטן לעומת חיי ה"נצח". לכן אומר המדרש: "אם מצוה קבועה לדורות אין לו, מה הנאה יש לזו!", הרי כל מה שטרח ועשה והרבה בשנים שהיה כאן בעולם הזה, זה כלום לעומת השנים הארוכות בחיי ה"נצח", אז איך לא השכיל לעשות מצוה שתהיה קבועה לו לדורות, שתניב לו פירות ופירי פירות גם בחיי הנצח.

ולפי זה יובן מה שאומר המדרש: "תדע לך שהוא כן, שהרי משה כמה מצוות וצדקות עשה, וכמה מעשים טובים היה בידו, ויש לו מצוה קבועה לדורות". ולכאורה יפלא מאוד, הרי מי לנו גדול ממשה רבנו, ומדוע הוא עדיין צריך לחפש לעצמו עוד מצוה שתהיה קבועה לו לדורות? אבל לפי המבואר שכמה שאדם יעשה בעולם הזה, זה כביכול כסף קטן לעומת הנצח, לכן גם משה רבנו ראה לנכון לפני פטירתו לעשות עוד מצוה שתהיה קבועה לו לדורות בשביל חיי הנצח.

ובאמת, משה רבנו אשר מי כמוהו סוחר במצוות, כמבואר בגמרא מסכת מכות וי ע"א: דרש רבי סימאי, מאי דכתיב (קהלת ה טו): "אֲהַב פֶּסֶף לֹא יִשְׁבַּע פֶּסֶף?" - זה משה, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימנה. וכן במסכת סוטה (יד ע"א): דרש רבי שְׁמַלְאִי, מפני מה נתאוה משה להיכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו

ישראל, ואינן מתקיימות אלא בארץ ישראל. אכנס אני לארץ, כדי שיתקיימו כולן על ידי! ועוד אמרו שם ^(ויג ע"א): בא וראה כמה חביבות מצוות על משה רבנו, שכל ישראל כולם התעסקו בביזת מצרים, והוא התעסק במצוות ונשא את ארונו של יוסף, שנאמר ^(משלי י ח): "חֲכָם לֵב יִקַּח מִצְוֹת". נמצא שאין לך סוחר במצוות גדול ממשה, ועם כל זה הוא לא נח ולא שקט עד שעשה מצוה שתהיה קבועה לו לדורות, כי סוחר ממולח ורציני לא נח לרגע מלהשקיע עוד ועוד.

והגאון רבי מלכיאל צבי טננבוים בשו"ת דברי מלכיאל ^(בהקדמה לחלק א) כתב: כל מי שהומה ומהמה אחר המצוות, ומצוה קבועה לדורות אין לו, מה הנאה יש לו? אבל המניח מצוה קבועה לדורות שנקראת בכל עת על שמו, חשוב כאילו עושה אותה בכל שעה, ומתנחם בה במותו, כי מצוה זו תעשה פירות ופירי פירות אף לאחר מותו. **ובפרט הזוכה במצוה של הדפסת חיבורים חדשים בדבר הלכה שהוא עיקר חיזוק תורתנו הקדושה, שעל ידי זה תרבה הדעת בישראל. שאין גבול לעילוי הנשמה שהם גורמים, ומעלים אותה במעלות אין סוף, כי כל הזכויות שיצאו מהלימוד בהם, ומזרעם וזרע זרעם של הלומדים והמתחזקים מהם, באמונה בהשם, ובשמירת התורה והמצוות, הכל נזקף לזכותו, ומכניסים אותו בשערי גן עדן העליון, אפילו אם לא זכה בהיותו פה בעולם הזה ללכת בדרכי השם יתברך. ע"כ.**

אחי ורעי היקרים, זכינו שבדורותינו מתקיימת נבואת הנביא עמוס ^(ח יא): "הֲנֵה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה אֲדֹנָי אֱלֹהִים, וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאַרְצָךְ, לֹא רָעַב לֶחְמֶם וְלֹא צָמָא לְמַיִם, כִּי אִם לְשֹׁמֵעַ אֶת דְּבָרֵי ה'". רבים רבים מעם ישראל שבים אל צור מחצבתם אל חיק בורא עולם. וברוך השם מיום ליום מתרבים בעלי התשובה בכל אתר ואתר, מדרשות לבנים ומדרשות לבנות, "בֵּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עֲלֵי עֵינֶיךָ", כן ירבו. ואולם, הן רבים עתה עם הארץ, ולא כל אחד מסוגל לפתוח ספר וללמוד את ההלכות, הן מפאת קושי ההבנה של המושגים החדשים לו, הן מפאת קושי הלשון, והן מפאת כי רבו פרטי ההלכות אשר נכתבו בצדק לכל אופן ולכל מקרה אשר יהיה. גם רבות בנות עשו חיל, וחפצות לדעת גם הן את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו. ואף שהן פטורות ממצות לימוד תורה, כמו שדרשו חז"ל ^(קידושין כט ע"ב): "וְלִמְדַתְּם אֶתְּם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם", בניכם ולא בנותיכם, אך מכל מקום במצוות שהן חייבות בהן, ברור שחייבות לדעת את פרטיהן כדת וכהלכה, כדי שיוכלו לקיימן במילואן כראוי, ^(כמבואר בטור ובשלחן ערוך יורה דעה סימן רמה). אשר על כן, בסדרת חוברות אלו "בהלכה ובאגדה", השתדלנו בסיעתא דשמיא לאסוף בעיקר את ההלכות המצויות כיום, ולבאר ולהפשיט את ההלכות והמושגים עד כי באר היטב, בשפה ברורה וקלה להבנה, מבחינת ^(מסכת קידושין מו ע"א): "הרי שלחן, והרי בשר, והרי סכין, ויש לנו פה לאכול".

תהילות לאל יתברך זיכנו, שיוצאים אברכים וכן בנות בעלות תשובה, ומכתתים

רגליהם מבית לבית וממקום למקום, אצל אחינו בית ישראל שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות, ונותנים להם מחוברות אלו "בהלכה ובאגדה", אם "שבת" אם "טהרה" ועוד, ובהבעת פניהם, רואים את הצימאון העז שבליבותיהם. ומקורב סיפר לי יהודי יקר שהשיג תרומה וחילק חוברות "ימי החנוכה בהלכה ובאגדה" בעיר "מודיעין", שצריכים שם הרבה חיזוק בשמירת התורה והמצוות, והניח בחנויות וסופרים שנכנסים שם בעיקר מאחינו בית ישראל שעדיין לא זכו לשמור תורה ומצוות, כדי שכל המעוניין ללמוד יקח. והנה לאחר יומיים, קיבל כמה וכמה טלפונים מבעלי החנויות, שיש ביקוש לעוד ועוד חוברות, ומי כעמדך ישראל.

סיפור נוסף בשתי בנות שהלכו לחלק חוברות "שבת" בתחנה מרכזית בירושלים, והנה למולן באו שתי נשים שאינן שומרות תורה ומצוות, ואחת מהן היתה נראית רחוקה ביותר לגמרי לגמרי, וחשבו שאין טעם לתת לה חוברת, כי מן הסתם היא לא תרצה לקחת. אך תוך כדי שהן מתדיינות ביניהם אם לתת לה או לא, אמרה אחת אני אתן, ומקסימום אם לא תרצה, תחזיר לי. הלכה והניחה בידה חוברת "שבת". פתאום אותה אשה מסתכלת עליה בתמיהה: מאין ידעת להביא לי את החוברת דוקא עכשיו? אמרה הבת, למה את שואלת? ענתה לה האשה: כי בדיוק עכשיו, הרגע הזה, אני אמרתי לחברה שלי שאני רוצה להתחזק, אבל אני לא יודעת איך! ובאותה שניה, את הנחת לי את החוברת ביד. פלא פלאות, ממש כנבואת הנביא ישעיה (סה כג): "לא יִנְעוּ לְרִיק וְלֹא יִלְדוּ לְבִהָלָה, כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי ה' הֵמָּה וְצִצְאֵיהֶם אֲתָם. וְהָיָה טָרֶם יִקְרְאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֶשְׁמַע".

להלן מכתב שנשלח לנו לאחרונה מאחת הפעילות בחלוקות החוברות "השבת" ו"טהרה" בהלכה ובאגדה, לציבור שעדיין אינו שומר תורה ומצוות

שלום וברכה,

באחד מימי השישי, בעודי חושבת על הדברים שחסרים לשבת, הלכתי לחנות מקס סטוק בתלפיות בעיר ירושלים. התחלתי לקחת דברים שחסרים לי לשבת וכאשר עברתי ליד האגף של האגרטלים, החזקתי אגרטל, והמכסה שלו בלי לשים לב כלל נפל ונשבר. הדבר האחרון שחשבתי שמשוהו יישבר לי שאני יציבה עם שתי ידיים.

אף אחד כלל לא שם לב, והחלטתי שאני לוקחת לקופה את האגרטל ומשלמת על מנת שלא לעבור חלילה על איסור גזל. בדרך לקופה אני מנסה לחשוב ולפשפש במעשי, למה נשבר המכסה של האגרטל, הרי אין דבר כזה "מקרה", הכל בהשגחה פרטית, אך לא הצלחתי להבין. אבל "רבות מחשבות בלב איש ועצת השם היא תקום", להשם יש תוכניות יותר טובות משיש לי.

קיבלתי באמונה ובשמחה ועברתי אל הקופות, אם ככה השם רוצה, אז גם אני

רוצה בלי לפקפק כלל! אחרי שהמוכרת סיימה לעשות לי חשבון, אמרתי לה "היי, אני רוצה לשלם בנוסף על האגרטל, כי המכסה נשבר לי, אני לא רוצה שיהיה לי גזל חס ושלום, ואני מתעקשת לשלם".

המוכרת שלייד המוכרת שלי, ענתה לי: "שמעתי אותך, אבל רגע, את לא צריכה לשלם אין צורך, זה רק המכסה והכל בסדר. אבל רציתי לשאול אותך, מה זה גזל? למה כל כך התעקשת לשלם אני חייבת לדעת!!"

הסברתי לה מה המשמעות של "גזל", וכמה זה חמור, ועד כדי כך "שגזל מקטרג ראשון!"

בהמשך השיחה התחברנו מאוד אחת לשניה והפכנו להיות חברות רק על ההסבר של משמעות הגזל! אחרי 5 דקות שיחה, היא הבינה שאני חוזרת בתשובה וגם אני הייתי במקום שלה עם כל העולם מסביב.

ופתאום היא שאלה אותי על חוברות "שבת" שהיא ראתה שלפני כמה ימים שמו בקופות, ובדיוק זה נגמר. אמרתי לה שאני יודעת מי מביא את החוברות, ואביא לה עוד חוברות.

היא לא האמינה והחלה להתרגש, ולהגיד לי שהיא התחילה לשמור שבת, וזאת השבת השלישית שהיא שומרת, ובעבודה היא החלה לקרוא בחוברת "שבת" והתעניינה מאוד! ולצער נגמר.

לי, לא היה מושג למה נשבר לי המכסה של האגרטל, אבל יש פה מלך שמנהיג את העולם, בורא עולם ידע, כי במידה ולא היה נשבר המכסה, לא הייתי מדברת איתה על "גזל", ולא הייתי בכלל יוצרת שיחה איתה, וכל השיחה שהייתה לי איתה לא הייתה מתקיימת כלל.

בורא עולם ידע שרק במידה והמכסה ישבר, אני אתעקש לשלם, והיא תנסה להבין מה זה גזל, וכל זה כי יש יהודייה שצמאה למידע, ולכן בורא עולם גלגל הכל, שבתוך רגע גם נהפוך לחברות, וגם היא תקבל חוברת "שבת", ובנוסף סיכמנו את הדבר הכי חשוב, שנעביר לחנות חוברות "השבת בהלכה ובאגדה", בכל ימי ראשון ושלישי! והיא אישית תדאג שהן תחולקנה טוב.

תודה לבורא עולם שזיכה אותי בכל זה. עד כאן המכתב.

על כן אני הקטן פונה לציבור היקר בקריאה נרגשת, אחי ורעי, בואו לעזרת ה' בגיבורים, בואו להרים את תרומת ידכם ונדבותיכם, כיד השם הטובה עליכם, וביחד נקרב את אחינו בית ישראל לתורה ולמצוות. לצערנו, רבים רבים עדיין לא

יודעים מהי שבת? ומהי טהרה? והלוא מבואר בגמרא (שבת לא סע"א) בשעה שמכניסים את האדם לדין בעולם הבא, אחת השאלות ששואלים אותו: ציפית לישועה? עי"ש. ולכאורה מה השאלה הזו, הרי ברור שכל יהודי מצפה למשיח, מי לא רוצה שתבוא כבר הגאולה, הרי כולנו מתפללים כל יום "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח..."! אלא הביאור הוא, אם אתה באמת מצפה לגאולה, אם כן מה עשית בשביל לקרב אותה?! הרי בגמרא אמרו (שם ק"ח ע"ב): "אמר רבי שמעון בר יוחאי, אם משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים". האם התאמצת שעוד יהודים יתאספו למעגל של שומרי השבת, וככה נגאל?!

ישנם אנשים שמענגים את השבת במינים ממינים שונים של בשרים ודגים יקרים עד מאוד, וכן קינוחים יקרים ונחמדים, ואומרים שכל כוונתם "לכבוד שבת קודש". אך שאלה יש לי לשאול אותם, אם הם כל כך מוקירים ומעריכים את השבת, מכבדים ומייקרים אותה עד כדי כך במחירים כה גבוהים, אם כן למה לא כואב להם על כך שיהודים רבים, עדיין לא שומרים את השבת? הרי אם השבת כל כך יקרה וחשובה בעיניהם, אז שיבוזו את המחירים היקרים גם לטובת אחינו בית ישראל, שישמרו את השבת הקדושה בפועל!!! על כן, לזאת 'החלש' לאמר גבור אָנִי, ויעלה ויבוא ויגיע ויראה להיות שותף במפעל הגדול של זיכוי הרבים הגדול הזה, וכבר אמרו חז"ל במשנה באבות (פרק ה' משנה יח): כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, וזכות הרבים תלויה בו.

ונסיים בלשונו הקדושה והטהורה של מרן מלכא זצוק"ל (בהקדמה לשו"ת יביע אומר חלק י): **למעלה בקודש הוא "זיכוי הרבים", שאין לך מעלה גדולה כמו מי שמזכה את הרבים, שנאמר (דניאל יב ג): "וְהַמְשַׁפְּלִים יִזְהָרוּ כְּזֶהָר הַרְקִיעַ, וּמִצְדִּיקֵי הַרְבִּים כְּפִכּוֹבִים לְעוֹלָם וָעֶד",** כשם ששבעת כוכבי לכת נראים לנו כניצוצות קטנים, והאמת שהם פי כמה וכמה מיליונים מכל כדור הארץ, כך המזכים את הרבים ערכם גדול אצל השם יתברך, שמושכים את אחינו התועים מדרך השם בעבותות אהבה לתוך קדושת התורה, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. צא ולמד מה שכתב רבנו בחיי בספרו חובות הלבבות (שער אהבת ה' פרק י): **ודע, שאפילו החסיד הגדול ביותר, וגדול בתורה, עד שיגיע לתכלית השלמות בתיקון נפשו אצל השם יתברך, ואפילו אם יגיע למדרגת מלאכי השרת במידותיהם הטובות, ובמנהגיהם הנחמדים, ובהשתדלותם העצומה בעבודת הבורא, ובאהבתם הזכה בהשם יתברך, עדין לא יגיע לזכויות מי שמורה ומדריך את בני האדם אל הדרך הטובה והישרה בעבודת השם, ומיישר אורחותיהם, להטותם לעבודת השם, ולקרבים לצור מחצבתם, ולהחזירם בתשובה שלימה. שזכויותיו של זה נכפלות שבעתיים, בעבור זכויותיהם של אלו שבמשך כל הימים והזמנים, ובזכויות זרעם וזרע זרעם. כן הדבר, אחי, מי שאינו מתקן אלא נפשו בלבד, תהיה זכותו מועטת, אבל מי שמתקן נפשו ונפשות רבות, תכפל זכותו כפי זכויות כל**

אותם שתקנם, ועליו אמרו חז"ל: כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו. וכן אמרו (בבא מציעא פה ע"א): "כל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו אם הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה, מבטלה בשבילו, שנאמר (ירמיה טו יט): "וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מְזוּלָל, כְּפִי תִהְיֶה", וזוכה ויושב בישיבה של מעלה". ובזוהר הקדוש אמרו, **אילו ידעו בני האדם כמה גדולה מעלת המזכה את הרבים, ומחזירים בתשובה, היו רצים אחר זה כאדם הרץ אל חייו.** והנה בדורנו זה בנקל יכולים להשיב אנשים תמימים אל דרכי ה', מה טוב ומה נעים גורלם, ומלאה הארץ דעה את ה'. ויש עוד להאריך בכל זה. עד כאן מדבריו חוצבי להבות אש של מרן זצוק"ל. (וראה עוד בהקדמה לחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה")

חיבור זה מוקדש לעילוי נשמתה הטהורה של מרת אמי מורתי המזוככת ביסורים קשים ומרים, וקבלתם באמונה, יעל ז"ל בת רבקה תחי', אשר זכתה לקרב את בנות ישראל לאבינו שבשמים, בדרכי נועם, באהבה ובחיבה, ושמחה את לבבן, והדריכתן בעצה טובה וישרה. יהי רצון שזכות לימוד התורה וקיומה יהיו לרצון לפני השם יתברך, ויגמול לה חסדים טובים, לפתוח לה שערי חן וחסד ורחמים, וישלח לפנייה את מלאכיו הקדושים והטהורים, להוליכה אצל נשמות הצדיקים והצדקניות, ליהנות מזיו שכינתו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. ויזכור לה את מעשיה הטובים, ותתענג בדשן נפשה מרוב טוב הצפון לצדיקים בעולם הבא. ויקויים בה מקרא שכתוב (ישעיה נח יא): "וְנַחֲדָה ה' תְּמִיד, וְהִשְׁבִּיעַ בְּצַחְצְחוֹת נְפֹשָׁד, וְעֲצֻמֹתֶיךָ יַחְלִיץ, וְהִיטָה כְּגֹן רוּחַ, וְכִמּוֹצֵא מִים אֲשֶׁר לֹא יִכָּבְדוּ מִימִיו". וילווה אליה השלום, ועל משכבה יבוא שלום, ותהיה נשמתה צרורה בצרור החיים, ותעמוד לגורלה לקץ הימין. אמן ואמן.

כצאתי את הקודש, אשא לבבי אל כפים אל אל בשמים, יהי רצון מלפניך, שממעון קודשך עלינו תשגיח, ואת דרכינו תהי נא מצליח, להמשיך במלאכת הקודש בהפצת תורה, יראה ודעת, בלבבות בניך היקרים. ובסייעתא דשמיא דברינו יתקבלו, ומהם רק יתעלו. ואזכה יחד עם רעייתי מנב"ת, לבנים ולבנות כשתילי הזית, ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי צאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, באושר ועושר, ובריאות איתנה, ושובע שמחות וכל טוב, אמן.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

יום כ' לחודש טבת - הילולת הרמב"ם ורבנו יעקב אביחצירא זיע"א

שנת: "כְּמוֹ חֶלֶב וְדָשֵׁן תִּשְׁבַּע נְפֹשֵׁי, וְשִׁפְתֵי רִנְנוֹת יִהְלֵל פִּי" (תהלים סג ו)
תשפ"א לפ"ק

דוד שלום נקי

הקדמה

ט"ו בשבט – ראש השנה לאילן

ראשיתה של התעוררות מחודשת

יום ט"ו בשבט מוצא את העולם שרוי בעיצומו של החורף. השמים עוד ממטירים גשמייהם בנדבה; העצים למודי התלאות עודם מיטלטלים אנה ואנה לקצב הרוח הסוערת; הימים הקצרים עודם חומקים להם בלאט, מְפַנֵּים מקום של כבוד ללילות הארוכים; מזג האוויר הסוער מניס את הבריות למצוא מחסה בבתיהם, ואף חלק מבעלי החיים עדיין שקועים בתרדמה.

ישנה עוד כברת זמן עד שיגיע אביב, וניצנים ייראו בארץ. בינתיים הכל עדיין אפלולי, סגרירי, רדום. העולם עודנו מכורבל עמוקות בתוך שמיכת החורף.

והנה, בתוך הסגריר הלזה, מצויין בלוח השנה היהודי -

ט"ו בשבט - "ראש השנה לאילן".

*אֲרֵבֶּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם. בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים וְלְרִנָּלִים. בְּאֶחָד בְּאֵלוּל רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה... בְּאֶחָד בְּתִשְׂרִי רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְשָׁנִים וְלְשִׁמְטֵי וְלִיּוֹבְלוֹת, לְנִטְיָעָה וְלִירְקוֹת. בְּאֶחָד בְּשִׁבְט, רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן, כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי.
בֵּית הַלַּל אֹמְרִים, בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בּוּ. (משנה ראש השנה פרק א משנה א)*

משמעותו העיקרית של "ראש השנה לאילן" היא בכך שהפירות שגדלו בו עד עתה, שייכות הן לשנה שעברה, ואילו הפירות שיתחילו לגדול בו מכאן ואילך, שייכות הן לשנה הנוכחית. [ובהתאם לקביעת השנה נקבעים דיני המעשרות, כפי שיבואר].

האם זהו תאריך אקראי? בודאי שלא. חז"ל מצביעים על כך, שבתאריך זה ישנה באילן התחדשות, האילן עובר שלב חשוב בתהליך השנתי שלו.

למרות החורף השורר, למרות שכלפי חוץ העץ נראה עדיין רדום, עייף ומטולטל, מבפנים - כבר מתחילה לבצבץ בו פריחה חדשה! כוחות חיים חדשים ורעננים מתחילים לזרום בעורקיו!

וכפי שמבארת הגמרא (ראש השנה יד ע"א): "ראש השנה לאילן - מאי טעמא?... אף על פי שרוב תקופה מבחוץ, הואיל ויצאו רוב גשמי שנה".

כלומר אף על פי שרוב "תקופת טבת" עדיין לפנינו¹, מכל מקום כבר יצאו רוב

¹ "תקופת טבת" היינו שלושת חודשי החורף: טבת, שבט, אדר. ולפי בית שמאי האומרים שראש השנה

גשמי השנה, ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטים מעתה. (רש"י)

בט"ו בשבט כבר עבר החלק המשמעותי של החורף, "ירדו רוב גשמי שנה", ומתחילה איזו תנועה פנימית של התעוררות ויציאה מהחורף. השרף - המיץ הפנימי של האילן שהוא חיותו - יצא. ישנם אף מעט עצים, זריזים במיוחד, שכבר מתחילים ממש לפרוח, ובתוכם בולטת "השקדיה", שנקראת כך משום שהיא שקדנית וזריזה להוציא את פירותיה. ואם כן זמן זה מצויין כזמן של "התעוררות העץ" מחדש, להנבת פירות חדשים.

שפע ברכות לאילן

ישראל קדושים ראו ביום זה, מלבד השלכותיו ההלכתיות, זמן נכון להודות לה' על חידוש הפירות, ולהרבות בשבחה של ארץ ישראל, הארץ הטובה שהשתבחה בפירותיה הטובים, ועתה היא מחדשת את כוחה להוציא שוב את תנובתה המבורכת.

בראש השנה לאילן יש מענין שבח ארץ ישראל, כי ביום ט"ו בשבט מתחדש כוח האדמה שבארץ ישראל, להניב תנובתה, להוציא פירותיה ולהראות שבחה. ורוב שבחה של ארץ ישראל - על פירות האילן נאמר, ככתוב ^ודברים ח ה: "אֲרֶץ חֲטָה וְשֹׁעֲרָה וְנִפְן וְתֹאנָה וְרִמּוֹן, אֲרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ". וכאשר ישראל אוכלים מפירות הארץ, ונהנים מטובם, הרי הם מברכים עליהם תחילה וסוף למי שהנחילם ארץ חמדה זו, ומתפללים אליו שיחדש נעוריה ונעוריהם כמקודם, וככל שהבטיח לאבותיהם אברהם יצחק ויעקב ככתוב שם: "וְאֶכְלֶתְּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ". (מועדי ישראל עמוד ש)

הדרך הטובה ביותר לגמול טוב לאילן, ולהרעיף עליו ברכות לרגל ראשית צמיחתו, היא לברך על פירותיו בכוונה, לאכלם בקדושה ובטהרה, בשבח ובהודיה לה'. כתב רבי חיים פלאג'י (מועד לכל חי): "נהגו ברוב תפוצות ישראל, לסדר בשולחן מכל פירות האילן ופירות הארץ, עד אשר תשיג ידו".

רבי אליהו הכהן מאיזמיר (בספרו "שבט מוסר" פרק טז) כתב: "בני, **הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט, שמנהג ותיקין הוא!**"

לאילן הוא בא' בשבט, רוב תקופת החורף עדיין לפנינו! ולפי בית הלל, חצי תקופת החורף עוד לפנינו.

וכך כתב המאירי (בית הבחירה ראש השנה דף ב): שמחודש טבת ועד חצי חודש שבט הם ששה שבועות, שהם חצי ימי תקופת טבת, שהרי התקופה נמשכת מריש חודש טבת עד חודש ניסן, ואי"כ ט"ו בשבט הוא תחום אמצעי שבין שתי התקופות, ומאחר שבט"ו בשבט עברה וחלפה לה חציה של תקופת טבת, מאז כבר תשש כוחה, ואין כח הקרירות חזק כל כך, ואז החנטה הולכת ומתגברת.

ובירושלמי (ראש השנה פרק א הלכה ב): עד ט"ו בשבט חיים האילנות ממימי הגשמים של השנה שעברה, ובט"ו בשבט כלתה הלחלוחית שבאה ממימי השנה שעברה, ואז אינם גדלים אלא ממימי הגשמים של השנה הזו.

מאחר שמתחיל השפע הגשמי באילן, צריך גם להשפיע בו את השפע הרוחני, ואשר על כן, צריך להתחיל ולהתכונן לענין מצות הפרשת תרומות ומעשרות... כדי שתגיע גם החיות הרוחנית, ובזה יהיה להם קיום שלם... לכן אף מרבים באכילתם, ומברכים עליהם ברכה ראשונה וברכה אחרונה, ובזה נותנים בפירות חיות רוחנית. (שדי יער עמוד עו בשם קונטרס דברי אלוקי חיים)

רמזים לאכילת פירות בט"ו בשבט

← "וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עָלָיו פְּלִגֵּי מַיִם, אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ". (תהלים פרק א פסוק ג)

"על פְּלִגֵּי מַיִם" - רמז לחמישה עשר בשבט. כי שבט הוא החודש של המים [הוא החודש האמצעי של החורף, ומזלו "דלי" המרמז על ריבוי המים, וככתוב: "זל מים מְדֻלָּין"]. וט"ו בשבט הוא ב"פלג" - בחצי, של חודש שבט.

"אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ" - עת זו היא תחילת זמן נתינת הפירות. ובה אף יתן האדם על שולחנו פירות. (שדי יער עמוד עו בשם עטרת ישועה)

← "כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל". (בראשית ג ו)

"טוב" - ט"ו בשבט. ובו "העץ למאכל", נוהגים באכילת פירות העץ. (פדה את אברהם ב עמוד ט בשם רבי אברהם רפול זצ"ל)

סדרי לימוד

רבים נהגו, בעת אכילת הפירות, ללמוד סדרי לימודים מסויימים, הקשורים לפירות, בבחינת "כל הקורא פסוק בזמנו, מביא טובה לעולם". (סנהדרין קא ע"א)

בט"ו בשבט ילמדו הספרדים בישיבות כמעט כל הלילה, ויהדרו לאכול בכל מיני פירות הנמצאים בעיר, ולפני אכילת כל פרי ואחריה ילמדו לימודים מיוחדים מלוקטים מתנ"ך וזוהר, וגם יתפללו וישוררו תפילות ופזמונים מיוחדים. ("לוח ארץ ישראל" - שבט)

המקובלים תיקנו תיקון מיוחד בעת אכילת הפירות. רבי חיים ויטאל, תלמידו הגדול של האר"י הקדוש זצ"ל, חילק את סדר אכילת הפירות לפי סדר הבריאה המקובל בספרי הקבלה: אבי"ע - אצילות בריאה יצירה עשייה.

לעומתם, בעלי הלכה נהגו ללמוד ביום זה מענייני הלכותיו של היום, דיני תרומות ומעשרות, סדר הקדימה בברכות וכדומה. וכענין שאמרו חז"ל (מגילה ד ע"א) "משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשים בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג".

הגאון האדר"ת [הרב אברהם דוד רבינוביץ תאומים] מספר (בספר סדר אליהו), כי ביום ט"ו

בשבט נהג ללמוד בגמרא ראש השנה דף יד ע"ב והלאה, ובספר משנה תורה להרמב"ם הלכות מעשרות, העוסקים בענייניו של יום ט"ו בשבט.

ד"ש חם מארץ ישראל!

בתפוצות הגולה היה ט"ו בשבט אף זמן לבטא בו את הכיסופין והגעגועים לארץ הקודש. בשעה שהיו מביאים לשולחן פירות שונים, ומסדרים עליהם את הברכות, הובעה התקווה והמשאלה לזכות בקרוב לאכול מפירותיה של ארץ ישראל.

לכן השתדלו להביא לשולחן במיוחד מפירות שהשתבחה בהם ארץ ישראל, ועוד יותר גדלה השמחה לו השיגה ידם להביא פרי שגדל ממש על אדמת ארץ ישראל!

הפרות הללו הביאו בחורף הקשה, לתוך העיירות הקטנות והנידחות, את אורה הזך והחם של ארץ ישראל, שהעיר את הלבבות לאהבת הארץ, ותשוקה עזה לעלות אליה. גם בחשכת הגלות מאיר היום מאורה של ארץ ישראל, מחמם ומעודד את הלבבות, ומפיח רוח של תקווה לגאולה השלימה. (דברי שלמה עמוד קטז)

ואמנם בחו"ל, אין זו העונה שבה "יצאו רוב גשמי השנה ועלה השרף באילנות", אך כידוע, השפע של חוץ לארץ מקורו בשפע הנשפע מארץ ישראל, לכן יום ט"ו בשבט אינו מאבד את משמעותו אף בחוצה לארץ.

כתב רבי צדוק מלובלין (פרי צדיק ח"ב דף מו): אמרו חז"ל (תענית י ע"ב), "ארץ ישראל שותה תחילה, וכל העולם כולו לבסוף", ולכן אף שבארץ ישראל יצאו רוב גשמי השנה, ובחו"ל באים בקיץ, מכל מקום הוא רק מההשפעה שנשפע לארץ ישראל בזמנו.

הגשם של ארץ ישראל הוא מקור השפע של הגשם בעולם, ולא רק הגשם, אלא **כל השפע לעולם בא דרך ארץ ישראל!**

שלמה המלך שהיה חכם, נטע בארץ כל מיני אילנות, שנאמר: "עֲשִׂיתִי לִי גִּזְרֹת וּפְרִדָּסִים, וְנִטְעֵתִי בָהֶם עֵץ כַּל פְּרִי". אמר רבי ינאי: אפלו פלפלין נטע שלמה בארץ! וכיצד היה נוטעו? אלא שלמה חכם היה, ומכיר בחכמתו את גידי הארץ, איזה גיד הולך אל כוש - ונטע בו פלפלין, איזה הולך לארץ חרובי - ונטע בו חרובין, שכל גידי הארצות באים לציון, שמשם משתיתו של עולם, שנאמר (ותהלים נ ב) "מִצִּיּוֹן מִכְּלָל יִפֵּי", מציון נשתכלל כל העולם כולו! (ותנחומא קדושים אות י. רש"י קהלת ב ה)

תפילה על האילנות ובפרט על האתרוג

בט"ו בשבט, כשמתחילה התעוררות הצמיחה של האילנות, זה הזמן אף לבקש שיגדלו האילנות כראוי ויניבו פירות נאים. וביותר כלתה עינינו אל עץ האתרוג,

שהוא עץ שתלויה בו מצוה חשובה, ואנו מייחלים שיצמח ויוציא פירות יפים ונאים, כדי שנוכל לקיים את המצוה בהדר.

כתב בספר בני יששכר (מאמרי חודש שבט מאמר ב): "הנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא, ראשית יסוד הצמיחה, שיזמין לו השם יתברך לעת המצטרך את הפרי עץ הדר, והנה תפילתו תעשה פירות".

רבנו יוסף חיים זיע"א תיקן לשם כך נוסח תפילה מיוחד, ובתחילתו כתב (לשון חכמים חלק א סימן לו): "טוב ונכון לומר ביום ט"ו בשבט בשחרית פסוקים אלו ובקשה זו. שידוע שיש קבלה ביד חכמי אשכנז ז"ל לבקש ביום זה בפרטות על האתרוג שיזדמן לישראל אתרוג טוב ויפה בחג". [והובא נוסח התפילה בכריכת החוברת]

ואגב, יש להוציא טעות רווחת, שכאילו יום זה הוא יום הדין לאילנות, שבו נקבע מה יעלה בחלקם לשנה הבאה. וזה אינו נכון, שהרי במפורש אומרת המשנה (ראש השנה פרק א משנה ב): "בארבעה פרקים העולם נידון... **בעצרת** [חג השבועות] על פירות האילן". ואם כן האילנות אינם נידונים בט"ו בשבט, אלא שמתפללים עליהם ביום זה, משום שהוא ראשית צמיחתם, והתפילה היא בבחינת "דבר בעתו מה טוב". [וכמו שמתפללים ביותר על הצלחת הבנים בתורה בחודש סיון, כי הוא זמן קבלת התורה, וכן על זה הדרך].

אשריכם ישראל, השמחה נאה לכם!

הנה כי כן, אף על פי שט"ו בשבט איננו יום טוב או מועד ממש, אך יש בו קצת שמחה, ולכן לא מתענים בו ולא אומרים בו תחנון, ואף קיבל הוא ברבות הימים ניחות חגיגי של שמחה והודיה. רבים מישראל קדושים נוהגים לפתוח שולחן, בדברי שיר ושבח לחי העולמים, בהודיה ובתפילה על הפירות, בשבחה של ארץ ישראל, ובלימוד מצוותיה.

כמה נאה להביא בהקשר לכך את דברי חז"ל:

אמר רבי אייבו: כפרתן של ישראל! [לשון חיבה], שכאשר אומות העולם אוכלים ושותים, מתעסקים הם בדברי תיפלות ותועבה, אבל **כשישראל אוכלים ושותים ושמחים, הם מתחילים בדברי תורה, ומברכים ומשבחים ומקלסים להקדוש ברוך**

הוא! (אסתר רבה ג יג. מגילה יב ע"ב)

"אמר להם הקב"ה לישראל: השמחה נאה לכם! והמועדים נאים לכם! **יום טוב**

נאה לכם!" (תנחומא פרשת פנחס סימן ז)

ונמליץ ונוסיף על כך: **יום ט"ו בשבט נאה לכם...**

✧ שער האגדה ✧

ט"ו בשבט – ובשורת ההתחדשות

"חגים" במעגל החגים

ט"ו בשבט – יום בו מתעורר העץ לחיים חדשים.

האם יש לכך השלכה ומשמעות לחיינו אנו?

מתבוננים אנו במעגל השנה היהודי, ורואים דבר מופלא: חגי ישראל, פסח, שבועות וסוכות, נקבעו דווקא בהתאם לעונות חקלאיות! **פסח – חג האביב**, שבו התבואה באבה [בחזקה]. אחר חודשי החורף הארוכים התבואה צמחה והבשילה. **שבועות – חג הקציר**, בו הסתיימה תקופת הקציר. **סוכות – חג האסיף**, בו סיימו לאסוף את התבואה אל האסמים [שכן אין אוספים אותה מיד לאחר קצירתה, כיוון שהיא עדיין לחה ועלולה להתעפש בתוך האסם. לכן נותנים לתבואה זמן להתייבש בשמש הקייצית, ורק לאחר שהתייבשה כראוי, מכניסים אותה לאסמים].

ומעניין מאוד, שהתורה מקפידה על כך שהחגים אכן יחולו דווקא בעונות חקלאיות אלו! [כמו שדרשו חז"ל (ראש השנה כא ע"א) ממה שנאמר: "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב" – יש לשמור שפסח יצא דווקא באביב, ולכן לפעמים מעברים את השנה לעשות חודש אדר ב'. (עיין רמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ד) וכן אמרו (תורת כהנים אמור יב): "עֲבַר אֶת הַשָּׁנָה – שֶׁתַּעֲשֶׂה אֶת הַחַג [סוכות] בְּאִסִּיפַת הַפִּירוֹת"].

ועלינו להבין, מה הקשר בין העונות החקלאיות, שהן עניין גשמי וארצי – לבין החגים הקדושים והנעלים אשר נתן לנו בורא עולם?

הבה נתבונן.

"שנה" היא בעצם תהליך **שנשנה** וחוזר על עצמו: סתיו, חורף, אביב, קיץ, וחוזר חלילה.

אך לא רק השמש, ולא רק הצמחים, ולא רק בעלי החיים, שותפים הם לתהליך זה. אלא העולם כולו עובר תהליך! תהליכי היקום והצמחיה שנראים מול עינינו, משקפים הם תהליכים כלליים שעוברים על העולם, ואף על הנפש של האדם.

לא לחינם היציאה מעבודות לחירות, נעשתה דווקא באביב, דווקא כשגם עולם

הצמחיה והחי ניעור לחיים ויוצא לחירות, וכמו שכתוב (שיר השירים ב יא): "כִּי הִנֵּה הִסְתִּי עֵבֶר, הִגַּשְׁם חֶלֶף הַלֶּדָּ לּוֹ, הַנְּצַנִּים נָרְאוּ בְּאַרְצֵךְ, עֵת הַזְּמִיר הִגִּיעַ, וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ" - העולם התעורר לחיים, העצים פורחים, הציפורים מזמרות, וממשיך הפסוק: "קוֹמֵי לֶךְ רַעֲיָתִי יַפְתִּי וְלִכִּי לֶךְ!"! הגיעה עת הגאולה! כי זהו זמן שהיקום כולו בתנועה של התעוררות לחירות. ואף הגאולה העתידית תהיה באביב - "בניסן נגאלו, ובניסן עתידין להיגאל"². [ועיין עוד בחוברת "ימי העומר בהלכה ובאגדה" לגבי הקשר של חג הסוכות, חג השבועות וימי העומר - לעונותיהם החקלאיות. דברים מתוקים מדבש].

החגים הם בעצם מעגל שאנו "חגים" ומסובבים בתוכו. הנפש עוברת תהליך שלם של צמיחה.

להתקדם במעגלים

מי ראה פעם "קפיץ"? נתאר לעצמנו אדם שהולך על סיבוביו של הקפיץ - האם הוא מתקדם, או שהוא מסתובב תמיד באותו מקום? בודאי שהוא מתקדם, אך לא בקו ישר, אלא בסיבובים מעגליים, מעגל אחר מעגל. כך האישיות של האדם צומחת, לא בקו ישר, אלא מעגל אחר מעגל, בתהליכים החוזרים על עצמם, עם עליות וירידות, וכל תהליך כזה מקרב את האדם לשלימותו³. וכך היא אף צעידתו של העולם אל תיקונו השלם, שנה אחר שנה, מעגל אחר מעגל.

כל שנה היא תהליך. כל שלב במהלך השנה בטבע ובחקלאות, יש לו גם תשקיף בנפש. ובהתאם לכך נותן לנו הקב"ה את החגים הקדושים והמרוממים, שנותנים לנו לעבור את תהליכי השנה באופן המרומם ביותר, שיקרב אותנו אל תכליתנו ואל אבינו שבשמים.

² כמובן שהמשיח יכול לבוא בכל עת, "ויפתאם? בוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים". "ואף על פי שהתמהמה, בכל יום אחכה לו". אולם חז"ל מצביעים על כך שחודש ניסן מסוגל יותר לגאולה.

³ ומעניין שגם מבחינה לימודית, כיום מתפתחת שיטה לימודית "ספירלית", שלפיה יש לקדם את התלמידים במין מעגלים של לימוד החוזרים על עצמם, וכך לתת לו ללכת ולהתקדם. למשל בלימוד חשבון, אם פעם סברו, שיש ללמד בכיתה א' חיבור וחיסור, בכיתה ב' כפל וחילוק, בכיתה ג' שברים ובכיתה ד' אחוזים [רק לשם דוגמא], השיטה הספירלית אומרת שיש ללמד בכל שנה מגוון רחב של נושאים, לגעת בהם בתחילה במושגים בסיסיים וקלים, ובשנה הבאה ללמוד על אותם נושאים, ברמה מעט יותר גבוהה ובפעולות מעט יותר מורכבות, וכן הלאה להתקדם משנה לשנה.

אומנם, "לא מפייהם אנו חיים" ואיננו מחפשים את דרכנו על פי שיטות חדשניות כאלו ואחרות, אבל יש בכך כדי ללמד, שהנפש שלנו בנויה להתקדם, בכל מיני תחומים, דווקא בצורה ספירלית ומעגלית. ואם מבחינה לימודית כך, כל שכן מבחינה נפשית ורוחנית.

ט"ו בשבט - הגם שאינו מצויין כחג, בכל זאת הוא מהווה ציון דרך מסויים בעונה החלקאית, ולכן יש בו גם ציון דרך בנפש.

מי "בעל השמחה" שלנו בט"ו בשבט? העץ. נתבונן על העץ, ועל התהליכים שהוא עובר, ונשכיל מכך נפלאות על חיינו אנו.

ברכת החורף

עץ יפה עומד לו בגינה. פורח, מבלבל, מוציא פירות עסיסיים וריחניים. עלים ירוקים ורעננים מעטרים אותו. ולפתע ---

ביום לא בהיר, נוחת עליו "אסון טבע" נורא ואיום:

רוחות עזות מטלטלות אותו מצד לצד, גשמים עזים ניתכים עליו. הוא אינו מבין מה קורה איתו, בקושי מצליח לייצב את עצמו, לפתע הוא שם לב, שאבוי, העלים שלו מתחילים לנשור! עלה ועוד עלה.... אווויי! למה זה קורה לו? העלים היפים שלו, שהיו פעם כל כך רעננים ויפים, מתייבשים, מצהיבים, ונושרים בזה אחר זה! לאחר תקופה של מאבקים ממושכים, הוא מגלה בעצב, שכבר לא נותרו לו עלים. ומי מדבר בכלל על הוצאת פירות? הוא איננו מצליח להפיק מעצמו ולו חצי פרי! וכך חולפים להם הימים והשבועות, במאבקים נואשים, בטלטלות, בקור. הוא חווה "משברים" לא פשוטים, בעת שחלקי ענפים נשברים ממנו מידי פעם.

למה??!! למה כל זה צריך לקרות לו?!

לאחר כמה חודשים סוערים, מגיעה נחמה. הרוחות פוסקות, שמש צדקה זורחת, הוא מתאושש ומתייצב, מצמיח עלים רעננים, ואף פירות חדשים.

ואז הוא מגלה... - שהחורף הזה בעצם עשה לו טוב!!

המטר השוטף טיהר אותו מקיני תולעים, הכפור השמיד את הרמשים. ההפוגה הארוכה מהצמחת עלים ופירות נסכה בו כוחות מחודשים, הגשמים הרבים מילאו לו את מאגרי המים. הוא חש ומרגיש, כי לולי החורף שעבר עליו, לא היה מצליח להיות באיתנו, ולהפיק מעצמו את הפירות הטובים שלו!

ויש כאן כזה לימוד יפה לאדם, שאסור לנו לפספס.

ירידה לצורך עלייה

גם לנו בחיים יש קיץ וחורף, יש עליות וירידות, צמיחה וכמישה. האם יש לזה תכלית? האם לא היה טוב יותר להיות בעלייה מתמדת? למה אנחנו צריכים להתמודד שוב ושוב עם נפילות וירידות, להרגיש רוחות סער המטלטלות אותנו מצד לצד, מחלישות, מאבדות ומשליכות מאתנו חשק ורצון?!

שגור בפנינו: "כִּי שֶׁבַע יָפוּל צְדִיק וְקָם", ואנו מסבירים זאת כאמירה סלחנית כלפי הצדיק, שגם כשבטעות נפל, הוא קם. נו, אז גם אם הוא נפל שבע פעמים, בדיעבד זה בסדר, כי העיקר שבכל פעם הוא קם והמשיך הלאה.

אבל בעומק הדברים נלמד, שלפעמים הנפילות והירידות אינן "בדיעבד", אלא דרך העלייה של הצדיק היא כזאת, של עליות וירידות, נפילות וקומות! אם יהיה בעלייה מתמדת, זו כבר לא תהיה עלייה אמיתית. הוא זקוק ל"ירידה לצורך עלייה". מתוך הירידה תבוא עלייה אמיתית וכנה יותר, חזקה ומבוססת יותר. זוהי דרך התקדמות, שלא בקו ישר, אלא בצורה מעגלית, מעגל אחר מעגל, קיץ וחורף, קיץ וחורף. החורף אינו הנבילה שלאחר הקיץ, אלא הוא ההכנה אל הקיץ הבא! צריכה להיות איזו התקררות, איזו שלכת, כדי שתחת העלים הישנים יצמחו עלים חזקים ורעננים. השאיפות הפנימיות שלנו, התובנות, העולם הפנימי שלנו, צריך להתחדש ולהתרענן. מה שידענו והבנו פעם, וזה היה מצויין בשעתו, היום זה כבר לא מספיק. לפעמים משהו צריך להתפורר, ליפול בשלכת, כדי שהאישיות שלנו תפיק אותו מחדש, בעוצמה רבה יותר, בקירבה מחדשת אל הקב"ה.

ניקח למשל, אדם שיש לו אמונה, נניח בדרגה של כתי א'. אמונה טובה, תמימה, יפה. אבל ה' מוליך אותו בחיים באופן שיתקדם הלאה. והנה יום אחד הוא נתקל באיזה מאורע שגורם לו להיחלש באמונה, מחשבות שונות מחלישות אותו, יש שלכת, משהו באמונה שלו כביכול נאבד לו. ואז מתוך תוכו רוקם העץ עלים חדשים ורעננים. האדם מגלה בתוך תוכו כוחות חדשים של אמונה, תובנות חדשות, "דעת" נוספת. עכשיו האמונה שלו תהיה משופרת, טובה יותר, ברמה של כתי ב'. לאחר מכן הנה שוב מגיעה ירידה, ושוב איזו חולשה באמונה, ושוב התעוררות מחדשת, והפעם הוא כבר ברמת אמונה של כתי ג'. דווקא התהליך של ירידה, וצמיחה מחדשת, מוליך אותנו מחדש, משנה לשנה ומעת לעת, לגדול, לצמות, "לעלות כתי". הנפש צומחת מבפנים בצורה אמיתית, מבוססת ואיתנה.

גלות וגאולה

זו גם דרך הצמיחה של עם ישראל אל הגאולה. איננו צועדים לקראתה בקו ישר, אלא במעגלים מעגלים, של גלות וגאולה, גלות וגאולה, והמגמה הכללית היא של התקדמות אל הגאולה השלימה והמוחלטת.

בגלות עם ישראל עובר הסתרת פנים, קושי, מכאוב, טלטלות שונות, יש הנושרים ממנו, לא פעם הוא מאבד את תפארתו, כמה עוצמות של יופי והדר איבד עם ישראל במשך הגלות. אבל כל זה מצמיח מתוך עם ישראל, כוחות חדשים, מעורר את הנקודה הפנימית להשתוקקות מחודשת. היינו באורות, והנה הם נכבו, נהיה קשה, טלטלות של רוח סער וסופה. והנה קמנו, עם התחדשות, עם ישראל עלה לכתה ב'. ועוד גלות ואחריה כבר כתה ג', עד הגאולה השלימה שאנו כה מצפים לה:

כך היה למשל בדור שלאחר גירוש ספרד, דור מקובלי צפת. עם ישראל היו שרויים במשבר עמוק, חשכת הגלות היתה שרויה במלוא עוזה. היו שחשבו: 'אבדנו!' אבל גדולי ישראל דרשו ואמרו, כי שנת הגירוש רנ"ב, בגימטרייה "מזרה", על שם הפסוק: **"מְזַרְהוּ יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ"**. ואכן אחרי גירוש ספרד היתה תקומה נפלאה ופריחה מחודשת. וכך בכל התקופות, כל הזמן יש תהליכים של גלות וגאולה.

אמר על כך רבי צדוק הכהן מלובלין דבר נפלא עד מאוד:

"הגם שהדורות הולכים ומתמעטים, הנקודה שבלב הולכת ומזדככת בכל דור!"⁴

"כימי העץ ימי עמי" (ישעיה סה כב)

נמשלו ישראל לעץ, העומד ערום, חשוף וקפוא, בעידן החורף. עלי השלכת נטשוהו, חיצי כפור פגעו בו למכביר, סופות עזות טלטלו אותו ואמרו לעוקרו. מצבו מיואש כמעט, ובכל זאת - גם כאשר נראה כי אפסה עבורו כל תקוות חיים, **כאשר העין השטחית אינה מוצאת עבורו כל זכות קיום, בסתר, באין רואים, הריהו יונק כבר מחדש מיץ חיות במעמקי בטן האדמה, בט"ו בשבט.**

אף ישראל נתונים לביזה ולמשיסה כל הימים, מעמדם הרוחני מתמוטט, כאילו אברים שלמים נגדעים מגוף האדמה, **אבל דווקא במעבה האפילה נרקם כבר אור הגאולה, אורו של משיח.** למראית עין מיואש וחסר תוחלת - ולאמיתו של דבר, **השרף עולה כבר באילנות!** (ברכת חיים עמוד מב בשם רבי ישראל מצ'רטקוב)

⁴ וזו לשונו במלואה (פוקד עקרים אות ו ד"ה תהו) : וכן קיבלתי בפירוש, כי הגם שהדורות הולכים ומתמעטים, הנקודה שבלב הולכת ומזדככת בכל דור, דלולי כן מה התועלת באריכות הגלות, והדורות הולכים ומתקטנים, ואיה התקוה לזכות לביאת המשיח במהרה בימינו, מה שלא זכו בה דורות הראשונים שהיו גדולים וטובים מאלה?! אבל אף כי מצד הדורות עצמם הם מתקטנים ונקראים "עקבתא דמשיחא", שהנפשות הם מהעקביים, מכל מקום מצד מה שכל הזכויות של כל דורות הקודמים כולם, וכל תורה ומצוות שסיגלו בעולם הזה, **הכל נשאר קבוע ותקוע במעמקי הלבבות שבדור האחרון.**

העיבור והלידה

ט"ו בשבט - מגיע בשיא החורף והסערה, אבל דווקא הוא מבשר את ההתרעננות המחודשת, את השרף העולה בתוך עורקי האילנות. הוא בעצם מלמד אותנו על ההתחדשות הנסתרת שבתוך החורף. הוא מלמד, שהחורף אינו "אסון טבע" עבור העץ, לא ולא, להיפך, הוא המעניק לו את חוסנו, עמידותו והתחדשותו.

כמה יפה מגדיר זאת רבי נחמן מברסלב, שהחורף הוא בבחינת "עיבור", והקיץ בבחינת "לידה" (ליקוטי עצות התבודדות ד). בחורף הבריאה אוגרת בתוכה כוחות פנימיים, ובקיץ מממשת ומוציאה אותם לפועל.

גם הגלות הפרטית של האדם, בכל מיני הסתרות, בלבולים וירידות למיניהן, היא ה"עיבור" וההכנה לקראת "לידה" של צמיחה חדשה. וגם הגלות הכללית של עם ישראל, היא ה"עיבור" וההכנה לקראת היציאה אל האור הגדול והעצום של הגאולה השלימה, בקרוב בקרוב ממש.

"הָעַם הַהֲלָכִים בְּחֹשֶׁךְ - רָאוּ אֹרֶךְ גָּדוֹל, יִשְׁבִּי בְּאֶרֶץ צְלֻמֹּת - אֹרֶךְ נֶגַה עֲלֵיהֶם!"
(ישעיה ט א). "קִוְּמֵי אֹרְזֵי כִּי בָּא אֹרֶךְ, וְכַבֹּד ה' עֲלֵיךְ זָרַח!" (ישעיה ט א).

בשורת האביב בעיצומו של החורף!

.... האח, מה נשגבה היא המחשבה האידיאלית, הרואה בחורף את עריסת האביב המתחדש ובא לטובה, ולא את בור קברו של הקיץ שחלף! איזה שפע של נוחם והתאוששות צפון בזוית ראייה נכונה זו!

ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות. הוי אומר: בעיצומו של ימות החורף, יחול יום הולדתה של הפריחה והצמיחה המחודשת. ועליך, היהודי, להגות במשמעות היום הזה, לשאוב מתוכנו רוממות נפש, עד שתתלקחנה בחבינוני לבך ניצוצות חדוה ורשפי גיל אשר יקרבוך אל אביך הטוב שבשמים. המחשבה השגרתית מה היא אומרת? בבוא עת הפריחה, כאשר ייחשף לעינינו האביב ברבבות ציצים ופרחים, או אז נחגוג בצהלה את חג אביב הטבע, אשר ברכו ה', שהוא גם חג אביבנו אנו. אבל המסורת היהודית העתיקה מצביעה בפנינו על האילנות הקרחים, עוד בעיצומו של ימי חורף מושלגים, ממתיקה סוד אתנו ולוחשת על אזננו מוסר השכל: הנה אלה האילנות חוגגים כבר היום את יום התחדשותו של האביב הבא! מבעד למעטה הקליפה הקפואה, השסועה, האפורה והצוננת, שמכרבלת את האילנות הערטילאיים, מתחת הקליפה זו, החלו כבר לפכות במלוא חומם חיים חדשים ורעננים! מה נוקבים ויורדים חדרי בטן הם דברי המוסר המאלפים המקופלים בבשורת אביב זו, אליה נסכית מפי אילנות החורף עמוסי השלג הצחור. (הרש"ר הירש, במעגלי החיים)

ט"ו בשבט – התעוררות בתורה

נשוב למעגל השנה. הנה בניסון, עם בוא האביב, עם הפצעת השמש ופריחת האילנות, וקול שירת הציפורים, אנו חוגגים את חג החירות. מתרעננים בנו אותם כוחות של "יציאת מצרים", יציאה מן המיצרים אל חירות הנפש. מין שחרור אביבי הפותח ומרחיב את הלב, וקורא לנו לבוא ולהתחיל לצעוד לקראת מתן תורה בחג השבועות.

אבל כבר חודשיים לפני כן, בט"ו בשבט, ישנה התחלה של התעוררות הכוחות הללו. השרף כבר עולה וזורם בתוך עורקי האילנות, וגם האדרנלין הפנימי של עם ישראל, מתחיל להתעורר לקראת היציאה לחירות!⁵

סח רבי ישראל מרוז'ין: כל התחדשות שבעולם היא כללית ומקיפה את כל היקום, את המדבֵר ואת החי, כמו את הצומח והדומם. כשזרם חיים חדש מפכה באילנות הקפואים בחורף, פורצת הרעננות האביבית גם לעורקיו הרוחניים של אדם מישראל! (הובא בספר ברכת חיים עמוד מב)

הצדיק רבי לוי יצחק מברדיצ'וב זיע"א היה אומר: ט"ו בשבט הוא הכנה לפסח, ופסח הכנה לשבועות. (קדושת לוי על התורה ליקוטים עמוד שטו)

בשו"ת "ארץ הצבי" (ח"ב דרוש א) הביא בשם הרב "אגלי טל" שאמר, כי אחרי ט"ו בשבט הרגיש שינוי לטובה בחידושי תורה שלו! וזהו, כי ביום זה יכולים לזכות להתחדשות בתורה, והאדם עץ השדה, וביום זה עולה השרף באילנות ונכנסים בו המים, ואין מים אלא תורה. ופירות האילן רומזו על חידושי תורה שהם פירותיו של האדם.

אומר האדמו"ר מגור זצ"ל (בספרו בית ישראל, בשלח תשי"ח) "וענין השפע, נראה שמרומז על זמן חנטת הפירות, וכתב 'כי האדם עץ השדה', ויכול האדם לקלוט בימים האלו, ולהתחזק במידה הזו, ויש לו סיוע מהשפע היורד משמים.

⁵ ומעניין להזכיר בהקשר לכך, מה שאומר המדרש (לקח טוב שמות פרק ח פסוק ו), שגם גאולת מצרים, היתה תחילתה בחודש שבט, שכן בחודש זה התחילו המכות. ולפיכך נקרא שמו "שבט", מלשון "שֶׁבֶט", הכאה במקל, "שבו נשבתו המצריים".

חודש שבט

מזל החודש: דלי. על שם הכתוב (במדבר כד ז): "יִזְל מַיִם מִדְּלִי וְזָרְעוּ בְּמַיִם רַבִּים", כיון שבשבט כבר יצאו רוב גשמי השנה, והבורות מלאים, והמים שבבארות עולים, והדליים שואבים ממרומי הבור ולא מעמקו, וכשהם יוצאים מן הבור מימיהם נוטפים מדופנותיהם.

באחד לחודש שבט התחיל משה רבנו לדבר עם ישראל את דבריו האחרונים לפני פטירתו, במשך 37 יום, עד פטירתו בז' באדר. כל ספר "משנה תורה" [חומש דברים] אמר להם בימים אלו, ובו חזר ושנה הרבה מצוות שכבר נאמרו להם, וגם ביאר להם מצוות חדשות שעדיין לא נאמרו להם, והכינם לבוא לרשת את ארץ כנען, ובירכם לפני מותו.

לכן אמרו חכמים האחרונים: **"משול א' לחודש שבט כיום מתן תורה".** **שבו נפתחים בליבות ישראל מעיינות חדשים של תורה,** וכל 37 ימים אלו מסוגלים לזכות בהם לכח התחדשות בעסק התורה והמצוה. (ראש חודש בהלכה ובאגדה)

תרומות ומעשרות ולקחיהם

אין תורמים מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה, ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו; ואם תרם, אין תרומתו תרומה. שנאמר (דברים יד כב): **"עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה"...** ומהיכן מונים? אחד בתשרי ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות, וט"ו בשבט ראש השנה למעשרות האילן. (שלחן ערוך יורה דעה סימן שלא סעיף נז)

מדינה מיוחדת במינה!

בארץ ישראל התנהלה לה במשך מאות בשנים - מדינה מיוחדת מאד במינה!

מדינה שמעוגנים בחוקיה - ערכי צדקה, חסד וחמלה.

מדינה שמנהיגיה הנעלים - חפצו באמת בטובת העם, ולא רק עסקו במשחקי כסאות.

מערכת המשפט במדינה זו היתה הטובה, היעילה וההוגנת ביותר בעולם. ללא רבב של שוחד ושחיתויות המצויים לרוב במערכות אלו.

לצערנו, טלטלות רבות עברו על מדינה זו, עד אשר לפני כאלפיים שנה, התפרקה סופית, ואנו לא מפסיקים להתגעגע אליה, ולהתפלל לה' שיכונן אותה מחדש, ביתר שאת וגדולה.

כן, זוהי מדינת ההלכה, מדינת התורה. מדינתם של עם ישראל כשזכו לכונן בארץ ישראל חיי מדינה – בחסות התורה ומצוותיה.

התורה הקדושה כוללת מצוות, לא רק לאדם הפרטי, אלא ישנן אף מצוות שמגמתן לכונן את עם ישראל כעם על אדמתו. ולכן יש מהן הנוהגות דווקא בארץ ישראל, ודווקא כשרוב עם ישראל נמצאים בה.

מס הכנסה חיובי

מעניין מאוד, אלו מיסים היו נהוגים במדינה זו? מה היה גובה מס ההכנסה?

התורה מלמדת אותנו על סוג של מס הכנסה בשם: "תרומות ומעשרות".

מהו שיעורו? למה הוא היה מיועד?

מהתבוננות בפרטיו ניתן לראות שזהו מס שאינו מיועד רק למען השתתפותו הכספית של האזרח במימון צרכיה ומוסדותיה של המדינה, ככל המיסים המוכרים לנו. אלא זהו מס בעל ערך חינוכי. הוא מקשר את העם לחיי תורה ומצוות, ומבטיח טוב יותר את קיומו כ"עם", מלוכד תחת רצון אחד. מעצים את החזון והערכים שלנו כעם ה', "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

הבה נתבונן בסדרם ושיעוריהם של תרומות ומעשרות אלו; נחכים מעט על טעמיהם ותועלתם; ואף נשים את לבנו למסר מיוחד שמלמד אותנו יום ט"ו בשבט, בענייני המעשרות, ובענייני צדקה בכלל.

סדר הפרשת תרומות ומעשרות

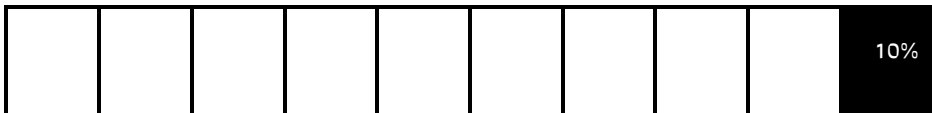
ציוה בורא עולם את בניו עם ישראל, שיפרישו מכל פרי אדמתם "תרומות ומעשרות", דהיינו שיפרישו חלקים מסויימים מיבולם - לכהנים, ללויים ועוד. וזה סדר הפרשת התרומות והמעשרות בקצרה:

← שלב א – תרומה גדולה

ראשית, מפריש האדם חלק מתבואתו לכהנים. מן התורה, אין שיעור לתרומה זו, ואפילו חיטה אחת פוטרת את כל התבואה. אולם חכמים קבעו לתת כ-2% מן התבואה [כמבואר להלן בשער ההלכה]. רמז לכך: **תרומה – תרי** [שניים] **ממאה**, דהיינו 2%.

← שלב ב – מעשר ראשון

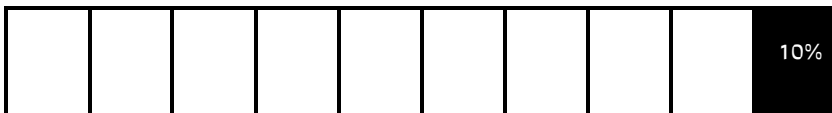

בשלב שני, נותן האדם עשירית מן התבואה ללויים.

* מתוך המעשר שמקבל הלוי, חייב אף הוא להפריש מעשר ולתת לכהן, וזהו הנקרא: "תרומת מעשר" דהיינו "מעשר מן המעשר".

10%

← שלב ג – מעשר שני \ מעשר עני

לאחר המעשר הראשון, מפרישים 10% ממה שנותר, עבור מעשר שני או עבור מעשר עני:

בשנים **א, ב, ד, ה** - מפרישים מעשר שני, דהיינו שמעלים את פרות המעשר לירושלים, ואוכלים אותם שם בקדושה.

בשנים **ג, ו** - מפרישים מעשר עני, הניתן לעניים.

[השנים נמנות לפי השמיטה. כמו שבימות השבוע יום א' הוא היום שלאחר השבת, ולאחריו יום ב', יום ג', וכו', והיום השביעי שבת. כך במנין השנים: השנה שלאחר השמיטה היא שנה א', אחר כך שנה ב', שנה ג' וכו'. והשנה השביעית - שמיטה].

החזקת משרתי ה'

לכל אחת מן ההפרשות הנ"ל, נתנו חכמינו ז"ל סיבה וטעם.

החלקים הראשונים, "תרומה גדולה" ו"מעשר ראשון" מיועדים בעבור החזקתם של הכהנים והלויים. עם ישראל אינו עם ככל העמים, צורכי המדינה אינם מסתכמים רק בצרכים חומריים ככל המדינות: מערכת בריאות, תשתיות, כלכלה, ביטחון וכו', אלא מעל הכל עומדים הצרכים הרוחניים. עם ישראל זקוק למערכת חזקה שתשמור על השאיפות הרוחניות שלו ועל הקיום התמידי שלהן.

ולשם כך, הובדל מעם ישראל שבט שלם, אשר לא קיבל נחלה בארץ ככל השבטים, אלא "ה' הוא נחלתו", הם מתרכזים סביב עבודת בית המקדש, ובעצם כל חייהם סביב התורה ועבודת ה'. השבט הזה, שבט לוי, הוא שנותן לעם ישראל את העוצמה הרוחנית שלו. ולכן הדבר הראשון שצריך לעשות היהודי ביבול שלו, זה להפריש חלקים ממנו לכהנים וללויים, ובכך: א. הוא זוכר מהי המטרה העליונה שלשמה הוא עובד באדמה, כל הכסף והיבול אינם העיקר, אלא הם אמצעים בשביל עבודת הבורא. ב. הוא זוכה להיות שותף בהחזקתו של שבט משרתי ה'.

משרשי מצות "תרומה גדולה" הניתנת לכהנים: כי העולם כולו להקב"ה, על כן ראוי לבעל השדה לזכור את בוראו על הברכה אשר ברכו, ושיפריש קצת ממנו לשמו ברוך הוא, ויתנהו למשרתיו שהם הכהנים העוסקים תמיד במלאכת שמים - טרם יגע בו יד אדם ויהנה ממנו כלל. ומסיבה זו אמרו חכמינו ז"ל (וחילין קל"ז), שאפילו הפרשה של חיטה אחת - פוטרת את כל התבואה, כי העיקר הוא להזכיר לאדם מיהו בעל הבית האמיתי, ולשם כך אין צורך דווקא בכמות מרובה. אולם רבותינו ז"ל הוסיפו וקבעו שיתן האדם שיעור ראוי [כ-2%], כדי שיתעורר לב האדם בענין יותר, כי בהיות האדם בעל חומר - אם יתן כמות קטנה מדאי, הדבר לא יעשה עליו רושם. אך כאשר יתן כמות ניכרת וגדולה יותר, ישפיע עליו הדבר יותר, כי זה דרך טבע האדם והרגלו, שישמח במאכל רב. (על פי ספר החינוך מצוה תקז)

משורשי מצות "מעשר ראשון" הניתן ללויים: לפי שהקב"ה חפץ בטובת עמו ישראל אשר בחר בהם לעם, ורצה לזכותם ולעשותם עם סגולה מכל העמים, עם חכם ונבון, למען יכירו כל רואיהם כי הם זרע ברך ה' אנשי אמת אנשי שם, לכן קבע את שבט הלוי בישראל שלא תהיה להם נחלת שדה וכרם, וכך לא יהיו עוסקים בחרישה ובזריעה, אלא יעסקו רק בתורה ובעבודת בית המקדש, ומפיהם ישאלו הוראה בכל מקום.

על כן היה מחסד ה' עליהם לתת להם מחייתם בדרך כבוד, כי כן יאות למשרתי המלך, שתהיה ארוחתם מזומנת להם על ידי אחרים שיכינוה להם, ולא יצטרכו הם להתייגע בדבר אחר זולת בעבודת המלך היקרה. ואף על פי

שהיו בישראל שנים עשר שבטים, ולפי חלוקה שוה היה ראוי שיטלו חלק אחד משנים עשר [כ- 8.3%] ולא חלק אחד מעשר [10%]? אולם גם זה היתרון להם הוא לכבודם, כי מהיותם מבית המלך, ראוי שיהיה חלקם יתר על כולם, ויתרון גדול הוא, שיבוא להם חלק העשירי נקי מכל הוצאות הקרקע. והמפרנס והמחיה משרתי אל בממונו - ברכת ה' יתברך תנוח עליו, בכל אשר יש לו. (ספר החינוך מצוה שצה. מעם לועז)

משורשי מצות "תרומת מעשר" הניתנת מן הלוי לכהן: כי אומנם הבדיל ה' את כל שבט הלוי מעדת ישראל לעבודתו תמיד. אולם בתוך השבט עצמו נבחרו הכהנים, אשר להם ניתנה עיקר עבודת בית המקדש, ואילו יתר הלויים **מתלויים אליהם לסייעם בעבודה**, כמו שכתוב (במדבר ג ט): "ונתת את הלויים לאהרון ולבניו [הכהנים], נתונים נתונים המה לו...". ועל כן בהיות הכהנים עיקר הבית בעבודת אלוקינו, זכו בעשרים וארבע מתנות שניתנו להם, המפורשות בכתוב. ושאר הלויים, שנבחרו לסייע לכהנים - זכו גם כן לחיות בטובה מבלי יגיעה, על ידי מעשר הפירות שנוטלים מכל ישראל כנ"ל, אולם עליהם לזכור תמיד שסיבת מעמדם המיוחד היא בגלל העבודה לה', ולכן נצטוו שמכל אשר יטלו מבני ישראל - עליהם להפריש למשרתים הגדולים מהם [הכהנים], ובכך יתנו אל לבם כי יש גבוהים עליהם, וגבוה מעל לכולם, הוא ה' יתברך ויתעלה.

ועוד כי על ידי שיפרישו הלויים מעשר מתבואתם ויתנו לכהנים, יש בזה זכות ומעלה וכבוד ללויים, שלא יגרע חלקם במצות מעשר, אלא יזכו אף הם שיהיה להם חלק במצוה זו. (ספר החינוך מצוה שצז)

ירושלים שבלב!

אחר ההפרשות הללו, מגיע **"מעשר שני"**. בשנים א, ב, ד, ה - מפריש בעל השדה עשירית מיבולו [ממה שנתר לו לאחר ההפרשות הקודמות], ומעלה אותו לירושלים, ואוכל אותו שם בקדושה.

ירושלים! ---

כמה הוד והדר, כמה קדושה ויופי, אוספת היא בתוכה. גם כיום מרגיש כל לב יהודי איזו תחושת הוד מיוחדת כלפי העיר הקדושה הזו. כל שכן אז, כשירושלים היתה בתפארתה, כשבית המקדש עמד על מכוננו, כוהנים בעבודתם, לויים בדוכנם בשירים ובזמרים, ובסמוך - חכמי וגדולי ישראל יושבים ב"לשכת הגזית", דנים ומורים הוראות לכל ישראל - "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים!" אלו

תחושות של רוממות ניתן היה להרגיש, איזה חיבור לתורה, חיבור לעם ישראל, אלו שאיפות וכיסופין!

כל ביקור בירושלים, בכוחו היה להטעין את הלב היהודי באנרגיות רוחניות מחודשות!

ואולם - מי הוא שיזכה לחזות בכל הטוב הזה? לראות בנועם ה' ולבקר בהיכלו? האומנם רק תושבי ירושלים וסביבותיה יזכו לכך שמחזות ההוד הללו ילוו אותם בחייהם? מה יהא על תושבי "הפריפריה", תושבי צור וצידון, עכו וחצור, מודיעין ואשדוד, עזה ואשקלון... האם יהא חלקם לחיות את חייהם ברמה רוחנית רדודה ופחותה? רחוק מן העין רחוק מן הלב, ממרכז החיים היהודי?!

הקב"ה לא מוותר על שום יהודי, ולכן הוא קורא לבניו, כזכות וכחובה, לעלות מפעם לפעם לירושלים, "לראות ולהיראות", ולהטעין את המצברים הרוחניים: אחד מן החיובים הללו הוא מעשר שני. כעשירית מיבולו חייב האדם מישראל לאכול דווקא בירושלים, בקדושה ובטהרה⁶. יבוא הוא עם משפחתו, ויעשו מין איזה "נופש" של כמה ימים בירושלים, לאכול את מעשרותיהם. נופש שכולו חיזוק והתרוממות הנפש! ואף כי ישוב לעירו, וימשיך לעסוק בחיי חולין ובעבודת האדמה, יהא ליבו - מחובר לקדושתה של ירושלים.

"וְאֶכְלֶתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם, מֵעֵשֶׂר דִּגְגָן תִּירֶשֶׁתְּךָ וְיִצְהַרְךָ, וּבִכְרֵת בְּקֶרֶךְ וְצֹאנֶךָ, לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים" ... וְאֶכְלֶתָּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׂמַּחְתָּ אֹתָהּ וּבֵיתְךָ"!⁷ (דברים יד כג)

משרשי המצוה, שהאל ברוך הוא בחר בעם ישראל, וחפץ למען צדקו, להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, ובחכמתו משכם במצוה זו, למען ילמדו יקחו מוסר. כי יודע אלוקים שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות, בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד, על כן סבב בתבונתו, ונתן להם מקום שידעו הכל דברי תורתו על כל פנים.

שאין ספק כי כל אדם נמשך לקבוע דירתו במקום שממונו שם, ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה במקום שעסק החכמה והתורה שם, והיא ירושלים, ששם הסנהדרין יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתנו בארבע שנות השמיטה... או ילך שם בעל הממון עצמו

⁶ ואמנם אמרה התורה שיש פעמים שאפשר לפדות את הפירות בכסף, ולקנות בו בירושלים רק דברי מאכל, כמבואר בפסוקים שם, ועיין בשער ההלכה.

ללמוד תורה, או ישלח שם אחד מבניו שילמד שם, ויהיה ניזון באותן פירות. ומתוך כך יהיה בכל בית ובית מכל ישראל איש חכם יודע התורה, אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו, ובכך תמלא הארץ דעה את השם... ועל ידי זה יזכו למה שכתוב "ונתתי משכני בתוכם". "והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים". (ספר החינוך מצוה שס)

הרגל הנפש במידת החסד והרחמים

אחת לשלוש שנים, בשנים ג' ו', במקום מעשר שני הנאכל בירושלים, מפרישים מעשר עני, הניתן לעניים. [ויש לציין שמלבד מעשר זה, ישנן בעבודות השדה השוטפות חיובים של "מתנות עניים" נוספות. וכן נצטוינו במצות הצדקה].

"מִקְצֵה שְׁנֵים [אחר השנה השלישית והשישית] תּוֹצִיא אֶת כָּל מְעַשֵּׂר תְּבוּאֹתָי בְּשָׁנָה הַהִיא, וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעֲרֶיךָ. וּבָא הַלֵּוִי... וְהָגֵר וְהַיְתוּם וְהָאֲלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ, וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ, לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה!" (דברים יד כח)

מטעמי המצוה, שרצה האל להיות ברואי מלומדים ומורגלים במידת החסד והרחמים, כי היא מידה משובחת, ומתוך שיורגלו במידות הטובות, יהיו ראויים לקבלת הטובה, כי הטוב והברכה לעולם לא יחולו אלא על הטוב ולא בהפכו, ובהיטיב ה' יתברך לטובים, יושלם חפצו - שחפץ ה' להיטיב לעולם. ואם לא מצד שורש זה, הלא ה' יתברך יכול היה לספק לעני די מחסורו זולתנו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנהיה אנחנו השלוחים לכך, כדי לזכותנו. וכענין זה מספרים חז"ל [ובבא בתרא י"א]. שאל טורנוסורופוס הרשע את רבי עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? ענה לו: כדי שניצול אנו בהם מדינה של גיהנם. (החינוך מצוה סו)

ט"ו בשבט מלמד: אל תאחר מעשרותיך!

בתחילת הציווי על המעשרות, אומרת התורה: "עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה", כלומר חיובי המעשרות אינם יכולים להידחות משנה לשנה, לא ניתן לעשר מפירות השנה החדשה על פירות השנה שעברה.

וכיצד נקבע אלו פירות שייכים לשנה זו ואלו לשנה הקודמת? "אחד בתשרי - ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות, וט"ו בשבט ראש השנה למעשרות האילן". (שלחן ערוך יו"ד סימן שלא סעיף נז)

למשל: מלפפון שנלקט מן השדה באלול תש"פ, הריהו שייך לשנת תש"פ [שהיא השנה החמישית לשמיטה וחייב במעשר שני], ואילו מלפפון שנלקט בתשרי תשפ"א, שייך לשנת תשפ"א [שהיא השנה השישית לשמיטה, וחייב במעשר עני].

אבל בפירות הדין הוא שונה: תפוח שנקטף מן העץ בכסלו תשפ"א, שייך הוא עדיין לשנת תש"פ, שכן עיקר גידולו הוא מן השנה הקודמת. ואפילו תפוח שנקטף מן העץ באדר תשפ"א, אם חנטו [תחילת גידולו] היתה לפני ט"ו בשבט, עדיין שייך הוא לשנת תש"פ! רק תפוחים שחנטו על העץ החל מט"ו בשבט תשפ"א - שייכים הם לשנת תשפ"א.

כותב הגאון רבנו משה פיינשטיין זצ"ל, שיום ט"ו בשבט מעורר בנו לחשוב על המסר והתועלת העצומה של הלכה זו, שאין מעשרים משנה לשנה, וממילא לא ניתן לאחר ולדחות את המעשרות. כי לולי כך, האדם היה נוטה לדחות את מעשרותיו משנה לשנה, שהרי אין מי שיכול לתבוע אותם ממנו, וכך מדחייה אל דחייה, עלול היה להפסיד ולאבד את המצוה כליל. אבל כשהאדם מזדרז לתת מעשרותיו בזמן - שמחה היא לו, ומעתה מה שנהנה ממה שנותר בידו, יכול הוא באמת ליהנות ולשמח, כי רק עכשיו הם באמת שלו.

ואמנם, כיום איננו יכולים לקיים כדין התורה את מצות התרומות והמעשרות, ואנו מקיימים רק באופן חלקי ומדרבנן, אבל עלינו לקחת את המסר הזה לעניין נתינת צדקה ומעשר כספים: כל עוד שלא הופרשו צדקה ומעשרות מן הכסף שהאדם הרוויח, האדם כביכול נהנה ממה שאינו שלו, שכן הכסף הוא פיקדון מאת הבורא. וכאשר יתן מעשר, יהיו תשעת החלקים הנותרים - שלו, ויוכל ליהנות ולשמח בהם כראוי. לכן אל לאדם לאחר את מעשרותיו כלל, מיום ליום, מחודש לחודש, ומשנה לשנה, אלא יתן בזריזות וברוח נדיבה, וברכת ה' תלווה אותו!

כה דברי רבי משה פיינשטיין זצ"ל: בפרשת בשלח ט"ו בשבט, אמרתי טעם על השמחה בעצם, ושגם עתה אנו שמחים בראש השנה לאילנות, אשר הוא שייך רק לדיני מעשר, שאין מעשרים משנה על חברתה. שהנה ידוע שבט לוי לא נטל נחלה, וכל ישראל לקחו נחלתם, ואם כן בעצם המעשרות שנותנים להם אינו טובה מהישראל, אלא חובה כשכירות [שמשלם לבעל הבית]. אבל מאחר שהוא שכירות כזה שתלוי בו ליתן למי שירצה, ואין לזה תובעים, ואין לוקחים ממנו השדה כשלא יתן, טועה האדם לומר שהוא מתנה מאתו, ולכן יש שמתעצלים מליתן המעשרות, ואף שיתן, היה מקום לחוש שיאחר מליתן, עד שיראה, אולי בשנה האחרת לא יצמיח, ועוד יפסיד מהקרן שעלה לו בחרישה ובזריעה?! ואף אם גם בשנה האחרת יצמיח בטוב, יחשוש אולי בשנה השלישית לא יצמיח? וכן עד סוף ימיו, עד שפתאום בא אידו ולא יוכל שוב לקיים ולשלם חובו! לכן צייתה תורה, שאין מעשרים משנה על חברתה, ואם כן מוכרח בכל שנה לשלם המעשרות, ורואה שהוא חוב. זהו הטעם שיש ראש השנה לדין מעשרות, ובאילנות הוא יום ט"ו בשבט, שהוא שמחה גדולה שבזה נעשה הט' חלקים - שלו ממש.

והנה גם בזה הזמן צריך האדם לידע, כי בעצם נברא העולם לכל בני אדם, ויש לכל אחד חלק שווה בעצם. אך כאשר זכה אחד מאיזה טעם [והרוויח יותר], ואחד נתחייב מאיזה טעם [והרוויח פחות], נתן הקב"ה לזוכה גם חלק המתחייב. ואם כן הוא בעצם אינו שלו! **אך אם יקיים התנאים שהתנה עמו הקב"ה, שיתן צדקה לעניים שלקח חלקם, יזכה בחלקו ויעשה שלו ממש!** אך מחמת שאין לזה תובעים, אפשר שידחה מליתן חלק הצדקה מהריווח, שיאמר: אולי למחר יפסיד, או לשנה אחרת יפסיד, או אחרי זמן רב, עד שפתאום יבוא אידו, וימצא שלא שילם שכירותו, ואכל כל ימיו גזל! לכן צריך ללמוד מהמעשר, **שלכל הפחות לא יאחר משנה לחברתה, ובכל שנה יעשה חשבון ויתן חלק הצדקה.** ואם יעשה בכל חודש, או בכל שבוע, יהיה יותר משובת. וכל שכן אם יעשה החשבון בכל יום, שודאי משובת.

וזה הלימוד יודעים אנו מדין ט"ו בשבט, שבזה נעשה הנשאר שלנו, ויכולים אנו לבקש מה' שיתן לנו ולכל ישראל כהנה וכהנה. (דרש משה עמוד נב)

"כי ממך הכל, ומיך נתנו לך..." (דברי הימים א כט יד)

אמר רבי נחמיה: אפילו בשעה שאנו מביטים במצוות שאנו מקיימים, יש לנו בושת פנים מהקב"ה, ואין אנו יכולים להחזיק טובה לעצמנו. מדוע? בנוהג שבעולם, כאשר אדם נותן שדהו באריסות [דהיינו שבעל השדה נותן לפועל לעבוד בשדהו, ונותן לו אחוזה מהרווחים], הרי אותו אריס - קונה את הזרעים, זורע ועובד קשה מאוד, ובכל זאת הוא חולק עם בעל השדה בשווה. אבל הקב"ה ישתבח שמו ויתעלה זכרו - אינו כן, שהרי העולם כולו שייך לו, כמו שנאמר (תהלים כד): "לה' הארץ ומלואה". הארץ שלו, הזרעים שלו, והוא משיב רוחות, מעלה עננים, מוריד גשמים להשקות את היבול, מפריח טללים, מגדל את הצמחים, והוא נותן טעם ומתיקות בפירות, הוא עושה כל דבר! ובכל זאת אמר הקב"ה: לא אמרתי לך שתתן לי, אלא אחד מעשרה - מעשר, ואחד מחמישים - תרומה. (תנחומא כי תשא יד)

עשר - בשביל שתתעשר

רבי יוחנן פגש בבן אחותו, בנו הרך של רבי שמעון בן לקיש, ואמר לו: "פסוק לי פסוקך" - אמור לי פסוק שלמדת היום! אמר הילד: למדנו את הפסוק: **"עשר תעשר את כל תבואת זרעך".** שאל הילד את דודו רבי יוחנן: מדוע כפל הלשון, "עשר תעשר"? ענהו: רמז יש כאן - **עשר** את התבואה, **בשביל שתתעשר.** שאל הילד: מנין לך לדרוש כך? ענהו: לך תנסה ותראה שכך הוא! שאל הילד: וכי מותר לנסות את הקב"ה, והרי כתוב "לא תנסו את ה'?" אמר לו: אכן אסור לנסות את הקב"ה בשום דבר, אך בדבר הזה מותר, שהרי אומר הנביא (מלאכי ג י): **"הביאו את כל המעשר אל בית האוצר... ובחונני נא בְּזֹאת אֲמַר ה' צְבָאוֹת, אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבֹּת הַשָּׁמַיִם, וְהִרְקַתִּי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דִי"** - עד שיבלו [יתעייפו] שפתותיכם מלומר: "די!". (תענית ט ע"א)

אם השמאל ואימנה, ואם הימין ואשמאילה

רמז נאה נתנו בענין זה על פי הפסוק (בראשית יג ט): "אם השמאל ואימנה, ואם הימין ואשמאילה" - מבטיח הקב"ה לאדם: אם אתה תקבע את הנקודה של האות ש' במילה "עשר" בצד שמאל, דהיינו שתפריש מעשרות כדון, אז אני אקבע את הנקודה בצד ימין ואשפיע עליך עושר, אך אם אתה תקבע את הנקודה בצד ימין ותדאג רק לעושר שלך, אז אני אקבע את הנקודה בצד שמאל ואטיל עליך מסים וארנוניות ["מעשרות"] לרוב... (תורת נתן עמוד 30, והמקור על פי מדרש פליאה פרשת ראה את רמז)

ומדוע מותר לנסות את הקב"ה דוקא בענין המעשרות? על כך עונה המגיד מדובנא במשל:

משל למה הדבר דומה: בעיצומו של היריד הגדול, עצרה בכיכר השוק עגלה עמוסה בגלילי אריג משובח, בשלל צבעים. מיד הקיפו אותה סוחרי האריגים, משמשו בסחורה כהרגלם, וקבעו: "אריג מעולה הוא - משופרא דשופרא. ומה מחירו?" אמר הסוחר, בעל העגלה: חמש מאות שקלים לגליל, ובכל גליל יש לפחות ששים מטרו! המחיר היה זול להדהים, והעסקה כדאית עד מאד. אך כאן התעורר חשדם: מה יהיה אם יתברר שבכל גליל יש שלושים מטר בלבד, והם נפלו בפח? אמר המוכר: אדרבה, תסקרו את הגלילים, ותבחרו את הדק ביותר, אותו שנראה לכם כקצר ביותר. תמדדו אותו, ותראו מה אורכו! הסכימו, בחרו בגליל הדק מכולם, מדדוהו - ומצאו שאורכו ששים ושניים מטרים! על אתר נקנתה כל הסחורה, לשביעות רצון כולם.

והנמשל: הבורא יתברך אמר: "שמעו לי, שאין אדם שומע לי - ומפסיד!", אין אדם מתרושש חלילה מקיום המצוות, ואדרבה, זוכה הוא לברכת שמים בעסקו; ואם יש איזושהו היסוס בענין זה, אזי אדרבה, תבחרו במצוה שלכאורה נראית כל כולה כהפסד - מצות הצדקה והמעשרות, שבהן נוטל האדם חלק מרכושו ומוסר לזולתו, מחסר ממונו במו ידיו - "ובחנוני נא בזאת", ראו שלמרות שאתם מחסרים מכספכם, תהיה לכם ברכה מיוחדת ושפע כה רב, עד שייבלו שפתותיכם מלומר "דיו!". אזי תבינו שכך הוא בכל המצוות, שאין אדם מפסיד מתפילה במנין, מקביעת שיעורי תורה, מקניית צורכי מצוה, משמירת שבת, כי לעולם, לעולם, "אין אדם שומע לי - ומפסיד". (על פי מעיין השבוע)

ברכה - בדבר המדוד

בענין "עשר - בשביל שתתעשר", יש פלא כפול, שהרי אמרו חכמים: הנכנס לשדהו למדוד את תבואתו, אומר: "יהי רצון מלפניך ה' אלקינו, שתשלח ברכה במעשה ידינו". כאשר מתחיל למדוד, אומר: "ברוך השולח ברכה בכרי [תבואה] הזה". אולם אם מדד ואחר כך ביקש, הרי זו תפילת שוא, **לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר**

השקול, ולא בדבר המדוד, ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין. (תענית ח ע"א)

לכן טוב שימנע האדם מלספור את כספו ורכושו, וכשצריך לספור, קודם לכן יתפלל לה' שישלח בהם ברכה. **ומעשה מפורסם בבבא סאלי זצוק"ל**, שבעת שמחה היה נוהג לחלק למסובים כוסות ערק. והנה בדרך נס ופלא, היה בקבוק אחד של ערק שופע ושופע עוד ועוד, ומספיק לכל המסובים הרבים! המתבוננים שמו לב, כי לפני שהתחיל הבבא סאלי למזוג מן הבקבוק, היה עוטרף אותו במטפחת, כי כאמור, "אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין"!

והנה כאשר בא האדם לעשר את תבואתו - הוא חייב למדוד את התבואה, שהרי אמרו חכמינו ז"ל, שאין מעשרים מאומד הדעת. אבל, למרות שהאדם מונה ומודד את תבואתו, בכל זאת שולח לו ה' יתברך ברכה, וזה פלא, וזה יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה.

מי בעל הבית:

מעשה באדם שהיתה לו שדה המצמיחה כמות מבורכת של אלף כור בשנה, והיתה לו פרנסה ברווח. הוא הקפיד להפריש מהשדה מאה כור למעשר בכל שנה. כאשר הזקין, קרא לבנו ואמר לו: הנה קרבו ימי למות, ורוצה אני להוריש לך את השדה. אולם מבקש אני ממך, כי תמשיך לעשר מן התבואה מאה כור מידי שנה בשנה, כפי שעשיתי אני. האב נפטר, והבן ירש את השדה. בשנה הראשונה עשה הבן כמצות אביו והפריש מן השדה מאה כור. אולם בשנה השניה, כשראה הבן שכמות המעשר כה גדולה ו"ההפסד" כה רב, החליט לא לתת מעשרות כלל. והנה, בשנה השלישית, הצמיחה השדה רק מאה כור! היה הבן שרוי בצער רב על ההפסד העצום שנגרם לו. שמעו קרוביו על צערו, והחליטו להוכיחו בעקיפין בדרך רמז. באו אליו כשהם מלובשים בבגדים לבנים וחגיגיים. תמה ורגז עליהם: האם שמחים אתם בצערי?! אמרו לו: לא באנו אלא כדי לשמוח עמך בשמחתך, על המינוי החדש שלך! בוא וראה: כאשר קבלת את השדה לידך, היית אתה בעל הבית, והקב"ה היה כביכול ה"כהן" שנתת בציוויו את המעשר. אבל בשנה זו התהפכו היצרות: הקב"ה הראה לך שהוא בעל הבית, ואתה כביכול נהיית ה"כהן" שקבלת מעשר, ולכן הצמיחה השדה רק מאה כור....

הבין בעל השדה את הרמז, התחיל לתת מעשרות כראוי, ואז חזרה הברכה ושרתה בשדהו כבימים קודמים. (תוספות תענית ט ע"א. שמות רבה לא יח)

וזהו שרומז הכתוב: "איש את קודשיו לו יהיו, את אשר יתן לכהן לו יהיה", כלומר שכאשר האדם אינו מפריש כהוגן, אלא לוקח את ה"קודשים" לו לעצמו, אז את אשר ראוי לתת לכהן - לו יהיה, זה מה שתוציא לו השדה...

מי מפסיד!!

מעשה באדם שהיה כונס יין ושמן הרבה, ולא מפריש מעשרות כראוי. מה עשה לו הקדוש ברוך הוא? הכניס בו רוח שטות, ונטל מקל והתחיל לשבר את החביות. ראה אותו חברו וגער בו על מעשיו. כעס עליו בעל החביות, נטל את המקל, הכהו על ראשו ואמר לו: "הרוח מסייע לי ואתה גוער בי?" אמר לו בלגלוג: "אם כן, תן לי את המקל, ואני אעזור לך בעבודתך..." נתן לו את המקל, והתחיל אותו חבר לשבור לו חביות - לא אחת אחת, כפי ששבר הוא, אלא שתיים שתיים! עד שנשברו כל החביות. ומי גרם לו זאת? על שלא הוציא מעשרותיו כראוי.

לעומת זאת, מספרים חז"ל: מעשה באדם אחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי, והיתה לו שדה אחת, ונתן הקדוש ברוך הוא בליבו שיזרע חיטים בחלק אחד של השדה, ובחלק השני יבנה מקוה לאגירת מים. והנה הגיעה שנת בצורת, ומחירי התבואה והמים התייקרו ביותר, עד שהיה מוכר סאה של חיטים בסלע [מטבע חשוב בזמנם], וסאה של מים בשלושה סלעים. והיה מכריז ואומר, בואו וקנו מים, אשר יש בהם ברכה מיוחדת, שסאה אחת של מים עושה שלוש סאים של חיטים. ומי גרם לו זאת? על ידי שהוציא מעשרותיו כראוי. (מדרש תנחומא ראה סימן יב)

מתי ממלאים את המשפך?

מדוע באמת המעשרות מביאות לידי ברכה ושפע? עונה על כך החסיד רבי יוסף יעבץ, שהאדם הוא בעצם כמו משפך: לתוך המשפך מוזגים משקה, על מנת שמשם יזרום המשקה הלאה. כך הקב"ה נותן לאדם פרנסה בשפע, על מנת שיעביר הלאה וידאג לעניים ולעמלי תורה. כאשר המשפך תקין, והמשקה אכן זורם - ממשיכים למזוג לתוכו בנדיבות וממלאים אותו, וזהו: "עשר - בשביל שתתעשר". אבל אם נוצרת בו סתימה ואינו מקלח - או אז מפסיקים למלאותו, והוא מתרוקן ומתייבש...

(מעייין השבוע)

מכת עכברים בעיר

מעשה ברבי פנחס בן יאיר, שהלך לעיר אחת, ובהיותו מלומד בניסים באו אליו בני העיר והתלוננו לפניו שהעכברים באים ואוכלים את תבואתם, ונזקם מרובה. גזר רבי פנחס בן יאיר על העכברים שיתכנסו כולם למקום אחד, וכך היה. התחילו העכברים לצפצף בקולם, אמר רבי פנחס לבני העיר: האם יודעים אתם מה אומרים העכברים? אמרו לו, לא. אמר להם: הם אומרים שאין אתם מפרישים מעשרות כראוי. ערב אני לכם, שאם תעשרו את התבואה כראוי, יחדלו העכברים להזיק לכם! מאז הקפידו אנשי העיר לעשר את תבואתם, ואכן העכברים חדלו

לכרסם את התבואה. (מדרש רבה דברים פרשה ג)

החמור שהחמיר...

רבי פנחס בן יאיר נזדמן לפונדק אחד. נתנו לחמורו שעורים לאכול - ולא אכל. חשבו שהחמור מפונק למדי, ולכן חבטו בעבורו את השעורים, כדי להוציא מהם את הפסולת, אך בכל זאת החמור לא אכל. ניקו את השעורים, אולי כך יערבו הם לחיכו - אולם עדיין לא אכל. שאלו את רבי פנחס, מדוע חמורו אינו אוכל. אמר להם: שמא השעורים הללו אינן מעושרות? מיד עישרו את השעורים [למרות שאין חיוב לעשר ממאכל בהמה], ורק אז החמור אכל. (חולין ז ע"א)

אם חמור, שאינו מצווה על תרומות ומעשרות - לא אוכל מאכל שאינו מעושר; על אחת כמה וכמה היהודי, שמצווה במצוה יקרה וחביבה זו - כמה צריך להזהר שלא לאכול מאכלים שאינם מעושרים.

אבותינו הפרישו תרומות ומעשרות

אמר רב הונא: אבותינו הראשונים הגם שהיו קודם מתן תורה, הפרישו תרומות ומעשרות. **אברהם** מניין? שנאמר (בראשית יד כב): "**הֲרִמֹתִי יָדַי אֶל ה'...**", ו"הרמה" היא לשון תרומה, שנאמר (במדבר יח כו) "**וְהִרְמַתֶם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת ה'...**". [וכן נאמר (שם פסוק כ): "**וַיִּתֶּן לוֹ מִעֵשֶׂר מִכָּל**"]. **יצחק** מניין? שנאמר (בראשית כו יב): "**וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֵיָא, וַיִּמְצָא בְשֵׁנָה חֵהוּא מֵאֶה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה'**" - זאת אומרת שיצחק אבינו מדד את תבואתו, ומדוע? והלוא אין הברכה מצויה לא במדוד, ולא בשקול, ולא במנוי, ולמה מדד? אלא בשביל לעשר. **יעקב** מניין? שנאמר (בראשית כח כב): "**וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֵשֶׂר אֲעֹשְׂרֶנּוּ לָךְ**". (תנחומא ראה יד)

יעקב אבינו מעשר את ילדיו

חפץ יעקב אבינו לתת אף מילדיו "מעשר" - בן שיהיה מקודש להקב"ה. כיצד?

אדם המעשר את בהמותיו - כיצד עושה זאת? מכניס את הבהמות לתוך דיר עם דלת צרה, שרק בהמה אחת יכולה לעבור דרכה. לאחר שנכנסו הבהמות, מעמיד הוא את האדם בפתח הדיר כדי שתגעה, וכל הבנים יצאו לקראתה. בעת יציאת הבהמות מן הדיר, הוא מונה אותן, וכשמגיעה הבהמה העשירית, הוא צובע בה לסימן בצבע אדום, ואומר: הרי זה מעשר, והעשירי יהיה קודש. נמצא שהבהמה שנכנסה לדיר ראשונה - יוצאת אחרונה, והאחרונה - יוצאת ראשונה.

כך עשה יעקב אבינו, כשרצה לעשר את בניו: התחיל למנות מן הבן האחרון - בנימין, כפי שיוצא במעשר בהמה, שהנכנס אחרון יוצא ראשון. ונמצא שהעשירי בספירה לאחור - הרי הוא לוי, והקדישו להקב"ה.⁷ (מדרש תנחומא פרשת קרח יב)

⁷ והילקוט שמעוני (בראשית רמז קלב) מבאר אופן אחר של ספירה: יעקב הוריד מן הספירה את ארבעת הבנים

מספרים חז"ל: כותי אחד בא ושאל את רבי מאיר: אתם אומרים שיעקב אביכם איש אמת הוא. אמר לו רבי מאיר: אכן כן, שנאמר (מיכה ז ט): "תתן אמת ליעקב". אמר הכותי: אם כן, כיצד יתכן שהוא הפריש רק בן אחד מתוך שנים עשר בניו, הלוא היו לו עוד שני בנים שלא נכללו במעשר זה? אמר לו רבי מאיר: אתה אומר שהיו ליעקב אבינו שנים עשר בנים, ואני אומר לך שהיו לו ארבעה עשר בנים! שנאמר (בראשית מח ה): "אפרים ומנשה - כראובן ושמעון יהיו לי". אמר הכותי: אם כן אתה מחזק את שאלתי! אמר לו: הלוא תודה שלבני יעקב היו ארבע אמהות, ואם כן היו ליעקב אבינו ארבעה בכורות. ואין הבכור מתעשר, מפני שהוא עצמו קודש. נמצא שיעקב אבינו הפריש בדיוק מעשר כפי הראוי! אמר הכותי: טובה אומתך שאתה בתוכה. (ילקוט שמעוני דברים פרק יד סימן תתצב)

קדושת שבט לוי

באותה שעה שנולד לוי, ירד המלאך מיכאל מן השמים, לקח את לוי, הביאו לפני כסא הכבוד, ואמר: רבונו של עולם, התינוק הזה יצא גורלו להיות נחלתך קודש לה'. באותה שעה הושיט הקב"ה את יד ימינו, ובירכו שזרעו יהיו משרתיו בבית המקדש, כדרך שמלאכי השרת עומדים ומשרתים לפניו במרום. אז אמר המלאך מיכאל להקב"ה: מאחר שיהיו משרתיך ולא יעבדו שום עבודה אחרת, תכין להם פרנסתם כדי שלא יצטרכו לחזר אחרי פרנסתם, אלא יהיו תמיד מוכנים ומזומנים לשרתך, כדרך שמלך בשר ודם עושה, שמשרתי המלך מתפרנסים משולחן המלך. אמר לו הקב"ה: כבר הכינתי להם את מזונותיהם על שולחני, שכל דבר שיהיה קודש בשבילי, יהיה ללויים, כמו שנאמר: "אֲשִׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֶאֱכֹלוּ". (ילקוט שמעוני בראשית רמז קלג)

צדקה לעמלי תורה

מצוה גדולה היא להחזיק ולפרנס את הלויים, משרתי ה'. וממצוה זו אנו למדים גם על הזכות והחובה המוטלת על כל אחד מישראל לתמוך בלומדי התורה, כי הם המעמידים דת האמת, ומחזקים האמונה, ומרבים שלום בעולם, ואוהבים הבריות, ומקרבנים אותם לתורה. (מעם לועז)

וכפי שפסק הרמב"ם ז"ל (פרק יג מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב): "ולמה לא זכה שבט לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם כל שבטי ישראל? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו, ולהורות לרבים דרכי הישרים ומשפטיו הצדיקים... ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש אשר נדבה רוחו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' ולשרתו, לדעת את ה' ולהבין ולהורות בתורת ה', והלך ישר כמו שעשהו ה', ופרק מעל צווארו עול

הבכורים, מארבע האמהות [שהם: ראובן, דן, גד, ויוסף], שהרי הבכור אינו מתעשר, והתחיל למנות משמעון, עד שהגיע לבנימין [שמניין] והתחיל שוב משמעון [תשיעין], ועלה לוי עשירי קודש.

החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכהו בעולם הזה בדבר שיספיק לו פרנסתו, כמו שיזכה לכהניים הלויים".

וכן אומר המדרש (תנחומא ראה יח): "עשר תעשר" - עשר, כדי שלא תתחסר. רמז לסוחרים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה.

כשאדם נותן צדקה לתלמידי חכמים - הוא צריך לדעת ולהבין, שיותר ממה שהוא עושה עמיהם ומחזק אותם, הרי הם מחזיקים אותו. כפי שכותב הרה"ג המקובל רבי אברהם סאלס זצוק"ל: אילו היו יודעים כמה גדולה היא מצוה זו - היו **רודפים אחרי תלמידי חכמים** ומחפשים עליהם בנרות, כי על ידי שהוא מחזיק במצוה זו, יבוא עליו שפע רוחני וישפיע עליו שפע קדושה וטהרה ויזכה ליראת שמים, ובזה יזכה לרוב ההצלחות, והשם יתברך יתן בליבו לסחור בסחורה שימצא בה רווח עצום, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח. **כמו שסיפרו לנו חכמי ארם צובה** [חלב], כי בזמן שהיו הרבנים לומדים בחכמת הנסתר, היו בעלי בתים מחזיקים בידם, ומכללם אשה אחת שר אחד היתה נותנת 17,000 בשביל לחמם להם את בית הטבילה שהרבנים יוכלו לטבול בו בכל יום. **ובאותו זמן לא היה שום חולי ושום הפסד ולא צער** כל אותה עת, וכל אחד ואחד תחת גפנו ותחת תאנתו. וזה ידוע לכל באי שער עירנו ארם צובה שהיו באותם זמנים. (חיי אברהם)

מי תרם הכי הרבה?

באחת הערים בליטא נערכה פעם אסיפה למען הקמת בית חולים יהודי, ובראש האסיפה עמד החפץ חיים זצ"ל. אל האסיפה הגיעו עשירים רבים, אשר תרמו מכספם למען הקמת בית החולים, איש איש כמתנת ידו: זה תרם שלוש מיטות, וזה תרם שבע מיטות, האחר תרם שתי מיטות [שהרי מיטות של בית חולים יקרות הן, שאף אחד מישראל לא יצטרך]. החפץ חיים כיבד את התורמים, הביע את הערכתו אליהם, ונתן להם הרגשה טובה על החסד הגדול שהם עושים.

פתאום נכנסו לאסיפה כמה תלמידי ישיבה, והחפץ חיים קיבל אותם בכבוד גדול עד מאוד. דבר זה הפריע מאוד לכמה מהעשירים: היתכן? אנו נותנים כסף, והרבה כסף, ואלו תלמידי הישיבות לא תורמים כלל, ומכבדים אותם יותר מאתנו?! אחד העשירים אזר עוז ושאל את החפץ חיים בעקיצה: כמה מיטות תרמו בני הישיבה הללו?...

השיב מיד החפץ חיים: מה אתם מדברים?! כל אחד מהם נתן חמישים מיטות! נדהמו ותמהו העשירים: מה פירוש שנתנו חמישים מיטות, הלוא זה סכום עצום!

הלוא אנחנו, עם כל כספנו לא נתנו אלא עשר מיטות לכל היותר, והם תרמו חמישים!?

חזר החפץ חיים על תשובתו, ואמר: כן כן, כל אחד מהם תרם חמישים מיטות שלא יהיו... כל אחד מהם נותן בלימוד התורה שלו - שימנעו חולים! הם תורמים את המיטות **שלא יהיו** בבית החולים! התורה היא מגינה ומצילה, תורתם תציל אנשים רבים ממחלות ומצרות!... (שאל אביד ויגדד עמוד קס)

לא כל אחד זוכה...

מעשה בתלמיד חכם, שהיה מצבו הכלכלי דחוק ביותר. כאשר הגיעה בתו לגיל שידוכים, לא היה בידו כסף לממן את הוצאות החתונה. בלית ברירה, החליט לכתת את רגליו בין עשירי העיר ולבקש סיוע. לשם כך, ניגש הוא אל רבו - הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנא זצ"ל, וביקש ממנו שיכתוב לו המלצה בעבורו. ישב רבי יצחק וכתב לתלמידו המלצה חמה, וברכו בברכת הצלחה. פנה אותו תלמיד חכם לדרכו, כיתת את רגליו ממקום למקום, הלך מעשיר לעשיר, ואסף פרוטה לפרוטה, אולם הסכום שהתקבץ בידיו לא היה כפי שחשב.

למידוענו היה שכן, אשר נמנה בין אותם אנשים שקראו לעצמם "משכילים", שב"התחכמותם הרבה" סטו מדרך התורה הצרופה, עזבו מקור מים חיים, והלכו לחצוב בורות בורות נשברים. שכן זה גם הוא עמד להשיא את בתו, ואף הוא נזקק לעזרה כספית. הצטייד בהמלצה מסופר מפורסם מראשי ה"משכילים", והלך לאסוף כספים. ההצלחה האירה לו פנים, ותוך זמן קצר הצליח להשיג סכום נאה, שהיה בו כדי לממן את כל הוצאות הנישואין ברווח.

כאשר סיפר זאת לשכנו - תלמידו של רבי יצחק אלחנן, השתומם הלה עד מאוד, ונחמץ לבבו: מדוע "דרך רשעים צלחה", מדוע דווקא שכנו שקיבל המלצה מאדם שעזב את דרך התורה - הצליח, ואילו הוא שקיבל המלצה מרב כה חשוב וצדיק - הצליח הרבה פחות? שטח לפני רבו את תמיהתו, והרב ענה לו: "אהה.. אין כאן שאלה כלל, הרי השכן שלך קבל המלצה מאדם הרבה יותר חשוב וצדיק ממני..." "האמנם?!" התפלא התלמיד. "אסביר לך", ענהו הרב, "השכן שלך קיבל המלצה חמה מאת... ירמיהו הנביא, בכבודו ובעצמו! שהרי ירמיהו הנביא אומר (ירמיה יח כג): "וַיְהִי מִכְּשָׁלִים לְפָנָי בְּעֵת אֶפְדָּ עֲשֵׂה בָהֶם". אמר ירמיה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, אפילו בשעה שאותם רשעים עושים צדקה לפניך, הכשילים בבני אדם שאינם מהוגנים, כדי שלא יקבלו עליהם שכר (ובבא קמא טז ע"ב). אכן לצערנו, שאינם מהוגנים יש הרבה, ולכן רבים הם הנכשלים לתת לאנשים שאינם מהוגנים כשכנד שאינו הגון, אבל צדיקים יש מעט, ולכן מעט הזוכים לתת לאנשים הגונים, על כן לא השגת כסף כרצונך.

אכן כן, להחזיק תלמידי חכמים - זוהי זכות, שלא כל אחד זוכה לה. מי שאינו ראוי לזכות בזכות הזאת - שם ה' בליבו שיתרום להבל וריק: לבניית אצטדיונים, מגרשים, מועדונים וכדומה, ובזה כלה ואבד כספו וריק ולבהלה, מבלי שתצמח לו מזה שום תועלת אמיתית, ואדרבה גורף הוא לעצמו עוונות אין מספר, בזה שנכשלים בגללו בחילולי שבת, עריות ועוד ועוד, ה' יצילנו. אך מי שזוכה לתמוך בלומדי התורה, לבנות בתי כנסיות ובתי מדרשות, להפיץ את תורתו של השם יתברך לבניו היקרים בכל מקום ומקום, כדי שידעו את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, אשריו ואשרי חלקו, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא, וצריך להוקיר את זכותו העומדת לו ומגינה עליו בעולם הזה ובעולם הבא.

חסרונותיו של אדם קצובים

אומרת הגמרא (בבא בתרא י"א): כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה, כך חסרונותיו [ההוצאות] של אדם קצובים לו מראש השנה".

מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שראה בחלומו במוצאי ראש השנה, שבני אחותו יצטרכו להפסיד בשנה זו שבע מאות דינרים. מה עשה? במשך השנה, היה הולך מידי פעם ומתרים אותם לצדקה. לקראת ראש השנה הבא, כבר הספיק רבי יוחנן לגבות מהם כמעט את כל הסכום, פרט ל-17 דינרים, שעדיין לא גבה. והנה, בערב יום הכיפורים הגיעו שליחים מן הקיסר ותפסו אותם. אמר להם רבי יוחנן, אל דאגה, תראו שהקיסר יתבע מכם רק 17 דינרים ולא יותר. "מאין אתה יודע?", שאלו אותו. אמר להם: כך ראיתי בחלומי, שתפסידו 700 דינרים, וכבר נתתם 683 מתוכם לצדקה. אמרו לו: אם ידעת, מדוע לא סיפרת לנו, והיינו נותנים מראש את כל הסכום לצדקה?! אמר להם: רציתי שתתנו צדקה לשם שמים. וכך באמת היה, הקיסר גבה מהם בדיוק 17 דינרים.

הנה כי כן, אין אדם מעני או מפסיד חלילה מן הצדקה. ואדרבה, בכך שאדם נותן צדקה הוא חוסך מעצמו הוצאות מיותרות הגורמות עוגמת נפש, כמו תיקונים שונים, רפואות, קנסות ומיסים למיניהם וכדו'. וכבר אמרו: דלת הפתוחה לצדקה, לא תהא צריכה להיפתח לרופאים.

לתת את הטוב ביותר

כתב הרמב"ם (סוף הלכות איסורי המזבח): הקדיש דבר לה' - יקדיש מן היפה שבנכסיו. האכיל עני - יאכילו מן הטוב והמשובח שבשולחנו. כיסה ערום - יכסהו מן הטוב והיפה שבכסותו. וכן הנותן צדקה לעני - יתן לו מטבעות טובים וקלים להוצאה [כגון כסף מזומן, ולא צ'ק דחוי, שקשה לפדותו].

תוכנית החיסכון של מונבז המלך

מעשה במונבז המלך, שהיו לו אוצרות רבים, אותם קיבל בירושה מאבותיו. כאשר הגיעו שנות בצורת, עמד ובזבז את כל נכסיו לצדקה. שלחו לו קרוביו ואמרו לו: אבות אבותיך גנזו אוצרות, ואבותיך הוסיפו עליהם, ואתה בא ומבזבז את הכל?! אמר להם: אבותי גנזו בארץ, ואני גנזתי בשמים; אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו, ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו; אבותי גנזו דבר שאינו עושה פירות, ואני גנזתי דבר שעושה פירות; אבותי גנזו אוצרות ממון, ואני גנזתי אוצרות נפשות; אבותי גנזו לאחרים, ואני גנזתי לעצמי; אבותי גנזו לעולם הזה, ואני גנזתי לעולם

הבא! (בבא בתרא יא ע"א)

עשר תעשר – מעלת נתינת חומש

ויש לדעת, כי הנותן מעשר כספים - 10% מכל הרווחים, זו היא מדה בינונית בצדקה. והנותן פחות ממעשר, הרי זו עין רעה. ולמעלה מכל, מצוה מן המובחר לתת חומש מרווחיו, דהיינו 20%. כמבואר בגמרא (כתובות נ ע"א) ובתלמוד ירושלמי (פאה פרק א הלכה א) ממה שנאמר: "וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֶשֶׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ", בשני עישורים הכתוב מדבר, דהיינו "חומש". כמבואר בבית יוסף ובשלחן ערוך הלכות צדקה (יורה דעה סימן רמט סעיף א).

שבח ארץ ישראל ופירותיה

"כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מֵבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, אֶרֶץ נְחָלִי מַיִם עֵינֵת וְתַהֲמַת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרִים:

אֶרֶץ חֹטֶה וְשֹׁעֵדָה וְגִפְתָּ וְתַאֲנֶה וְרַמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ:

אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא גִמְסֻקֶּנֶת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, לֹא תַחֲסֹר כָּל בָּהּ.

אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִינֶיהָ בְּרִזָּל, וּמִהַרְרֵיהָ תַחֲצֵב נְחֹשֶׁת;

וְאֶבְלָת וְשִׁבְעֵת וּגְרִבָּת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ חֲטָאָה אֲשֶׁר עָתָּה לָךְ!"

(דברים ח ז)

הארץ הנבחרת

ארץ ישראל - זהו המקום הנבחר שנתן הקב"ה לבניו אהוביו, לכונן בה את חייהם הרוחניים, ולחיות בה כעם ה'. כל סגולות וחמודות תבל התאחדו בה! "טובה הארץ מאד מאד!" שפע רוחני ושפע גשמי מושפעים עליה באופן מרוכז, וביחס אישי ביותר מבורא עולם! "ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה, תמיד יניח ה' אלהיך בה!" במפת העולם היא נראית כנקודה זעירה, אבל היא מרכזו של העולם!

מה מרנינים הם דברי המדרש: **משל למלך שהיו לו פלגשים, והיו לו מהן בנים הרבה. והיה לו בן אחד מן מטרוניתא [מהמלכה]. והיה מחבבו יותר מדאי. נתן המלך לכל בני הפלגשים שדות וכרמים, ואחר כך נתן לבנו פרדס אחד שממנו היה כל קלרין [מוניטין, שבח] שלו עולה. שלח הבן ואמר לאביו: לבני הפלגשים נתת שדות וכרמים, ולי נתת לי פרדס אחד בלבד!! אמר לו אביו: חייד, כל קלרין שלי מן הפרדס הזה היה לי! ולפי שאני מחבבך יותר מאחיד, נתתיו אותו לך! כך, הקדוש ברוך הוא ברא את אומות העולם, שנאמר: "ששים הָמָה מַלְכוּת וּשְׂמָנִים פִּילָגְשִׁים וְעַלְמוֹת אֵין מְסַפֵּר" - אלו האומות. "אַחַת הִיא יוֹנְתִי תַמְתִּי" - זו כנסת ישראל. חילק הקדוש ברוך הוא לאומות את כל העולם, שנאמר: "בְּהִנָּחַל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם", ונתן לישראל ארץ ישראל, ממנה הקרבנות, ולחם הפנים, וממנה הביכורים. (וילקוט שמעוני ויקרא רמז תרטו)**

רְצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֵיהָ!

ארץ ישראל - משאת נפשו של יהודי. כמה דמעות נשפכו בגעגועים - אליה; כמה לבבות הלמו בתקוה - אליה; כמה רגליים דרכו על קוץ ודדרה, כשמגמתם - אליה; כמה ימים, נהרות, הרים ומדברות, נחצו בנחישות, בדרכם - אליה!

כתב הגאון רבי יהודה כלף זצ"ל, ממגורשי ספרד (בספרו משיח אלמים): ארץ ישראל היא ארץ הקודש, **ארץ שאוירה מחכים, ואין תורה כתורתה**. ארץ ישראל היא פלטרין [ארמון] של מלך, ומסוגלת ליראת שמים ולעבודת ה'. "כל הדר בארץ ישראל, דומה כמי שיש לו אלוה" (כתובות קי ע"ב). וכשאימצו את דוד המלך ע"ה לגלות ממנה, התאונן ואמר: "כי גרשוני היום מהסתנפח בנחלת ה'!".

אומר הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ה הלכה י): גדולי החכמים היו מנשקים בתחומי ארץ ישראל את אבניה, ומתגלגלים בעפרה, וכן הוא אומר: "כי רצו עבדיך את אבניה, ואת עפרה יחננו!".

אמר דוד המלך: "בְּחִרְתִּי הִסְתַּוֵּפֶף בְּבֵית אֱלֹהֵי, מְדוּר בְּאֶהְלֵי רְשַׁע" - אפילו יש לי ארמונות וטרקלינים בחוץ לארץ, בחרתי לישון על הסף בארץ ישראל, ולאכול סיפוף של חרובים, מאכל בהמה!

וכתב על כך רבנו חיים פלאגי זצ"ל, רבה של איזמיר: "וכמו זה ראינו בכמה עשירי עם בדורנו, כמו דודי ג'יבילי, יעקב רבי, ומורנו גרשון שאול וכיוצא בהם כמה וכמה, שעזבו היכל מלך ומעדני מלכים והלכו לארץ ישראל לדור בבית צר, ולחם צר לאכול, מחיבת ארץ ישראל! (וזכירה לחיים). ועוד כתב: "אני הגבר ראיתי בעיני כמה בעלי בתים שהלכו לזיהרה [עלייה לקברי צדיקים שבארץ ישראל] וכשנזכרים מארץ

ישראל זולגות עיניהם דמעות שלישי, והם מתאווים מתי יזכו לדור שם דירת קבע, ונפשם קשורה שם מכל תאוה שיש בעולם. הגם שאינם יודעים מעלתה וערכה, כמו שיודעים לומדי התורה!" (ארצות החיים. מעיין השבוע במדבר תרנח)

יפה נוף, משוש תבל, קריה למלך רב -
לך נכספה נפשי מפאתי מערב!

... ומי יתנני על כנפי נשרים, עד -
ארצה בדמעתי עפרך, ויתערב!

... הלא את אגגך אחוץ ואשקם,
ושעם רגגך לפי מדבש יערי!
(רבי יהודה הלוי)

חזרו לארץ ישראל

מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר, שהיו הולכים ל"נציבין", אצל רבי יהודה בן בתירא, ללמוד ממנו תורה. הגיעו לצידון [בחול"ל], וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם! וקראו את המקרא: "וַיִּרְשָׁתָּהּ וַיֵּשְׁבֶתָּ בָּהּ, וַשְּׁמֵרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה". אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה! חזרו ובאו להם למקומם. (ילקוט שמעוני דברים רמו תתפה)

רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורים, ואלו הן: תורה, ארץ ישראל, והעולם הבא (שמות רבה א א.). ומסביר רבי"ף: היות שאין אדם זהיר בדבר שניתן לו במתנה, כמו שנזהר בדבר שקנה בדמים, שהוא שומרה יפה שלא תאבד, לכן נתן הקב"ה שלוש מתנות הללו ביסורים, שיהיה נזהר לשומרם כאילו באו לו בדמים יקרים.

ארץ ישראל שומרת אמונים לבניה!

אחת התופעות ההיסטוריות המפעימות והמרגשות שמלוות את העם היהודי, היא ההבטחה הכתובה בתורה לגבי ארץ ישראל: "וַשְּׁמֵמוּ עֲלֶיהָ אֵיבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ" (ויקרא כו לב). אומר המדרש: שמא יאמרו ישראל, הואיל וגלינו ממנה, אויבים הבאים אחרינו ימצאו עליה נחת רוח?! תלמוד לומר: "ושממו עליה אויביכם היושבים בה", אויבים הבאים אחריכם לא ימצאו עליה נחת רוח! (ילקוט שמעוני ויקרא רמו תרעה)

ארצנו הקדושה שומרת לנו אמונים, וכמו עושה "הפגנה" ולא נותנת את טובה לעם אחר! היא מכריזה ואומרת, שהיא שייכת אך ורק לעם היהודי.

וכך כותב הרמב"ן (ויקרא כו טז): היא בשורה טובה, מבשרת בכל הגלויות, שאין ארצנו מקבלת את אויבינו. וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה, ואשר היתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם!

הרמב"ן כאן אומר, **שלא ניתן למצוא תופעה כזו בשום מקום בעולם**, שארץ אשר היתה בעבר מיושבת, פוריה, פורחת ומשגשגת, תעמוד שוממה וחרבה! לכן טמונה כאן בשורה מרגשת לעם ישראל.

ואכן עינינו הרואות, שבכל התקופות הארוכות שבהן ארץ ישראל היתה מיושבת בידי זרים, היא היתה מדולדלת מאוד. ובעיקר היא היתה מיושבת על ידי בני ישמעאל, שזכו לשבת בה בגלל זכות ברית המילה של ישמעאל, אבל זכות זו ניתנה להם בעירבון מוגבל, באופן שלא יוכלו להפריח ולפתח אותה כל כך. כמו שאומר הזוהר הקדוש (וירא לא ע"ב): "עתידיים בני ישמעאל לשלוט בארץ הקדושה, **כשהיא ריקה מהכל**, זמן רב, כמו שהמילה שלהם ריקה בלי שלימות. והם יעכבו את בני ישראל לשוב למקומם, עד שתושלם ותסתיים אותה זכות של בני ישמעאל".

ורק לחשוב על כך, שהדברים הללו נכתבו ונצפו מראש לפני כאלפיים שנה!

הבנים חוזרים לאמא

בימים שלפני הקמת המדינה, ביקרה בארץ משלחת אמריקאית, במטרה לעמוד על הלך הרוח בקרב התושבים לגבי המנדט הבריטי והבית הלאומי. הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל הוזמן להופיע בפני המשלחת, והם הציגו לו שורה של שאלות בדבר יחסו לשוב ארץ ישראל. תשובותיו היו ברורות, ויחסו אל תנועת ההתיישבות והשיבה לציון היה כה חיובי ומלהיב, שגם העיתונות החילונית הבליטה את תשובותיו והרימה אותן על נס.

כשראש המשלחת שאל אותו, אם הוא חושב שארץ ישראל הקטנה יכולה לפתור את שאלת העם היהודי, נענה והשיב: "**כשבנים שבים לבית אמם ולחדרה הצר**, אין שאלת מקום. נדחקים ויושבים, ולעולם לא תאמר האם צר לי המקום!" (האיש על

"שאי סגיב עיניך וראי, כלם נקבעו באו לך!

בניך מרחוק יבאו, ובעניך על צד תאמנה!" (ישעיה סד)

"הרחיבי מקום אהלך, ויריעות מטכנתך יטו אל תחטיכי,

האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי" (ישעיה ע"ב)

מה נענה לפלסטינים?

מי אמר שהפלסטינים אינם צודקים?! דורות דורות הם ישבו כאן בארץ 'פלסטיין', הם ואבותיהם ואבות אבותיהם, חיו בנחת ובשלוה, עד שהגיע "הכובש הציוני", וניתק אותם מארצם, סילק אותם מבתיהם! אז מי אמר שהצדק נמצא דווקא בצד הישראלי?

רבותי, ההיסטוריה חוזרת! אין זו הפעם הראשונה בהיסטוריה שזה קורה! לפני כ-3,300 שנה קרה אותו דבר. בארץ ישראל שנקראה אז 'כנען', ישבו להם שבעה עמים: האמורי, הפריזי, הכנעני, החתי, הגרשי, החוי והיבوسی. חיו בנחת ובשלוה, עד שלפתע בא עם ישראל - והתחיל להלחם בהם, לכבוש אותם, עד שסילק אותם מארצם, וירש את כל בתיהם ורכושם! אז איפה הצדק?

אכן טענה כבדת משקל, אך התשובה כבר נכתבה בתורה.

תורתנו פותחת בתיאור בריאת העולם: "בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ...". מדוע פתחה התורה בתיאור בריאת העולם, הלוא התורה היא ספר החוקים והמצוות של עם ישראל, ואינה ספר היסטוריה או ספר סיפורים, חס ושלום?

אמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה, אלא מ"החודש הזה לכם..." שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל. ומה טעם פתח בבראשית? אלא משום "כִּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ, לְתַתּ לָהֶם נִחְלֵת גּוֹיִם" (ותהלים קיא ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל: "ליסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים!" עונים להם עם ישראל: כל הארץ של הקב"ה היא, הוא ברא אותה, ונתן אותה לאשר ישר בעיניו. ברצונו נתנה להם, וברצונו נטל אותה מהם ונתנה לנו! (רש"י בראשית א א).

יש לנו מענה. יש כאן בעל הבית, והוא מחליט למי לתת את הארץ. הוא הבטיח לנו בתורה את ארץ ישראל (בראשית טו יח, ועוד), ולכן יש לנו זכות עליה.

אולם כמה הדבר מחייב אותנו! כמה מגוחכים נהיה, אם חלילה לא נכיר בבעל

הבית, ולא נשמור את מצוותיו ואת תורתו, חס ושלוש. או אז, איזו הצדקה תהיה לשיבתנו בארץ?! הלוא הפסוק צווח ואומר (תהלים קה מד): "וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֲמִים יִרְשׁוּ, בְּעִבּוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּי וְתוֹרֹתָיו יִנְצְרוּ".

אקטואליה

מי יסביר לאו"ם?

נשאל: איך וכיצד נוכל להפיק את התועלת המבוקשת מול אומות העולם הבאים נגדנו בחרב ובחנית, ומתריסים נגדנו: "ליסטים אתם, שכבשתם את ארץ ישראל!", האם ננפנף להם בחומש בראשית וכולם מיד ישתקו ויסוגו אחור?!

הנה, נחשוב על מה שקורה אתנו כיום. הפלסטינים זועקים חמס כי שדדנו מהם את הארץ. מדינות רבות אינן מוכנות כלל להכיר ב"מדינת ישראל". אז הבה נלך לאו"ם, עם ספר בראשית, ונכריז בקול רם: "הלו, מה קורה פה? זוזו הצידה בבקשה. כל הארץ של הקב"ה היא, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו!" ומה יקרה אז? מיד יפרסו לנו שטיח אדום ויתנו לנו לשבת לבטח בארצנו! הלוא כן?!

אז למי ואיך נלך ונגיד, כי הארץ של הקב"ה היא, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו? ומי בדיוק יקשיב לנו? איך נשיג את התועלת המבוקשת כאן?

אלא, מבארים חז"ל, כי לכל אומה יש שר בשמים הממונה עליה. כשמדינות נלחמות כאן בעולם הזה, השרים שלהם נלחמים מלמעלה, ומי שינצח שם, הוא שינצח כאן. המלחמה האמיתית היא למעלה, ומה שאנו רואים כאן זו רק תוצאה.

שם, במלחמה האמיתית הרוחנית מול שריהם של אומות העולם, עלינו לנצח. שם באפשרותנו לטעון כי כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, והוא זה שהחליט לתת לנו אותה.

אבל מתי תוכל להתקבל טענה זו? כמובן, רק כאשר נשמור את התורה והמצוות. לולי זאת, חלילה, הטענה תהיה ללעג ולקלס, ובעצם אף תוכל לפעול נגדנו. ככל שנתחזק אנו בשמירת התורה והמצוות כראוי, הטענה תהיה נכונה וחזקה יותר. וכשנחל יותר הצלחה במערכה למעלה, ננחל יותר הצלחה במערכה כאן למטה.

ארץ ישראל - עיני ה' אלוקיך בה. העובר בה עבירה - כאילו עברה בארמון המלך, והמקיים בה מצוה - כאילו קיימה לעיני המלך, בארמונו! "לכן יחרד כל אדם בבואו אל ארץ ישראל, להיות ירא שמים ככל כפליים ממה שהוא בחוץ לארץ, וידע כי בבית המלך הוא יושב!" (ספר חרדים פרק נט)

"ארץ ישראל בלי תורה, כגוף בלי נשמה!"

שבח פירות ארץ ישראל

הכבוד שבמאכל

"כיבוד קל יוגש" \ "כיבוד עשיר" \ "בכבוד, גשו ותתכבדו" \ "נא להגיש כיבוד".

לאיזה "כיבוד" אנו מתכוונים במשפטים אלו? להענקת מתנה? להענקת אות כבוד? אולי איזו תעודת הצטיינות? איזו משרה מסויימת?

לא ולא. מדובר על... אוכל!

מעניין מאוד, מדוע אנו מכנים את האוכל בלשון של "כיבוד"?

אנשים מכבדים אלו את אלו בכל מיני "כיבודים" למיניהם, אפשר לכבד במתנה יפה, אפשר לכבד במילות הערכה, אפשר לכבד במחווה ידידותי, ועוד ועוד. אבל כשאומרים "כיבוד" בסתם, מתכוונים לכיבוד במאכל דווקא! מדוע?

אומר רבי נחמן מברסלב: "רוב הכבוד שבני אדם מכבדים זה את זה הוא במיני מאכל ומשקה" (לחם הפנים אות נח). אנשים מבטאים כבוד אחד כלפי השני, בעיקר באמצעות דברי מאכל. כשאורח מגיע לביקור וברצונו לכבדו, אנו מגישים לפניו מאכל ומשקה. וככל שנרצה לכבדו יותר, כן נטרח בהכנת מאכלים רבים וטובים יותר! ומצוי מאוד אף כשאדם שולח איזה מכתב ברכה לחברו, הוא מצרף חפיסת שוקולד וכדומה. וכמובן, את השבת היקרה, גם כן אנו מכבדים בעיקר במאכל ובמשקה, רוב הטרחה והעיסוק שלנו "לכבוד שבת קודש", הוא בהכנת מאכלים טעימים וערבים. ולכן כשאומרים "לכבוד" בסתם מתכוונים לכיבוד בענייני אכילה.⁸

אולם, האם תמיד האוכל מכונה בשם "כיבוד"? גם האסיר בבית הסוהר מקבל "כיבוד"? וכשאדם הולך לשוק לקנות עגבניות הוא מבקש מהמוכר "כיבוד" של עגבניות?

מעשה באדם שהזמין לביתו ידיד נעורים, אשר זמן רב לא נפגשו. הוא רצה לנהוג עימו בחיבה ולכבדו, ולכן הכין מיני מאכלים חשובים. מנה ראשונה ושניה, סלטים טובים, קינוחים שונים. הוא ציפה שהאורח החביב שלו יגיע, יתכבד, וישבו שניהם יחדיו באחוה ובידידות שופעת.

⁸ והסיבה לכך, אומר רבי נחמן, "מחמת שמלובש במאכל שפע נועם העליון, שעל ידי זה נמשך התגלות הכבוד. ע"ש.

והנה האורח מגיע, אומר שלום וניגש לסעודה. אוכל מנה ראשונה, ושניה, טועם מהסלטים, נהנה מהקינוחים. ובינתיים... מפטפט להנאתו בטלפון, קורא עיתון, מנמנם קצת על הכסא מעמל הדרך, לבסוף אומר תודה חפוזה ויוצא לדרכו.

האם האורח הזה ראה לפניו "כיבוד"?

לא! הוא ראה רק "אוכל"!

הוא תפס בדעתו רק את הצד החומרי של המזון שהוגש לו. ראה לפניו סוג של מסעדה עם אוכל טוב. אבל לא תפס שזה בעצם "כיבוד", לא ייחס לאוכל את המשמעות הפנימית שהוא בא להביע.

"כיבוד עשיר" על שולחנו של הקב"ה

הבה נראה כיצד "מזמין" אותנו הקב"ה אל הארץ הטובה:

"כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, אֶרֶץ נְחָלִי מַיִם עֵינַת וַתְּהַמֹּת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְקָר. אֶרֶץ חֹטֶה וּשְׁעָרָה וּגְפֹן וַתֵּאָנֶה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית וּדְבָשׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנֶת תֵּאֱכַל בָּהּ לֶחֶם, לֹא תִחְסַר כָּל בָּהֶ...^(דברים ח ז) "אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ".^(שמות ג ח)

בארץ ישראל יש "כיבוד עשיר". יש פירות טובים ומשובחים, תבואה מצויינת, יין, שמן, הכל בשפע ובהרווחה, לא חסר מאומה! אך אין הכוונה רק לשפע גשמי של "אוכל טוב"!

שפע האוכל בא לבטא את הכבוד והיחס האישי של הקב"ה לבניו אהוביו. הקב"ה מעניק לנו שפע מיוחד של טעמים מגוונים ופירות משובחים, כדי שנחוש בהם ידידות וקירבה, מתיקות של קרבת ה' ו"נועם עליון".

"וְאֶכְלֶתָּ וּשְׂבַעְתָּ - וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ!"^(שמות ג י)

שפע האוכל הטוב צריך להביא אותנו לידידות עם בעל הבית, להודות לו ולברך אותו על האירוח הטוב! וכמובן שהדבר יתן לנו עוצמה וכח לשמור את תורתו ומצוותיו, למען ייטב לנו כל הימים.

ולעומת זאת, חלילה, אם האדם אינו רואה כאן את ה"כיבוד" של ה', אם חלילה הוא רואה כאן רק "אוכל" גשמי, והולך בשרירות ליבו מבלי לשים אל ליבו את הבורא יתברך, על זה מתאונן הקב"ה ואומר:

"וַאֲבִיָּא אֲתֶכֶם אֶל אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֵאמֹר פְּרִיָּה וְטוֹבָה - וְתָבֵאוּ וְתִטְמְאוּ אֶת אֶרְצִי, וְנַחֲלָתִי שְׁמֵתֶם לְתוֹעֵבָה!" (ירמיה ב ז)

פתחתי לפניכם שולחן, הבאתי כיבוד עשיר, הרעפתי עליכם שפע של עונג וברכה; ואתם - ראיתם רק אוכל חומרי. אכלתם, זללתם, והתעסקתם עם השטויות שלכם. כמו אותו אורח רע, שהרגיש שהוא נמצא במסעדה. אכל, עסק בענייניו, לכלך והלך. ובמקרה הגרוע יותר אף הרגיז והכעיס את בעל הבית.

לאכול מפריה ולשבוע מטובה!

לפיכך אנחנו מבקשים: "...וְהֶעֱלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ, וְנֹאכַל מִפְרִיָּהּ וְנִשְׁבַּע מִטוֹבָה - וְיִבְרַכְךָ עֲלֶיהָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהֲרָה" (ברכת מעין שלוש נוסח אשכנז).

האם זה יפה לבקש מה' שנזכה לארץ ישראל בשביל לאכול מפירותיה ולשבוע מטובה? כן כן, כי אנחנו רוצים לאכול על שולחנו של המלך, אנחנו רוצים את הכיבוד העשיר שלך ה', כדי שנחוש את נועם מתיקות ידידותך, ונברכך עליה בקדושה ובטהרה!

כותב הב"ח: קדושת הארץ, מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה, שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ... ועל כן ניחא שאנו מכניסים בברכה זו "ונאכל מפריה ונשבוע מטובה", כי באכילת פירותיה **אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה, ונשבוע מטובה!**⁹

אומר רבי נחמן מברסלב: עיקר שבת ארץ ישראל, שהתורה משבחת אותה, שהיא ארץ זבת חלב ודבש, וכן בשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, עיקר הכוונה, ששם שופע שפע נועם העליון, שהוא שורש כל הנעימות והמתיקות שמולבש בכל הטעמים שבעולם, וזה שורש נעימות ומתיקות הפירות של ארץ ישראל, ושם דווקא יכולים להתקשר לנועם העליון על ידי הפירות הטובים שבה, על ידי שנזכה לקדש אכילתם כראוי, על ידי המצוות התלויות בארץ, שכולם במיני מאכל. וזה בודאי שבח גדול ונורא מאד, כי זה עיקר עבודת האדם כל ימי חייו, לזכות לנועם העליון, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. **ובשביל זה נתאווה משה כל כך לארץ ישראל, כי זה עיקר תשוקת כל הצדיקים לחזות בנועם ה'!** וליקוטי הלכות ברכת הפירות הלכה ד אות ג)

ה"כיבוד" שמגיש לנו הבורא יתברך בארץ ישראל, יש בכוחו לעורר בנו ביותר את

⁹ דברי הבי"ח הללו נכתבו כתשובה על מה שכתב הטור (אוי"ח סימן רח): ויש אומרים "ונאכל מפריה ונשבוע מטובה", ואין לאומרו, שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים מצוות התלויות בה.

אהבת העולמים שלנו אליו!

כתב רבי חיים מטשרנוביש (בספרו "סידורו של שבת" הדרוש התשיעי פרק א דף קסה): **כאשר יאכל אדם מאכל בארץ ישראל, אם ישים בה מעט כוונה לכבוד ה', תיכף ומיד יתלהב לבו ויחשק מאוד ויתאוה להודות לה' ולברך בשמו ולעבדו בלבב שלם, כי יתדבק בו הרבה מניצוצי הקדושה השוכנים בארץ הלזו".**

פירות הארץ – גוף גדול לנשמה גדולה!

פירותיה של ארץ ישראל – השתבחו עד מאד בטובם המופלא, שפעמים התבטא אף בתכונות ובממדים עצומים ובלתי שגרתיים.

"וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁפֵּל, וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאַשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד, וַיִּשְׁאַהוּ בְמוֹט בְּשָׁנִים, וּמִן הָרְמָנִים וּמִן הַתְּאֲנִים" (במדבר יג כג) – שמונה נשאו אשכול, אחד נשא רימון, ואחד נשא תאנה. (סוטה לד ע"א)

רמי בר יחזקאל נזדמן לבני ברק, ראה עיזים שאוכלות מתחת לעצי תאנה, והיה נוטף מהעץ דבש התאנים, וחלב מהעיזים, ונתערבבו זה בזה. אמר: **היינו מה שכתוב: "ארץ זבת חלב ודבש!" (כתובות קיא ע"ב)**

רבי יעקב בן דוסתאי אמר: פעם אחת הקדמתי לצאת לפנות בוקר מלוד לאונו [כ-3 ק"מ], והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים. (שם)

אמר רבי יוסף: מעשה באחד שהניח לו אביו שלושה בדי [ענפי] חרדל, ונבקע אחד מהם, ונמצאו בו תשעה קבין [למעלה מ-10 ק"ג] חרדל. ובעציו סיככו סוכה של יוצרי כלי חרס. אמר רבי שמעון בן תחליפא: קלח של כרוב הניח לנו אבא, והיינו עולים ויורדים בו בסולם. (שם)

אמר רבי לרבי פרידא: אין אתה מראה לי את האשכולות שבכרמך? אמר לו כן. יצא להראות לו, הביט מרחוק וראה כעין שור בין הגפנים, אמר לו: אין השור הזה מחבל את הכרם! אמר לו: השור הזה שאתה רואה, אשכול הוא! (ירושלמי פאה ז)

מה פשר הממדים העצומים הללו של הפירות? [אמנם נראה שבימי האמוראים, שנתנו את הדוגמאות הנ"ל, זה כבר לא היה הסטנדרט הרגיל של הפירות, אבל בכל זאת היה מצוי לפעמים].

הפירות הללו הם בעצם בבחינת **"גוף גדול – לנשמה גדולה"**. ההשפעה הרוחנית העצומה שמושפעת על ארץ ישראל, צריך שיהיה לה איזה ביטוי גשמי, איזה כלי,

לחול עליו. כזו עוצמה רוחנית, אי אפשר להכניס בתוך פרי סטנדרטי ורגיל, אלא צריך שגם גוף הפרי יהיה משהו מיוחד ועוצמתי.

דרך הפירות הגדולים והמופלאים, ניתן להשיג גם את העונג והקדושה הרוחניים של הארץ, כשאוכלים אותם בכוונה הראויה.

ולכן, ככל שההשגות הרוחניות מתמעטות - כן מתמעט גם השפע הגשמי של הפרי.

מיום שחרב בית המקדש... ניטל טעם הפירות. רבי יוסי אומר: אף ניטל שומן

הפירות. (סוטה מח ע"א)

רבי חלבו ורבי עוירא ורבי יוסי בר חנינא, הזדמנו שלושתם למקום אחד. הביאו לפניהם אפרסק שהיה גדול כקדירה של כפר המכילה חמישה סאין [כ-40 ק"ג]. אכלו שלישי, הפקירו שלישי, ונתנו לפני בהמתן שלישי. לשנה אחרת, נזדמן לשם רבי אלעזר, הביאו אנשי המקום לפניו את האפרסק בידיהם - לפי שהפירות כבר התקטנו ביותר. אמר: "אַרְץ פְּרִי לְמַלְחָה - מִרְעַת יְשֻׁבֵי בָהּ!" פירוש: ארץ שאינה מוציאה פירות כמו שהיו קודם, זהו מחמת היושבים בה שלא נהגו בדרך המצוות! (כתובות קיב ע"א)

ולעתיד לבוא, ככל שתגדלנה השגותינו הרוחניות ותתעצם קדושתם של הפירות, כן ישובו הפירות אף לממדיהם ולשבחם החומרי!

אפילו אילנות הסרק שבארץ ישראל יתברכו, ולא יהיה אילן שאינו מוציא פירות לפחות בכמות של משא שתי אתונות. (כתובות קיא ע"א)

יהיו החיטים מתחככות זו בזו מרוב גודלן, ונושרת הסולת שלהן בארץ, ואתה בא ונוטל ממנה כדי פרנסתך. (ספרי האזינו שטו)

"יָדָם עֲנֵב תִּשְׁתָּה חֶמֶר" (דברים לב יד) - שלא יהיו יגעים לא לבצור את הענבים ולא לדורכם, אלא אתה מביא בעגלה ענב אחד ומעמידו בפניה, ותוקע בו ברז, והיין יוצא ממנו כמו מתוך חבית. (ספרי האזינו שיו)

מעלת הנטיעה

מדברי חז"ל השונים על חשיבות הנטיעה, ניתן לחוש כי יש משמעות עמוקה לנטיעה. היא מבטאת עיסוק בתיקונו ויישובו של העולם, מתוך חשיבה ארוכת טווח ודאגה לדור ההמשך.

ובמיוחד רבה החשיבות לנטיעה בארץ ישראל, שהיא למעשה מוציאה לפועל את טובה של ארץ ישראל. הנוטע עצי פרי בארץ ישראל, הריהו **מוציא לאור את פירותיה, ומגלה עוד טפח מקדושתה.**

"וכי תבאו אל הארץ – ונטעתם כל עץ מאכל"

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אף על פי שתמצאו את הארץ מלאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא ניטע, אלא הוו זהירים בנטיעות, כשם שנטעו אחרים לכם, כך היו נוטעים לבניכם! לכך נאמר: **"כי תבאו אל הארץ – ונטעתם"**. (ויקרא רבה כה ג)

עוד אומר המדרש דבר מופלא: **"ובו תדבקון"** – יש להידבק בדרכיו של ה'. וכיצד? מתחילת ברייתו של עולם **לא נתעסק הקדוש ברוך הוא אלא במטע תחילה**, שנאמר: **"ויטע ה' אלהים גן בעדן"**. אף אתם כשנכנסים לארץ, לא תתעסקו אלא במטע תחילה! (ושם)

עם ישראל נכנסים לארץ, ובודאי שכל אדם מבקש "להתמקם", לבנות לו בית, לסדר את דירתו בצורה טובה וכו'. וברוך ה', הוא מקבל מן המוכן שטחי אדמה מלאים כל טוב. אומר הקב"ה: **אל תתרכזו רק בהווה! קודם כל, תעסקו בנטיעה. תיישבו את הארץ מתוך מחשבה על דור העתיד.** שהלוא גם אני בעצמי, כאשר יישבתי את העולם, עסקתי תחילה במטע!

ומה היו "נטיעותיו" של הקב"ה? כמובן שאין מדובר רק על נטיעת עצים כפשוטה, שהלוא הקב"ה ברא עולם ומלואו, ומה המקום לציין דווקא את נטיעת העצים?! אלא בודאי שמרומז כאן גם על עניינים רוחניים. הקב"ה מתחילת יישובו של העולם, כבר נטע בו את הזרעים ליצירת עם ישראל. **"כי כרם ה' צבאות בית ישראל, ואיש יהודה – נטע שעשועיו"** (ישעיה ה ז). **"ואנכי נטעתיך שרץ פלה, זרע אמת"** (ירמיה ב כא).

"לפיכך לא יבטל אדם מן הנטיעות!"

הגאון מוילנא, בדרך נסיעתו לארץ ישראל, כתב מכתב לתלמידו הגאון רבי יהושע העשיל [בעל "מצמיח ישועה"], ובו הביע משאלה: **"יזכנו ה' יתברך לנטוע במו ידי עצי פרי בסביבות ירושלים, לקיים 'כי תבואו אל הארץ – ונטעתם', בסוד הקץ המגולה"**.

מרן מלכא זצוק"ל נוטע אתרוג בארץ ישראל

בספר "תנובות שדה" (עמוד 48) מסופר על ביקור שערך מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ב"מכון למצוות התלויות בארץ", ובו קיים כמה מצוות נדירות. בין היתר מסופר:

במהלך הסיור קיבל מרן לידיו שתיל של עץ אתרוג. היה זה שתיל מייחור, שהובא במיוחד ע"י הרב רווח שליט"א ממרוקו, עם מסורת שאיננו מורכב, וכמובן לאחר שהתפתח כראוי בעציץ. הגשנו אותו למרן לשותלו בחוות המכון, ומרן שמח על כך מאוד. בתום הנטיעה, התרומם מרן מעל הבור, ובהתרוממות וקורת רוח אמר לגרש"ז רווח שליט"א: תודה רבה, תודה שזיכיתני במצוות אלו!

להתעלות מעל ה"כאן ועכשיו"

מספר המדרש: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים, ראה את אנשי המקום אוכלים ושותים ופוחזים. אמר: הלוואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת! וכיון שהגיע לסולמה של צור [בגבול ארץ ישראל], ראה אותם עסוקים בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור. **אמר: הלוואי יהא חלקי בארץ הזאת!** אמר לו הקב"ה: לזרעך אתן את הארץ הזאת (בראשית רבה לט ח)

ארץ שאנשיה אינם פוחזים ועסוקים רק ב"כאן ועכשיו", אלא עוסקים ביישוב העולם מתוך אחריות והסתכלות עתידית, בה חשק אברהם אבינו, **ובה הוקם עם ישראל, המסוגל, באופן הרחב ביותר, להתעלות מעל הכאן והעכשיו, ולהשתית את חייו מתוך תפיסה והסתכלות עתידית ונצחית!**

רבן יוחנן בן זכאי היה אומר:

אם היתה נטיעה בתוך ידך, ויאמרו לך 'הרי בא המשיח!',

בא ונטע את הנטיעה, ואחר כך צא והקבילו!

(אבות דרבי נתן נוסח ב פרק לא)

לא יאמר אדם זקן אני

אמר שלמה המלך (קהלת ג יא): "אַתְּ הַפֶּלַעַשׂ עֹשֶׂה יָפָה בְּעֵתוֹ גַּם אֶת הָעֵלִם נִתֵּן בְּלִבָּם - המילה "עולם" כתובה בכתב חסר, וניתן לקרוא אותה: "העלים". הקב"ה נתן בלב בני האדם את ההעלים וההסתרה.

שאלולי שהעלים הקדוש ברוך הוא מבני אדם יום המיתה, לא היה אדם לא בונה ולא נוטע, שהיה אומר: זקן אני, למחר אני מת, מה אני עומד ומתייגע בשביל אחרים?! לפיכך העלים הקדוש ברוך הוא מליבות בני האדם את יום המיתה, שיהא אדם בונה. זכה, יהיה לו. לא זכה, לאחריים. (ילקוט שמעוני ויקרא רמז תרטו)

סיפור

הזקן שנטע תאנים

מעשה באדריאנוס המלך, שהיה עובר למלחמה והולך עם הגייסות שלו להלחם על מדינה אחת שמרדה עליו. מצא זקן אחד בדרך, שהיה נוטע נטיעות תאנים. אמר לו אדריאנוס: אתה זקן, ועומד וטורח ומתייגע לאחרים! אמר לו: "אדוני המלך, הריני נוטע. אם אזכה, אוכל מפירות נטיעותי, ואם לאו, יאכלו בני!"

עשה אדריאנוס שלש שנים במלחמה וחזר, והנה מצא לאותו זקן באותו מקום. מה עשה אותו זקן? נטל סלסלה, מילא אותה ביכורי תאנים יפות, וקרב לפני אדריאנוס. אמר לפניו: "אדוני המלך, קבל מן עבדך. אני הוא אותו הזקן שמצאת אותי בהליכתך, ואמרת לי, אתה זקן, מה אתה מצטער עומד ומתייגע לאחרים. הרי כבר זיכני המקום לאכול מפירות נטיעותי, ואלה שבתוך הסלסלה מהן מנתך".

נשאו הדברים חן בעיני אדריאנוס, ואמר לעבדיו: טלו הסלסלה ממנו, ומלאו אותה זהובים! ועשו כך. נטל הזקן את סלסלת הזהובים, והתחיל הולך ומשתבח בביתו לאשתו ולבניו, סח להם את המעשה.

היתה שכנתו עומדת שם, ושמעה מה אמר הזקן. אמרה לבעלה: כל בני אדם הולכים, והקדוש ברוך הוא נותן להם ומזמן להם טובה, ואתה יושב בבית חשוך באופל! הרי שכן שלנו כיבד את המלך בסלסלה של תאנים, ומילא אותה לו זהובים! ועתה, עמוד וטול סל גדול, ומלא אותו כל מיני מגדים, מן תפוחים ותאנים ושאר פירות יפות, שהוא אוהב אותן הרבה, לך וכבדו בהן, שמא ימלא לך זהובים, כמו שעשה לשכננו הזקן!

הלך ושמע לאשתו, ונטל סל גדול ומילא אותו כל מיני מגדים, תאנים ותפוחים, טען על כתפו וקרב לפני המלך. עמד ואמר: אדוני המלך, שמעתי שאתה אוהב את הפירות, ובאתי לכבדך בתאנים ותפוחים. זעם עליו המלך ואמר לשריו: טלו את הסל ממנו, וטפחו את פירותיו על פניו! עמדו והפשיטוהו, והתחילו טופחים אותו על פניו, עד שנפחו פניו, סמאו את עיניו, ועשאוהו חבול ומוכה. והלך לביתו בפחי נפש כשהוא בוכה.

יצאה אשתו, היתה סבורה לראותו בא בסל מלא זהובים, וראתה אותו חבול ומוכה ועיניו נפוחות! אמרה לו: מה לך?! אמר לה: ששמעתי לך והלכתי לכבד את המלך באותו הסל, וטפחו אותו על פני! אלולי ששמעתי לך ומלאתי אותו הסל באתרוגים, כבר היו רוגמים את כל גופי בהם! כל כך למה? ללמדך, שהנשים הרעות מפילות את בעליהן ברעה. [מכאן יש ללמוד, כמה הדבר גרוע כשאשה עורכת השוואות עם שכנותיה, ומטילה קנאה בתוך ביתה, וממררת את חיי בעלה. לא רק שלא תשיג את הטוב שיש לאחרים, אלא אף הטוב שלה יאבד ממנה].

לפיכך לא יבטל אדם מן הנטיעות. אלא, כשם שמצא, עוד יוסיף ויטע, אפילו יהיה זקן! (תנחומא ויקרא קדושים ח)

סיפור

הזקן שנטע חרובים

פעם אחת היה חוני המעגל מהלך בדרך, ראה אדם נטע חרוב, אמר לו: עץ זה - תוך כמה שנים טוען פירות? אמר לו: שבעים שנה. אמר לו: וכי נראה לך שתחיה שבעים שנה ותאכל ממנו? אמר לו: אני מצאתי את העולם נטוע בחרובים, כשם שנטעו אבותי לי, אף אני אטע לבני!

ישב חוני המעגל ואכל סעודה, תוך כדי כך נרדם. עלה סביבו שן של סלע, ולא ראו אותו אנשים, וכך ישן במשך שבעים שנה! כשהתעורר, ראה אדם שאוכל פירות מהחרוב, שאל אותו: האם אתה הוא ששתלת את העץ? אמר לו: אני הוא נכדו. אמר חוני: מכך שישנתי שבעים שנה. (תענית כג ע"א)

בל תשחית!

כשם שמצוה לנטוע, ובפרט בארץ ישראל, כך אסור להשחית ולקלקל, ובפרט אסור לקלקל את עצי הפרי בארץ ישראל! כמו שנאמר: "כי תצור אֶל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדח עליו גִּזְוֹן..." (דברים כ יט)

והנה לנו דבריו המאירים של "ספר החינוך" בביאור איסור זה (מצוה תקכט):

נמנענו מלכרות האילנות, כשנצור על עיר, כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם. וכמו כן נכנס תחת זה הלאו, שלא לעשות שום הפסד, כגון לשרוף, או לקרוע בגד, או לשבור כלי לבטלה, ובכל עניינים אלו ובכל כיוצא בהם שיהיה בהם השחתה.

שורש המצוה ידוע, שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת, ולהידבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה, ונרחיק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה. וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה: אוהבים שלום, ושמחים בטוב הבריות, ומקרבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגיר של חרדל בעולם! ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית, בכל כוחם! ולא כן הרשעים, אחיהם של מזיקים, שמחים בהשחתת עולם ["וינדליזם"], והמה משחיתים את עצמם, במידה שאדם מודד בה מודדין לו, כלומר, בה הוא נדבק לעולם, וכענין שכתוב "שִׁמְחַת לְאִיד [לרע] לא יִנְקָה". והחפץ בטוב ושמח בו, נפשו בטוב תלין לעולם.

בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון,
נטלו והחזירו לפני כל אילני גן עדן, ואמר לו:
ראתה מעשי כמה משובחים המה, וכל מה שבראתי – בשבילך בראתי!
תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי,
שאם תקלקל, אין מי שיתקן אחריך! (קהלת רבה ז יג)

סיפור

התחלתי להרגיש ביותר את מידת החמלה

מספר הרב אריה לוי זצ"ל בספר "איש צדיק היה" (עמוד 74): זכרתי ימים מקדם, משנת תרס"ה, שזכיתי בחסדי העליון יתברך שמו לעלות על אדמת הקודש ביפו, שיחרתי בראשונה את פני רבנו הרב קוק זצוק"ל, וקבלני בסבר פנים יפות כדרכו בקודש לכל אחד, ושוחחנו בדברי תורה. אחרי תפילת מנחה, יצא רבנו כדרכו בקודש לשוח בשדה ולצמצם מחשבותיו, ואני התלוויתי אתו. בדרך, קטפתי איזה עשב או פרח, והזדעזע רבנו ואמר לי בנחת: **האמן תאמין לי, שמימי נזהרתי לבלתי קטוף בלי תועלת עשב או פרח, שיכול לגדול או לצמוח, כי אין עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה ואומר לו גדל, כל ציץ עשב אומר דבר, כל הבריאה אומרת שירה!**

הדברים שיצאו מלב טהור וקדוש, נחקקו עמוק בליבי, **ומאז התחלתי להרגיש ביותר את מידת החמלה על כל דבר.**

שירת העשבים

אומר רבי נחמן מברסלב: "דע, כי כל רועה ורועה, יש לו ניגון מיוחד, לפי העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם... ומשירת העשבים נעשה ניגון של הרועה" (ליקוטי מוהר"ן תורה סג)

סיפר איש אחד מזלטיפולי: פעם אחת בקיץ, אחר חג השבועות, שלח רבי נחמן את בתו הקטנה שרה לקרוא לי. באתי לפני רבנו, ואמר לי רבנו זכרונו לברכה: לך עמי לטייל. והלך עמי חוץ לעיר, והלכנו בין העשבים. ענה ואמר לי רבנו: אם היית זוכה לשמוע את קול השירות והתשבחות של העשבים, **איך כל עשב ועשב אומר שירה לה' יתברך, בלי פנייה וכלי מחשבות זרות, ואינם מצפים לשום תשלום גמול. כמה יפה ונאה כששומעים את השירה שלהם!** וטוב מאוד ביניהם לעבוד את האלוקים ביראה. ולהתבודד על פני השדה בין גידולי הארץ, ולשפוך שם שיחתו לפני ה' יתברך באמת. (ופעולת צדיק עמוד קמ)

כי האדם עץ השדה

"כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן, כי ממנו תאכל ואתו לא תכרות, כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור". (דברים כ ט)

פרי העץ – מאכל VIP !

מתוך עולם הצמחיה הנפלא והמיוחד שברא הקב"ה - בולט במיוחד הוא העץ. העץ איננו עוד צמח ככל הצמחים, אלא יש בו מעלה מיוחדת, הוא בדרגה גבוהה יותר¹⁰, עד אשר חז"ל תיקנו על אכילת פירותיו ברכה מיוחדת בפני עצמה: "בורא פרי העץ".

במה מיוחד ונבדל העץ משאר הצמחים?

מהתבוננות בתכונותיו של העץ, אנו נוכחים לראות שהעץ הוא בריאה מיוחדת שנבראה בהתאמה מושלמת לצורך האדם! בשונה מן הירקות והעשבים למיניהם, שאומנם אף הם משמשים את האדם לאכילה, הרי שפירות העץ נבראו כביכול בשירות VIP [וי אי פי] מיוחד עבור האדם. מוגשים הם לו בחן, בנוחות, בכבוד ובהדר!

¹⁰ אומר המלבי"ם (נספרי התורה והמצוה), כי ניתן לראות בבריאת העולם בששת ימי בראשית, שהקב"ה הלך והעלה את העולם - מדרגה לדרגה: דומם, צומח, חי ומדבר. תחילה נברא הדומם: השמים והארץ, ובהם נכללים המים, וכן כל המחצבים למיניהם. מן הארץ הוציא הקב"ה את הצמחיה, שהיא בדרגה גבוהה יותר, כי יש לה את כל התכונות שיש בדומם, ונוסף לה "נפש הצומחת", וגם היא נבראה בהדרגה: תחילה דשא, שמתרבה מאליו ללא כל זריעה, לאחריו עשב שמתרבה על ידי זריעה, ולאחריו עצים, שמתרבים על ידי נטיעה, ויש להם כח צמיחה חזק ויכולת התחדשות. לאחר מכן מתחילה בריאתם של בעלי החיים, אשר יש להם כל הכוחות אשר בצומח, ונוסף להם "נפש חיה". ותחילה ברא ה' ביום החמישי את בעלי החיים שהתהוו מן המים, הדגים למיניהם, שדרגת חיותם פחותה יותר, לאחר מכן את העופות, שהם בדרגת חיות בינונית, וביום השישי, ברא את בעלי החיים שהתהוו מן האדמה, שדרגת חיותם רבה יותר - הם החיות והבהמות היונקים. ובאותו יום עצמו ברא אף את האדם, אשר דומה הוא בגופו לחיות והבהמות, אך נפח בו ה' נשמת חיים, אשר מייחדת אותו לדרגה הגבוהה ביותר מכל הברואים - דרגת "מְדַבֵּר". עוד מוסיף המלבי"ם: "גם בעלותה, לא עלתה הבריאה באופן מיידי ממדרגה למדרגה, אלא על ידי אמצעים", דהיינו שיש יצורים שהם בין דומם לצומח, והם האלמוגים. ויש יצורים שהם בין צומח לחי, למשל ישנם צמחי ים שהם כמעין חיות, ויש שדרגתם בין חי למדבר, שהם הקופים.

⊂ **טעם** – פירות העץ מלאים הם בטעם, עריבות ועסיסיות. בעוד שפירות האדמה בדרך כלל זקוקים לתיקון נוסף, אם זה בבישול [כגון תפוחי אדמה, קישואים, חצילים...], ואם זה בהוספת טעם ותבלין [כהכנת סלטים שונים של עגבניות, פלפלים, סלק...], הרי שפירות העץ ראויים ומשובחים הם לאכילה כמות שהם.

⊂ **נקיות** – פירות העץ נקיים הם מרפש ולכלוך, בעוד שהירקות מתפלשים בעפר.

⊂ **נוי** – "כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל" – העץ עצמו משובב עין במראהו, ואף לפירותיו יש נוי מיוחד. ישנם פירות שאף נבראו במבנה מחולק, לנוחות האכילה, כגון הענבים באשכול, והפלחים בפירות ההדר. ואילו הירקות נבראו בצורה פשוטה יותר.

⊂ **ריח** – הפירות ניחוונו בריח טוב, המוסיף הנאת נפש באכילה. ותיקנו על זה חז"ל ברכה מיוחדת: "הנותן ריח טוב בפירות".

⊂ **גובה** – פירות העץ הם בגובה האדם, ומותאמים ללקיחת האדם מבלי להתכופף, ואילו פירות האדמה והירק, צמיחתם בקרקע או סמוך לה, ועל האדם לטרוח ולהשפיל גופו כדי ללקטם. אופן גידול זה מותאם יותר לאכילת בהמה, אשר פניה מוטות לארץ לבקש מאכלה.

⊂ **צל** – פרי העץ נברא באופן המכין לאדם אף מקום נח, זמין ונעים, לשבת ולאכול! כמאמר הפסוק (שיר השירים ב ט): "כִּתְפוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר... בְּצֵלוֹ חִמְדָּתִי וְיִשְׁבֹּתִי, וּפְרִיֹו מְתוּק לְחַפְּי". כמו מסעדה, שמלבד האוכל הטעים, מספקת אף שירות ישיבה ואכילה במקום.

רואים אנו אם כן, שהעץ נעלה יותר משאר הצמחיה. **והוא היותר ראוי, נאה ומיוחד בעבור האדם.** וזהו שאומר המדרש (ספרי דברים טו): על הפסוק "כי האדם עץ השדה" – "שחיינו של האדם אינו אלא מן האילן". כלומר האילן, דווקא הוא במיוחד מצויין בכך, שהוא נועד ונברא למען חיינו של האדם, ולכן אסור לכרות אותו אף בעת מלחמה ומצור¹¹.

¹¹ וכך מפרש האבן עזרא, ומסכים עמו הרמב"ן: "כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, כי האדם עץ השדה", והטעם **כי חיינו בן אדם הוא, עץ השדה.** [וכמוהו "כי נפש הוא חובל" – שפירושו כי חיי נפש הוא חובל]. כלומר העץ הוא דבר שחיינו בן אדם בו, ולכן אסור לכרותו.

ואמנם רש"י מפרש את הפסוק באופן שונה, ואומר שיש לקרוא במין תמיהה: "שמה האדם עץ השדה!?! וכי אדם הוא, עץ השדה, שתכרות גם אותו בשעת מצור!?"

אילני גן עדן

בהיות האדם בגן עדן, היה מאכלו רק פרי העץ, ולא נזכר כלל שנזרעו בגן עדן מיני ירקות ועשבים. ככתוב: "וַיֹּטַע ה' אֱלֹהִים גֵּן עֵדֶן מִקֶּדֶם, וַיִּשֶׂם שָׁם אֶת הָאֲדָם אֲשֶׁר יָצָר: וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֹחֵד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל".

רק לאחר החטא, כשגורש מגן עדן, אמר לו ה': "וְאֶכְלֶתְּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה".

אם נתבונן בעומק הדברים, הירקות ועשב השדה, הקרובים לאדמה, הם מגושמים וחומריים יותר, רמת הרוחניות שלהם פחותה יותר. ואילו פירות העץ הם במעלה רוחנית גבוהה יותר, ופחות חומריים. לכן כשהיה האדם ברום מעלתו הרוחנית בגן עדן, היה מאכלו מפירות העץ דווקא, אך כשירד ממדרגתו הרוחנית הגבוהה, השתנה מאכלו למאכל ברמה רוחנית פחותה יותר.

אומר המדרש, כאשר שמע האדם את דברי ה' "וְאֶכְלֶתְּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה", הזיעו פניו, וזלגו עיניו דמעות! אמר לפניו: רבונו של עולם, אני וחומרי נאכל באבוס אחד! האם כל כך התגשמתי וירדתי ממעלתי, עד שהאוכל שלי יהיה כזה חומרי ומגושם כמו מאכלו של חמור! ניחם אותו הקב"ה ואמר לו: "בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם" - שעל ידי יגיעה יוכל לשפר את מאכלו, ויזכה לאכול "לחם" שהוא מאכל אדם בלבד, והוא זך ומבורר יותר. [בראשית רבה כ. י. פסחים קיא ע"ב]. פסחים קיא ע"א ומהרש"א שם. ועיין בזה אריכות נפלאה בחוברת "ימי העומר בהלכה ובאגדה", ושם מבואר כי השגת הלחם על ידי יגיעה, מבטאת היא את היכולת של האדם להגיע על ידי יגיעה לדרגות רוחניות גבוהות].

ואמנם, לעתיד לבוא, עתידה החיטה לצמוח מלכתחילה בדרגה גבוהה, כפירות העץ. וכמוהם אף היא, תגדל כשהיא מוכנה לאכילה, ותוגש לאדם בחן, בכבוד ובהדרגה! כפי שאמרו חז"ל (כתובות קיא ע"ב): עתידה חיטה שתיתמר כדקל, ועולה בראש הרים! שנאמר: "יְהִי פֶסֶת בַּר בְּאֶרֶץ בְּרֵאשׁ הָרִים". ושמה תאמר, יש צער לקוצרה? תלמוד לומר: "יִרְעֵשׂ פְּלִבְנוֹן פְּרִי" - הקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה, ומְשִׁיבָה את סולתה! ואדם יוצא לשדה, ומביא מלוא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו!

ארץ הקישואים והאביטיחים

כאשר עם ישראל התלוננו במדבר על כך שהם מתגעגעים למצרים... מה הם אמרו?

בכל אופן, לפי שני הפירושים הללו, פשט הפסוק "כי האדם עץ השדה" אינו כפי המשמעות הרווחת, שהאדם דומה לעץ השדה. אלא שחז"ל (מסכת תענית ז ע"א) דרשו, שהאדם נמשל לעץ השדה. עיי"ש. וכן מובא בזוהר הקדוש (במדבר ריט ע"א): והאדם הוא עץ, שכתוב "כי האדם עץ השדה".

"זכרנו... את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים".
(במדבר יא ה) מצרים הצטיינה דווקא בפירות האדמה¹², שהחומר שלהם עב וגס יותר.

ומעניין, מדוע התגעגעו כל כך לקישואים של מצרים? מה היה חסר להם במן הטעים והטוב שירד להם מן השמים?!

התשובה לכך טמונה מיד בפסוקים הבאים: "ועתה נפשנו יבשה, אין כל, בלתי אֵל המן עינינו: והמן כזרע גד הוא, ועינו כעין הבדולח... והיה טעמו כטעם לשד השמן". המן היה מזון ברמה רוחנית גבוהה מאוד. החומריות שבו היתה עדינה ודקה ביותר, "כזרע גד", "כעין הבדולח". לא הופרשה ממנו שום פסולת חומרית, כולו נבלע באברים! מי שראוי היה למזון זה, הרגיש ממנו תענוג נפלא וטעם מיוחד וערב, כל הטעמים הטובים התמזגו לו בתוכו. אבל היו כאלה שלא זכו, שלא הצליחו להרגיש את הטעם המיוחד, המן היה תפל בשבילם, והם התגעגעו לאוכל חומרי, עבה, בעל ממשות חזקה, להרגיש שהם "אוכלים", "כמו שצריך"... התאוו לאכול "בשר", והיו מלאים געגועים לאביטיחים והקישואים של מצרים...

לעומת זאת, כשהתורה משבחת את טובה של ארץ ישראל, היא מייחסת לה דווקא מינים של עצי פרי טובים ומשובחים, ולא משבחת אותה במיני ירק. כי ארץ ישראל משתבחת במזון היותר מבורר וזך בעבור האדם. (ועל פי "בן מלך" ט"ו בשבט עמוד רה)

דקדוק

הנה לנו שיעור קטן בדקדוק לשון הקודש: לפי האמור לעיל, פשט הפסוק מתפרש כך: "כי האדם, עץ השדה". הנושא בפסוק הוא "עץ השדה". ומה נאמר עליו? מהי המהות של עץ השדה? "האדם". דע לך שעץ השדה, אדם הוא. הוא נושא בחובו מטען של "אדם", חיי האדם כרוכים בו [ולכן אסור לכרות אותו אף בעת מצור].

לעומת זאת, הדרשה של הפסוק והמשמעות הרווחת שלו היא: "כי האדם עץ השדה". הנושא הוא "האדם", ומהי המהות של האדם? "עץ השדה". האדם דומה לעץ השדה. ועל המובן הזה נרחיב מעתה.

* * *

דימוי מיוחד יש לאדם - לעץ השדה דווקא, וניתן ללמוד מכך לימודים יפים ונפלאים.

¹² וכפי שאף מתארת אותה התורה (דברים יא ט): "כגן הֵיזֵק".

כי יש לעץ תקוה!

אם ראית שיה מלפפונים, שנלקטו ממנו פירותיו ואזלו,
אם ראית צמח עשבים שיבש,
אם ראית פרחי בר שנבלו וכמשו -

האם יש לך תקווה שישובו ויצמחו?! האם תנסה להשקותם ולטפחם שמא יקומו לתחייה מחודשת?!

לא ולא. כאשר נבלו וכמשו, כאשר סיימו לתת את תנובתם, עברו ובטלו מן העולם, ואין להם תחייה מחודשת.

ואילו העץ, התברך בתכונה מיוחדת במינה -

"כי יש לעץ תקוה אם יפרת ועוד יחליף וינקתו לא תחדל!" (איוב יד ז)

אתה רואה אותו מכופף, ערום, עלוב. אבל אתה יודע שאין זה הסוף שלו, יש לו תקוה לתחייה מחודשת! כל עוד קיימים השורשים והגזע, המהות שלו עדיין נמצאת, והוא יכול לפרוח ולצמוח מחדש, לתת שוב פירות, לעלות ולשגשג. כי יש לו לעץ חיות קבועה ומהותית!¹³

כמה מעודד שהאדם נמשל לעץ השדה, וכמוהו אף הוא, בעל חיות קבועה ומהותית, המאפשרת לו להתחדש!

גם כאשר האדם נראה נובל, חסר חיות, חסר חשק, ואולי אף מנוער וריק מפירות של מצוות ומעשים טובים, החיות המהותית שלו לא סרה, ויש לו תקוה להתחדש, לצמוח ולשגשג.

¹³ גם הגדרתו ואבחנתו ההלכתית של העץ, נמדדת בתכונה זו. במסכת ברכות (מ סע"א) מובא שפירות האילן חלוקים משאר הפירות בברכותיהם, בעוד שעל כל הצומח מברכים בורא פרי האדמה, על פירות האילן יש לברך ברכה מיוחדת "בורא פרי העץ", משום חשיבות האילן. ומהי ההגדרה המדויקת של פירות האילן? נאמר שם כך: "היכא מברכין בורא פרי העץ - היכא דכי שקלת ליה לפרי, איתיה לגוואזא והדר מפיק. אבל היכי דשקלת ליה לפרי, ליתיה לגוואזא דהדר מפיק, לא מברכין עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה". היינו: כל שאחר נטילת הפרי מן העץ, נשאר העץ גם לשנה הבאה, ומאותו עץ עצמו יוצא הפרי, הרי זה פרי העץ, וכל שיבש העץ לגמרי אחר נטילת הפירות, ולשנה אחרת צומח עץ חדש, ברכתו האדמה. וכך מגדיר זאת הטור (ריש סימן רט) : וסימן לידע איזהו פרי עץ או פרי אדמה? כל אילן שעושה פירות משנה לשנה, נקרא פרי העץ, אבל כל דבר שאין שרשיו נשארים בארץ וצריכים לזרעו בכל שנה, נקרא פרי האדמה.

החידושי הרי"מ היה אומר, כי בכל נפש ישראלית טמונה **נקודה עמוקה של חן, אותה אי אפשר לסלק**. אותה נקודה טובה, השורשים העמוקים, ממשיכים לינוק כוחות קדושה גם במצבים הכי קשים, גם כאשר אין הדברים נראים כלפי חוץ!

יתכן שנסיינות קשים ומרים מורידים את רוחו עד דכא, אבל "תִּשָּׁב אָנוּשׁ עַד דְּכָא - **וְתֵאמַר שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם!!**" (תהלים צ ג), כי הגזע והשורשים, **זכות אבות, וחלק אלוה ממעל, הם נכסים תמידיים שלעולם אינם כלים!!!**

אף שהתרחק היהודי מדרך התורה והחיים הנצחיים, אם ישוב בתשובה, עדיין התקוה לפניו לגדול, לעלות ולהתעלות, בדרכי התורה והיראה.

כל אדם יכול לקחת מן הדברים הללו לקח עצום לעצמו, ולדעת שמכל מצב ומכל מקום שהוא נמצא, ולו הנמוך, העלוב והמדוכדך ביותר, יש לו תקוה לעלות ולהתחדש.

וכמו כן, כאשר רואים יהודי מרוחק מתורה ומצוות, והתורה היא לו לזרא, אל לנו להתייאש ממנו, ולומר שהוא עץ יבש ואין בו כל תועלת, כי בכל יהודי יש ניצוץ קדושה, ורק צריך לעורר בו את החיות, כמו שנאמר (שיר השירים א ז): "מְשַׁכְּנֵי - אֶחָרִיף נְרוּצָה!", רק תתחיל לפתח עמו שיחה על יהדות, מהי מתנת השבת ומהם חיי הטהרה, אט אט יתעורר בו הניצוץ, וישוב הוא לצור מחצבתו. חיוו הרוחניים יתעוררו לתחייה מחודשת, והוא יניב פירות מתוקים! (ועל פי: "אלה הם מועדי" עמוד שז. דברי שלמה

עמוד קכז. תפארת המועדים עמוד 248)

קומה זקופה

כח משיכה אדיר שהטביע הקב"ה בעולמו, מושך את כל העצמים בעולם כלפי מטה, אל האדמה. כח זה נחוץ וחיוני הוא לקיומו של העולם.

ואולם בצמחיה - ישנו מנגד כח הפוך, כח מופלא של צמיחה כלפי מעלה, בכיוון הפוך מכח המשיכה! וכח זה קיים ביתר שאת ויתר עוז - בעצים, מה שגורם להם לעלות מעלה מעלה, להתנשא אל על, ולעמוד **בקומה גבוהה וזקופה**.

הקומה הגבוהה היא ביטוי חיצוני לאותה התגברות פנימית על כח המשיכה. היא מעידה על יניקה פנימית מבורכת! ממעמקי האדמה יונקים שורשי העץ את הלחלוחית, ומעבירים אותה הרחק למעלה, אל גזע העץ, ענפיו ופירותיו.

וכמו העץ, גם האדם, ניחן בקומה זקופה!

אמרו חז"ל (חגיגה טז ע"א): ששה דברים נאמרו בבני אדם, שלושה כמלאכי השרת, ושלושה כבהמה. שלושה כמלאכי השרת: יש להם דעת כמלאכי השרת, ומהלכים בקומה זקופה כמלאכי השרת, ומספרים בלשון הקודש כמלאכי השרת.

כמובן, שעיקר השבח הזה לאדם - הוא בזקיפות הקומה הרוחנית שלו.

כח משיכה אדיר מושך את הברואים כולם, וגם את האדם, לארציות, לחומריות. אבל האדם ניחן מנגד גם בכח הפוך, של צמיחה כלפי מעלה. מסוגל הוא להתגבר על כוח המשיכה לארציות, לשאוף לרוחניות, להתעלות, להתגבר על נטיותיו הטבעיות ולשלוט בהם - וכך לעמוד בקומה זקופה.

*"מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה,
רוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ!" (קהלת ג כא)*

הבהמה נמשכת כלפי מטה, בעוד לאדם ישנה משיכה כלפי מעלה. וככל שיפעיל את "האדם" שבו, ולא יתן לעצמו לחיות "כבהמה", כן יעלה ויתרומם.

בשיר השירים (ח ו) ישנו שבח לכנסת ישראל: **"זאת קומתך דמתה לתמר!"**

ומה מרגשים דברי המדרש רבה: **"זאת קומתך דמתה לתמר - ראינו נוי קומתך בימי נבוכדנצר, שכל האומות היו כורעות ונופלות לפני הצלם, ואת עומדת בקומה זקופה כתמר הזה!"**

בשעה שנבוכדנצר הרשע העמיד פסל ענק בבקעת דורא, וציוה על הנציגים מכל אומות העולם לבוא ולהשתחוות לו, הנה, כאשר פצחה התזמורת, וניתן האות להשתחוות, כרעו והשתחוו כולם. אך מבין כולם, בלטו שלושה דמויות, שעמדו זקופי קומה ולא השתחוו! היו אלו נציגי העם היהודי: חנניה, מישאל ועזריה.

זוהי זקיפות הקומה של עם ישראל, שאינם מכופפים את קומתם הרוחנית מול דעות כפרניות. שומרים הם על קומתם הרוחנית הנפלאה, דבקים בה' יתברך, כמהים ועורגים אל חי העולמים.

מרגיל האדם מישראל לראות את עצמו, ולהרגיש זאת במוחש, כיצור טהור, חי ונצחי, הקשור במוסרות אהבה לא ינותקו עם חי החיים, עם יחידו של עולם,

החי וקיים לנצח! (הרב הירש, במעגלי החיים, ט"ו בשבט)

דרך מעשית ופשוטה למידת גובה אילן

אומרת הגמרא (עירובין מג ע"ב): "הרוצה לידע כמה גובהו של דקל? מודד קומתו וצילו וצל קומתו [שלו עצמו], וידע כמה גובהו של דקל".

הגמרא כאן מציעה דרך מעשית למי שעומד מול אילן גבוה ורוצה לדעת מהו גובהו, כיצד יעשה? ימדוד את הגובה של עצמו [נניח 1.8 מטר], ימדוד את אורך הצל של עצמו [נניח בשעות הצהריים כשהצל קצר מן האדם ואורכו כעת 90 ס"מ, שזה חצי מגובהו]. וימדוד גם את אורך הצל של האילן [נניח 5 מטר]. כעת הוא יכול לדעת מה גובהו של האילן! שהרי צילו חצי מגובהו, ואם כן גם צילו של האילן חצי מגובהו, ונמצא גובה האילן 10 מטר. [ובשפה החשבונית התרגיל כך: גובה האדם (1.8) לחלק לגובה צילו (0.9), כפול אורך צל האילן (5) = גובה האילן (10)].

כל קומה לפניך תשתחוה;

מנגד, יש להתבונן על הצד השני של הקומה הזקופה.

אומרת הגמרא (ברכות מג ע"ב): המהלך בקומה זקופה, אפילו ד' אמות, כאילו דוחק רגלי השכינה. שנאמר: "מלא כל הארץ כבודו".

הרי שהליכה בקומה זקופה, לא די שאינה נחשבת למעלה, אלא להיפך, "תועבת ה' כל גבה לב", היא משמשת כביטוי לגאווה ולדחיקת רגלי השכינה! ואם כן, האם זקיפות הקומה היא מעלה או חיסרון?

את התשובה לכך אנו יכולים ללמוד מתוך שאלה אחרת, שנשאל בעל ה"אמרי אמת": ידוע שלפני מתן תורה, רבו ההרים הגבוהים ביניהם, כל הר ביקש שעליו תינתן התורה, בהוכיחו שהוא בעל מעלה וקומה גבוהה. ולבסוף בחר הקב"ה דווקא בהר סיני שהשפיל את עצמו. והשאלה

הנשאלת: אם כן, היתה התורה צריכה להינתן במישור, שבו אין שום גבהות? והשיב הרב תשובה מאלפת: מי שאינו בעל קומה, אין בשפלותו שום מעלה. **המעלה**

היא דווקא בבעל קומה המשפיל עצמו! (הובא בספר ראש גולת אריאל עמוד קלח)

ולענייננו - רק עם קומה זקופה ניתן לקיים את האיסור של "אסור לילך בקומה זקופה". האדם נברא בקומה זקופה, ויכול הוא להגיע לזקיפות קומה פנימית, שדווקא היא מחייבת אותו להתכופף לפני מי שאמר והיה העולם:

"כי כל פה לך יודה... וכל ברך לך תכרע, וכל קומה - לפניך תשתחוה!" (תפילת נשמת כל

צלך נאה!

תכונה ייחודית נוספת לאילן יותר משאר הצמחים - הוא הצל. האילן יוצר תחתיו כמין "אכסניה", מקום נעים ומוצל לחסות בו.

ככל שקומתו של העץ גבוהה, והוא מלא ועשיר, כך גם "צילו נאה", והוא מספק מקום מחסה טוב ונאה לעוברים ושבים הזקוקים לו.

צדיקי הדור נמשלים הם לעצים, שצילם נותן מחסה לבני הדור. כמו שנאמר על יאשיהו הצדיק (איכה ד כ): "אֲשֶׁר אֶמְרָנוּ בְּצִלוֹ נִחֵה בְּגוֹיִם".

וכן, כאשר נשלחו המרגלים לתור את הארץ, אמר להם משה: "וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵה הָיָה... הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין" (במדבר יג יח), והיינו שיבדקו אם יש בה אדם כשר שיגן עליהם, "כעץ זה העושה צל ומגן על כל המסתופף בצלו". לכן השיבו לאחר מכן יהושע וכלב לעם ישראל: "סָר צַלְמֵם מֵעֲלֵיהֶם" (שם יד ט) - כבר מת איוב, שהיה צדיק והיה ביכולתו להגן עליהם (ובא בתרא טו ע"א). [בגימטריה צַלְמֵם = עץ (וכלי יקר במדבר יג כ)]

יכולים אנו ללמוד מכך שני דברים חשובים:

א. כמה גדולה אחריותנו, כמה גדולה יכולה להיות השפעה של אדם אחד, שבמעשיו הטובים יכול להגן ולשמור על כל סביבתו!

ב. כמה עלינו להעריך את גדולי הדור שלנו, ואת תלמידי החכמים, שמגינים הם על הדור. כמה עלינו להתפלל לשלומם! וכפי נוסח התפילה (בשבת מברכים, ובשני וחמישי לאחר קריאת התורה לבני אשכנז): "יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶי אֲבִינוּ שֶׁבְּשָׂמַיִם, לְקַיֵּם בְּנוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, הֵם וְנִשְׁיָהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, וְתִלְמִידֵיהֶם וְתִלְמִידוֹתֵיהֶם, בְּכֹל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. וְנֹאמַר אָמֵן".

שורשים!

כיצד עומדים עמודי החשמל? כיצד מייצבים אותם באופן שלא יפלו ברוח? אכן הדבר דורש מקצועיות מרובה. יש כאן חשיבה הנדסאית מורכבת, הלוקחת בחשבון את גובה העמוד, את מבנהו ההנדסי, את המשקל שעליו לשאת, ובהתאם לכך קובעת את אופן הקיבוע וחוזקו, כך שיהיה חזק ויציב.

האם מישהו ראה פעם עמוד אשר קבוע בראשו איזה קראוון למשל? או איזשהו

מבנה? לא ראינו כזאת מעולם, ולקבע דבר כזה נראה שזה מן הנמנע.

האם שמנו לב שבעצם, עמודים שכאלה פזורים תדיר למול עינינו?

כן, כן - העצים! האם שמנו לב פעם, איזו מסה עצומה הם נושאים בראשם?! היאך בגובה כה רב, על ראשו של גזע בודד, מונח משקל עצום של ענפים, עלים ופירות, המתפרסים לכל הצדדים. איזה תחכום הנדסאי עצום צריך בשביל להעמיד דבר שכזה?!

אילו יקחו בני אדם עץ שכזה, יחתכו ממנו את שורשיו, וינסו לקבע אותו בכוחות עצמם, על ידי מוטות, ברזלים, מסמרים וכו', האם יצליחו?!

אכן עמידתו האיתנה של העץ, הינה אחת מפלאי הבורא הנפלאים העומדים תדיר מול עינינו, ואולי מרוב הרגל, לא שמנו לבנו לתחכום העצום והמופלא שטמון בה.

את יציבתו מקבל העץ, כמובן, על ידי שורשיו המסועפים, הטמונים היטב באדמה.

ובעצם השורשים - מבטיחים לא רק את יציבותו של העץ, אלא את כל עצם קיומו וחיותו. כי השורשים אינם רק כמין מוטות המייצבות ומחברות את העץ לקרקע, אלא הם מקור חיותו, מזרימים הם לו בכל עת ובכל שעה חיות וכוחות מחדשים.

ומן העץ - אל האדם.

"כי כימי העץ ימי עמי" (ישעיה סה כב)

הנה נתבונן על עם ישראל. היאך הוא עומד איתן לאורך כל ההיסטוריה? היאך עבר כזו היסטוריה קשה, כאלו טלטלות, כאלו רוחות סוערות! אם מצד אויבים מבחוץ, גזירות בגוף ובנפש, נדודים, גירושים, התנכלויות, רדיפות. ואם רוחות סוערות בתוכו פנימה מכל מיני תנועות שניסו לשנות את צביונו. ואחר כל זאת, הוא עודנו עומד! יציב, חי וקיים! כיצד שרד עם ישראל את כל זה?! היאך כעת, למעלה משלושת אלפים ושלוש מאות שנה מקבלת התורה, עם ישראל שמור באותה מתכונת, ובאותה מהות שנקבעה לו מלכתחילה. עם אותה תורה ואותן מצוות. זהו אותו לב יהודי עם אותן תקוות ושאיפות, עם אותן תשוקות, עם אותן תעצומות נפש. זה מפליא! מפליא! מפליא!

אכן, כשהקב"ה רצה "להעמיד" עם כזה, לשתול בהיסטוריה את העם המיוחד שלו,

שיקבל את תורתו וילך איתה עד הסוף, במשך כל הדורות, זה נעשה כביכול במחשבה עצומה, בזהירות, בצורה מחושבת.

הקב"ה היה יכול כביכול לקחת איזה צדיק מהדורות הראשונים, על ההתחלה של קיום העולם. הרי היו אז צדיקים! יכל הקב"ה לתת כבר להם את התורה, עם אזהרות וזירוזים למיניהם, שימשיכו להעביר אותה הלאה לבניהם עד סוף הדורות.

אבל זה לא היה מחזיק מעמד! אולי זה היה מחזיק, ארבעה, חמישה דורות, אולי יותר, אבל בסופו של דבר היו מגיעות רוחות זעף ועוקרות אותו.

הקב"ה חיכה כביכול בסבלנות, כאלפיים שנה! עד שהגיע צדיק כזה, בקנה מידה כזה, בחוזק כזה, שבאמת אפשר להעמיד עליו עם שלם! "אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם" - לא היה באותן ימים כיוצא בו (במדבר רבה י ה).

אבל עדיין לא ממנו ישירות יצא עם ישראל. יצאו ממנו יצחק וישמעאל, ויצחק הוא זה שינק אליו את כל כוחות הקדושה, והעצים אותם. גם לו נולדו שני בנים, יעקב ועשיו. יעקב הוא שהמשיך את דרכו של אביו, ספג ממנו את העוצמות הרוחניות שלו, והעצים אותן, ורק ממנו, סוף סוף, ראוי היה להתחיל את עם ישראל [שאכן נקרא על שמו "ישראל"]. יעקב היה "איש תם", שלם, ללא פסולת, וממנו אכן יצאו שנים עשר שבטים שכולם קדושים וטהורים.

אבל עדיין! עדיין מוקדם מידי! עדיין אין כאן מספיק עוצמה כזאת שתוכל להחזיק מעמד באופן איתן. הנסיבות עדיין לא מאפשרות את ההקמה המיוחלת של העם הנבחר. היה צורך שבני ישראל ירדו למצרים, ישתעבדו שם, והיה זה בעבורם "כור היתוך" שחישל אותם במשך שנים רבות. אז, רק אז, לאחר שיצאו ממצרים באותות ובמופתים גדולים, הרגישו את העוצמה של ה' חדורה היטב בעצמותיהם, טבועה ב"די אן אי" שלהם, אז הנה הנה ניתנה התורה לעם ישראל!

אך זה לא הסתיים בזאת. בערס התהוותו של העם, הם הוצרכו לטיפול מיוחד, שהנטיעה הזאת תצליח. הקב"ה גידל והוליד אותם במדבר "כאשר ישא האומן את היונק". כן, יש כאן "תינוק" חדש שרק נולד! שתיל רך שנשתלו! ראשית צמיחתו של עם חדש, שצריך לגדול לאילן גדול וחזק! "וְאֶנְכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחֶם עַל זְרוּעֹתַי... בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֶם, בְּעֵבְתוֹת אֶהְבֶּה". הקב"ה במשך ארבעים שנה במדבר, כביכול לקח את עם ישראל על זרועותיו, הוריד להם מן מהשמים, מים מהבאר, עטף אותם בענני כבוד, ונתן להם "טיפול רוחני" צמוד. כך הלך וצמח עם ישראל.

רק אחר כל זאת, הגיע עם ישראל לארץ המובטחת, התחיל את חייו כעם, ויצא לדרך ההיסטורית המופלאה שלו.

זה שאנחנו עומדים פה היום, עם אותה התורה שניתנה לאבותינו בדיוק לפני 3,333 שנה בהר סיני, זה הודות לשורשים החזקים והאיתנים שהשריש בנו הקב"ה. האבות הקדושים, וכל העוצמות הרוחניות שהנחילו לנו.

וכשרוחות זעף מטלטלות את העץ אנה ואנה, אנו יכולים להיות בטוחים, ולהרגיש זאת בכל עומק נשמתנו והייתנו, שיש לנו כח איתן, נסתר ומושרש, עוצמה אדירה, שמאפשרת לנו להישאר מחוברים.

אנו לא מתמודדים עם הכוחות שלנו לבד, אלא יונקים כח וחיות מהשורשים האיתנים שלנו!

"שִׁמְעוּ אֵלַי רִדְפֵי צְדָקָה, מִבְּקִשֵׁי ה',
הִבִּיטוּ אֶל צוֹר חַצְבֹּתֵיכֶם, וְאֶל מִקְבַּת בּוֹר נִקְרְתֵם!
הִבִּיטוּ אֶל אֲבָרְהָם אֲבִיכֶם, וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלְלֵכֶם..." (ישעיה נא א-ב)

כח ה"מעשה"

דימוי נוסף לעץ ולשורשים - מלמדים אותנו חז"ל לגבי האדם הפרטי.

רבי אלעזר בן עזריה היה אומר: כל שחכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובים ושורשיו מועטים, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו. אבל כל שמעשיו מרובים מחכמתו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מועטים ושורשיו מרובים, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזות אותו ממקומו! שנאמר "והיה כעץ שתול על פלגי מים". (אבות פרק ג משנה יז)

חז"ל לימדונו כאן יסוד נפלא: "לא המדרש הוא העיקר, אלא המעשה!"

החכמה היא דבר חשוב, ובודאי שמדובר כאן על חכמת התורה שאין ערוך אליה. אבל דווקא המעשים הם שמבססים בלב האדם את החכמה, ונותנים לה חוזק וקיום.

יכול האדם להיות עם הרבה הרבה חכמה, אבל אין לחכמה הזו מה שיבסס אותה על הקרקע, מה שיחבר אותה אל מציאות החיים של האדם. כל מעשה טוב שאדם עושה, כל מצוה, כל התגברות, זו הכאת שורשים נוספת, העמקת התורה בתוך רובדי

האישיות פנימה. עד אשר "אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזות אותו ממקומו!"

על פלגי מים!

"משל לאדם שהיה מהלך במדבר... ומצא אילן שפירותיו מתוקים... אכל מפירותיו, ושתה ממימיו".

השאלה הנשאלת: וכי המים - של האילן הם? מדוע משתבח האילן באמת המים העוברת תחתיו, וכי שלו היא?!

לומדים אנו מכאן, שאכן, סוד הצלחתו של העץ, הוא בהימצאותו על אמת המים. זהו שבחו, ששתול הוא במקום הנכון, המבטיח שלא ייבש.

"אין מים אלא תורה!" (בבא קמא פב ע"א)

כמו שהאילן משתבח ב"מימיו" כאילו הם שלו, כך הצדיק משתבח ב"תורתו" כאילו היא שלו. כפי שאומרת הגמרא (קידושין ל ע"ב), שתלמיד חכם המתייגע בתורה, "תורה דיליה היא" - התורה שלו היא! כמו שנאמר: "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ, וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה". בתחילה התורה היא "תורת ה'", אבל אחר כך כבר נקראת "תורתו". נעשית נכס וקנין אישי שלו!

על ידי התורה, האדם מצליח "לגדול", לממש את הפוטנציאל הרוחני העצום שטמון בו. התורה היא שמפריחה אותו ונותנת לו את כוחות הצמיחה שלו. וכמו שעץ ללא מים לא יוכל לגדול ולהיות לעץ, כך האדם ללא תורה לא יוכל להיות "אדם".

אמרו חז"ל (ויבמות טא ע"א): **"אתם קרויים אדם, ואין העובדי כוכבים קרויים אדם!"**

הדבר תמוה, וכי הגויים הם לא בני אדם?! בודאי שכן, והרי אף עליהם אומרת המשנה (אבות פרק ג משנה יד): "חביב אדם שנברא בצלם", כשכוונתה גם לגויים!

נכון, גם הגויים הם בני אדם. אבל היהודי, על ידי התורה, יכול לממש את הפוטנציאל המלא הגלום ביצירה הנפלאה הזו ששמה "אדם"!

"אדם" זהו תואר כבוד לברייה המיוחדת במינה שברא הקב"ה, ברייה שיש בה עוצמות רוחניות עצומות, שנשמתו היא חלק אלוה ממעל, עד שאפילו מלאכי השרת

טעו בו וחשבו שהוא אלוקים. עם החטא, איבד האדם את המדרגות העצומות הללו, אבל נותרה לו אפשרות להשיג אותן שוב מתוך עמל ויגיעה בתורה ובמצוותיה. לכן דווקא היהודי, כשמחובר הוא למים של תורה, יכול לצמוח ולהגיע למלוא הקומה הרוחנית הגלומה בתואר הכבוד "אדם"!

”אֲשֶׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הִלֵּךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים,
וּבְדַרְךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד, וּבְמוֹשֵׁב לָצִים לֹא יָשָׁב,
כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' הִפְצֹן, וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמֵם וְלַיְלָה.
וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתָּוֵל עַל פְּלִגֵּי מַיִם, אֲשֶׁר פֵּרִיו יִתֵּן בְּעֵתוֹ,
וְעֵלְהוֹ לֹא יִבֹּל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.”

(תהילים פרק א)

האדם והאדמה

”וַיִּצְרֶה ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשָׁמַת חַיִּים”. (בראשית ב ז)

האדם נוצר מן האדמה, אך האם רק בשל כך נקרא שמו "אדם"? הרי אדמה היא עניין חומרי וארצי, ואם כן אולי דווקא הבהמות היו צריכים להיקרא על שמה, מכיון שהם הרבה יותר חומריים וקרובים אל האדמה!:

אלא אומר המהר"ל, שהאדם נקרא על שם האדמה, לא רק על שום שזהו מוצאו, אלא משום שיש בו מן התכונות של האדמה.

האדמה היא בעצם דבר מופלא מאוד! היא "לוקחת" גרעין קטן, או שתיל רך, ומצמיחה ומגדלת אותו. לולי האדמה, הגרעין בשום אופן לא היה יכול להגיע למה שהגיע! האדמה **מוציאה לפועל** את הפוטנציאל הגלום בגרעין.

כך האדם, טמונה בו נשמת חיים, עם כוחות רוחניים מופלאים ביותר, עם עוצמות מיוחדות, אבל הוא צריך להיות בבחינת "אדמה", לגדל ולהצמיח את הכוחות הללו, לגלות ולהוציא לפועל את החיים הרוחניים המפכים מתוך נשמתו. מאידך, חלילה יכול הוא "לקבור" את הנשמה שלו תחת שכבות של חומריות, מבלי לתת לה לצאת לפועל, להתממש ולפרוח.

מהר"ל: זה ענין האדם, שהוא בכח, ויוצאת שלימותו אל הפועל, ולפיכך שמו ראוי לו, שהיה משתתף עם האדמה, שהיא מיוחדת לצאת מן הכח אל הפועל בפירות וצמחים וכל אשר שייך אליה... וזהו כי דומה אל האדמה שנזרעת

בה החיטה, שהוא זרע נקי, והאדמה מוציאה הזרע אל הפועל עד שהיא בפועל. וכך נזרעה בגוף האדם הנשמה שהיא זכה ונקיה בלא פסולת, וצריך האדם להוציא אל הפועל הדבר הנזרע בו. ולכך נקרא "אדם", והתורה

והמעשים הם פרי'. (תפארת ישראל פרק ג ופרק טו)

ומעניין, שאדם שאינו לומד תורה, נקרא "בור". ואף שדה בלתי מעובדת נקראת "שדה בור". על האדם להיזהר שלא להזניח את שדה החיים שלו, שלא יהיה בבחינת "בור", אלא תמיד לעבד את עצמו, וכך להוציא ולהצמיח מתוכו שפע של יבול טוב, אישיות מלאה וגדושה במידות טובות, ביראת שמים, באהבת הבורא. כי זה כל האדם, וזהו יתרונו על פני הבהמה.

הבהמה - מדוע נקראת היא כך? משום ש"בה - מה!?", מה יש בה? אין בה כלום, אין בה מה! אין בה איזשהו פוטנציאל שצריך לצאת לפועל, אילו שהם כוחות נסתרים. איך שהיא נולדה, זה מה שהיא, ותו לא. כפי שנולדה כך תמות, מבלי אילו שהם "שיפורים באישיות". בה - מה!

"וימותר [יתרו] האדם מן הבהמה - אין, כי הכל הבל! לבד הנשמה הטהורה!". אז אל נא לאדם להתעצל! אל נא לו להותיר את אדמתו - אדמת בור! יעבוד, יעמול, יתחזק בלימוד התורה ובקיום המצוות, יתחזק לעמוד בנסיונות, וכך יפריח את חיי הנשמה שלו, ויתן לכוחות הרוחניים שבקרבו לצאת לפועל, לצמוח ולשגשג!

נטה נא אוזן קשבת לדברי החכמה והמוסר הנוגעים ללב, של שלמה המלך החכם מכל אדם:

"על שדה איש עצל עברתי, ועל גרם אדם חסר לב,
והנה עלה כלו קמשנים, כסו פניו חרלים, וגדר אגניו נהרסה.
ואתחז אגבי, אשית לגי, ראיתי לקוחתי מוסרו
מעש שינות, מעש תנומות, מעש חזק ידים לשקבו
(משלי כד ל-ט)

אילן אילן במה אברכך?

מספרת הגמרא (תענית ה ע"ב): רב יצחק התארח בביתו של רב נחמן, ישבו לסעוד ואמרו דברי תורה. טרם ייפרד ממנו רב יצחק, ביקש ממנו בעל הבית רב נחמן שיברך אותו. אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? משל לאדם שהיה מהלך במדבר, והיה רעב, עייף וצמא, ומצא אילן שפירותיו מתוקים, וצילו נאה, ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו, ושתה ממימיו, וישב בצילו. כשביקש לילך,

אמר לו: אילן אילן, במה אברכך? אם אומר שיהיו פירותיך מתוקים - הרי פירותיך מתוקים! שיהיה צילך נאה - הרי צילך נאה! שתהא אמת המים עוברת תחתך - הרי אמת המים עוברת תחתך! אלא, יהי רצון, שכל נטיעות שנוטעים ממך יהיו כמותך!

אף אתה, במה אברכך? אם בתורה - הרי יש לך תורה! ואם בעושר - הרי יש לך עושר! אם בבנים - הרי יש לך בנים! אלא, יהי רצון, שיהיו כל צאצאי מעיך כמותך!

שואל הגאון רבנו יוסף חיים (בספרו בן יהודע): מדוע הוצרך רב יצחק לומר את המשל? הרי יכול היה לומר מיד: במה אברכך? אם בתורה - הרי יש לך תורה... אלא יהי רצון...? ובאר, כי היות ויש מקטרגים ששמים ליבם על הברכות שמברכים זה לזה, לקטרג בהם על המבורכים, כי צרה עיניהם, אזי כדי לעשות הברחה לברכה מן המקטרגים, אשר שמעו שאמר לו לברכו, לכך פתח דבריו במשל, שאז יאמרו המקטרגים 'זה ממשיל משלים, ואינו מברך'... ולא ישימו לב על דבריו, ואז בסוף דבריו יאמר הברכה של יהי רצון, ובזה עשה לה הברחה מן המקטרגים, שלא הרגישו בה, שהסיוח עתם.

”אֲשֶׁר בְּנִינוּ פְּנִינִים”

- חינוך הילדים -

אמרו חז"ל: "אמונה - זה סדר זרעים. שמאמין בחי העולמים - וזרע" (ותוספות שבת לא ע"ב בשם הירושלמי). האדם מוכן להשקיע בזרעים הקטנים שבידיו. הוא מטמין אותם באדמה ועובד קשה מאד, מבלי לראות שום תוצאות. ומדוע? משום שהוא מאמין בחי העולמים. הוא מאמין שבזרעים הקטנים הללו טמון פוטנציאל, ובעזרת ה' יצמח לו מהם יבול טוב.

כך הוא אף חינוך הילדים, הנעשה מתוך אמונה בחי העולמים, שבילד "הפצפון" והזאטוט הזה, טמונים כוחות רבים, שעדיין אינם ניכרים. ותפקידנו לטפח ולגדל אותו באהבה, בשימת לב, בטיפול נכון, עד אשר בעזרת הבורא יצאו ממנו גידולים ופירות טובים.

הרבה ניתן ללמוד מן העץ, לעניין חינוך הילדים. ונתפוס מועט.

העיתוי הנכון!

כל חקלאי יודע, שבעבודת החקלאות ישנה חשיבות רבה לעיתוי של כל פעולה. זריעה בזמן הנכון - בסייעתא דשמיא תיקלט יפה באדמה, אך זריעה שלא בזמן הנכון - עלולה להתקלקל ולהירקב.

אמרו חז"ל (סוכה מב ע"א): קטן היודע לנענע - חייב בלולב. להתעטף - חייב בציצית. לשמור תפיליו - אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר - אביו מלמדו 'תורה ציוה לנו...' 'שמע ישראל'.

מדברי חז"ל יש ללמוד, כי יש להקדיש מחשבה ותשומת לב לבדיקת **בשלות הילד** בכל שלב משלבי התפתחותו, ולהתאים את הנושא החינוכי ליכולתו ובשלותו באותו גיל. ילד שמנסים לחנכו לנושא שעדיין אינו בשל לו, לא רק שההשקעה יורדת לטמיון, אלא שהיא גם מזיקה ומשיגה את ההיפך הגמור ממטרתה, שכן בעקבות כשלונו הנוכחי מאבד הילד את האמון ביכולתו להתמודד עם העניין. ובעקבות הלחץ שחש באותה תקופה כשקשה היה לו להתמודד, הוא גם מפתח סלידה ודחיה עמוקה מאותו נושא. מצד שני, ברור גם שאין לֵאָחַר בשום אופן את הגיל הנכון והמתאים.

הנה למשל, פעוט בן שנתיים ומעלה בדרך כלל כבר מגלה רצון להתלבש לבד. כמובן שהדבר עדיין אינו בר ביצוע, אך יש כאן נקודת התחלה טובה להתחיל בהקניית הרגל חשוב זה. לכן אפשר וכדאי בהחלט לתת לו להתחיל להתנסות בלבישת פריטי לבוש מסוימים לבדו, ועם הזמן לפי בשלותו להוסיף עוד ועוד, עד להתלבשותו בכוחות עצמו. ועתה נשים לב: לו נחליט "לקפוץ על העגלה" מהר מדאי, ולהטיל על הפעוט להתלבש לבדו כשהדבר עדיין קשה עליו, הרי שהדבר יהיה לו למעמסה כבדה, והוא יפתח דחייה וסלידה מן הנושא [גם אם הדבר ייעשה על ידי פרסים ומבצעים וכדומה!], יתכן מאוד גם שהוא לא יצליח במשימה, ולהבא כבר ייאבד כל עניין ורצון לנסות. ומנגד - לו נתעלם משאיפתו של הילד לעצמאות בנושא זה, ונמשיך להלבישו בעצמנו, הרי שעם הזמן יפוג הרצון שלו לעצמאות, ויהיה קשה מאוד להתחיל להרגיל אותו להתלבש לבדו כשהוא כבר גדול. ומה שחבל יותר, שבינתיים הוא גם פיתח תלות יתר באמו, ויתכן מאוד שהדבר אף הוריד את דימויו העצמי ובטחונו. אבל כשהקניית ההרגל הנכון נעשית בזמן הנכון, הרי הדברים נקלטים ונספגים בצורה טבעית ונעימה, הילד מרגיש ויודע שהוא גדול ומסוגל, מתחזק בו דימוי עצמי חיובי, ותחושת עצמאות בריאה.

כן הדבר בכל הקניה של הרגל טוב, ובחינוך לתורה ולמצוות. וכך כותב הרב וולבה זצ"ל (בספרו "זריעה ובנין בחינוך"): "עניינו של החינוך הוא **הכניסה הנכונה בנקודת ההתחלה**.

כאשר הילד מגיב למצב מסוים, **צריכים לזרוע בו מה שהוא מוכן לקלוט באותו זמן**. כשהתקופה הזו עוברת ללא הזריעה המתאימה - נעשה מאוחר מדי.

מכאן עולה מסר ברור כלפי ההורים: עליהם לשים לב לתקופות שהילד עובר, ולהתאים את הדרישות ליכולתו של הילד בכל תקופה. אם מפריזים בדרישות כשהילד לא יכול לעמוד בהן, כשהילד עדיין אינו מספיק מבוגר כדי להבין מה רוצים ממנו, יוצא מזה קלקול גדול בחינוך. זריעה כזו לא יכולה להיקלט. הילד אינו יכול להתפתח על ידי דבר שהוא אינו מביין. הילד צריך להתקדם בשלבים, ולעבור בהדרגה את התקופות השונות של הילדות.

ישנם דברים שהם כעין דברים מוסכמים, ידועים ומקובלים. דרך משל: בסעודת שבת דורשים מהילדים לשבת ליד השולחן במשך כל הסעודה, אף שהסעודה נמשכת שעה - שעה וחצי, ויותר. לילד צעיר זה קשה! ילד אינו יכול לשבת בשקט כל כך הרבה זמן, הוא מוכרח להסתובב. אם מכריחים אותו לשבת במשך כל הסעודה, הרי שכופים עליו לעשות דבר שהוא הרבה למעלה מכוחותיו. הכוונה היא בעצם טובה, רוצים לבנות, אבל הילד איננו יכול להיבנות עם דרישות מעל ליכולתו. (זריעה ובנין בחינוך עמ' טו-טז)

← **מכה אותו ואומר לו: גדל!**

אמרו חז"ל (בראשית רבה י ג. זוהר חדש): "אין לך עשב ועשב מלמטה, שאין עליו מלאך מלמעלה **שמכה אותו, ואומר לו: גדל!**". רואים אנו שהמלאך עושה שתי פעולות: האחת, מכה אותו, והשניה, שאומר לו גדל.

ויש בזה מסר גדול לחינוך הילדים. מצד אחד על ההורים לתת לבן תוכחות מוסר, אך בד בבד לומר לו 'גדל', לעודד אותו בדיבורים טובים וערבים!

הורים רבים מודעים לצורך בהרעפת אהבה וחיבה על הילד, ואין ספק שזהו הצורך היותר גדול ומרכזי לצמיחתו. אך מאידך יש לתת את הדעת גם על הצורך של "מכה בו". וכדבריו של שלמה המלך, החכם מכל האדם, שרלוונטיים הם לכל דור ודור:

"אל תִּמְנַע מִנְעָר מוֹסֵר, כִּי תִכְנֹן בַּשֶּׁבֶט - לֹא יָמוּת;

אֲתָה בַשֶּׁבֶט תִּכְנֹנוּ, וְנִפְשׁוּ מִשְׂאוֹל תִּצְלִי". (משלי כג יג-יד)

ומבאר ה"מצודת דוד": "הנה אתה תצער בהכאת השבט, ובזה תצילו מן השאול, כי יכשיר מעשיו. מוטב לו צער השבט מצער השאול!"

ילד צריך להכיר גם את ה"מקל" של ההורים שלו [ענישה, נזיפה, תוכחה וכדומה]. וכך יגדל כשהוא יודע את מקומו כלפי הוריו, ובעתיד אף ידע את מקומו כלפי הקב"ה. **ילד צריך לדעת מה זה לקבל נזיפה, מה זה להשפיל את הראש כלפי אבא או אמא הגוערים בו ומוכיחים אותו.** אין זה ענין של "דיעבד", אלא אדרבה, דווקא כך יגדל באופן בריא, עם יכולת לנהוג במידת ההכנעה, בכל מיני הזדמנויות בחיים כשצריך לכך, הן כלפי בני אדם בסיטואציות שונות, והן כלפי הקב"ה.

כמובן יש להדגיש, שזהו במינון מועט, ולא בהשפלה חלילה. (עפ"י יסודות בחינוך)

← הילדים צריכים להיות קרובים להורים!

כאשר הפרי נופל מן העץ טרם בישולו, הוא מאבד את היכולת להמשיך להבשיל, ואף מתייבש ומתקלקל. ואילו כאשר הפרי מחובר לאילן עד הבשלתו, הרי הוא מתוק וערב לחיך.

כן הילדים, כל עוד הם "בוסר" ואינם בשלים, עליהם להיות קרובים אל העץ, קרובים להורים שלהם, פיזית, נפשית ורוחנית. על ההורים להשגיח על ילדיהם, לפקוח עין היכן הם נמצאים, להיות קשובים לצורכיהם, להגיגי ליבם, לנהוג עמם בלבביות ובחביבה, להדריך אותם בתורה, ביראת שמים ובדרך ארץ, עד אשר ידעו בעצמם את דרך ה'. (דברי שלמה עמוד קכח)

← עץ הדעת מלמד: יסוד גדול בחינוך!

הורים רבים תוהים, האם עליהם לגונן על ילדיהם מפני חשיפה לדברים שליליים, כגון למנוע מהם להתוודע לפירצות הרחוב המקולקלות, למנוע מהם להתוודע לדעות משובשות ולדברי בלע של אנשים פורקי עול וכדומה. האם נכון הדבר, להשתדל ולהתאמץ להראות לילד ולהציב בפניו אך ורק את הטוב, ההגון, הישר והנכון? סיבת התהייה היא, שהלוא בין כה וכה, לא יוכלו לעד "להסתיר" ממנו את האמת על העולם שבו הוא נמצא! הלוא יבוא יום, שבו ייחשף הילד לדברים בלתי הגונים המתרחשים סביבו, ועליו יהיה לדעת להתמודד עימם ולבחור בטוב. באיזושהו שלב, יבין הילד כי העולם אינו כה תמים כפי שחשב, הוא יבין ויראה גם את הצד "הרע", ויצטרך להפעיל את כח הבחירה שלו! אז מה הטעם לגונן עליו עכשיו כל כך!! אדרבה, אולי צריך כבר מעכשיו להראות לו את המציאות כפי שהיא, להראות לו את הטוב וגם את הרע, ולתת לו את הכלים להתמודד ולבחור בטוב?

הנה, בפרשת חטא עץ הדעת, נוגע החתם סופר (בספרו "תורת משה". הובא בליקוט נחמני) בסוגיה חינוכית זו, ומאיר אותה באור יקרות.

אומר החתם סופר, כי לא לחינם ברא הקב"ה את "עץ הדעת טוב ורע", ולא היתה כוונתו שהאדם לא יאכל ממנו לעולם, אלא הקב"ה ציוה את האדם רק ביום הראשון לבריאתו, שלא יאכל ממנו. אבל העץ היה עתיד להיות מותר לו באכילה עם כניסת השבת. עץ זה - אכן בכוחו היה לפקוח את עיניו של האדם "לדעת טוב ורע". כלומר לפני אכילתו, לא היתה לאדם שום בחירה, והוא עשה אך ורק את הטוב והישר, כי כך היה מוטבע בו בטבע. כמו המלאכים אשר אינם יכולים כלל לבחור ברע. אולם מציאות זה אינה טובה עבור האדם, שהרי מטרת האדם בעולם היא להיות בעל בחירה בין טוב לרע, ולבחור בטוב. וממילא יש אף מקום לשכר ועונש. ואם כן טוב היה לו שיאכל מעץ הדעת ויפקחו עיניו לדעת טוב ורע, ותהיה לו בחירה, ויוכל גם לקבל שכר טוב על מעשיו.

ובכל זאת, הקב"ה ידע, כי גם כח הבחירה צריך להגיע על יסוד טוב. וכעת, ביום הראשון לבריאתו, עדיין עפר הגשמיות גובר עליו ביותר, וקבלת כח הבחירה הינה מוקדמת מידי, ותגרוור אותו יותר לרע מאשר לטוב. אבל כאשר תיכנס שבת קודש, ועימה יקבל האדם נשמה יתירה קדושה, יגבר בו יותר כח הטוב הרוחני, ואז יהיה זה הזמן המתאים שיאכל מעץ הדעת ויקבל את כח הבחירה, כשעכשיו בודאי יוכל יותר להטות את בחירתו אל הטוב!

ומכאן ליסוד החינוך: **"אך אם שורש אדם מנעוריו בנוי על יסודות רעועים, אם יהיה לו בחירה, קרוב להפסד שיבחר הרע לו וימאס בטוב לו.** אומר לטוב רע ולרע טוב. על כן רצה הקב"ה שלא יאכל מן העץ עד כניסת שבת, אז היה זוכה לנשמה יתירה הקדושה ביתר שאת, **ואם יאכל ויכניס בו כח חפץ ובחירה, יהיה יסודו בנוי על יסוד קודש,** ושוב לא תסור ממנו הבחירה הטובה אפילו אחר שבת, כי הכל נמשך אחר היסוד שהבנין בנוי עליו. אך הנחש הסית אותו לאכול קודם השבת, בעוד שעפר הגשמיות גבר עליו, על כן תחילת יסוד בנין בחירתו לא טוב היה, והרי הוא קרוב להפסד מן השכר".

נמצאנו למדים, כי תפקיד ההורים הוא אכן, כל ימי ינקותם וילדותם של ילדיהם, כשעדיין "יצר לב האדם רע מנעוריו", ו"עיר פרא אדם יולד", לבנות בילדיהם יסודות מוצקים של טוב. להתאמץ ככל היותר, שיראו למול עיניהם אך ורק הנהגות ישרות וטובות, שישמעו אך ורק דברים טובים, יספגו אל קרבם אמונה תמימה, צניעות טהורה. והיסודות הללו יעמדו להם, שבבוא היום, כשיאכלו ויטעמו אף הם מ"עץ הדעת טוב ורע", כבר יהיו נוטים בטבעם אל הטוב!

רמז לצמיחת האדם בתורה

במצוות ערלה ונטע רבעי, מוצאים אנו רמז לתהליך צמיחתו של האדם בתורה:

"וְכִי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ, וַיִּטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל" - מהו עץ מאכל? זהו **בן תורה**, שממנו יש מזון רוחני לנפש! [כמו שפירשו על הפסוק "אם יש בה עץ" - אם ישב בה צדיק, שיגן עליה ורש"י במדבר יג כ]. ומצווה אותנו ה' יתברך, שעיקר הכניסה לארץ תהיה כדי לנטוע בה עץ מאכל, דהיינו להרבות בני תורה, כי אוירה של ארץ ישראל מחכים ומטהר את הנפש.

וכיצד צומח בן תורה?

"שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים - לֹא יֵאָכֵל" - במשך שלוש שנים עדיין לא יוצא מן האדם קול של תורה, שתוך שלוש שנים אין התינוק מדבר כל כך.

"וּבִשְׁנֵה הַרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִיו קֹדֶשׁ הַלֹּלִים לָהּ" - בשנה הרביעית, מיד כשמתחיל הילד לדבר, צריך אביו לקדשו לתורה, וללמדו לומר: "תורה צוה לנו", "שמע ישראל..."

"וּבִשְׁנֵה הַחֲמִישִׁית תֵּאָכְלוּ אֶת פְּרִיו, לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ..." - בשנה החמישית, כבר מתחיל הילד להיות "עץ מאכל" ולהניב פירות של תורה, כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ח): "בן חמש שנים למקרא", ומכאן ואילך - "להוסיף לכם", להיות מוסיף והולך בלימוד התורה, כהמשך דברי רבותינו: "בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצוות...". (ילקוט שמעוני ויקרא רמז תרטו)

✽ מאמרים בענייני ט"ו בשבט ✽

☞ מפני מה נתאווה משה להיכנס לארץ ישראל! ☜

ארבעים שנה מסתובבים עם ישראל במדבר, בהנהגתו של משה רבנו, מגמת פניהם לארץ המובטחת - ארץ זבת חלב ודבש - ארץ ישראל. והנה כמעט לפני שנכנסים לארץ, פתאום נגזר על משה רבנו שלא יכנס לארץ. משה רבנו מרבה בתחנונים להקב"ה שיתן לו להיכנס, כמו שנאמר (דברים ג כג): "וַאֲתַחֲנֶן אֵל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר... אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה...", ואמרו חז"ל: חמש מאות וחמש עשרה תפילות התפלל משה, כמנין 'ואתחנן'! אמר משה: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך יגיעי וצערי, כמה יגעתי והצטערתי על ישראל עד שיהיו מאמינים בך, וכמה צער הצטערתי עליהם עד שלימדתי אותם תורה ומצוות. ועכשיו, שהגיעה טובתם של ישראל, אתה אומר לי: "לא תעבר את הירדן הזה!"! זהו תשלום העבודה של ארבעים שנה שעמלתי עד שיהיו עם קדוש ונאמן! בבקשה ממך, "האזינה אליהם תפילתי, ואל תתעלם מתחנונתי"! עד שאמר לו הקב"ה: "רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה!". ואז הפסיק להפציר. פלא פלאות, "מה גדלו מעשיך ה', מאד עמקו מחשבתידך"!!!

על זה אומרת הגמרא (סוטה יד ע"א), דרש רבי שמלאי: **מפני מה נתאווה משה להיכנס לארץ ישראל! וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל, ואינן מתקיימות אלא בארץ ישראל. אכנס אני לארץ, כדי שיתקיימו כולן על ידי! אמר לו הקב"ה: מעלה אני עליך כאילו עשיתם!**

והשאלה נשאלת, משה רבנו, גדול הנביאים, מנחיל התורה, הגיע להשגות רוחניות שאין לתאר: "פה אל פה אֶדְבַר בוּ וּמְרָאָה וְלֹא בְּחִידָת וּתְמִנַת ה' יְבִיט", נאמן ביתו של הקב"ה, עלה למרום שלוש פעמים ארבעים יום וארבעים לילה, והקב"ה בכבודו ובעצמו מלמדו את התורה! ועם כל מעלותיו ודרגותיו הרוחניות, הוא מבקש ומתחנן להיכנס לארץ. הרי פשוט וברור שכל כוונתו בשביל לקיים את המצוות התלויות בארץ, אם כן מדוע שואל רבי שמלאי: "וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך"? וכי יש לנו איזו מחשבה שאולי משה רבנו רוצה להיכנס בשביל לאכול פירות משובחים, תאנים, ענבים או רימונים? עוד יש להבין, מדוע שאלה הגמרא: "וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך" - לכאורה מתאים היה יותר לשאול: "וכי לאכול מפריה הוא רוצה או לשבוע מטובה הוא רוצה". כי לשון 'צריך' אומרים על תרופה, אדם חולה 'צריך' לקחת תרופה. אבל על פירות טעימים וממתקים, אומרים 'רוצה'. ילד אומר לאמא שלו אני 'רוצה' גלידה, הוא לא אומר לה אני 'צריך' גלידה...

התשובה לכך מדהימה, יש מקום גדול מאוד לחשוב שמשה רבנו צריך את פירותיה של ארץ ישראל, למה? אומר רבנו האר"י ז"ל: "פירות ארץ ישראל מסוגלים ליראת שמים!" שהרי המשנה (מסכת כלים פ"א מ"ו) אומרת, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות. האדמה שלה קדושה.¹ גם עבר על הפירות תהליך גדול של מצוות: ערלה, תרומה גדולה, תרומת מעשר, מעשר ראשון, וכו'. לכן לפירותיה יש סגולה של יראת שמים. וזה רמוז גם במה שאמר משה רבנו למרגלים: "וְהִתְחַזְקֶתֶם - וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ" - אם אתם צריכים חיזוק ביראת שמים, ולקחתם מפרי הארץ! לכן שואלת הגמרא, "וכי לאכול מפריה הוא צריך?" - דהיינו, וכי משה רבנו צריך לאכול מפירות ארץ ישראל כדי לקבל יראת שמים, והלוא אומרת הגמרא במסכת ברכות (וג ע"ב) על הפסוק (ודברים י יב): "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמֶּךָ פִּי אִם לִירְאָה...?", וכי יראת שמים זה דבר קטן שהתורה אומרת, מה כבר ה' רוצה ממך פִּי אִם לִירְאָה? אלא כלפי משה רבנו הענק שבענקים, שעלה לשמים שלש פעמים ודיבר עם ה' פנים אל פנים וכו' וכו', יראת שמים זה דבר קטן. נמצא אם כן שמשה רבנו באמת לא היה צריך לאכול מפירות ארץ ישראל בשביל לקבל חיזוק ביראת שמים, אלא שבכל זאת התאוה ורצה להיכנס לארץ ישראל בשביל לקיים בפועל את המצוות התלויות בארץ. לכן שאלה הגמרא "וכי לאכול מפריה הוא צריך?" דייקא.

מכאן נלמד, כמה עלינו להוקיר את זכותנו הגדולה שזכינו לשבת בארץ ישראל, ולאכול מפירותיה כדי לקבל יראת שמים, ובעיקר לקיים בה את התורה והמצוות, כי זו המטרה העיקרית שהעניק לנו הקב"ה את הארץ הקדושה, כמו שנאמר (ותהלים קה מד): "וַיִּתֶּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וְעַמִּים לְאֻמִּים יִירָשׁוּ, בְּעֵבוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו, יִנְצְרוּ הַלְלוּ יְהוָה". (ועייני שדי יער עמוד עח)

❧ חביבות האמוראים לארץ ישראל ❧

הגמרא במסכת כתובות (ק"ב ע"א) מספרת על חביבות האמוראים לארץ ישראל. כאשר עלה רבי זירא מבבל לארץ ישראל, לא מצא את הגשר לעבור עליו את הנהר, והיה שם עץ צר שהיה מונח לרוחב הנהר, והיה מתוח מעליו חבל מלמעלה, ומי שעובר על העץ צריך לאחוז חזק בידו בחבל, כדי שלא יפול למים. וכך עשה רבי זירא, תפס בחבל ועבר את הנהר. אמר לו צדוקי אחד [מאותם שלא מאמינים בתורה שבעל פה, ומסלפים את התורה שבכתב], כל כך אתה נחפז לעבור את הנהר על מעבר כזה צר, ככה דרככם מאז ומתמיד שאתם עם פזיז ובהול, "דקדמיתו

¹ הגאון רבנו יוסף חיים זיע"א כשביקר בארץ ישראל, לקח אבן ותקע אותה בכניסה לבית הכנסת שלו "צלחה אל כביר" [בית הכנסת הגדול] בבגדאד.

פומייכו לאודנייכו" [הקדמתם את פיכם לאוזניכם], כלומר, גם בקבלת התורה מיהרתם להסכים לקבל את התורה שאמרתם בפיכם "נעשה ונשמע", לפני ששמעתם באזנכם מה אתם בכלל מקבלים! ועדיין אתם ממשיכים לנהוג בבהילות ופזיזות, שאתה עובר את הנהר על מעבר צר שכזה! אמר לו רבי זירא, מה שמיהרתי הוא בגלל שאינני בטוח שאזכה בכלל להגיע לארץ ישראל, כי ארץ שמשה ואהרן לא זכו להיכנס, מי יאמר שאני אזכה?! לכן אני בהול לעבור לשם ולא להתעכב עד שאמצא את הגשר.

עוד אומרת הגמרא שם על **רבי אבא**, שכאשר היה מוכרח לצאת מארץ ישראל לבבל, היה מנשק את האבנים והסלעים של עכו, לפני שעולה להפליג באניה. **רבי חנינא** היה מיישר את הדרכים בארץ ישראל, שלא יתקלו אנשים ויבואו להוציא שם רע על הארץ שהיא לא נוחה. **רבי אמי ורבי אסי** היו לומדים בחוץ, ובימות החמה כשהיה חם להם, היו קמים וזזים מהמקום שהגיעה השמש למקום מוצל, ובימות הקור היו עוברים ממקום שיש בו צל, למקום שיש בו שמש כדי שיתחממו, וכל זה היו עושים כדי שלא יבואו להתרעם חלילה על ארץ ישראל שהיא לא נוחה. **רבי חייא בר גמזא**, היה מתגולל בעפרה של ארץ ישראל, לקיים מה שנאמר (ותהלים קב טו): "**כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יְחַנְּנוּ**". וכן כתב הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ה הלכה י): גדולי החכמים היו מנשקים על תחומי ארץ ישראל ומנשקים אבניה ומתגלגלים על עפרה.

ובספרי (פרשת ראה פרק יב פסוק כט, פסוק "כי יכרית") אמרו: מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה, והגיעו לצידון וזכרו את ארץ ישראל, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה (שם יא לא): "**וַיִּרְשָׁתֶם אֹתָהּ וַיִּשְׁבְּתֶם בָּהּ. וַשְׁמֵרְתֶם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים**", אמרו שקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצוות שבתורה, חזרו ובאו להם למקומם. (כגרסת הרמב"ן בחשנות על ספר המצות להרמב"ם, במצות עשה ששכח הרב, מצוה ד)

קדושת ארץ ישראל

המשנה במסכת כלים (פ"א מ"ו) אומרת, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות. ויש להתבונן, מתי באמת התקדשה ארץ ישראל? והנה על הפסוק (בראשית יב א): "**וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְבֵית אֲבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ**", אומר במדרש רבה: "לך לך...!", לך אני פוטר מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם. ופירשו הגאון ההפלאה בספרו פנים יפות (פרשת לך לך) והרב חכמת אדם (שער משפטי הארץ, בינת אדם אות ג), שבדרך כלל, בן שגר אצל אביו בחוץ לארץ,

אין עליו מצוה לעלות לארץ ישראל, כי מוטלת עליו מצות כיבוד אב ואם. לכן חשב אברהם אבינו שאסור לו לעלות לארץ ישראל ולהניח מצות כיבוד אב ואם. בא הקב"ה ואמר לו, לך אני פוטר מכיבוד אב ואם, דוקא לך, בגלל שתרח אביו היה עובד עבודה זרה, ואינו עושה מעשה עמך, לכן לך אני פוטר מכיבוד אב ואם ותעלה לארץ ישראל, אבל לאדם אחר, אף על פי שעליית ארץ ישראל מצוה גדולה היא, עדיין מצות כיבוד אב ואם עדיפה, שהיא חמורה יותר ממצות עליה לארץ ישראל. ע"כ.

אבל במחילה מכבודם, נעלם מעיני קדשם מה שפסק המהר"ם מרוטנבורג בתשובה, (שער ב' סימן כח וסימן עט), שאין לבן לשמוע לאביו שמצוהו שלא לעלות לארץ ישראל, כי מצות ישיבת ארץ ישראל היא כבוד המקום וקודמת למצות כיבוד אב ואם. וכן פסק רבנו משה מטראני בשו"ת המבי"ט (חלק א סימן קלט) ועוד. ואם כן גם באדם אחר, עדיין מצות עליה לארץ ישראל עדיפה, שהיא חמורה יותר ממצות כיבוד אב ואם.

אך לבד מזאת, עדיין יש לדחות את הראיה מהמדרש הנ"ל שמשמע שרק אצל אברהם מצות ישוב ארץ ישראל עדיפה, אבל אצל אחרים מצות כיבוד אב ואם עדיפה, כי לעולם תמיד מצות ארץ ישראל עדיפה, אלא שדוקא אצל אברהם שעדיין בזמנו לא התקדשה ארץ ישראל, עד שאמר לו הקב"ה (בראשית יג יז): "קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה פי לך אתננה", לכן הוצרך לומר לו הקב"ה שהוא פוטר ממצות כיבוד אב ואם, כי עדיין לא היתה שייכת מצות ישוב ארץ ישראל, אז איך יעזוב את אביו ואמו וילך לארץ אחרת? ולכן, אדם אחר ברור שהיה חייב בכיבוד אב ואם, כיון שעדיין לא התקדשה הארץ. אבל לאחר שהתקדשה, בודאי שמצות ארץ ישראל עולה על מצות כיבוד אב ואם שהיא כבוד המקום ברוך הוא.

ובזה מובן גם מה שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת לך לך עט סע"א): "ויקח אברהם את שרי אשתו", מהו "ויקח"? אלא אמשיך לה במלי מעלייתא [משך אברהם את שרה בדברים טובים ופיוסים], בגין דלית ליה רשו לבר נש לאפקא אתתיה, למיהך בארעא אחרא בלא רעותא דילה [כיון שאין לו רשות לאדם להוציא את אשתו לארץ אחרת בלי רצונה]. ובגין כך "ויקח אברהם" משיך לה במליו [משך אותה במילים], ואודע לה ארתיהון דאינון בני דרא כמה בישין [והודיע לה את דרכם של אותם בני הדור כמה הם רעים], ובגין כך "ויקח אברהם את שרי אשתו".

ולכאורה קשה, הלוא משנה מפורשת (כתובות קי ע"ב), "הכל מעלים לארץ ישראל", וכן פסקו הרמב"ם (הלכות אישות פרק יג הלכה כ) והטור ושלחן ערוך (ואבן העזר סימן עה), שאם רצה הבעל לעלות לארץ ישראל, והאשה אינה רוצה, תצא בלא כתובה. וכן, אם רצתה האשה לעלות, והוא אינו רוצה, יוציא ויתן כתובה, שהכל מעלים לארץ

ישראל. ואם כן, למה אומר הזוהר הקדוש שהיה אסור להוציא את שרה שלא ברצונה, הרי אברהם מעלה אותה לארץ ישראל? אלא ודאי שכיון שעדיין לא התקדשה ארץ ישראל, לכן היתה אז ארץ כנען כדין שאר כל הארצות, שאסור להוציא אותה בלי רצונה, ולכן אברהם הוצרך לפייסה על כך.

ולפי זה יש ליישב, מה ששאל בתורה תמימה על הפסוק (בראשית יב ז): "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וְיָרַד אַבְרָם מִצְרָיִמָה", והרי הרמב"ם (פ"ה הלכות מלכים ה"ט) כתב: אף על פי שמותר לצאת לחוץ לארץ מפני הרעב, אין זו מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום. ע"כ. וקשה, אם כן אברהם אבינו שקיים את כל התורה, איך יצא לחוץ לארץ מפני הרעב? עכ"ד. אבל לפי המבואר לעיל, כיון שבאותה שעה עדיין לא התקדשה ארץ ישראל, נמצא שאפילו מידת חסידות לא היתה כאן שלא לצאת לחוץ לארץ מפני הרעב, לכן יצא אברהם.

וכן מפורש בזוהר הקדוש (לד לד פ סע"א): "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ", דְּעַד כְּעָן לֹא הָיָה חֵילָא דְעַל אֶרְעָא יְהִיב תּוֹקְפָא וּמְזוֹנָא עַל אֶרְעָא, בְּגִין דְּעַד לֹא אֶתְקַדְשֵׁת וְלֹא קְיָיְמָא בְּקִיּוּמָא. [שעד כאן לא היה הכח שעל הארץ נותן חוזק ומזון על הארץ, משום שטרם התקדשה ולא עמדה בקיום]. כִּיּוֹן דְּחֵמָא אַבְרָהָם, דְּהָא הָהוּא חֵילָא דְמִמְנָא עַל אֶרְעָא, לֹא יְהִיב תּוֹקְפָא וְחֵילָא קַדִּישָׁא כְּדִקְחִיזִי, כְּדִין וְיָרַד אַבְרָם מִצְרָיִמָה לְגוּר שָׁם. [כיון שראה אברהם שאותו הכח הממונה על הארץ, לא נותן גבורה וכח קדוש כראוי, לכן וְיָרַד אַבְרָם מִצְרָיִמָה לְגוּר שָׁם]. ומפורש שעד אז, עדיין לא התקדשה ארץ ישראל. (ש"ת יחזה דעת חלק ד סימן מט)

כל הדר בארץ ישראל, דומה כמי שיש לו אלוה

אמרו חז"ל בגמרא מסכת כתובות (ק"י ע"ב): "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר (ויקרא כה לח): "לִתַּת לְכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים". וכן בדוד הוא אומר (שמואל א כו יט): "כִּי גִרְשׁוּיִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפַּח בְּנַחֲלַת ה', לְאֹמֵר לֵךְ עֲבַד אֱלֹהִים אַחֲרַיִם". וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחוץ לארץ, כאילו עובד עבודה זרה. ע"ש.

והנה בפשט דברי חז"ל באר המאירי (כתובות שם): כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, מפני שסתם חוצה לארץ אין חכמה ויראת חטא מצויים בה לישראל לרוב הצרות ועול הגליות שסובלים שם, אלא אם כן על ידי עמל גדול וצער גלגול סבל הצרות. ועבודת השם היא לשרידים אשר השם קורא. ואילו סתם ארץ ישראל חכמה ויראת חטא מצויים בה עד שמתוכם משיגים כבוד בוראם

וזוכים ליהנות מזו השכינה, ועל זו אמרו אפילו שפחה שבארץ ישראל מובטחת לה שהיא בת העולם הבא, ועל דרך מה שייעד הנביא באמרו (ויאל ג ב): "וְגַם עַל הַעֲבָדִים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בְּיָמֵים הַהֵמָּה אֶשְׁפּוֹף אֶת רוּחִי". לכן כל הדר בארץ ישראל דוקא, דומה כמי שיש לו אלוה.

אולם יש לבאר עוד על פי דברי הזוהר הקדוש (פרשת וירא דף קח ע"ב): "דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא פְּלִיג פְּל עֲמִין וְאַרְעָאן לְמַמְנָן שְׁלִיחָן, [הקב"ה חילק את כל העמים והארצות לממונים שליחים], וְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל, לֹא שְׁלִיט בָּהּ מְלֹאכָא וְלֹא מְמֹנָא אַחְרָא, אֶלָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּלַחֲדוּי, [וארץ ישראל, לא שולט בה מלאך ולא ממונה אחר, אלא הקב"ה לבדו]. בְּגִין כֵּךְ אֶעֱיֵל לְעַמִּיָּה דְלֹא שְׁלִיט בָּהּ אַחְרָא. [משום כך, הכניס את עמו שלא שולט בהם אחר, לארץ שלא שולט בה אחר]. ע"כ. ומבואר, שהקב"ה בכבודו ובעצמו הוא השליט על ארצנו ארץ ישראל הקדושה, וכמו שנאמר (דברים יא יב): "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֹתָהּ, תִּמְיֵד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, מִרְשֵׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה", ואילו בשאר ארצות ישנם ממונים אחרים ששולטים שם.

ובזה מבאר מרן החיד"א בספרו פתח עינים (כתובות קי ע"ב) למה "כל הדר בחוץ לארץ, דומה כמי שאין לו אלוה", כי כיון שמדינות חוץ לארץ נתונות תחת השפעת הכוכבים והמזלות ושרי אומות העולם, ולכל שר משבעים שרים של אומות העולם, נתן הקב"ה אומה אחת תחת שלטונו, וכשישראל בגלות בחוץ לארץ כל התורה והמצוות שהם עושים שם, עולים למעלה באויר ארץ העמים לרשות השר השולט במקום ההוא, ומשם יעלו לנוכח פני ה', ובינתיים אותו שר נהנה מהם, ולכן אין העבודה נראית לה' לבדו. לפיכך הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. מה שאין כן "הדר בארץ ישראל, דומה כמי שיש לו אלוה", כיון שארץ ישראל היא תחת שלטון הקב"ה לבדו בכבודו ובעצמו, וכל יעלו ישירות אליו יתברך. עי"ש.

רק שעדיין יש לדקדק בלשון חז"ל: "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה", והלוא המשמעות של תיבת "דומה", שבאמת אינה כן אלא רק דומה כאילו יש לו אלוה, ומשמע שכאילו באמת אין לו אלוה!! וכן כשאמרו "כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה", משמע שבאמת יש לו אלוה, והלוא זהו היפך האמת, לומר שהדר בארץ ישראל אין לו אלוה, ואילו הדר בחוץ לארץ יש לו אלוה!! ופירש הגאון ההפלאה בכתובות שם, כי בודאי אין להעלות על הדעת שקבלת אלהותו יתברך אינה תלויה בעשיית וקיום המצוות אלא בדירת ארץ ישראל בלבד, וברור שהאמת היא שהמקבל עליו עול תורה ומצוות הוא שיש לו אלוה, אלא שמכל מקום הדר בארץ ישראל אפילו במצוה זו לבד כבר הוא דומה למי שיש לו אלוה, אבל הוא רק בגדר דומה, כיון שעדיין לא קיבל עליו עול תורה

ומצוות. ואילו הדר בחוץ לארץ אפילו שקיבל עליו עול תורה ומצוות, ובאמת הוא זוכה שיש לו אלוה, בכל זאת הוא **דומה** כמי שאין לו אלוה, כי בזה שהוא דר בארצות שהם תחת שלטון הכוכבים והמזלות, כמו שנאמר (דברים ד יט): "וּכְפֹן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת הַשָּׁמַשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צָבָא הַשָּׁמַיִם... אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם", והם מקבלים את השפע מאת השם יתברך ומשפיעים לתושביהם הגרים תחתם, נמצא שזה הדר בחוץ לארץ ניזון על ידי שליח ולא ישירות מהקב"ה, לכן הוא רק בגדר **דומה** כמי שאין לו אלוה, אבל באמת יש לו אלוה. ע"ש. ועיין שו"ת יחווה דעת חלק ה סימן נז)

☞ חיזוק בענייני ברכות

הברכה קבלת רשות לאכילה

הגמרא במסכת ברכות (לה ע"א) מביאה שני פסוקים שלכאורה סותרים זה את זה, בפסוק אחד (תהלים כד א) נאמר: "לֵה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ", ובפסוק אחר נאמר (קטו טז): "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לֵה', וְהָאָרֶץ יָתֵן לְבַנֵּי אָדָם", אם כן למי שייכת הארץ, לה' או לבני האדם? עונה הגמרא, לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה. כלומר, קודם שאנחנו מברכים, המאכל שייך לבורא עולם, אבל לאחר שברכנו, אנחנו מקבלים רשות מבורא עולם לאכול אותו, ועל זה אמר: "וְהָאָרֶץ יָתֵן לְבַנֵּי אָדָם". לכן אומרת הגמרא (שם), כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה, כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא ולכנסת ישראל, שנאמר (משלי כח כד): "גֹּזֵל אֶבְיוֹ וְאָמַר אֵין פֶּשַׁע, חֵבֵר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית", אביו זה הקב"ה, שנאמר (דברים לב ו): "הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קִנְיָךְ", ואמו זה כנסת ישראל, שנאמר (משלי א ח): "שְׁמַע בְּנִי מוֹסֵר אָבִיךָ, וְאַל תִּטַּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ". וכשאדם אוכל בלי לברך, הוא נחשב שגוזל את הקב"ה, כי לפני הברכה המאכל שייך להקב"ה, ואיך הוא יכול להעיז לאכול בלי לבקש רשות מהקב"ה.

קודם הברכה זה לא שלך, אז איך יהיה לך שכר הכנסת אורחים

מספרים על העשיר רבי שמעון זאב רוטשילד, מבני בניו של העשיר הגדול רבי מאיר אנשיל רוטשילד, היה מוקיר ורחים רבנן כמו הסבא שלו. והנה ראש ישיבה אחד שקראו לו רבי ירוחם, היה מבקר מידי פעם אצל העשיר רבי שמעון ומזכה אותו לתת תרומה נדיבה לישיבה הקדושה של הרב, כיי 'אם אין קמח אין תורה'. פעם ניגש רבי שמעון לרבי ירוחם ואמר לו: רבי, אני תמיד תומך בישיבה של הרב, בקשה אחת יש לי שהרב יתארח אצלי בשבת קודש. רבי ירוחם נענה לבקשתו, והעשיר שמח שמחה גדולה, והכין את ביתו כיאות לכבודו של הרב.

כשהגיעו לקידוש, כיבד העשיר את הרב שיקדש על היין, אך הרב לא הסכים. גם

בבציעה על הפת כיבד את הרב שיברך "המוציא", אך הרב לא הסכים ואמר לו: הרי הגמרא (ברכות מו ע"א) אומרת, בעל הבית בוצע. אני לא אזוז מדברי הגמרא. לאחר שבצע בעל הבית וחילק לכולם, שאל בעל הבית את הרב, למה חז"ל לא נתנו רשות לכבד את האורח, אני רוצה לכבד את כבודו תלמיד חכם שיבצע, מה יש בזה? אמר לו הרב, אם תתן לי את הלחם לפני שברכת, זה עדיין לא שלך, כי קודם הברכה כתוב "לה' הָאֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ", אם כן איך יהיה לך שכר הכנסת אורחים, הרי אתה נותן לי שלא משלך. אבל עכשיו שברכת, הלחם נעשה שלך כמו שנאמר: "וְהָאֶרֶץ נְתַן לַבְּנֵי אָדָם", ולכן עכשיו המצוה היא שלך...

"בעל הבית בוצע, כדי שיבצע בעין יפה"

כמובן זה נחמד בשביל הרעיון, שמצא לו הרב איזה תירוץ. אבל פשט הדברים הגמרא אומרת "בעל הבית בוצע, כדי שיבצע בעין יפה". האורח מתבייש לבצוע לכולם חתיכות גדולות, כי הוא לא מרגיש בנוח לעשות כן, אבל בעל הבית נותן לכולם בעין יפה. ואמנם יש אומרים, שזה היה בעיקר בזמנם שבעל הבית היה בוצע חתיכה גדולה לכל אחד, ואותה הוא אוכל בכל הסעודה, ובשביל לבצוע חתיכות גדולות לכולם, צריך שבעל הבית יבצע, כי האורח לא יעשה כן. אבל בזמנינו שאין רגילות בתחילת הסעודה לבצוע חתיכה לכל הסעודה, אלא חותכים חתיכה שהיא ולאחר מכן כל מי שרוצה לוקח עוד, לכן רשאי בעל הבית לכבד את האורח לבצוע.

מִן זְצוּק"ל חֲתַךְ אֶת הַלֶּחֶם לְחֻתִּיכוֹת רְבוֹת וּפִיזֹר בְּשִׁלְחָן

ומעשה במרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל כאשר כיהן כדיין בצעירותו בעיר "פתח תקוה", רעייתו הרבנית מרגלית ע"ה ילדה תאומות, והיתה צריכה עזרה מאוד. אך כיון שמרן היה עסוק מאוד בתורתו ובבית הדין ובשיעוריו, ביקש מתלמידו ר' מנשה נקי ע"ה מעיר הקודש ירושלים, שישלח לו את שתי בנותיו שהיו לערך בגיל 12, שיבואו ויגורו תקופה בבית מרן בפתח תקוה, כדי לעזור לרבנית. והנה באחד מן הימים הגיע מרן ומצא את כל בני הבית כשהם בארוחת צהרים, ועל השלחן נמצא ככר לחם, וצריך כל אחד לחתוך לעצמו מהככר. חשש מרן שמא הבנות האורחות יתביישו לחתוך מהלחם, מיד לקח את הלחם כולו וחתך אותו לחתיכות חתיכות, ופיזר את כולן בשלחן, באופן שיהיה הלחם קרוב לכל אחד ואחד, וחלילה לא יתביישו להושיט את ידם לקחת מן הלחם. ישמע חכם ויוסף לקח.

ברכה בכוונה מביאה שפע

כמו כן, כשאדם לא מברך, הוא גם גוזל את עם ישראל, ולכן עד כדי כך, אמרו עליו חז"ל: "חֲבֵר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית", חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים. מפליא, עד כדי כך, הוא כמו ירבעם שחטא והחטיא

את הרבים, ולא היה כמוהו רשע. הרי הרמב"ם שרצה להביא דוגמא לרשע, כתב (הלכות תשובה פ"ה ה"ב): "כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירבעם בן נבט". מן הקצה אל הקצה, זה הצדיק הכי גדול, וזה הרשע הכי גדול. ומי שלא מברך, מדמים אותו חז"ל לרשע הכי גדול. למה עד כדי כך? אלא כמו ירבעם שעל ידי שחטא והחטיא את הרבים בעבודה זרה, הוא מנע שפע גדול מהעולם, כך אדם שלא מברך על מה שהוא אוכל ושותה, הוא מונע שפע גדול מהעולם. נמצא שהוא גוזל את עם ישראל שהוא מונע מהם את השפע, לכן נאמר עליו: "גֹזֵל אָביו וְאִמּוֹ וְאָמַר אֵין פֶּשַׁע", אותיות שפע. שכיון שאינו מברך, הוא מסלק את השפע שהיה אמור להיות בעקבות הברכה. אבל כאשר הוא מברך כהוגן בכוונה, הוא מוריד שפע לעולם, גם בכמות וגם באיכות, יש פירות בשפע גדול, וגם הם עסיסיים וטעימים ביותר.

ברכה בכוונה מתקנת נשמות עשוקות

לפעמים, יש תפוזים, קלמנטינות כמו ספוג, לא טעם ולא ריח, לא מיץ ולא כלום. גם אפרסקים לפעמים כמו צמר גפן, כל זה בגלל שלא מברכים בכלל או שמברכים בחטף פתח או בחטף קמץ..., לכן גם הפירות לא איכותיים, "עקודים, נקודים וברודים"... את הפירות המשובחים מביאים למקומות היוקרתיים, רמת אביב, רחביה, קיסריה, ומוכרים אותם לעשירים ביוקר, ואת הפירות הזולים מביאים לערי הפריפריה הנגב והגליל. לכן על כולנו לשים לב לברך על כל דבר ודבר קודם שנכניס לפה, וגם שהברכה תהיה כהוגן מילה במילה, כמונה מרגליות, וכמו שדרש הבעל שם טוב על הפסוק (בראשית ו טז): "צִהַר תַּעֲשֶׂה לְתִבְּהָ", שכל תיבה ותיבה של הברכה, יעשה אותה צוהר - כמרגלית המאירה כצהרים. ואז כשמברך בכוונה, זוכה גם לתקן ולהעלות את הניצוצות של אותן נשמות העשוקות שמתגלגלות בפירות ובשאר מיני מאכלים.

הניצוצות שתיקן גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א

מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצ"ל סיפר פעם על גאון עוזנו רבנו יוסף חיים זיע"א. הוא היה חסידא קדישא ופרישא, היה מתפלל בקביעות שחרית בנץ החמה, ואחר כך היה מוסר שיעור תורה, בא לביתו אוכל פת שחרית, ומסתגר כל היום בחדר לימודו, מבוקר ועד ערב, ויושב ועוסק בתורה, 'נער לא ימיש מתוך האוהל', חיבר חיבורים בפשט, בקבלה, בהלכה, בתלמוד, לא הניח פינה זווית שלא עסק בה. אחיו היו עשירים ועוסקים במסחר, הם רצו שתהיה להם זכות בהחזקת תלמיד חכם, כדברי הגמרא בכתובות (קיא ע"ב): "וְאֵתֶם הַדְּבָקִים בֵּה' אֱלֹהֵיכֶם, תִּיִים פְּלֶכֶם הַיּוֹם" (ורבים ד ד), וכי אפשר לידבק בשכינה, והרי כתוב (שם כד): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אִשׁ אֲכָלָה הוּא?" אלא כל המהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. וכן אמרו בגמרא פסחים (נג ע"ב): כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי

חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר (קהלת ז יב): "כִּי בְּצֵל הַחֲכָמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף".

ובדרך אגב, שואלים, איך העשירים הללו ישבו בישיבה של מעלה בגן עדן עם החכמים, ומה הם יהנו שם? הרי שמה אין לא אכילה ולא שתיה, לא נדל"ן, ולא ים המלח... לא תאוות ולא הנאות העולם הזה, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, ועוסקים בתורה ומפלפלים ביניהם, יש ישיבה של רבי עקיבא, יש ישיבה של רבי מאיר, של רבי שמעון בר יוחאי, של הרמב"ם וכו', והעשירים האלו לא למדו תורה, ומאיפה ידעו לפלפל איתם? ותירץ רבה הראשי של כרמיאל הגאון הרב אליהו מלכא שליט"א בשם המדרש, שכאשר אותם עשירים שזכו לתמוך ולהחזיק בעין יפה בריבוי התורה בעם ישראל, יגיעו לאחר אריכות ימים ושנים לבית דין של מעלה, הקב"ה יעשה להם קורס מזורז... וילמד אותם את כל התורה, ואיך יעשה זאת? יתן להם נשיקה בפה, ויעביר להם את כל התורה, וככה הם עצמם יהיו בדרגה של תלמידי חכמים גדולים, ויוכלו לפלפל עם החכמים בתורה הקדושה, ואז אותם עשירים יגידו (תהלים קיט עב): "טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וְכֶסֶף", כלומר, טובה לי התורה שזכיתי מפיו של הקדוש ברוך הוא, בזכות האלפי זהב וכסף שתמכתי בתורה.

נחזור לענייננו, אחיו של רבנו יוסף חיים שיתפו אותו במסחר שלהם להיות אחד מחברי הנהלת המפעל, כדי לתת לו אחוזים מידי חודש בחדשו. כמובן, בפועל הרב לא היה עושה כלום במסחר, הם היו מטפלים בכל, רק רשמו אותו בגדר 'כי שמך נקרא עלינו', כדי שיקבל משכורת מלאה כמוהם. והנה לימים נתקלו בתביעה מאיזה גוי על המפעל שלהם, ובית המשפט פסק שאת כל חברי ההנהלה צריך לאסור בבית הסוהר למשך חודש ימים, וכיון שגם רבנו יוסף חיים היה כתוב ברשימות של המפעל, לקחו אותו לבית הסוהר. השם ירחם ויציל. כמובן גם שמה הוא ישב ועסק בתורה, אבל היה לו צער גדול בהיותו בבית הסוהר עם גויים ערלים.

לאחר חודש ימים שיצא משם, עשה תענית דיבור ושאלת חלום, מה פשע ומה חטא שככה נגזר עליו לשבת בבית הסוהר זה שלשים יום? והנה בלילה, הוא חולם שמכניסים אותו בטרקלין גדול - אולם ענק, ויושבים שמה מלא בחורי חמד נפלאים ביותר, כל אחד יותר יפה מהשני. בא זקן אחד ואומר לו, אתה רואה את כל אלו, כולם הם הילדים שלך. שאל אותו הרב, וכי יש לי כל כך הרבה ילדים? [הבן איש חי היה לו בן יחיד רבי יעקב וכמה בנות]. אמר לו, דע לך כל אלו הם ניצוצות של אותם אנשים שהיו בבית הסוהר. שהרי מי נכנס לבית הסוהר, 'כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ', אבל על ידי התורה שלמדת שם, תקנת אותם והעלת אותם מעמקי הקליפה הטומאה, והכנסת אותם לשערי קדושה. או אז התפייס

הרב, וראה היאך הכל נעשה בהשגחה פרטית מהבורא יתברך.

מכאן נלמד, מה זה כוח לימוד תורה שאדם לומד, מה זו מצוה שאדם עושה, מה זו ברכה שאדם מברך. על כן, כל אדם שבא לפניו למשל פרי, ידע שיש בו ניצוץ קדוש, אם בירך בכוונה תיקון אותו, אבל אם חלילה אכל בלי ברכה, מסכנה הנשמה הזאת, צריכה לחזור שוב ולהתגלגל בעץ, ועד שיגדל הפרי מחדש, וכולי האי ואולי שתזכה להגיע לפה שמברך כיאות כדת וכהלכה.

ברכה לבטלה – רעידת אדמה

אשרי אדם השם אל ליבו לברכות שמוציא מפיו, כי כמו שיש להיזהר באמירת הברכה בדקדוק נכון ובכוונה, כך צריך להיזהר שלא יברך חלילה ברכות לבטלה. על כן, חובה ללמוד ולשנן את הלכות ברכות, כי אם לא ילמד את פרטי ההלכה, אין ספק שיכשל, כי פעמים שהוא מסופק אם לברך או לא, ומה יעשה, אם יברך, אולי ברכתו לבטלה, והגמרא (ברכות לג ע"א) אומרת, כל המברך ברכה שאינה צריכה, עובר משום "לא תשא את שם ה' אלקיך לשווא". ולדעת הרמב"ם (פרק א מהלכות ברכות הלכה טו) ומרן השלחן ערוך (סימן רטו סעיף ד) הוא עובר איסור מן התורה ממש. והגמרא בשבועות (לט ע"א) אומרת: כל העולם כולו הזדעזע בשעה שאמר הקב"ה במתן תורה: "לא תשא את שם ה' אלקיך לשווא". כשהקב"ה אמר "לא תגנוב" "לא תרצח" לא היתה רעידת אדמה, אבל כשהקב"ה אמר "לא תשא", היתה רעידת אדמה בכל העולם כולו. ומאידך, אם לא יברך, אולי אכל בלי ברכה, והוא גזלן. נמצא שהלכות ברכות, הן בבחינת "אוי לי מיצרי, אוי לי מיוצרי", אוי לי אם אברך, אוי לי אם לא אברך. לכן חובה על כל אחד ואחד ללמוד את ההלכות היטב. וכמו שכותב הריטב"א בתחילת הלכות ברכות (פרק א אות א): **כמה חמור הדבר אם אדם לא מברך, ולעומת זאת כמה גדלה מעלתו של המברך, אשר מושך לכל העולם הן וחסד, ועליו נאמר (משלי יא יז): "גִּמְלַל נִפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד". לכן תחילת כל דבר, ראוי לאדם ללמוד וללמד לבניו ותלמידיו סדר ברכות, כדי שלא יבואו לידי מעילה וישחיתו ויתעיבו עלילה, מפני שזה דבר חמור מאוד.** ע"כ. לכן אומרת הגמרא (ברכות נ ע"א): "מברכותיו של אדם ניכר, אם תלמיד חכם הוא או בור". כי כשרואים איך הוא מברך, יודעים מי הוא. ועיין עוד בזה להלן (עמודים 95, 96).

✧ שער ההלכה ✧

מנהגי ט"ו בשבט

כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִבִּיאֵךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, אֶרֶץ זָוָלִי כַּיּוֹם עֲלִינָה וּתְהַמֹּת יֵצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרִ: אֶרֶץ זֹטָה וּשְׁעָרָה וְגִבּוֹן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנֹת תֵּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִזְכָּר כֹּל בָּהּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרֹזֶל וּבַמְהָרְרִיהָ תִּזְצַב זְוֹזְשֹׁת: וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. (דברים ח ז)

ראש השנה לאילנות

ט"ו בשבט הוא יום ראש השנה לאילנות, שתלויות בו כמה הלכות למנין שלוש שנות הערלה, וכן לחשבון השנים לענין תרומות ומעשרות של פירות האילן, כמבואר להלן (עמוד 139). (מסכת ראש השנה ב ע"א. שלחן ערוך יורה דעה סימן שלא סעיף נז וסעיף קכה)

וידוי

אין אומרים וידוי ונפילת אפים ביום ט"ו בשבט, ולא בתפילת מנחה שלפניו - י"ד בשבט. (שו"ע אורח חיים סימן קלא סעיף ו. ד)

"יענד ה"

מנהג בני ספרד שלא לומר מזמור "יענד ה' ביום צרה" ו"תפילה לדוד" בט"ו בשבט, כדין כל יום שלא אומרים בו וידוי. אבל למנהג בני אשכנז אף על פי שלא אומרים בו וידוי, אומרים מזמור "יענד ה'". (משנה ברורה סי' קלא ס"ק לה. שדי יער ב)

תיקון הצות

אין אומרים תיקון רחל בליל ט"ו בשבט אלא תיקון לאה, כשאר כל הימים שלא אומרים בהם וידוי. וכשאומרים תיקון לאה בלבד, אין צריך לשבת על הארץ ולחלוץ נעליים. (סדר היים בהלכה ובאגדה)

תענית

אסור להתענות ביום ט"ו בשבט. ואפילו אם חל בו יום השנה של אביו או אמו, שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תקסח ס"ח) שטוב להתענות ביום זה, בט"ו בשבט לא יתענה. (עיין סימן תקעב סעיף ג. שו"ת יחיה דעת ח"א סימן פא. א)

היום שהדורות נחלשו, ואם יתענה יש חשש שימעט מלימוד התורה, עדיף שלא יתענה אף במשך השנה, וישתדל יותר בעסק התורה, וזכות התורה תעלה במעלות גבוהות מאוד מאוד את הנפטר. ובפרט אם זוכים לארגן שיעור תורה לרבים לעילוי נשמתו, שאין ערוך לזה. ואולם אם הוא עובד, הנכון שיתענה ביום השנה כאשר חל בשאר ימות השנה.

שובבי"ם

הנוהגים להתענות בימי שני וחמישי שבימי השובבי"ם [ראשי תיבות: שמות, וארא, בא, בשלח, יתרו, משפטים], אם חל ט"ו בשבט בימים אלו, לא יתענו.

חתן ביום החופה

במקום שנוהגים שהחתן מתענה בערב יום חופתו, לא יתענה ביום ט"ו בשבט. ובלאו הכי מנהג רוב ככל עדות המזרח שאין החתן מתענה ביום חופתו. וכן פשט המנהג בארץ ישראל. (שו"ת יחיה דעת ח"א סימן פא. ג.)

כידוע שגדול יום החופה שבו מקבלים החתן והכלה הזדמנות פז שמוחלים להם על כל עוונותיהם שעשו מעודם עד היום הזה. וכמבואר בתלמוד ירושלמי (מסכת ביכורים פ"ג ה"ג) על הפסוק (בראשית כח ט): "וַיִּלְךָ עִשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל, וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, אָחוֹת נָבִיאוֹת, עַל נָשָׁיו לֹא לְאִשָּׁה", וכי מחלת שמה, והלוא בשמת שמה? אלא מכאן שחתן מוחלים לו על כל עוונותיו. ואף לכלה מוחלים על כל עוונותיה, כמבואר בלוקוט שמואל. ואחד הטעמים בזה, מאחר והחתן והכלה פותחים עתה דף חדש בחייהם, כדי לתת להם חשק וכח להתחיל בטוב בלי לשאת על כתפיהם משא של עבירות מהעבר, עושה עימם בורא עולם חסד חיים, ומוחק להם את כל העבר הפלילי, ובכך יקל עליהם להתחיל התחלה טובה ונקיה.

וגדולה מחילת העוונות של יום החופה יותר ממחילת העוונות ביום הכיפורים, כי ביום הכיפורים ישנם עוונות חמורים מאוד כחיובי כריתות ומיתות בית דין שאינם נמחלים, ואילו ביום החופה גם אותם עוונות נמחלים. אך כל זה דוקא אם שבים הם בתשובה ומתחרטים על מעשיהם הרעים שבעבר, וקיבלו על עצמם מכאן ולהבא לפתוח דף חדש, אבל אם בדעתם חלילה להמשיך במעשיהם הרעים, מפסידים הם הזדמנות פז זו, ולא נמחלים להם עוונותיהם. וכמו שאמרו בגמרא (מסכת יבמות סג ע"ב): כל הנושא אשה, עוונותיו מתפקקים, שנאמר (משלי יח כב): "מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב, וַיִּפְקֶן רָצוֹן מִהָ". וביאר הגאון רבי יאשיה פינטו [לפני כ-400 שנה] בספרו כסף נבחר, עוונותיו מתפקקים - נסתמים, והיינו שאינם נמחלים מיד, אלא הם כמונחים בקופסה ונסתמים שם בינתיים לראות מה יהיה לאחר הנישואין, שאם ילך בדרך ישרה, דרך השם, הרי הם מוחלים לו לגמרי, ואדרבה, נהפכים לו לזכויות, אבל אם ישוב לכִסְלָה, מגלגלים עליו גם עוונות ראשונים. ע"כ. ומכל מקום אין המחילה לחתן ולכלה אלא מעבירות שבין אדם למקום כגון, אכילת מאכלים לא כשרים, חילולי שבת, איסורי עריות וכיוצא בהן, השם יצילנו, אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון שהזיק לחברו או שלקח ממנו ממון שלא כדין וכיוצא בזה, עליהם להחזיר את הממון, לפייסו ולבקש את מחילתו.

ומאחר ויום החופה הוא יום מחילת עוונות, לכן נהגו בני אשכנז שהחתן והכלה מתענים ביום חופתם, כדי להכניע לבבם לשוב בתשובה שלימה. אבל בני ספרד לא נהגו להתענות ביום החופה. וכתב מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: "ומכיון שלא נהגו להתענות, אין צורך לחדש מנהגים אצל

הספרדים ועדות המזרח, מה שלא נהגו אבותיהם, וכל עדה תחזיק במנהגיה, ומכל שכן בזמן הזה שירדה חולשה רבה בעולם." ("חוברת הנישואין בהלכה ובאגדה")

ידידי ארוך

מנהג בני אשכנז שהחתן אומר בערב יום החופה את הוידוי הארוך הנהוג לאומרו ביום הכיפורים, ויאמרהו אפילו בט"ו בשבט. (שו"ת יביע אומר ח"ג סימן ט סוד"ה ומה שכתב)

חוץ לארץ

אף על פי שישנן מדינות בחוץ לארץ שהאקלים שלהם אינו דומה לאקלים של ארץ ישראל כמו בארגנטינה ועוד, בכל זאת גם אצלם ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילן, כמו בארץ ישראל.

בגמרא (ראש השנה יד ע"א) מבואר שהטעם שט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, כיון שעד אז כבר ירדו רוב גשמי השנה, והשרף [לחלוחית העץ] עלה באילנות, ומתחילים הפירות לחנוט מגשמי שנה זו. ולפי זה, במדינות שרוב הגשמים שלהם בקיץ, לכאורה היו צריכים לקבוע להם תאריך אחר לראש השנה לאילן [ט"ו באב]? ובאר הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק (חלק ב דף מ) על דרך הדרש, שכיון שאמרו חז"ל בגמרא מסכת תענית (י ע"א) שארץ ישראל שותה מי גשמים, וכל העולם כולו מתמצית, [דהיינו, ממה שנשאר בעננים לאחר שארץ ישראל שתתה], שנאמר (איוב ה י): "הֲנִתְּנוּ מִטֶּרַעַל פְּנֵי אֶרֶץ, וְשִׁלַּח מִיַּם עַל פְּנֵי חוּצוֹת", [וביאר המהרש"א, ממה שנאמר לגבי ארץ ישראל לשון "מטר", דהיינו מי גשמים, ואילו לגבי חוץ לארץ נאמר לשון "מים", משמע דהיינו סתם מים, ולא מי גשמים]. נמצא אם כן שכל הגשמים שבאים להם בימות הקיץ, הם רק מההשפעה של ארץ ישראל, לכן שאר המדינות טפלות לארץ ישראל, ונקבע להם ראש השנה כפי האקלים של ארץ ישראל. (ועיינו עוד בחוברת קול תורה (תשרי חשוון תש"ל) מה שבאר בזה הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל בטוב טעם ודעת על דרך הפשט).

עיסור השלחן בפירות

שבעת המינים

מנהג ישראל קדושים לעטר את השלחן בליל ט"ו בשבט בפירות האילן ולברך עליהם. ובמיוחד מביאים מפירות שבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל, שהם: ענבים, תאנים, רמונים, זיתים, ותמרים. (עדר)

כן כתב בספר תיקון יששכר [לרבנו יששכר סוסאן מערבי שהיה בזמנו של מרן הבית יוסף בצפת]. והטעם לזה, כדי שעל ידי כך יזכרו שהוא יום ראש השנה לאילנות, ויתפללו על הפירות שיתברכו.

מעלה וקדימה לחשוב

בהיות ובליל ט"ו בשבט מונחים על השלחן כמה וכמה סוגים של מיני מאכל ופירות שונים, על כן להלן יתבארו כמה הלכות בידי הקדימה בברכות על מה

לברך ראשון ועל מה לברך אחרון, כי כך תיקנו חכמים לתת את המעלה והקדימה לדבר החשוב יותר.

הקדימה לקדימה בברכות

מה מרן זצוק"ל לימד לפני סדר הקדימה:

בהיות ובזמנו כאשר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל דיבר בשיעור על דיני סדר הקדימה בברכות, הוא אמר שקודם סדר הקדימה, יש קדימה אחרת וחשובה יותר, לדעת איך מברכים, והרחיב מרן את הדיבור בזה על היגוי האותיות כהוגן, ובדקדוק נכון, אם למשל בניקוד שוא [:] שצריך להבדיל בין שוא נע לשוא נח, כי השוא נע, מבטאים אותו בדומה לצירי [..], ואילו השוא נח הוא כמו שמשתיק מישוהו, ואומר: שְׁשֵׁשׁ, וכמבואר בשלחן ערוך (סימן סא סעיף כג) ובמשנה ברורה שם. ודיבר עוד מענייני הזהירות והכוונה בברכות, לכן גם אנחנו נכתוב בזה מעט, ואחר כך נמשיך בסייעתא דשמיא בהלכות ופרטי סדר הקדימה בברכות. (ועיין בזה בהרחבה בחוברת "סדר היום בהלכה ובאגדה")

זהירות וכוונה בברכות

על כל אדם להיות זהיר בברכותיו, ואמרו חז"ל (מסכת ברכות נ ע"א): "מברכותיו של אדם ניכר, אם תלמיד חכם הוא או שהוא בור". כי כשרואים איך הוא מברך, יודעים מי הוא. ויבטא את תיבות הברכה היטב תיבה בתיבה ולא יבלען. וכמה חבל על אותם שטועים לברך ברכות משובשות וחסרות, למשל: במקום לומר "בְּרוּךְ אַתָּה" בשתי תיבות, הוא אומר: בְּרוּכְתָהּ, או במקום לומר "מְלַךְ הָעוֹלָם", הוא אומר: מְלַכְעוֹלָם. וכיוצא בהן דוגמאות רבות שמילים משתבשות בעת אמירתן, ונמצא שהוציא שם שמים לבטלה, וגם אכל בלי ברכה.

כמו כן, טעות מצויה באמירת שם השם, שבמקום לומר אותו כהוגן ולבטא את הד' בחולם - אד', טועים ואומרים אדְנִי, שזה בודאי אינו שם השם כלל.

וכמה הזהיר מרן החיד"א על אותם המברכים ומדלגים תיבות ואותיות מהברכה, וכתב (מורה באצבע סימן ג אות צו): הלא תראה כי מאוד ידקדק אנוש בקאפ"י [קפה] אם הוא טוב, ואם הכלי הוא נקי ויפה, אבל ברכה חסרה ושאינה כתקנה לא אכפת לו. וגם בברכה שכבר מברכה כמות שהיא, רומז באצבעותיו ושוחק, איי לה לאותה בושח. וכל זה בא מעוונותינו ומטרדות הבלי העולם הזה שהם העיקר לדעת היצר הרע, ועבודת השם אשר לכך נוצרנו היא טפלה לו, איי לנו. ע"כ.

ומורנו ורבנו הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל היה מעורר תמיד בכל הזדמנות שהיא, לברך את הברכה בנחת ולחלקה לשלשה חלקים: "ברוך אתה ה'" - "אלוקינו מלך העולם" - "שהכל נהיה בדברו" \ "בורא פרי העץ", וכיוצא בהן. שעל ידי החלוקה הזאת, מבטא את התיבות יפה יפה, ויקל עליו להתבונן ולכוון בהן כיאות.

והיה אומר בשם הגאון רבי ששון מרדכי, שקודם הברכה ימתין ויחשוב בגדלותו של בורא העולם ויתבונן למי הוא מברך, ואחר כך יברך. ובזה ביאר את הפסוק בתהלים (קמה א): "אֲרוֹמְמֶךָ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ - וְאֶבְרַכְּךָ שֶׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד", שמתחילה "אֲרוֹמְמֶךָ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ", יתבונן בשבח הקב"ה ואחר כך "וְאֶבְרַכְּךָ שֶׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד".

ועוד היה אומר: הלא בכל יום חייב אדם לברך 100 ברכות, נמצא שבחודש אחד יש: 3,000 ברכות, ובשנה אחת יש: 36,000 ברכות. תעשה חשבון בשבעים, שמונים, מאה שנה, כמה ברכות יש? ובעולם הבא יש חדר מיון, שבודקים כל ברכה אם בירך אותה כתקנה או לא, ויתכן שמכל הברכות שבירך בימי חייו, אם לא היה נזהר בהם, ישארו לו אולי 20 או 30 ברכות שבירך כתקנן. וכמה צער יהיה לו בשעה שיראה את כל ברכותיו שבירך שאינן כהוגן. והלוא בשביל מצות לולב ואתרוג, אדם נוסע אפילו לעיר אחרת כדי להשיג אתרוג מהודר ומוכן לשלם בכסף מלא, ואילו לברך מילה במילה ובכוונה, זה לא עולה כסף ולא זמן, רק שניות אחדות לכוון דעתו. כך היה מורנו ורבנו זצ"ל הולך ודורש זאת בכל מקום, גם בישיבות ובתלמודי תורה, כדי שיזהרו הילדים מקטנותם לברך כהוגן. זיע"א.

רוח הקודש

כתב רבנו חיים ויטאל ז"ל: אמר לי מורי האר"י ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה על ידי כוונתו וזהירותו בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידם מתבטל כח אותן הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים ומדבקים בהם באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה, הוא מסיר מהם הקליפות ההם, ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, והזהירני מאוד על זה. ע"כ. (כף החיים סימן רב אות א)

מי נקרא אדם גדול?

ולפי זה ניתן לבאר מה שהגמרא מספרת במסכת ברכות (לח ע"א) על תלמידיו של רבי זירא ששיבחו את הבן של רב זביד לפני רבם שהוא "אדם גדול ובקי בברכות". אמר להם רבי זירא, כשיבוא לידיכם הביאוהו לידי ואני אתהה על קנקנו. כאשר הגיע הבן של רב זביד, בחן אותו רבי זירא אם הוא בקי בהלכות ברכות. עי"ש. ולכאורה, מדוע החכמים מצאו לנכון לשבח אותו דוקא בזה שהוא בקי "בברכות", ולמה לא אמרו שהוא אדם גדול ובקי "בהלכות שבת", הרי מן הסתם הוא לא היה בקי רק בברכות?

אלא כיון שרבנו האר"י ז"ל אומר שעל ידי הכוונה והזהירות בברכות, האדם זוכה לזכך את החומר שלו, והוא נעשה זך וטהור לקבל קדושה ומתעלה יותר, נמצא שזה מה שגורם לו להיות אדם גדול. לכן מצאו לנכון להוכיח שהוא אדם גדול, דוקא בזה שהוא בקי בברכות. כי צורת הברכה תלויה ביראת שמים של האדם, שכאשר הוא מברך את השם כהוגן וכיאות מילה במילה, ובכוונה זכה וטהורה, דבר זה מראה על דרגת יראת השמים שלו.

ברכותיו של הרב "כף החיים" זצוק"ל

בספר הנדפס מחדש "הגדה של פסח" עם פירושו של הגאון המקובל הגדול רבנו יעקב חיים סופר זצוק"ל בעל הספר "כף החיים", כתב: רבנו היה מברך את ברכותיו בדחילו ורחימו עד שכל השומע אותו היה מיטיב להבין את דברי חז"ל: "האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דברכות", [מי שרוצה להיות חסיד, שילמד הלכות ברכות].

וכה סיפר בענין זה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל: "כאשר היו מביאים בפני רבנו כוס תה או קפה לשתות והגיע הזמן ללגימה, היה נוהג לסגור את הספר כאשר כפו השמאלית מונחת בתוך הספר לסימן. ואחר כך נטל בידו הימנית את הכוס, התבונן בה כאילו רומז לה משהו במבטו, ועוצם את עיניו ומברך 'ברוך אתה' והזכיר את השם בסילודין והמתין שיענו אחריו "ברוך הוא וברוך שמו", והמשיך 'אלוקינו מלך העולם' כשכל גופו מרתת ואיבריו מזדעזעים מפחד השכינה הקדושה, והשלים בדביקות וערגה 'שהכל נהיה בדברו' ופקח עיניו ולגם מן הכוס. והיו רואים אז בעליל איך שכולו מלא תהילה לבורא יתברך שמו על המשקה".

עוד סיפר הרב: "זכורני, פעם כאשר בירך רבנו ברכת שהכל, והגיע למילים 'מלך העולם' היה נדמה לי כאילו כל העולם עוצר את נשימתו ומקשיב לברכתו 'שהכל נהיה בדברו'. צעיר לימים הייתי אז, וזכיתי ללמוד עמו במחיצתו גמרא ותוספות, היינו מתפללים עמו, מקשים ומתרצים, ולרגע דימינו שאנחנו שנינו במדרגה אחת שווה בשווה, אולם כשהיה מברך 'שהכל' בחיל וברעדה, ובאומרו המילים 'מלך העולם' היה נדמה כאילו כל העולם כולו משתתק ומאזין לברכתו, אזי ראינו בעליל מה רב ההבדל והמרחק בינינו".

כמו כן העיד הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל, כי: "בצאתו מבית הכיסא נהג לברך 'אשר יצר' מהסידור לפי כל הכוונות, וגם בימים שאין כוונות [כמו בימי ספירת העומר, שנת השמיטה ועוד] בירך מתוך הסידור".

אמירת הברכות מילה במילה ובדקדוק

מרב הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל סיפר מעשה נורא בענין אמירת הברכות כהוגן, [הובא בספר "קרנות צדיק" (פרק ג אות לא) לרבי אליהו מני זצ"ל]:

תלמיד חכם גדול באיטליה, צדיק יסוד עולם, רבי עזרא בן רבי ידידיה שמו. מגיל 7 לא עבר עליו חצות לילה בשינה, והיה יושב ועוסק בתורה, לא הוציא ברכה מפיו בלי כוונת והבנת פירוש המילים. כל תפילותיו בכוונה גמורה, חוץ מפעם אחת שלא כיון ב'בא לציון', וגם זה בגלל שהיה לו צער גדול באותו יום, ומחמת צער אמר קטע זה בלי כוונה. וכשהרגיש שלא כיוון, צם והתוודה כל ימיו על עוון זה. וכל סעודה שהיה אוכל, היה מביא עני לשלחנו. וכשנפטר בגיל 77, הרים עשר אצבעותיו כלפי מעלה, והעיד על עצמו שכל מעשיו היו לשם שמים בלבד, בלי פנייה אחרת חלילה.

הנה כארבע שנים לאחר פטירתו, הגיע בחלום אל תלמידו הנבחר רבי גדליה, ואמר לו: זוכר אתה שהייתי זהיר במצוות? אמר כן. זוכר אתה שהיה לי רק עוון אחד, שלא כיונתי ב'ובא לציון'? אמר כן. זוכר אתה שכשהייתי מברך ברכת הלבנה, הייתי לובש בגדי שבת, כדי לקבל פני שכינה בהוד והדר? אמר כן. והנה הגעתי לשמים ולא הכניסו אותי לגן עדן, חבל שביליתי את כל ימי בהבל וריק! ובאומרו כך - נעלם. נבהל התלמיד וחרד מאוד, הזה הוא גורלו של רבו הגאון והקדוש! לא נח ולא שקט, ובמשך שלושים יום רצופים הלכו הוא ובני העיר להשתטח על קבר הרב, וכשעתיים תמימות בכל יום היו בוכים ומבקשים שיגלה להם מה פשעו ומה חטאתו.

לאחר שלושים יום, בא רבי עזרא לרבי גדליה בחלום ואמר לו: "לאחר פטירתי מן העולם, העמידוני במשפט בבית דין של מעלה. פירטו בפני את כל מעשי שעשיתי מיום עומדי על דעתי, אחד מהם לא נעדר. ורצו לתת לי שכר טוב על כל עמלי. ואני נתתי שבח והודיה לבוראי אשר הנחני כל חיי בדרך האמת ולא נתנני חלילה בידי היצר הרע. ככלותי להודות ולהלל, אמרו לי: שא עיניך למרום! נשאתי עיני - ונחרדתי. למולי ראיתי המוני פרחים וקישוטים קטנים, ככוכבי השמים לרוב, והם מביטים עלי בחרון. אמרתי: מה אלה? וענו לי: **אלו הנקודות אשר ביזית בתפילתך, כאשר בטאת צירה במקום שוא, חיריק במקום שורוק, ושאר חילופים. ודילגת אותיות, והשמטת רווחים בין המילים. וכל האותיות והנקודות אשר קלקלת בחיך - אחד מהם לא נעדר - כולם מקטרגים עליך ותובעים דינם ואומרים: פלוני זה ביזה והכלים אותנו, ומנענו מלהיות משובצים בכתר העליון! עכשו, לא תכנס לגן עדן עד שיתוקן הדבר.**

והמשיך רבי עזרא לספר, כי רצו להחזיר אותו בגלגול לעולם הזה, כדי לתקן את אשר עיית, ואולם הוא לא רצה, כי פחד שמא יקלקל ולא יהיה צדיק. כששמע זאת התלמיד, מיהר לספר זאת לאנשי עירו, והחליטו שעליהם לתקן מיד את הדבר. והלכו והביאו ממרחק גדול את המדקדק הנודע רבי משה חיים זצ"ל, שהיה להם לרב ולמורה בחכמת הדקדוק, ומאז נזהרו לבטא את האותיות והנקודות במלואן ובהיגוי נכון, והתקבלו תפילותיהם ברצון.

מכאן ילמד כל אדם את חומרת הדבר, ויעשה כל מאמץ ללמוד להגות את המילים והניקוד כהוגן. ואשריו ואשרי חלקו של היודע היאך לברך לפני בורא עולם, ומקפיד שיהיו ברכותיו בלשון נכונה ומתוקנת, מילה במילה בהבנה. וכבר כתב הרמב"ם (תשובות סימן רסא): **אמירת הברכות בחיפזון ובמהירות, הרי היא טעות גמורה, ומי שאינו מוכיח על זאת, חוטא, משום שכל אלו הסוגים של עבודת השם בדיבור, אין הכוונה אלא שיחשבו בהם כשיאמרום, ויכוון אומרם את לבו, וידע שעם אדון כל העולם מדבר בהם, בין שיבקש ממנו או יודה לו וישבחהו או יתאר פעליו וחסדיו או יתאר נפלאותיו בברואיו ויכולתו. וכיצד מותר למהר בזה ולהסיח הדעת ממה שנאמר. ומי שאינו יודע מה הוא אומר ואינו מבינו, הרי הוא כמו התוכי והשוטה החוזרים על המילים שבני האדם לימדום. ע"כ. ועיין עוד פרטים חשובים בעניני דקדוק והיגוי האותיות כהוגן, בחוברת "סדר היום בהלכה ובאגדה", ישמע חכם ויוסף לקח.**

הכוונה בברכות

כתב בספר חסידים (סימן מו): **כשמברך על הפירות או על המצוות השגורות בפי כל, יכוון לבו לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם וציוהו את המצוות.** ולא כאדם העושה דבר כמנהג, ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב, ועל זה חרה אף ה' בעמו, ושלח את עבדו ישעיה ואמר (ישעיה כט יג): **"עַן כִּי נִגַּשׁ הָעַם הַזֶּה, בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְדוּנִי וְלִבּוֹ רַחַק מִמֶּנִּי, וְתָהִי יְרֵאתָם אֶתִּי מִצֻּוֹת אֲנָשִׁים מִלְמַדְהָ".** אמר הקב"ה לישעיה: ישעיה, ראה מעשי בני, כי אינם אלא לפנים, ומחזיקים בי כאדם שמחזיק ונוהג מנהג אבותיו בידו. מנקים את ידיהם ומברכים על נטילת ידיים ובוצעים ומברכים המוציא, שותים ומברכים כמו שהדבר שגור בפה, ואינם מתכוונים לברכני, לכן חרה אפו בו ונשבע בשמו הגדול לאבד חכמת חכמיו היודעים אותו ומברכים אותו כמנהג ולא בכוונה. לפיכך הזהירו חכמים: **"עשה דברים לשם פועלם".** ומעשה באחד שמת לפני זמנו, והנה לאחר שחלפו יותר משנים עשר חודש, נתגלה בחלום לאחד מקרוביו, אמר לו: **בכל יום דנים אותי על שלא הייתי מזדקק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכוונת הלב,** ואומרים לי: להנאתך נתכוונת. שאלו: והלא משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חודש בלבד? אמר לו אין דנים אותי פורעניות חזקים כמו בשנים עשר חודש הראשונים. ע"כ.

הברכות בכוונה, הן תיקון בימי השובבי"ם

כותב הגאון רבנו חיים פלאגי בספרו ברכת מועדיך לחיים (חלק ב עמוד קנג): ביום ט"ו בשבט נמצא שמרבים בברכות, ומאת ה' היתה זאת, כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל, כי הוא חל בימי השובבי"ם, וידוע כי מתיקוני פגם הברית הוא להרבות בברכות בכוונה, וכשהאדם מתוקן מפגם זה, הרי הוא בבחינת "צדיק", וימי השובבי"ם הם המסוגלים לתיקון פגם הלז כנודע, וברכות הנאמרות בו בכוונה, הן הן אחד הדברים המסוגלים לזה, ודבר בעתו מה טוב. נמצא כי ה' יתברך הביא אותו אלינו לזכותנו. ורמז לזה יש בפסוק (משלי י ה): **"בְּרִכּוֹת לְרֵאשׁ צְדִיק",** "ברכות" אשר אומרים אותם "לראש" השנה לאילנות, "צדיק". על ידי כך ראוי להיות צדיק. (שדי יער עמוד עז)

סדר הקדימה בברכות

שבעת המינים ושאר פירות

כאשר מונחים לפנינו על השלחן פירות משבעת המינים וגם שאר מיני פירות, יקדים לברך על הפרי משבעת המינים ויפטור בזה את שאר הפירות. למשל: אם היו לפניו תפוח ותמר, יברך "בורא פרי העץ" על התמר ויפטור את התפוח. וכן אם היו לפניו אגס וצימוקים, יברך "בורא פרי העץ" על הצימוקים ויפטור את האגס, שכיון שפירות שבעת המינים השתבחה בהם ארץ ישראל, הם קודמים לשאר פירות. (סימן ריא סעיף א)

שבעת המינים וחביב

גם במקרה שהיו לפניו פרי משבעת המינים ופרי אחר שאינו משבעת המינים אבל הוא חביב לו יותר, יברך על הפרי משבעת המינים ויפטור את האחר. למשל: אם היו לפניו קיוי ותאנה, והקיוי חביב לו יותר, יברך "בורא פרי העץ" על התאנה ויפטור את הקיוי, שפירות שבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל, מעלתם גדולה אפילו מפירות שחביבים לו יותר. (סימן ריא סעיף א)

שבעת המינים

אם היו לפניו כמה מיני פירות משבעת המינים, על איזה מהם יברך?

נאמר בתורה: "אֶרֶץ חֲטָה, וּשְׁעֵרָה, וְנֶגְף, וּתְאֵנָה, וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן, וְדָבָשׁ [תמרים]", ולמדו רבותינו מסדר הפסוק את סדר הקדימה, ולהלן יבואר הלימוד בהרחבה. על כן להלכה:

אם היו לפניו ענבים [או צימוקים], תאנים, רימונים, זיתים ותמרים, מברך העץ על הזיתים ופוטר את שאר המינים.

היו לפניו ענבים, תאנים, רימונים, ותמרים, מברך העץ על התמרים ופוטר את שאר המינים.

היו לפניו ענבים תאנים, רימונים, מברך העץ על הענבים ופוטר את שאר המינים.

היו לפניו תאנים ורימונים, מברך העץ על התאנים ופוטר את הרימונים.

סימן נאה לזכור את סדר הקדימה של הפירות משבעת המינים, על פי מספר הגרעינים שבהם: **א. זית** – גרעין אחד. **ב. תמר** – הגרעין מפוצל ושסוע לשניים. **ג. גפן** – בענב יש בדרך כלל שלושה או ארבעה גרעינים. **ד. תאנה** – גרעינים רבים. **ה. רימון** – כולו גרגירים.

היו לפניו רק רימונים משבעת המינים ועוד פירות שאינם משבעת המינים, מברך העץ על הרימונים ופוטר את שאר הפירות. (סימן ריא סעיף ד. עדר)

אמרו חז"ל (ברכות מא ע"א) כל המוקדם בפסוק: "אֶרֶץ חֲטָה, וּשְׁעֵרָה, וְנֶגְף, וּתְאֵנָה, וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן, וְדָבָשׁ [תמרים]", הוא קודם לברכה. ובגמרא (שם ע"ב) סיפרו על רב חסדא ורב המנונא שסעדו יחד, והביאו לפניהם תמרים ורימונים, לקח רב המנונא את התמרים וברך עליהם ופטר את הרימונים. אמר לו רב חסדא, והרי למדנו שכל המוקדם בפסוק קודם לברכה, והרי הפסוק הקדים את הרימונים לדבש שהם התמרים, והיה לך לברך על הרימונים? אמר לו רב המנונא,

מכיון שהתורה כתבה שוב את המילה 'ארץ' באמצע הפסוק, ללמדנו שיש חשיבות ומעלה יתירה לאותם פירות שסמוכים יותר לתיבת 'ארץ', וכיון שהתמר כתוב שני לארץ, **אַרְץ זֵית שָׁמֶן**, "וַיְדַבֵּשׁ", ואילו הרימון כתוב חמישי לארץ, **אַרְץ חֲטָה, וְשֵׁעֶרָה, וְגִפְנוֹ, וְיִתְאָנֶה**, "וְרִמּוֹן", לכן התמר קודם לרימון לברכה. אמר לו רב חסדא: "מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינדך", כלומר, מי יתן לנו רגלים של ברזל לרוץ אחריד תמיד לשמשך ולשמוע את דברי תורתך.

מכאן למדנו שכל מה שסמוך בפסוק יותר לתיבת "אַרְץ" הוא קודם לברכה, וכיון שפעמיים כתוב בפסוק "אַרְץ", נמצא שאותו מין שכתוב סמוך וקרוב יותר לארץ השני, הוא חשוב יותר מהמין שכתוב מאוחר יותר לארץ הראשון. ומכיון שכתוב בפסוק: "**אַרְץ חֲטָה**"⁽¹⁾, ו**שֵׁעֶרָה**⁽²⁾, ו**גִּפְנוֹ**⁽³⁾, ו**יִתְאָנֶה**⁽⁴⁾, ו**רִמּוֹן**⁽⁵⁾, **אַרְץ זֵית שָׁמֶן**⁽¹⁾, ו**וַיְדַבֵּשׁ**⁽²⁾, נמצא שסדר הפירות הוא: זית, תמר, גפן, תאנה, רימון. למשל: הביאו לפניו ענבים ותמרים, מברך על התמרים ופוסט את הענבים, כי אף על פי שהענבים כתוב קודם בפסוק, מכל מקום כיון שהתמרים כתוב 'שני' לארץ השני, ואילו הענבים כתוב 'שלישי' לארץ הראשון, התמרים קודם. וכל שכן אם יש לפניו ענבים וזיתים, שמברך על הזיתים ופוסט את הענבים, כי הזית כתוב 'ראשון' לארץ השני, ואילו הענבים כתוב 'שלישי' לארץ הראשון.

למה הקרוב לתיבת "ארץ" קודם?

יש להתבונן, מה המשמעות בזה שהתורה כתבה את הפרי בסמוך יותר לתיבת "ארץ", שמחמת כן קדמה חשיבותו של הפרי?

נתאר לעצמנו, דרך משל, אדם המתאר לחברו את טיב הדירה שהוא מוכר לו, והוא אומר לו כך: "דירה זו היא דירת רווחה ונופש, שמש, ואויר ים צח! **דירת** ניחוח פרדסים משכר!" ישנו במשפט זה הדגשה מיוחדת לניחוח הפרדסים, שמהווה מאפיין חזק בפני עצמו לדירה, אף יותר מ"אויר הים" שהוזכר לפני כן. ולכן נוספה בסמוך לו שוב המילה "דירת". לעומת זאת, אם יאמר לו: "דירה זו היא דירת רווחה ונופש, שמש, אויר ים צח, וניחוח פרדסים משכר", הרי שאויר הים יהיה מאפיין חזק יותר מניחוח הפרדסים.

כך אומרת התורה: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה... **אַרְץ חֲטָה וְשֵׁעֶרָה וְגִפְנוֹ וְיִתְאָנֶה וְרִמּוֹן, אַרְץ זֵית שָׁמֶן וַיְדַבֵּשׁ!**" המילה "ארץ" שנוספה באמצע הפסוק, מדגישה יותר את זית השמן והדבש - כַּאֲפִיוֹן חֶזֶק וּמוֹבֵהֶק לַאֲרֶץ, יותר מאשר "גפן תאנה ורימון" שנאמרו כהמשך לחיטה ושעורה.

ארץ ישראל השתבחה בכך שהיא "ארץ חיטה", וכמו כן היא "ארץ שעורה", וכן היא "ארץ תמר", ו"ארץ זית" וכו' - כל פרי ופרי בא לתת פן נוסף של שבח לארץ ישראל, שהיא מתאפיינת בהם. וככל שהפרי קרוב יותר למילה ארץ, הדבר מראה שהוא מהווה אפיון ושבח חזק יותר לארץ. הארץ היא כביכול יותר "ארץ זית" מאשר "ארץ תמר", ויותר "ארץ תמר" מאשר "ארץ גפן". (על פי הספר "בן מלך" - ט"ו בשבט עמוד רטז)

דבש תמרים

מה שבארנו שהתמר הוא משבעת המינים וקודם לשאר פירות, היינו דוקא ה"תמר" עצמו, אבל "דבש" היוצא מן התמרים, אינו אלא ככל מיץ פירות שירד דרגה מחשיבותו, ומברכים עליו "שהכל", וברור שאינו קודם לשאר פירות.

כתב מרן הבית יוסף וסימן ריא סוף אות ד, "דבש" שכתוב בתורה בשבעת המינים, היינו "תמרים" שהם עושים דבש, אבל הדבש עצמו אינו אלא זיעה בעלמא, ולא מברכים עליו אלא "שהכל", וכמבואר בסימן רב (סעיף ח). ושם כתב שלדעת בעל הלכות גדולות, כיון שכתוב בפסוק "דבש" ולא כתוב "תמרים", לכן דבש הזב מאליו מהתמרים, הוא בכלל שבעת המינים, ומברכים עליו "בורא פרי העץ" וברכה אחת מעין שלש. ואינו דומה למשקים היוצאים מן הרימונים ומן התאנים ויין תפוחים, שמשקים אלו יוצאים על ידי כתישה וסחיטה, לכן ברכתם שהכל, אבל דבש הזב מאליו מן התמרים, הוא "דבש" האמור בפסוק. אבל לדעת התוספות, הרמב"ם, רבנו יונה, והרא"ש, גם על דבש הזב מהתמרים מברך שהכל, כי דבש שכתוב בתורה, הוא רק תמרים. עיי"ש.

והנה במשנה מסכת ביכורים (פרק א משנה ג) אמרו: אין מביאים ביכורים חוץ משבעת המינים, ולא מן התמרים שבהרים וכו', כי הם תמרים גרועים. ובתלמוד ירושלמי (שם) מבאר שהמקור שלמדנו שביכורים הם רק משבעת המינים מהפסוק ארץ חיטה ושעורה וכו', ו"דבש" שכתוב בפסוק, אלו התמרים. שואל הירושלמי: יכול [ואולי] דבש ממש? אמר רבי תנחומא בשם רבי יצחק, כאשר אחז הרשע מת ובנו חזקיהו נהיה מלך, התחיל מיד לדבר על ליבם של עם ישראל לעזוב את העבודה זרה ולחזור בתשובה, וגם קרא להם לשוב לתת מתנות כהונה ולויה, תרומות ומעשרות וכו', ונאמר שם (דברי הימים ב לא ה): "וְכִכְרֵץ הַדְּבָר הָרְבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית [תרומה] דָּגָן תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר וּדְבַשׁ וְכָל תְּבוּאֹת שָׂדֶה וּמַעְשֵׂר הַכֹּל לָרֵב הִבְיָאוּ". ולכאורה מבואר בפסוק שהביאו תרומה גם מהדבש. והשאלה נשאלת, וכי הדבש חייב בתרומות ומעשרות, והרי למדנו במשנה מסכת תרומות (פרק יא משנה ג): אין עושים תמרים של תרומה ומעשר שני דבש, ולא עושים תפוחים יין, וכן שאר כל הפירות, אין משנים אותם מברייתם, אלא זיתים וענבים בלבד. נמצא שתמרים של תרומה ומעשר אסור לעשותם דבש, ואם כן איך עם ישראל הביאו תרומה של דבש? אלא: "דבש" האמור בפסוק, אלו התמרים שהם חייבים במעשרות, ולכן גם "דבש" האמור בפסוק של שבעת המינים הם התמרים, והם חייבים בביכורים. [ולשיטת בעל הלכות גדולות ש"דבש" היינו תמרים וגם דבש הזב מאליו, נמצא שגם דבש הזב מאליו חייב בביכורים, כי גם דבש כזה חייב בתרומות ומעשרות, כי כל מה שיש איסור לשנותם מברייתם, היינו דוקא על ידי כתישה וסחיטה, אבל אם הדבש זב מאליו, גם זה בכלל דבש האמור בתורה.]

גם בבבלי מסכת עירובין (ד סע"א) אמרו, שכל שיעוריה של תורה הם "הלכה למשה מסיני", אלא שחכמים הסמיכו אותם על הפסוק "ארץ חיטה ושעורה וכו'", שבכל פרי יש רמז לשיעור תורה בדבר אחר. למשל: "תאנה", לאיסור הוצאה בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים, שאם הוציא מאכל כשיעור תאנה, חייב. "זית", רוב שיעורי תורה הם כזיתים, אכילת מצה, מאכלות אסורות וכו'. "דבש", שאם אכל ביום כיפור שיעור של כותבת הגסה, דהיינו "תמרה" גדולה, חייב כרת. ומבואר שדבש היינו "תמר". והנה רש"י (שם) כתב: כל "דבש" האמור בתורה הוא "דבש תמרים", וכמו שאמרו במשנה (ביכורים שם): אין מביאים ביכורים אלא מ"שבעת המינים", ולא מ"תמרים" שבהרים [כי הם גרועים]. נמצא שפשוט לתנא שהתמרים הם משבעת המינים, והיינו דבש האמור בתורה. [ויש מקום לומר שרש"י רומז לשיטת בה"ג, שגם "דבש תמרים" הוא דבש האמור בתורה, וכמו שכתב בתחילת דיבורו: "דבש" האמור בתורה הוא "דבש תמרים", ולא אמר "דבש" האמור בתורה הוא "תמרים"].

יין ושבעת המינים

היו לפניו יין ושאר פירות העץ, בין שהם משבעת המינים ובין שאינם משבעת המינים, או פירות האדמה, מברך על איזה מהם שירצה קודם. כיון שאין הברכות שוות ואין לזו מעלה מזו כל כך. ולבני אשכנז, ברכת היין קודמת. (סימן ריא סעיף ד)

כתב מרן הבית יוסף, אף שלדעת רבנו פרץ ברכת הגפן קודמת לשבעת המינים, כבר נתבאר שדעת כל המפרשים היפך רבנו פרץ, וגם מנהג העולם אינו כן, ואם כן לא היה לו לטור לכתוב את דברי רבנו פרץ שאין הלכה כמותו. ע"ש. גם בשלחן ערוך השמיט מרן את דברי רבנו פרץ, ומבואר שלדעתו איזה שירצה להקדים בברכה יקדים, וכמבואר בבית יוסף. וכתב הגאון רבי אפרים לניאדו בשו"ת רועי ישראל: ואודיעך קושט דברי אמת, וכלל גדול זה נקוט בידך, שבכל מקום שאנו יכולים למצוא סיבה כל שהיא וקצת עילה לתת טעם להשמטת מרן מהשלחן ערוך איזה דין שהובא בטור או בבית יוסף, ולומר שהוא סובר שאינו כהלכה, נאמר כן בודאי בפה מלא, שמשום שראה שאין הדין הזה כהלכה השמיטו מפסקי הלכותיו בשלחן ערוך. ע"כ. וכן כתבו רבים מהאחרונים. ואף שהרמ"א הביא דברי את רבנו פרץ להלכה, אנחנו בני ספרד, אין לנו אלא דברי מרן זיע"א.

מזונות

אם יש לפניו עוגה או תבשיל העשוי מקמח של חמשת מיני דגן, כמו: קובה, סיגרים, קוגל וכיוצא בהם, וגם זיתים ותמרים שהם משבעת המינים, מברך קודם על העוגה "בורא מיני מזונות", ואחר כך "בורא פרי העץ" על הפירות.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן ריא סעי' ה, ו): מה שחיטה ושעורה קודמים, דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת, אבל הכוסס את החיטה שברכתו "בורא פרי האדמה" אינה קודמת לברכת "בורא פרי העץ". היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושכולת שועל ושיפון, וגפן ותאנה ורימון, כיון שמברך על התבשיל "בורא מיני מזונות" ברכתו קודמת. ואף על גב שאלו הפירות ממין שבעה, ואילו התבשיל אינו ממין שבעה? מכל מקום כיון שמיני דגן הם חשובים, שעושים מהם פת ומברך עליהם המוציא וברכת המזון, הרי הם קודמים אף שלא עשה מהם פת. ע"כ. ומבואר עוד בבית יוסף שגם ברכת "בורא מיני מזונות" חשובה ומבוררת יותר מברכת "בורא פרי העץ".

העץ ושהכל

היו לפניו פרי שברכתו "העץ" ומאכל שברכתו "שהכל", ברכת העץ קודמת לברכת שהכל. כיון שברכת העץ חשובה יותר, שהיא ברכה מבוררת שלא מברכים אותה אלא על דברים מסוימים, ולא כברכת שהכל שפוטרת כל מאכל ומשקה. (סימן ריא סעיף א)

האדמה ושהכל

הוא הדין, אם היו לפניו פרי או ירק שברכתו "האדמה" ומאכל שברכתו "שהכל", ברכת האדמה קודמת לברכת שהכל. (סימן ריא סעיף א)

העץ והאדמה

היה לפניו פרי מפירות העץ ואפילו הוא משבעת המינים, ופרי או ירק מפירות האדמה, על איזה מהם שירצה יקדים ויברך. כיון שאין הברכות שוות, ושתיהן חשובות ומבוררות ואין לזו מעלה יותר מזו. (סימן ריא סעיף ג. ערה)

בגמרא (ברכות מא ע"א) מבואר שאם אין הברכות שוות כמו למשל צנון וזית, מברך על זה וחוזר ומברך על זה, כי עיקר דין קדימה שייד דוקא כשברכותיהם שוות, כגון זיתים ותפוחים שעל שניהם מברך "בורא פרי העץ", ונמצא שבא לפטור את שתיהם בברכה אחת, לכן יברך על הזית, כיון שהוא חשוב יותר שהוא משבעת המינים ויפטור את התפוח שהוא פחות שוב. אבל אם אין ברכותיהם שוות, כמו צנון שברכתו "האדמה" וזית שברכתו "העץ", כיון שמברך ברכה לכל אחד ואחד בפני עצמו, רשאי לברך על מה שירצה קודם.

הקשה הרא"ש, כיון שבארנו לעיל שברכה מבוררת היא חשובה יותר, ולכן ברכת העץ או האדמה קודמת לברכת שהכל, אם כן לכאורה היה צריך גם להקדים את ברכת העץ לברכת האדמה, כיון שברכת העץ מבוררת יותר, שהרי ברכת האדמה כוללת את כל הגדל באדמה, ולכן אפילו אם טעה וברך האדמה על פירות העץ, יצא ידי חובה. ואילו ברכת העץ מברך דוקא על מה שגדל באילוף? ויש לומר שאינה חשובה כל כך ברכת העץ כנגד ברכת האדמה, כמו שחשובה ברכת האדמה כנגד ברכת שהכל, לפי שברכת שהכל אינה מבוררת כלל לפי שכוללת כל דבר. וכן דעת רב האי גאון, הר"ף, רבנו חננאל, רש"י, האשכול, רבנו יונה, הרשב"א, ההשלמה, המכתם, שבולי הלקט, רבנו ישעיה הראשון, רבנו מאיר המעילי בספר המאורות ועוד. וכתב הרא"ש, וכן נראה עיקר ודלא כבעל הלכות גדולות שאמר שיקדים ברכת העץ לאדמה. וכתב בארחות חיים שרוב הגאונים חולקים על בעל הלכות גדולות.

מג"ע א"ש

לאור האמור, מה שידוע בפי הציבור רמז לסדר הקדימה בברכות: ראשי תיבות מג"ע א"ש, דהיינו: מזונות, גפן, עץ, אדמה, שהכל. היינו בעיקר לבני אשכנז שקיבלו הוראות הרמ"א, אבל לבני ספרד שקיבלו הוראות מרן השלחן ערוך, יש לדעת שברכת מזונות היא הראשונה, וברכת שהכל היא האחרונה. וביניהם רשאי לברך ולהקדים מה שירצה. על כן, אם הביאו לפניו עוגה, יין, תמר, בוטן, ושוקולד. לבני ספרד, יברך מזונות על העוגה, ואחר כך יברך על מה שירצה, ולבסוף יברך על שהכל על השוקולד.

"אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה..."

על שולחנו של הצדיק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב, מסובים היו בט"ו בשבט אורחים רבים, והיה הצדיק מחלק פירות למסובים. פעם באו אורחים רבים מאוד, והמגשים שהיו עמוסי פירות על השלחן, לא הספיקו לכל. נענה הצדיק ואמר: אם פירות אתם מבקשים, הבה ואגידה לכם היכן תמצאו אותם: "אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא... ותלמוד תורה כנגד כולם!" לכו ועסקו בתורה, ותמצאו פירות הרבה בלי דוחק, מלבד הקרן הקיימת לעולם הבא! (סיפורי חסידים

חביב קודם

אם היו לפניו מיני מאכל שונים שברכתם שווה ואינם משבעת המינים, יברך על מה שחביב לו יותר. ו"חביב", היינו שרגיל להיות חביב עליו, אפילו אם עתה הוא חפץ במין השני. למשל: היו לפניו אפרסמון ותפוח, כיון שחביב עליו יותר האפרסמון, יברך "בורא פרי העץ" על האפרסמון ויפטור את התפוח. (סימן ריא סעיף

(א)

ואף אם עתה חביב לו יותר לאכול את התפוח, יברך על האפרסמון שהוא הפרי החביב לו בדרך כלל ויטעם ממנו מעט, ואחר כך יאכל את התפוח, ובגמר התפוח יחזור לאכול את האפרסמון.

וכמו כן, אם היו מונחים לפניו בוטנים וגרעינים, ובדרך כלל חביבים לו יותר הגרעינים, אך עתה משום מה חשקה נפשו יותר בבוטנים, יברך על גרעין אחד או שניים "בורא פרי האדמה", ואחר כך יאכל את הבוטנים, ולאחר מכן יחזור לאכול

את הגרעינים. (משנה ברורה סימן ריא ס"ק י)

מה מרן זצ"ל אמר על הגרעינים?

באחת השבתות ארגנו "שבת שכולה תורה" ב"קרית שמואל", ומסרתי שיעור בבוקר לאחר התפילה בבית הכנסת של אברכים בהלכות בורר בשבת. בתוך הדברים הזכרתי דוגמא של גרעינים שנמצא בהם פסולת בשבת, האם מותר להוציא את הפסולת וכו'. והנה קם אברך אחד ואמר, מי בכלל אוכל גרעינים, הרי מורנו הרב הראשי שליט"א אמר בשם אביו מרן זצ"ל, ש"גרעינים מאכל בטלנים"!!

אמרתי לו: כוונת מרן היתה על מי שיושב בטל ומבזבז את זמנו בפיצוח גרעינים, זה בודאי לא טוב, זהו ביטול תורה גמור. אבל אם אדם יושב בשלחן שבת, ושומע את הבן שלו שאומר דבר תורה, ותוך כדי הוא מפצח גרעינים, וכי מה יש בזה, אדרבה, בזכות זה הוא מקשיב יותר טוב לדברי תורה. לא תמיד הילד מכין דבר תורה כזה מעניין, הוא ילד, ולפעמים הוא קצת משעמם אותך, אתה לא מבין מה הוא רוצה, אבל אתה האבא, צריך לתת לו הרגשה טובה, שהנה הוא טרח להכין דבר תורה, ואט אט הוא ילמד להכין יותר טוב, ולכן אתה צריך להקשיב לו, אבל על ידי פיצוח גרעינים, אתה מקשיב לו יותר טוב. לכן במקרים כאלו וכיצא בהם, אדרבה, אם אדם נהנה לפצח גרעינים לכבוד שבת, יפצח ויכוון גם לקיים מצות עונג שבת שהיא מצוה מן התורה.

ופעם שמעתי מהראשון לציון הגאון הרב מרדכי אליהו זצ"ל שאמר, שבשלחן שבת הוא מפצח מכל סוגי הפיצוחים שיש בשלחן, 5 אחדים מכל אחד, 5 פיסטוקים, 5 שקדים וכו'. אדרבה, וכי בגלל שהוא נתמנה לרב ראשי, אז הוא כבר לא נהנה מהפיצוחים לכבוד שבת!! אם אדם נהנה לפצח גרעינים, וזה עושה לו עונג שבת, תבוא

עליו ברכה, הרי הוא מקיים בזה מצות "עונג שבת" שהיא מן התורה. רק שישתדל לפצח בתוך כדי שמיעת דברי תורה או עיון בספר שהוא, כי פעמים והוא נמשך ונמשך... ושורף את זמנו, אבל ברור שלא יצער את עצמו, כיון שמרן אמר "גרעינים מאכל בטלנים".

והנה בתלמוד ירושלמי (סוף מסכת קידושין) אמרו: "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל", ולכן, רבי אלעזר בן פדת אף שהיה עני, היה אוסף כל פעם מעט כסף, כדי שיאכל מכל פרי חדש. הקב"ה ברא גם פיצוחים בעולם, בשביל עם ישראל שעוסקים בתורה ובמצוות. ולכן הכל לפי הענין, ואדרבה פעמים שמחמת הגרעינים הוא לומד יותר טוב, הוא מתעורר יותר. ותן לחכם ויחכם עוד.

מספרים על הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל המגיד הירושלמי, שהיה מוסר דרשה בכל ליל שבת לאחר הסעודה בשיטת "זכרון משה", ובכל הדרשה היו נשמעים קולות פיצוחי הגרעינים של הקהל. פעם אמרו לו כבוד הרב, וכי זה כבוד בית הכנסת שיפצחו גרעינים?! אמר להם: "עדיף שיפצחו גרעינים בבית הכנסת וישמעו דברי תורה, מאשר שישתובבו בשכונת "גאולה" וידברו דברים בטלים!" (עיינו עלון "ותתענג בדשן" גליון מס' 15)

כל אחד והחביבות שלו

בהגדרת המאכל להחשיבו כחביב, כל אדם קובע לעצמו. שאם אחד חביב לו למשל תפוח יותר מאפרסמון, עליו להקדים ולברך על התפוח ולפטור את האפרסמון. ואילו חברו שחביב עליו יותר האפרסמון, עליו להקדים ולברך על האפרסמון ולפטור את התפוח.

למה החביב קודם?

כתב בספר ליקוטי הלכות (ברכת הפירות אות א): ומברך על החביב תחילה, כי כל דבר מושך עצמו לשורשו, למקום שחיותו תלוי שם. ומאחר שחביב ומתאוה לאותו הדבר, בוודאי יש שם נפשות השייכים לו לחלקי נפש רוח נשמה שלו, ועל כן מברך עליו תחילה, כי עיקר שלמות הנפשות ועלייתן הוא על ידי הברכה. אבל שבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל, שם שורש כל הנפשות של הקדושה, כי ארץ ישראל היא בחינת אמונה שהיא שורש הנפשות, ולכן משם יצא לחם, כי כל השפעות אכילה הקדושה יוצא משם. עי"ש.

סדר הקדימה גם בט"ו בשבט

יש נוהגים בליל ט"ו בשבט, כשכל המינים מונחים לפניהם, לחלק לכל המסובים לכל אחד ואחד פרי עץ אחר, כדי שיתברכו כל הפירות. ולמשל: לאחד נותנים לברך על הזית, ולשני על התמר, ולשלישי על הענבים וכן הלאה גם בפירות שאינם משבעת המינים. אבל יותר נכון שלא לעשות כן, שכיון שיש לנו דין קדימה בברכות

שהובא בגמרא ונפסק בשלחן ערוך, לכן יעשו ככל המבואר לעיל בדיני קדימה, ויפטרו בברכה זו את שאר פירות העץ. (ערה)

הגאון רבי חיים פלאגי בספרו "מועד לכל חי" (סימן ל' אות ז') הביא מנהג זה שכל אחד מברך על פרי אחר. וכתב, האיש מברך על החיטה, ואומר: "השם גְבוּלָהּ שְׁלוֹם חֶלֶב חֲטִיִּים יִשְׂבְּעֵנָה", כדי שיהיה לו מזונות בריווח. והאשה על הגפן, שנאמר: "אֲשֶׁתְּךָ כְּגֵפֶן פְּרִיָּהּ בְּיַרְכְּתֵי בֵיתְךָ". והבן על הזית, שנאמר: "בְּנֵיךָ כְּשֵׁתְלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ". הרימון והאגוז לבנות, על שם "כָּל כְּבוֹדָה בֵּת מְלֶכֶת פְּנִימָה". הדבש והתפוח לתינוקות, על שם הפסוק: "תַּחַת הַתְּפוּחַ עוֹרְרֵתֶיךָ", "דְּבַשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ".

טעה בסדר הקדימה

היו לפניו שני מיני מאכלים, והיה צריך להקדים ולברך על אחד מהם מחמת שהוא משבעת המינים, או שהוא קודם בפסוק מבין שבעת המינים, או שהוא חביב וכיוצא בזה, וטעה וברך על המין האחר, יצא ידי חובתו. (סימן ריא סעיף ה'. רעז)

כתב הרשב"א, היו לפניו אתרוג וזית וקדם וברך על האתרוג, אף על פי שאינו רשאי, כי מין שבעה קודם לחביב, אינו צריך לחזור ולברך על הזית כיון שברכותיהם שוות, והוא שנתכוון לפטור את הזית בברכת האתרוג, אבל אם לא התכוון לא, שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה (בית יוסף). וכתב המשנה ברורה (ס"ק לג), ולפי מה שבארנו שדעת הרבה ראשונים כהרמב"ם שחביב קודם למין שבעה, כל שכן שאם טעה וברך על האתרוג החביב שבודאי לא יחזור לברך על הזית, שהרי לשיטתם זו ברכה לבטלה, וספק ברכות להקל.

סדר הקדימה רק כשמונח לפניו

יש להבהיר שכל דין קדימה, הוא דוקא כשמונחים לפניו עתה המאכלים, לזה באה ההלכה מה יקדים לברך לפני מה, אבל אם כרגע מונח לפניו מאכל אחד, אף שיודע שתיכף יביאו לו גם מאכל האחר שברכתו קודמת לזה, אינו צריך להמתין עד שיביאו את המאכל האחר לפניו, אלא רשאי לברך עכשיו על המאכל שלפניו. ולמשל: אם הביאו לפניו ביצה, ויודע שתיכף יביאו לו גם בורקס, רשאי לברך שהכל על הביצה, ואינו צריך להמתין עד שיביאו לו את הבורקס, כדי להקדים ולברך מזונות לפני שהכל.

כתב הסמ"ק: צריך עיון איך כשמחלקים פירות ויין בבית האירוסין או בבית היולדת, אנו מברכים תחילה על הפירות ומיני המתקה ואחר כך על היין, והרי היין משבעת המינים? ואפשר שכיון שאין ברכותיהן שוות, מברך על החביב תחילה. והעיר על זה מרן הבית יוסף (סימן ריא אות ד), שאמנם לפי זה מובן למה הקדימו לברך על הפירות לפני היין, אבל עדיין איך הקדימו לברך על מיני המתקה שברכתם 'שהכל' לפני היין, והרי ברכת שהכל היא האחרונה בסדר העדיפויות? ויש לומר שאנחנו כמו אורחים באותם בתים ואין לנו אלא מה שמוציאים לפנינו תחילה ומברכים עליו, ואפילו כל אדם בביתו אפשר שאף על פי שבדעתו לאכול כמה מיני פירות, אם מביאים לפניו אחד אחד, הראשון שמביאים לפניו מברך עליו תחילה, אף על פי שהיה ראוי לאחר את ברכתו למין השני הבא אחריו. ולא אמרו להקדים מין זה לחברו אלא כשכל המינים

מונחים לפניו, וכלשון המשנה "היו לפניו מינים הרבה". ועוד יש לומר ששם העיקר הם הפירות ומיני המתקה, והיין לא בא אלא להפיג את טעם מתיקות הפירות ומיני המתקה. ע"כ. ומפורש שכל דין הקדימה הוא רק כששניהם כבר מונחים לפניו, אבל אם עדיין אין שניהם לפניו, יברך על המין שנמצא לפניו.

סדר הקדימה רק כשרוצה

עוד יש להבהיר שכל דין קדימה, היינו דוקא כשרוצה לאכול עתה משני המאכלים, לזה באה ההלכה מה יקדים למה, אבל אם כרגע אינו רוצה לאכול מאכל מסויים, אף ששניהם מונחים לפניו, אינו צריך להקדים זה לפני זה, ורשאי לברך על מה שליבו חפץ, ולאחר זמן שירצה, יאכל גם את המאכל השני. למשל: היו לפניו זיתים ותפוח, ואינו רוצה לאכול עכשיו זיתים, אף שבדעתו לאוכלם לאחר זמן, אינו צריך בדוקא לברך "בורא פרי העץ" על הזיתים שהם משבעת המינים כדי לפטור את התפוח שאינו משבעת המינים, אלא יברך על התפוח.

וכמו כן, אם היו לפניו מיני מזונות ומין שברכתו העץ, ואינו רוצה עתה לאכול את המזונות, יקדים את המין שברכתו העץ. למשל: היו לפניו עוגה ותפוח, ואינו רוצה לאכול עכשיו את העוגה, יברך על התפוח. וכמו כן, אם היו לפניו בורקס וביצה, ואינו רוצה לאכול עכשיו את הבורקס, יברך על הביצה.

ולפי זה יש ללמוד על מה שמצוי היום בבתי כנסת רבים שמקיימים שיעור בכל שבת לאחר תפילת שחרית בנץ החמה [ועיין בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" במעלת לימוד זה שאין ערוך אליו], וקודם השיעור מקדשים על היין ואוכלים משהו, כדי שלא לצער את הציבור. והנה עתה מביאים לפנייהם למשל: בורקס, תפוח אדמה, ביצה, ותמרים. מאחר ועכשיו הוא חפץ לאכול בורקס, תפוח אדמה וביצה, ואינו חפץ כרגע בתמרים כלל, כי מה למלוח עם מתוק, 'ולא קרב זה אל זה', על כן, רשאי לכתחילה לאכול מה שלבו חפץ עתה, ואינו צריך להקדים ולברך בדוקא על התמרים כדי להקדימם לפני ברכת שהכל על הביצה.

כתב מרן הבית יוסף (סימן ריא אות ה): כתוב בתרומת הדשן, מה שאמרו שהמוקדם בפסוק קודם, וכן החשוב או החביב קודם, כל זה דוקא כשרוצה לאכול משניהם, אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם אלא מאחד, לא מחוייב לאכול מן המוקדם או החשוב או החביב כדי להקדימו אף על פי שהוא לפניו. ע"כ.

והנה אף שבארנו לעיל (עמוד 105) שאם הביאו לפניו למשל אפרסמון ותפוח, ועתה חביב לו התפוח, אך כיון שבדרך כלל האפרסמון חביב לו, האפרסמון קודם ויברך עליו "העץ" ויטעם ממנו מעט, ואחר כך יאכל את התפוח, ובגמר התפוח יחזור לאכול את האפרסמון. ולכאורה למה לא נאמר שכיון שעתה רוצה לאכול את התפוח, שיברך על התפוח, כמו שבארנו כאן שכיון שעתה הוא רוצה את הביצה ולא את התמרים, יברך על הביצה? אך החילוק הוא פשוט וברור, כי דוקא שם שהוא רוצה לאכול עתה גם את התפוח וגם את האפרסמון רק שכרגע יותר חביב

לו התפוח, בזה עדיין מקדים את החביב הקבוע. לא כן כאן שיש לפניו בורקס, תפוח אדמה, ביצה, ותמרים, ועתה הוא לא רוצה בכלל לאכול את התמרים, ואדרבה זה מפריע לו ומקלקל לו את הטעם, אז בודאי שאין שום ענין שיברך בדוקא על התמרים לפני הביצה.

סדרי האכילה תורה שלימה היא

הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל באר על דרך הרעיון את הטעם שבחג השבועות לכל הדעות צריך להרבות באכילה ושתייה יותר משאר החגים, כדי להורות שתורתנו היא תורת חיים, שאין דרכה בפרישות גמורה מחיי העולם הזה, אלא אדרבה היא מדריכה אותנו איך להשתמש בחפצי העולם, ודיני וסדרי האכילה תורה שלימה היא. רגיל היה הרב להביא את לשון הגמרא בברכות (מג ע"א): "כיצד סדר הסיבה? אורחים נכנסים ויושבים על גבי ספסלים ועל גבי קתדראות [כסאות מיוחדים כדרך העשירים], עד שיכנסו כולם. הביאו להם מים, כל אחד ואחד נוטל ידו אחת. בא להם יין... עלו והסבו...". ראו כמה דקדקו חז"ל באורחות החיים עד שגם סדר ההסיבה לסעודה, תורה שלימה היא ודינים ערוכים עם משנה, גמרא ותוספתא, ופסקי הלכה רבים. (ספר "הליכות שלמה" עמוד שפד)

סדר הקדימה בברכה ולא באכילה

כל סדר הקדימה המבואר לעיל הוא רק לענין הברכה, דהיינו על מה לברך קודם או על מה לברך ולפטור את השאר, אבל לאחר שכבר ברך על מאכל מסוים כפי סדר הקדימה, מכאן והלאה רשאי לאכול ממאכלים אלו שנפטרו באותה ברכה, כל מה שליבו חפץ.

למשל: אם היו מונחים לפניו חמשת הפירות של שבעת המינים [ענבים, תאנים, רימונים, זיתים ותמרים] ושאר מיני פירות העץ, ובירך על הזית "בורא פרי העץ", מכאן ולהבא יאכל מה שירצה, ולא צריך לאכול דוקא כפי הסדר הנ"ל, דהיינו תמרים, ואחר כך ענבים, ותאנה ורימון. שאין סדר הקדימה אלא לענין הברכה.

שלוה ובירה

טעות נושנת היא אצל רבים שמביאים בליל ט"ו בשבט לשלחן, שלוה שהיא חיטה תפוחה, וכן משקה בירה הנעשה משעורה, בשביל שיהיה להם מכל שבעת המינים, ומחמת כן טועים ומברכים קודם על החיטה, כיון שהיא ראשונה בשבעת המינים, ואחר כך על הבירה שהיא שעורה, ואחר כך על מיני הפירות משבעת המינים. אך יש לדעת, כי כל המעלה של החיטה והשעורה שהשתבחה בהם ארץ ישראל, היינו דוקא כשטוחנים אותן לקמח ואופים מהם לחם או מיני מזונות. אבל האוכל שלוה, מברך עליה "בורא פרי האדמה", ואם אכל ממנה שיעור כזית [27 גרם], מברך "בורא נפשות" בלבד. וכן השותה בירה מברך "שהכל נהיה בדברו" כשאר המשקים, ואם שתה ממנה שיעור רביעית [81 גרם] בבת אחת, מברך "בורא נפשות"

בלבד, ולא ברכת "מעין שלש" כבשבעת המינים.

על כן, אם רוצים להביא מכל שבעת המינים, יביאו עוגה שהיא ממיני דגן, ויברכו עליה מזונות, ואחר כך יברכו על הפירות כסדר הקדימה המבואר לעיל. וכן ראינו בשלחן ט"ו בשבט של מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל.

כתב הבית יוסף (סימן ריא), החיטה שכתובה בתורה בשבעת המינים, אין זה בכוס את החיטה ממש, אלא שעשאה פת, וכמו שפירשה תורה: "אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֵרָה... אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְפַּנֵּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם". ותדע לך שהרי הכוס את החיטה, לא מברך אחריה לא שלש ברכות של ברכת המזון, ולא מעין שלש. ומשמע שהחיטה שכתובה בתורה, היינו "לחם" והוא הוא שקודם לכל, וברכתו חשובה שגורם ברכה לעצמו. וכן אם עשאו דייסא שברכתו בורא מיני מזונות, הרי זה חשוב יותר מברכת "בורא פרי העץ", ולכן הוא קודם לו, אבל הכוס את החיטה שמברך עליה "בורא פרי האדמה", אינו חשוב להיות קודם ל"בורא פרי העץ". וכן כתב מרן בשלחן ערוך וסימן ריא סעיף ה: מה שחיטה ושעורה קודמים, דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת, אבל הכוס את החיטה שברכתו בורא פרי האדמה אינה קודמת לברכת בורא פרי העץ.

מטרת סדר הקדימה להגיע לברכה בכוונה ובהתלהבות

מעלת הברכה היא כאשר אדם מברך את השם יתברך בכוונה, בחשק ובשמחה. לא דומה אדם שמודה ומברך בחשק, לאדם שבקושי מוציא את המילים בפה. גם אדם שאומר "תודה" לחברו, יש שמוציא את התודה מכל הלב, ויש שאומר את התודה כמי שכפאו שד, אין ספק שנוותר על התודה שלו... על כן, תקנו חז"ל את סדר הקדימה בברכות, והכלל העולה שהחשוב קודם, ולכן שבעת המינים קודמים, כי אם ארץ ישראל השתבחה בשבעת המינים האלו, הוי אומר שמעלתם גדולה יותר משאר המינים. וכאשר ישנם לפניו פירות שאינם משבעת המינים, אז החביב לו קודם, כי כאשר יברך על פירות שחביבים לו או על מאכל שחביב לו, הברכה תצא יותר בכוונה מכל הלב.

אומר הרב פינקוס זצ"ל, אדם שחם לו מאוד בקיץ ולוקח כוס משקה קר מוגז וטעים, כדאי שקודם הברכה יסתכל על הכוס ויתבונן בטיב המשקה ובגזים הקופצים, ויתפעל מנפלאות הבורא, איך ברא משקה כזה משובח וטעים, ואז הברכה תצא מפיו בהתלהבות יתירה: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו".

וכמו שהבאנו לעיל (עמוד 96) בשם הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל על הפסוק (תהלים קמה א): "אֲרוֹמְמֶךָ אֱלֹהֵי הַמַּלְאָךְ, וְאֲבַרְכֶךָ שְׁמֶיךָ לְעֹלָם וָעֶד", כלומר, תחילה קודם הברכה, "אֲרוֹמְמֶךָ אֱלֹהֵי הַמַּלְאָךְ" נרומם את השם יתברך ונשבח אותו על עצם המאכל, נתבונן על הפומלה, על האפרסמון, על הקווי, על המשקה, איזה טעם, איזה יופי, איזה צבע. ואחר כך: "וְאֲבַרְכֶךָ שְׁמֶיךָ", לאחר ההתבוננות, עכשיו נברך והברכה תצא בכוונה ובהתלהבות מכל הלב.

ובענין זה, כותב מרן הבית יוסף (סימן קסח ט"ה) בשם רבי ישראל איסרלן בעל תרומת הדשן: בעל הבית שנוהג לאכול פת ממאפיית גויים במקום שלא מצויה כל כך פת

ישראל, והביאו לו על השולחן פת גויים נקיה ומשובחת, כמו למשל בגאט, וגם פת ישראל שאינה נקיה - שלא הוציאו את הסובין מהקמת, ולכן איננה טעימה ומשובחת כל כך, כמו 'לחם מלא'. במקרה כזה, אף על פי שבני ביתו שאוכלים עמו והוא בוצע בשבילם, אינם נוהגים לאכול פת גויים, ורצונם לאכול מהפת שאינה משובחת של הישראל, מכל מקום כיון שהוא בעל הבית - העיקר, ובני ביתו נגררים אחריו, והוא רגיל לאכול מהבאגט המשובח, עליו לבצוע על הבאגט של הגוי ולא על הפת שאינה משובחת של הישראל, ובני ביתו יאכלו מפת ישראל כפי הרגלם.

מקשה התרומת הדשן, והרי הראבי"ה כתב על מקרה אחר שאם בעל הבית עצמו נזהר שלא לאכול פת גויים, ובא אליו אורח שאוכל פת גויים והביא עמו פת גויים משובחת, כיון שמצוה על בעל הבית לבצוע, יבצע מפת הגוי המשובחת. נמצא שאף על פי שבעל הבית אינו רגיל לאכול מהפת המשובחת, ואין בדעתו לאכול ממנה כי זה של גויים, בכל זאת מצוה להקדימה ולברך עליה. והרי זה סותר, כי במקרה הקודם למדנו שהבציעה נקבעת לפי בעל הבית ולא לפי המסובים, ואילו כאן בעל הבית בוצע לא כפי מה שהוא רגיל להחמיר בפת גויים?

אומר התרומת הדשן שיש לחלק בין המקרים, כיון שכל ברכת הנהנין תלויה בחביבות המאכל, שעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח את הקב"ה, שזה בעצם ברכת "הנהנין" שהיא באה על ההנאה מהאוכל, לכן: **"אף על פי שבעל הבית נזהר תמיד מפת גויים, אין זה בשביל שאינו חביב לו, אלא משום פרישות. וכל שיכול למצוא עילה וסיבה שיאכל בהיתר ולא יצטרך לפרישות, כגון כאן שמחבב בו את המצוה, היתרו לו חכמים".** זאת אומרת, אף שבעל הבית לא רוצה לאכול מפת גויים כי הוא פרוש וחסיד, אבל כל זה טוב ויפה כאשר אין לו פת אחרת שחביבה לו יותר, אבל כאשר יש לו פת חביבה יותר, כמו למשל: באגט, פרנה, פיתה, במקרה כזה יברך על החביב יותר, כי כאשר אדם נהנה מהמאכל, הברכה יוצאת יותר בכוונה מכל הלב.

והראבי"ה הביא לזה ראיה מהירושלמי שכתב, אם הביאו לפניו פת נקיה טמאה, ופת לא נקיה טהורה, על איזה מהן שירצה יברך. פירוש: בזמנם היו תלמידי חכמים שאפילו את מאכלי החולין שלהם היו אוכלים בטהרה, על ידי שהיו נזהרים מכל טומאה, ואם חלילה נטמאו בטומאת מות, היו נטהרים באפר פרה אדומה וחגיגה כה ע"א, נדה ו ע"ב. ועל זה אומר הירושלמי, שאפילו אותו אדם פרוש שמקפיד שלא לאכול חולין טמאים, אם הביאו לפניו פת נקיה [משובחת] טמאה, ופת לא נקיה טהורה, יברך על הפת הנקיה והמשובחת הטמאה, משום חיבוב מצוה. וכך פסק גם מרן בשלחן ערוך (סימן קסח סעיף ה, וביורה דעה סימן קיב סעיף יג).

ומבואר מכל זה, שאפילו שהוא מקפיד שלא לאכול מפת גויים, אבל כדי שהברכה תאמר בכוונה ובהידור יותר, עדיף לאכול מהפת המשובחת יותר, כי הברכה תלויה בחביבות, שעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח את הקב"ה. הוי אומר שהמעלה שלא לאכול מפת גויים, מתגמדת לעומת מעלת הברכה שתצא מכל הלב בהידור ושמחה.

ברכת "שהחיינו"

יש מחזירים אחר פירות חדשים להביאם לשלחן ט"ו בשבט, בשביל לברך ברכת "שהחיינו".

בתלמוד ירושלמי (סוף מסכת קידושין) כתוב: "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל", ולכן, רבי אלעזר בן פדת שהיה עני, היה אוסף כל פעם מעט כסף, כדי שיאכל מכל פרי חדש. וכתב הפני משה, שהסיבה שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על זה, משום שאינו נותן ליבו לחזר אחריהם לברך ולהודות את השם ברוך הוא שברא מינים אלו להחיות בהם בני אדם, וכאילו אינו נחשב בעיניו טובת יתעלה ברוך הוא. ורבי אלעזר היה חושש לשמועה זו, והיה רואה איך להביא את עצמו לידי חיוב לכל הפחות פעם אחת בשנה, כדי לברך על כל מין ומין, וליתן שבח והודיה לאל יתעלה ברוך הוא ומבורך, המשגיח ומפרנס ומכין מזון לכל בריה, וצורך כל נפש חיה, יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים, אמן. ע"כ. גם בפירוש קרבן העדה כתב שרבי אלעזר עשה כן כדי לברך "שהחיינו" וליתן שבח והודיה להשם על שברא בריות טובות ליהנות בהם בני אדם. וכתב גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א בספרו בן איש חי (שנה ראשונה פרשת ראה סעיף טז): על כן אפילו עני שבישראל ישתדל לקנות מכל פרי חדש לאכול ממנו הוא ואנשי ביתו ולברך "שהחיינו" להודות להשם יתברך. ומרן החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ג אות ח) הביא את מדרש תנחומא (פרשת במדבר אות כב) על הפסוק (משלי כב כב): "אֵל תִּגְזַל דָּל פִּי דָל הוּא", זה התורמוס שנכנס עם הפרפרת, לא יאמר אדם יש לפניי אגוזים ותמרים, עליהם אני אומר ברכה ויניח התורמוס [שהוא מאכל דל]. אמר הקב"ה "אֵל תִּגְזַל דָּל פִּי דָל הוּא". ע"כ. ואפשר שהטעם בזה, כי בכל דבר יש ניצוצי קדושה, ועל ידי האכילה מתברר הניצוץ הקדוש שבו ומעלהו לקדושה, ואם אינו אוכל את התורמוס, הניצוץ נשאר שם והוא גוזל את הקדושה שנשאר הניצוץ שם בלי בירור. ע"ש.

ברכת ה' היא תעשירי!

מעשה שהיה במדינת פרס, ביהודי ירא שמים, שהיה מתפרנס בצמצום ובדוחק ממכירת בדים. באחד הימים, נזדמן לו לעבור על יד דוכן שמכרו בו תפוחים גדולים, יפים וריחניים במיוחד. הביט היהודי בתפוחים, וחשב בלבו: **כמה נאה וכמה יאה לשבח את הבורא יתברך על פרי חדש כה יפה!** ניגש אל הדוכן, וביקש לקנות תפוח. המחיר היקר - 'טומן' [כ-10 שקל] עבור תפוח אחד - לא הרתיע אותו. הוא לקח את התפוח, ובירך עליו בכוונה, בתחילה ברכת הריח "הנותן ריח טוב בפירות" והריחו, אחר כך ברך "בורא פרי העץ" ו"שהחיינו" ואכלו, ובגמר האכילה ברך ברכה אחרונה "בורא נפשות רבות".

את כל מעשיו ראתה מחלון ביתה אשה זקנה גויה עשירה גדולה, והתפלאה מאוד. קראה לו ואמרה: "אמור נא לי יהודי, הכיצד קנית תפוח כה יקר? וכי כמה מרויח אתה ליום?" אמר לה: "מרויח אני סך הכל ארבע או חמש טומן ליום, אבל לכבוד ה' יתברך, שווה לי לקנות תפוח בטומן שלם, כדי לזכות לברך עליו ארבע ברכות".

התפעלה הזקנה ואמרה לו: "הנה אני עשירה גדולה, יש לי כסף רב מאוד, ובכל

זאת אינני מרשה לעצמי לקנות תפוח אחד בטומן שלם!" ובתוך כדי דיבורה, הציגה בפניו את עושרה הרב. "הרואה אתה, את כדי הקמח הללו? בא ואראה לך מהי תכולתם האמיתית!", לנגד עיניו המשתאות, פינתה האשה מעט מן הקמח, והנה הכדים מלאים כולם - במטבעות זהב! התפעל האיש עד מאוד והלך לו דרכו.

כעבור מספר ימים, עבר היהודי שוב באותו מקום, והנה הוא שומע רעש והמולה על יד ביתה. הוא התקרב וראה את בני ביתה צועקים, שורטים את בשרם, ומכים את עצמם, כדרך הגויים, והבין שהאשה הזקנה מתה. מה עשה? נכנס לביתה והחל לצעוק ולבכות: "כמה טובה היתה אמא שלכם, כמה טובות עשתה לי! איזו בעלת חסד...", לאחר מכן השתתף גם בהלוייתה כשהוא בוכה, וצועק ואומר "כמה צדקת היתה, תמיד היתה נותנת לי קמח, עבור המשפחה והילדים, וכך לא ידענו מחסור, עכשיו מי יתן לי קמח, מי יתן לי קמח...". כך, בכל ימי האבל, היה נכנס מידי פעם וחוזר על דבריו, ועשה את עצמו מצטער מאוד. משראו הבנים כך, סיכמו ביניהם שאת כל כדי הקמח יתנו ליהודי זה לפרנסת בני ביתו, כמו שהיתה "רגילה" הסבתא. שמח היהודי שמחה רבה, הלך והביא עגלה גדולה, העמיס את כל כדי הקמח, ובכך התעשר עושר גדול עד מאוד, בזכות שחשקה נפשו לברך את השם יתברך על פרי חדש שעלה לו טומן.

"שהחיינו" בזמן הגלות

מספר התלמיד רבי יהודה נחשוני ע"ה, על מאורע מסעיר שאירע בשולחן ט"ו בשבט של רבו האדמו"ר מספינקא בעל ה"חקל יצחק" זצ"ל: אזכור חגיגת ט"ו בשבט בבית הצדיק זצ"ל. שולחנות ערוכים בפירות, מגדנות ויינות משרים על המסובים מצב רוח חגיגי. מפי הצדיק, היושב בפנים משולהבות, נובעים פתגמים, ברקי רעיונות וסיפורים, המכניסים אותך לעולמות אחרים. הצדיק מסביר את עניין המרגלים על פי הקבלה, וכמו מושך את כולנו לאתריה הקדושים של ארץ ישראל, ירושלים, הר המוריה, קבר רחל... מכניס אותנו לעולמות של קסם ויופי, בחיק ארצנו הקדושה.

והנה, מגיע הרגע החגיגי, הצדיק נוטל לידי הקדושות פרי חדש, לברך עליו שהחיינו. העינים מרוכזות, הלבבות דופקים בקצב, הפנים נסוכות בשמחה. ופתאום - -

נפץ אדיר זעזע את האויר! ובטרם התחלנו להבין מה קרה, ולרדת ממרומי הפסגה למציאות העגומה, כיסו רסיסי שמשות מנופצות את כובעי הקטיפה ובגדי החג, ושתי אבנים גדולות וכבדות נחו וירדו על השולחן, בדיוק מול הרבי!

פנינו נעשו חיוורות כסיד. עינינו בוהות אנה ואנה בהבעה של פחד, כמתעוררות מחלום מקסים לחיי זוועה. בעצם, לא קרה דבר יוצא מהכלל, גויי המדינה רצו רק להזכירנו שנמצאים אנו בארץ נכר. רק נס מן השמים היה, שמזכרת זו לא עלתה בדמים!

כשלקח הצדיק שוב את הפרי החדש בידו, והתכונן לברך עליו, כאילו דבר לא קרה,

הסתכלו עינים תמהות משתוממות: **שהחיינו! לזמן הזה!** והצדיק כאילו הרגיש בצפונות הלב, הניח את הפרי מידו, פתח ואמר: שהחיינו וקיימנו לזמן הזה! כל מצוה יש לה זמן מיוחד, להבליט את מובנה הפנימי של המצוה. ט"ו בשבט מזכיר לנו את ארץ ישראל ואת הגאולה העתידה. כיצד אפשר להבין את מהותה הפנימית, לולא שחושפים לעיניך את מהותה של הגולה המקוללת! מתוך החושך אפשר להכיר את האור, אלמלא שישנו חושך, אין להרגיש באור! ומאות פיות הדהדו בבת אחת: "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה!" (ושולת ספינקא עמוד תיג)

כל המרבה הרי זה משובח

מי שיש לו כמה פירות חדשים, כמו ענבים [שמצויים כבר בתקופה זו ומביאים אותם מחוץ לארץ], אשכולית, תותי שדה וכדומה, יכול לומר לבני ביתו שיביאו לשולחן תחילה רק פרי חדש אחד, ויברכו עליו "שהחיינו", וטוב שיכוונו שלא לפטור את הפירות האחרים שיביאו לאחר מכן, ואחר כך יביאו את הפרי השני ויברכו שוב "שהחיינו", כדי להרוויח ברכת "שהחיינו" על כל פרי ופרי. ואולם, אם היו כל הפירות החדשים על השלחן, וברך "שהחיינו" על אחד מהם, פטר את שאר הפירות.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן רכה סעיף א): הרואה את חברו לאחר שלושים יום, מברך "שהחיינו", והוא שחביב עליו הרבה ושמה בראייתו. ובש"ת דבר שמואל אבוהב דן על מי שנכנס לעיר שיש לו שמה הרבה רעים אהובים שלא ראה אותם שלושים יום, האם יברך "שהחיינו" על כל חבר וחבר או שיברך על חבר אחד, ויכוון על כל חבריו שיראה אותם לאחר מכן. ובמסקנתו כתב, שכיון שנראה יותר שחייב לברך על כל אחד ואחד מאוהביו כפי התעוררות הלב, לכן על הצד היותר טוב, יתנה בברכה על הראשון שאינו פוטר את כל החברים הנסתרים ממנו באותה שעה. ובש"ת יביע אומר (חלק ד סימן יט) פסק שמי שיש לו כמה פירות חדשים, רשאי לומר לבני ביתו שלא יביאו את כל הפירות יחד, אלא בתחילה יביאו רק פרי חדש אחד ויברך עליו שהחיינו, וטוב גם שיכוון שלא לפטור את הפירות האחרים שיביאו לו לאחר מכן, ואז כשיביאו לו פרי חדש אחר, יברך עליו, וכן הלאה. ע"ש. (ועיין עוד להלן עמוד 125)

מצות ביכורים בזמן הזה

נאמר בנביא (מלכים ב פרק ד פסוק מב): **"וְאִישׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלֶשָׁה, וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים, לֶחֶם בַּפּוֹרִים עֲשָׂרִים לֶחֶם שְׁעָרִים, וַיִּכְרְמֵל בְּצִקְלָנוֹ"** [שיבולים רכים ומלאים כשהם עדיין בקליפותיהם]. ושאלו בגמרא (כתובות קה ע"ב): וכי אלישע הנביא היה כהן שהוא אוכל ביכורים? אלא לומר לך: כל המביא דורון לתלמיד חכם, כאילו מקריב בכורים.

וכתב הכף החיים (סימן רכה ס"ק יט): יש להשתדל להביא פרי חדש לתלמיד חכם שיברך "שהחיינו" ונחשב לו כהבאת ביכורים. וקודם שמביא לחכם יאמר: "הריני מוליך פירות אלו דורון לתלמיד חכם. ויהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שתחשב לי מצוה זו כאילו הבאתי ביכורים לבית המקדש ונתתים לכהן וקיימתי מצוה זו בשלימות, וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה: כל המביא דורון לתלמיד חכם, כאילו מקריב ביכורים. ויהי נעם אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ".

אתרוג

יש נוהגים לבשל את האתרוג שברכו עליו בחג הסוכות ולעשותו מרקחת [ריבה], ומביאים אותו לשולחן בט"ו בשבט. ואף על פי שזו הפעם הראשונה שהם אוכלים את האתרוג, לא יברכו עליו "שהחינו", כיון שיוצאים ידי חובה כשברכו בנטילת ארבעת המינים בחג הסוכות. (רבי יצחק פלאג'י בספרו יפה ללב, שו"ת כתב סופר, שדי חמד. חזו"ע סוכות עמוד תנ. שדי יער עמוד יח) ומכל מקום ברור שהנשים מברכות "שהחינו" על האתרוג באכילתם הראשונה ממנו.

כתב הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן צב): הנה ודאי מי שבירך "שהחינו" בחג הסוכות בנטילת הלולב, אין לו לברך עוד על אכילת המרקחת של האתרוג, והרי זו ברכה לבטלה, כי מדין התלמוד, עיקר ברכת "שהחינו" מברכים אותה בשעת הראיה, ולא בשעת האכילה, רק שעתה נהגו להמתין על שעת אכילה, אבל אם כבר בירך בשעת הראיה, אין לו לברך יותר, והרי זו ברכה לבטלה. ע"כ. ואף על פי שהגאון יעב"ץ (מור וקציעה סימן רכה) כתב, שאין לסמוך על מה שמברך "שהחינו" על האתרוג בעת המצוה, כי שם הברכה היא משום קיום מצות נטילת ארבעת המינים, ולא משום ההנאה, ואילו ברכת הראיה של "שהחינו" היא על עצם ההנאה. עי"ש. מכל מקום ספק ברכות להקל.

כתב הרב כף החיים (סימן תרסד אות ט), המנהג לעשות מן האתרוג מרקחת עם סוכר, לאחר החג, להעלותו על השלחן בליל ט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, עם שאר הפירות שמברכים עליהם בלילה הוא, ויברכו עליהם אנשי הבית. ואשה מעוברת שתאכל ממרקחת האתרוג אשר בירכו עליו בחג הסוכות, יש לה סגולה בזה שתלד בריח ולא בצער, ובטרם תחיל לדה, ויצא הולד לחיים טובים ולשלום. עכ"ד. וכתב מרן רבנו עובדיה יוסף זצ"ל: ומעשה שאני יודע, שהאתרוג שברכתי עליו בימי החג ויצאתי בו ידי חובת המצוה, חילקהו בני ביתי לנשים חשוכי בנים, אחר שמונה שנים ואחר שתיים עשרה שנה מנישואיהם, ונתנו לכל אחת חתיכה מן האתרוג, ובאותה שנה נפקדו בבנים ובבנות לחיים טובים ולשלום. וזכות המצוה ראויה היא שתגן אלף המגן. ע"כ.

מי שיביא פירות, יתברך הוא בפירות!

אל שולחן ט"ו בשבט של האדמו"ר מללוב זי"ע [ברחוב רבי עקיבא בבני ברק], הגיע חסיד אחד, ואמר לאדמו"ר: "אני פרי של חמישה עשר בשבט!" חידך הרב לשמע המשפט התמוה, והתעניין למה כוונתו. וכך סיפר האיש: הצדיק רבי אלטר אברהם בצלאל, נהג מידי שנה ב-ז' בשבט להגיע לעיירה ללוב, כדי לפקוד את ציונו של סבו הקדוש. ובדרך כלל נהג לשהות ולהתעכב שם עד לאחר ט"ו בשבט, וערך שם את שולחנו הטהור לכבוד היום.

שנה אחת, לא היה להשיג פירות בכל העיירה, כי עקב הקור הגדול והכפור העז ששלטו בחוץ, התעכבו משלוחי המזון. או אז הכריז הרב ואמר, כי מי שיביא לפניו פירות, יתברך הוא בפירות! היה שם יהודי אחד שלא זכה להיפקד בילדים שנים רבות מנישואיו, וכששמע את דברי הרבי, יצא לדרך במסירות נפש של ממש, והצליח להשיג פירות. כשחזר והגיש את הפירות, היה הצדיק רבי אלטר כמשתומם לרגע, כי הבחין

שאיש זה כבר אינו צעיר כלל, אמנם מיד בירכו שיזכה לפרי בטן! למחרת, עלה רבי אלטר עם מנין יהודים להשתטח על ציונו של הסבא קדישא [רבי דוד מללוב זיע"א], והעתיר בתפילה בעד האיש שיזכה בזרע של קיימא. דבריו עשו פירות, ואכן לתקופת השנה נולד לו בן זכר!

סיים החסיד את סיפורו ואמר: "אני הוא הבן שנולד מאותה ברכה! אני הוא הפרי של חמשה עשר בשבט!" (ואצרותיהם של צדיקים עמוד 86)

סגולות האתרוגים

מעשה באחד שהיה מפזר מממונו הרבה מאוד לצדקה. פעם, ביום הושענא רבה, נתנה לו אשתו עשר מטבעות שיקנה משהו מהשוק לבני הבית. וכאשר יצא, פגשו אותו גבאי צדקה ואמרו לו: עסוקים אנו עתה במצוה חשובה להשיא כלה יתומה. נתן להם את כל המטבעות שהיו לו, והתבייש לחזור לביתו בידים ריקות. הלך לבית הכנסת וראה שם את האתרוגים של הילדים הקטנים שמשחקים בהם, לקח מהם ומלא את שקו באתרוגים. והלך אנה ואנה עד אשר נשאוהו רגליו למדינה אחת. וכיון שהגיע לשם, פתאום קיבל המלך של אותה מדינה כאבי מעיים חזקים, ובאו אליו בחלום ואמרו לו, שלא יתרפא אלא אם יאכל מהאתרוגים של היהודים שמתפללים עימם בחג הסוכות ביום הושענא רבה. חיפשו שליחי המלך מהאתרוגים הללו - ולא מצאו. לפתע מצאו את האיש הזה יושב על השק שלו, שאלוהו: מה יש לך בשק? אמר להם: איש מסכן אני, ואין לי כלום למכור, תניחו לי. חיפשו בשקו ומצאו מהאתרוגים הללו. אמרו לו: מאין אלה? אמר להם: מהאתרוגים שהיהודים מתפללים עימם בחג הסוכות. לקחו את השק והביאוהו לפני המלך. ואכל מהם המלך והתרפא. ופינו את השק מכל האתרוגים ומילאוהו דינרי זהב, וחזר לביתו בכבוד גדול. וכמו שנאמר (איוב לד יא): "כִּי פִעַל אָדָם יִשְׁלֶם לוֹ, וְכִאֲרַח אִישׁ יִמְצָאנוּ". (ויקרא רבה לז ב.)

ענייני ברכה אחרונה המצויים בט"ו בשבט

מעין שלש מהתורה או מדרבנן

רבתינו הראשונים נחלקו אם ברכת "מעין שלש" שמברכים על שבעת המינים, היא ברכה מן התורה כברכת המזון או שהיא ברכה מדרבנן כשאר כל הברכות, ולכל הדעות, יש להקפיד בה מאוד שהיא חובה גמורה.

סדר הפסוקים שנאמרו בתורה לגבי ברכה אחרונה הם כך (דברים ח ח): "אֶרֶץ חֹטֵה וְשֹׁעֵרָה וְגִבּוֹן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְפֶּנֶת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם... וְאֶכְלֶתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכָתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ". ולדעת רוב הראשונים מה שאמרה התורה "ואכלת ושבעת וברכת", זה חוזר על כל הכתוב קודם לכן, כלומר גם על שבעת המינים וגם על הלחם, ולכן ברכת מעין שלש היא מן התורה כמו ברכת המזון. וכן דעת: בעל הלכות גדולות, שאילתות דרב אחאי גאון, ההשלמה, הרא"ה, הרשב"א, הראב"ה, המאירי, הרא"ה, הריטב"א, ארחות חיים, הרא"ש, הטור ועוד.

אבל הרמב"ם פסק שברכת מעין שלש היא מדרבנן, וכמו שכתב (הלכות ברכות פ"ח ה"א): כל פירות האילן, מברכים עליהם לבסוף בורא נפשות רבות, חוץ מחמשת המינים הכתובים בתורה, והם ענבים ורימונים ותאנים וזיתים ותמרים, שמברך עליהם ברכה אחת מעין שלש. ואחר כך כתב (הלכה יב) כל הברכות האלו, אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך, אינו חוזר ומברך לא בתחילה ולא בסוף, מפני שהם מדברי סופרים. וכך פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רט ס"ג) כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו, אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף, חוץ מברכת המזון מפני שהיא של תורה. ומבואר שדוקא ברכת המזון היא של תורה אבל שאר הברכות מדרבנן, ולכן ספק ברכות להקל ולא חוזר לברך מספק. (עיי' שו"ת יביע אומר חלק א סימן יא אות יד)

בני ביתו

על כל אדם לתת את דעתו על זה שאשתו ובני ביתו ישימו לב לברך ברכת "מעין שלש" כהלכה, כי לצערנו הרב, רבים מזלזלים בה ולא מברכים אותה כלל. ומה טוב שישננו אותה על פה, ועל ידי כך יקל עליהם לברך אותה. (עיי' ט"ז סימן ריג סק"א)

ויזכר על טוב מורי הרב הגאון רבי נתן מוצרי שליט"א ששידל אותנו בילדותנו בתלמוד תורה, ללמוד על פה ברכת "מעין שלש", וכן נוסח "רצה והחליצנו" שבברכת המזון בשבת. וגם נתן 'מתן שכרה בצידה' לכל מי שידע היטב. זכרה השם לו לטובה ולברכה על כל פועליו.

יראת שמים טהורה

יש לתת את הדעת ולשים לב על חיוב ברכה אחרונה, כי לצערנו הרב, רבים וטובים פעמים שאוכלים עוגה או פרי וכדומה, ואינם מברכים ברכה אחרונה בטענה שאין בהם שיעור, אבל לו היו רגילים קצת לשקול היו רואים שפעמים רבות יש שיעור במאכל, רק שאינם שמים ליבם על כך. על כן, טוב ונכון שכל אדם יחזיק בביתו משקל קטן לשקול את העוגות והפירות שאוכל, ובזמן מועט כבר יוכל לשער בעצמו ולדעת מהו המשקל לכל מאכל ומאכל.

מעין שלש

האוכל עוגות ומיני דגן מבושלים כאטריות, קוסקוס וכיוצא בהם, אם אכל כשיעור [27 גרס], מברך ברכה אחרונה מעין שלוש "על המחיה". אלא שאם הם עשויים מקמח חיטים שגדלו בארץ ישראל, חותם בברכה "על הארץ ועל מחיתה", ואם הם גדלו בחוץ לארץ, חותם "על הארץ ועל המחיה". על כן, היום שרוב הדגן המצוי בארץ ישראל, הוא מיובא מחוץ לארץ, חותם תמיד "על הארץ ועל המחיה". ורק אם ידוע לו שדגן זה מארץ ישראל, חותם "על הארץ ועל מחיתה". (קצב)

כמו כן, האוכל פירות שבעת המינים שגדלו בארץ ישראל, חותם בברכה אחרונה "על הארץ ועל פירותיה", אולם אם גדלו בחוץ לארץ, חותם "על הארץ ועל הפירות". וכן השותה רביעית יין מענבים של ארץ ישראל, חותם "על הארץ ועל

פרי גפנה", אולם אם גדלו בחוץ לארץ, חותם "על הארץ ועל פרי הגפן".

כיום רוב הפירות והיין הם מארץ ישראל, לכן חותם תמיד "על הארץ ועל פירותיה", או "על הארץ ועל פרי גפנה". אבל אם ידוע לו שהפירות או היין הללו הם מחוץ לארץ, וכמו שבתקופה זו מצויים כבר ענבים חדשים שמביאים אותם מחוץ לארץ, חותם בסוף הברכה "על הארץ ועל הפירות", וכן על היין שפעמים כתוב על הבקבוק "יבול חו"ל", חותם "על הארץ ועל פרי הגפן".

כתב מרן השלחן ערוך (סימן רח סעיף י): בברכה אחת מעין שלש של פירות חוצה לארץ, חותם "על הארץ ועל הפירות". ובארץ ישראל חותם "על הארץ ועל פירותיה". ואם בחוץ לארץ אוכל מפירות הארץ, חותם גם כן "על פירותיה". ע"כ. וכתב בספר מועד לכל חי (סימן ל אות יד): האוכל פירות חוץ לארץ בארץ ישראל, אומר "על הארץ ועל הפירות" ולא "על פירותיה". (פרי האדמה, סוכת דוד)

"על המחיה" בלבד

בברכה אחרונה שאחר מיני דגן, חותם בסופה "על הארץ ועל המחיה" בלבד, בלי "ועל הכלכלה". ומי שחתם עד עתה "על המחיה ועל הכלכלה", עליו לשנות מנהגו.

כן מפורש בגמרא ברכות (מט ע"א) שאין חותמים בשני עניינים, ולכן צריך לחתום "על הארץ ועל המחיה", שזהו דבר אחד שהארץ מוציאה מחיה, אבל 'על הכלכלה' לא אומרים שזה ענין נוסף. כן כתבו: בעל הלכות גדולות, רבנו חננאל, רש"י, הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, אור זרוע, הראב"ה, שובלי הלקט, סמ"ג, הריא"ג, רבנו יונה, הרשב"א, המאירי, הרוקח, כל בו, וכן פסק מרן הבית יוסף ועוד רבים מהאחרונים. וגם הרב משנה ברורה דחה את דברי האומרים לחתום בשתיים "על המחיה ועל הכלכלה", ותמה היאך יש אחרונים שהביאו את דברי הטור שהוא יחידי בזה, וברור שאילו ראו את כל הראשונים הנ"ל, לא היה אצלם ספק בדבר. ופשוט.

עוגה, תמרים ויין

מי שאכל משלושת הסוגים של ברכת מעין שלוש, וכגון שאכל עוגה ופירות שבעת המינים, ושתה רביעית [80 גרם] יין, מזכיר את שלושתם בברכה כסדר הזה: ברוך אתה ה'... "על המחיה ועל הכלכלה, ועל הגפן ועל פרי הגפן, ועל העץ ועל פרי העץ" ועל תנובת השדה וכו'. וכן מסיים בסופה: ונודה לך ה' אלוקינו על הארץ ועל המחיה ועל פרי גפנה ועל פירותיה, ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה, ועל פרי גפנה, ועל פירותיה. (סימן רח סעיף יב)

הבהרה בשיעור רביעית

יש לשאול, הרי לעיל (עמוד 109) לגבי שתיית בירה, כתבנו ששיעור רביעית הוא 81 גרם, ולמה אם כן כאן לגבי שיעור רביעית יין כתבנו שהוא 80 גרם? והביאור בזה הוא, כי באמת שיעור רביעית הוא: 81 מ"ל. ואם מודדים זאת בשקילה, ישנו הבדל בין משקל המים למשקל היין, שבמים - שיעור 81 מ"ל הוא 81 גרם, ואילו ביין [שהוא קל יותר] - שיעור 81 מ"ל הוא כ-78

גרם. רק שאין נכון לדקדק כל כך, וגם המשקל בין סוגי היין משתנה - לכן כתבנו 80 גרם.

וזו לשון מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (חזו"ע שבת ב עמוד ג): כתב הרמב"ם בפירוש המשנה (מסכת עדיות פ"א מ"ב): הרביעית מן היין תכיל כ"ו דרהם, ומן המים קרוב לכ"ז דרהם. והואיל וכל דרהם הוא שלושה גרם, די בשמונים גרם מן היין. ע"כ. והיינו שכדי להגיע ל-81 מ"ל מים, יש לתת 81 גרם מים. לא כן ביין שהוא קל יותר, די לתת 78 גרם, ובזה נקבל 81 מ"ל יין. וכמו כן, בשמן שהוא קל יותר מייין די בפחות מ-78 גרם כדי לקבל 81 מ"ל שמן.

פרי משבעת המינים ושאר פירות העץ

אכל כזית מפירות שבעת המינים וגם כזית משאר פירות העץ, כגון שאכל תמרים ותפוח, אינו מברך "בורא נפשות" על התפוח, אלא מברך מעין שלש "על העץ ועל פרי העץ" בלבד, ופוטר בזה גם את התפוח, כי גם התפוח פרי עץ הוא. (סימן רח ס"ג)

פרי משבעת המינים ופרי האדמה

אכל כזית מפירות שבעת המינים וכזית מפירות האדמה, כגון שאכל תמרים ומלפפון, מברך "בורא נפשות" על המלפפון, ואחר כך "על העץ ועל פרי העץ" על התמרים. וכמבואר בהלכה הבאה.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן רח סעיף ג): אם אכל פירות משבעת המינים ואכל תפוחים, אין צריך לברך על התפוחים בורא נפשות, שגם הם בכלל ברכת על העץ, שגם הם פרי העץ הם. אבל אם אכל תפוחים ושתה יין, צריך לברך בורא נפשות על התפוחים, וכל שכן אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין, או אכל משבעת המינים, שצריך לברך על כל אחת ואחת. והוא הדין אם אכל בשר ודגים ואכל מחמשת מינים, אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר ואת הדגים.

סדר קדימה בברכות אחרונות

אכל משבעת המינים [עוגה או פרי או שתי רביעית יין] וגם ממאכל שאינו גידולי קרקע, כגון: ביצה, מברך תחילה "מעין שלש", ואחר כך "בורא נפשות". כי ברכת מעין שלוש חשובה יותר, שלדעת רוב הראשונים היא מן התורה.

אבל אם אכל משבעת המינים וגם מגידולי קרקע, כגון שאכל עוגה ותפוח, יברך תחילה "בורא נפשות", ואחר כך "מעין שלש". ואם טעה וברך "מעין שלש" קודם, לא יברך לאחר מכן "בורא נפשות".

והטעם לזה, שכיון שהזכיר את המילים "תנובת השדה" בתוך ברכת "מעין שלש", יש אומרים [רבנו פרץ, הרשב"ץ, האגודה, מהר"ם ריקאנטי] שזה כולל את כל גידולי קרקע, ונמצא שפטר אותם כבר מברכה אחרונה. וכל שכן אם אכל פרי משבעת המינים וגם פרי אדמה, וכגון שאכל תמרים ומלפפון, שכיון שהזכיר בסוף הברכה "על פירותיה", הרי זה כולל גם את פירות האדמה שאכל. על כן יברך תחילה בורא נפשות, ואחר כך מעין שלש. ורב, רלה. הליכות עולם חלק ב עמוד קח. ה"ב י (תמח)

ברכה אחרונה שווה

כל המאכלים שברכתם האחרונה שווה, כגון פירות שבעת המינים: ענבים, תאנים, רימונים, זיתים, ותמרים, מצטרפים זה עם זה לשיעור ברכה אחרונה: "על העץ ועל פרי העץ". וכן כל פירות האדמה, ושאר פירות העץ שאינם משבעת המינים, מצטרפים זה עם זה לשיעור ברכה אחרונה: "בורא נפשות". (רסא)

למשל: אכל 15 גרם ענבים ו-15 גרם תאנים, מברך ברכה אחרונה: "על העץ ועל פרי העץ". וכמו כן, אכל 15 גרם תפוח ו-15 גרם מלפפון, או 15 גרם עגבניה ו-15 גרם ביצה, מברך ברכה אחרונה: "בורא נפשות".

ברכה אחרונה שונה

מאכלים שברכתם האחרונה שונה זו מזו, אינם מצטרפים זה עם זה לשיעור ברכה אחרונה, ולא יברך אחריהם כלל. למשל: אכל 15 גרם ענבים ו-15 גרם אבטיח, אינו מברך ברכה אחרונה כלל, כי ברכת בורא נפשות, אינה ברכה כוללת כמו ברכת שהכל שפוטרת הכל, ולכן אין לאומרה אלא על מה שנתקנה.

ואפילו אכל 15 גרם מפירות שבעת המינים ו-15 גרם משאר פירות העץ, אינו מברך ברכה אחרונה כלל, שספק ברכות להקל. על כן אם אכל למשל: 15 גרם ענבים, ו-15 גרם תפוח, לא יברך ברכה אחרונה כלל. (רסב)

ואף על פי שהתבאר לעיל שאם אכל שיעור כזית מפירות שבעת המינים ושיעור כזית משאר פירות העץ, מברך רק "על העץ" ונפטר מברכת "בורא נפשות", כי פירות העץ כלולים בנוסח הברכה "על העץ ועל פרי העץ", בכל זאת כאן שלא אכל כשיעור מאחד מהם, אינם מצטרפים זה עם זה לחייב ברכה כזו או כזו, מאחר וכל מאכל בפני עצמו יש לו ברכה אחרת.

אין זה הפסק

מי שאכל פרי משבעת המינים, וחברו אכל פרי משבעת המינים וגם שתי רביעית יין, רשאי לצאת ידי חובתו מברכה אחרונה של חברו, ואף שחברו מזכיר "על הגפן ועל פרי הגפן, ועל העץ ועל פרי העץ", ואילו הוא צריך להזכיר רק "על העץ ועל פרי העץ", אין הזכרת "על הגפן ועל פרי הגפן", מהווה הפסק לברכתו. (רה)

ספק בירך

מי שהתחייב בברכה אחרונה מעין שלש, ואחר כך הסתפק אם בירך או לא, אינו חוזר לברך, כי ספק ברכות להקל. (רלד. עיין לעיל עמוד 116)

מיושב

לכתחילה צריך לברך ברכת "מעין שלוש" כשהוא יושב, ואם טעה וברכה כשהוא עומד, יצא ידי חובתו. (רמב"ם הלכות ברכות פרק ד הלכה א. סימן קפג סעיף י, יא. ס)

ברכה אחרונה על שלוה

אם אכל שלוה בשיעור כזית [27 גרס], מברך לאחריה "בורא נפשות". (סימן רח סעיף ד. קפג)

התוספות (ברכות לז ע"א) הסתפקו מה יברך ברכה אחרונה על חיטה מבושלת או קלויה, האם יברך "על המחיה ועל הכלכלה" כי היא משבעת המינים, או שכיון שמברך עליה בתחילה "בורא פרי האדמה", יברך גם לאחריה מעין שלש "על האדמה ועל פרי האדמה", שהרי לא מצאנו נוסח "על המחיה ועל הכלכלה" אלא כשמברך בתחילה "בורא מיני מזונות". ומתחילה הגיה רבנו תם בסידור שלו לברך "על האדמה ועל פרי האדמה". ואחר כך חזר בו, כי לא מצאנו בשום מקום שתיקנו חז"ל נוסח כזה. ולכן כתבו התוספות, שנכון להחמיר שלא לאכול קליות או חיטים שלוקות אלא בתוך הסעודה. אולם הרמב"ם פסק שיברך אחריהם בורא נפשות, וכן פסקו רבים מהראשונים ומהם: בעל הלכות גדולות, רב סעדיה גאון, האשכול, הראב"ד, הסמ"ג, רבנו מאיר המעילי בספר ההשלמה, ספר המאורות, הראב"ה, הרשב"א, המאירי, הריטב"א ועוד. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן רח סעיף ד): אכל דגן חי או עשוי קליות או שלוק והגרעינים שלמים, אינו מברך אלא בורא פרי האדמה ולאחריו בורא נפשות. והתוספות הסתפקו אם יברך לאחריו מעין שלש, ולכן כתבו שנכון שלא לאכול אלא בתוך הסעודה ויפטרנו ברכת המזון. ע"כ. והרי כלל גדול בידינו שאם מרן כתב דעה ראשונה בסתם ואחר כך הביא עוד דעה, הלכה כדעה הראשונה. ולכן בודאי שהלכה כדעה הראשונה שמברך לאחר החיטה בורא נפשות. וכן מסתבר מאוד, שהרי ברור שלא נוכל לעזוב את דעתם הוודאית של הרמב"ם ורבים רבים מהראשונים מפני ספקם של התוספות. ופשוט.

שומע כעונה

חבורה שאכלו פירות שבעת המינים או עוגה או יין, והתחייבו בברכת "מעין שלש", או שאכלו משאר פירות ושתו משאר משקים, והתחייבו בברכת "בורא נפשות", לכתחילה כל אחד ואחד יברך לעצמו, ולא אחד יברך ויוציא את כולם ידי חובה. אולם, אם חלק מהחבורה לא מברכים או שמברכים בהיגוי לא נכון ובלעגי שפה, הנכון שאחד יברך בקול רם כראוי וכהוגן, ויאמר להם שיכוונו לצאת ידי חובה, וגם הוא יכוון להוציאם, ובשמיעתם את הברכה, יצאו ידי חובה.

כתב מרן הבית יוסף (סימן ריג) מה שאמרו בגמרא ברכות (מג ע"א) שחבורה שאוכלים יחד פירות או שותים יין, אחד מברך ופותר את כולם, היינו דוקא בברכה ראשונה, אבל בברכה אחרונה מבואר בגמרא חולין (קו ע"א) שכיון שאין זימון על פירות ויין, כל אחד ואחד מברך לעצמו, ולא יברך אחד להוציא את כולם. והטעם לזה כתבו התוספות, משום שבברכה ראשונה כל אחד מרוויח שעל ידה יכול לאכול וליהנות, לכן הם מתחברים ומצטרפים יחד, אבל בברכה אחרונה שכבר אכלו לא מצטרפים. ועל כל פנים בדיעבד שאחד בירך, הוציא אותם ידי חובה. וכמו שכתב הרשב"א, בכל ברכות של אכילה ושתיה, כל שבירך האחד ושמעו האחרים בין ברכה שבתחילה בין ברכה שבסוף יצא, כי שומע כעונה, רק שלכתחילה אין עושים כן, לפי שאין זימון לפירות. וכן דעת מרן בשלחן ערוך (סימן ריג סעיף א). וכתב הט"ז (סק"א): ונראה לי שהיום שמזלזלים מאוד בברכה אחרונה, יברך אחד בקול רם את הברכה אחרונה ויוציא את אחרים ידי חובתם. וכתב המשנה ברורה (סק"ט), ואם אחד אינו יודע לברך בעצמו, יוצא בברכת חברו אפילו לכתחילה. ולכן הנמצא בחבורה שלא כולם בקיאים, ובפרט בברכה אחרונה של מעין שלש שלא כולם

בקיאים בה על פה, יברך בקול רם ויוציא אותם ידי חובה, וזכות הרבים תלויה בו. ואשרי השם לבו לשנן את הברכה האחרונה ולדעת אותה על פה, וכמבואר לעיל (עמוד 117).

פלאי הבורא ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו

האם קיימת באיזשהו מקום בעולם - מעבדה לייצור פירות באופן מלאכותי? לא ולא! גם מתכנתי המחשבים המתוחכמים ביותר, והמעבדות המתקדמות ביותר - לא יכולות ליצור דבר כזה "פשוט", שנקרא "פרי". רק הבורא יתברך בנפלאותיו עושה זאת!

יוצאים אנו לשווקים ורואים מינים ממינים שונים: פירות, ירקות, עלים ועשבי תיבול. כל אחד וצורתו, כל אחד וצבעו, כל אחד ריחו וטעמו. ומי מנצח על כל היצירה הנפלאה הזו?

עמוק עמוק באדמה, מתחת לרגלינו, מעבדה עצומה ונפלאה! רוקח מומחה מסייר בתוכה, ומבקר כל פרי ופרי לפני יציאתו לאור העולם, ומעביר עליו יד אבהית ורחימאית. כאן הוא מוסיף קצת סוכר, כאן קצת אבקה מצבע זה או אחר, כאן הוא מעדן את הצורה. מכל הטיפול הזה יוצאים אחר כך פירות עסיסיים, בטעמים שונים ובגוונים מרהיבים:

בהגיע לפנינו עוד פרי חדש, ועוד עונג חדש, עלינו לפקוח את ליבנו ועינינו על הפלא הגדול המוגש כעת לפנינו, ומתוך כך נתקרב יותר אל הבורא ברוך הוא. אשר על כן יום ט"ו בשבט צריך להיות יום של הסתכלות בפלאי הבריאה שבפירות, והודאה על כל הטוב אשר נתן ה' לפנינו בעולמו! (מוצא דשא עמוד 264. דרכי המוסר עמוד קכ)

ברא הקב"ה פירות רבים ומגוונים, כדי לעשות נחת רוח לאדם

הגאון רבי יעקב ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר" (עמוד קכא) כותב: בט"ו בשבט מגישים מיני פירות טובים. בראותנו ריבוי הפירות, צריכים אנו להזכיר לעצמנו ולעורר את לבבנו, כי הנה הקב"ה ברא מינים ממינים שונים של אילנות טובים, ובהם מינים שונים של פירות טובים ומשובחים להחיות בהם את נפש האדם. כי באמת יכל האדם לחיות מבלעדי הפירות הללו, ודי היה לו באכילת לחם ובשתיית מים, אך ברא הקב"ה מיני פירות רבים ומגוונים, כדי לעשות נחת רוח לאדם ולהשיב את נפשו, ובזה תהיה לו הרחבת הדעת לעבוד את השם ולשמור תורתו ומצוותיו.

והנה התורה אמרה (דברים כח ט): "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו", ואמרו חז"ל (שבת קלג ע"ב) מה הוא חנון אף אתה חנון, מה הוא חנון רחום אף אתה היה חנון ורחום. ומאחר ומידתו של הקב"ה לעשות נחת רוח לאדם, כן יש לאדם לנהוג. והוא שלא רק שידאג בעבור החיים הפשוטים של חברו, אלא ישתדל לגרום הנאה ועונג לחברו ככל שיכול. אך לזה נדרש שהאדם יעקור את הרע שבקרבו, כי כל זמן שיש רע בקרבו חס ושלום, והוא לקוי במידות שאינן טובות, קשה לו לעשות טוב לחברו, ואינו יכול להראות סבר פנים יפות לחברו, וכל זה נכלל גם כן במצות "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו".

סעודת ט"ו בשבט

"שֶׁבֶת אֲחִים גַּם יָחַד"

יש נוהגים לערוך סעודה עם פת בליל ט"ו בשבט עם כל בני הבית, לקיים מה שנאמר (תהלים קלג א): "הִנֵּה מַה טוֹב וּמַה נְעִים שֶׁבֶת אֲחִים גַּם יָחַד". ובסיום הסעודה מביאים את הפירות לברך עליהם.

כן נהגו בבתי רבים. וכן ראוי ונכון לעשות כדי להרבות את האחדות והאהבה עם בני הבית ולחזקם מידי פעם בפעם, ובפרט שבמשך השנה אבות רבים העוסקים בתורה לא נמצאים בשעות הערב המקודמות בבית, ועתה זו עוד הזדמנות לשבת עם כל הילדים בשולחן יחד בלבבות מחובקים, ולדבר עימם מענייני היום. שוב ראיתי בספר שדי יער (עמוד כג) שהביא שכן היה מנהגם של כמה מגדולי עולם כמו הגאון רבי חיים הלברשטאם זצ"ל מצאנז ועוד. וכן ראיתי שנהג האדמו"ר רבי אלעזר אביחצירא זיע"א, והסבו על שלחנו אורחים רבים.

הבאת הפירות בתוך הסעודה

העורכים סעודה בליל ט"ו בשבט, ישימו לב בענין הברכות, שכאשר הם מביאים את הפירות של שבעת המינים ובתוכם זית, תמרים וכו', לא יברכו על הזית "בורא פרי העץ", אלא על התמרים, שכיון שהזית הוא מאכל הבא מחמת הסעודה, אין מברכים עליו בסעודה. וכמו כן, לא יברכו ברכה אחרונה מעין שלש על הפירות, שכיון שהם אוכלים אותם בסיום הסעודה, ברכת המזון פוטרם.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קעז סעיף א): דברים הבאים בתוך הסעודה, אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה, דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, כגון: בשר, ודגים, וביצים, וירקות, וגבינה, ודייסא "ומיני מלוחים", אפילו אוכלם בלא פת, אין טעונים ברכה לפניהם, כי ברכת המוציא פוטרם, ולא לאחריהם, שברכת המזון פוטרם. ואם הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, כגון: תאנים וענבים וכל מיני פירות, אם אוכל אותם בלא פת, טעונים ברכה לפניהם, כי ברכת המוציא אינה פוטרם, כיון שאינם מעיקר הסעודה, ואינם טעונים ברכה לאחריהם, שכיון שבאו בתוך הסעודה ברכת המזון פוטרם. ע"כ. וכן מצוי בלילי ראש השנה שמביאים את הסימנים לשלחן בתוך הסעודה, וגם שמה יש להיזהר שלא לברך על הרוביא, קרא, כרתי, סילקא, וראש כבש, כיון שהם בכלל הדברים הבאים מחמת הסעודה, ואינם באים לקינוח כמו תמרים, רימון ותפוח בדבש. (עיין חזו"ע ימים נוראים עמוד צז)

הבאת הפירות לאחר הסרת מפה

מה שאמרנו שהאוכלים את הפירות בסיום הסעודה, לא מברכים עליהם ברכה אחרונה, כי ברכת המזון פוטרם. יש להבהיר שכל זה מדובר בסתם שהביאו את הפירות לאחר הסעודה, אבל אם לאחר שגמרו לאכול את הפת, סילקו ידם ממנה שאינם רוצים לאכול עוד, וגם הוכיחו את כוונתם בזה על ידי שהוציאו את המפה שעל השולחן ופרסו מפה אחרת חדשה, ועליה הביאו את הפירות והקינוחים, אזי

לבד מברכה ראשונה שמברך עליהם, צריך לברך גם ברכה אחרונה [בורא נפשות או מעין שלש], מאחר והוצאת המפה נחשבת כמעשה של סילוק והיסח הדעת מהפת, וממילא אין קשר בין ברכת המזון שבאה בשביל הפת לאכילת הקינוחים. ואפילו אם השאירו מעט לחם על המפה החדשה, עדיין אין זה נחשב כהמשך הסעודה, כי לא משאירים את הפת אלא בשביל ברכת המזון. ודבר זה מצוי בעיקר בסעודות גדולות כמו בשבתות חתן וכדומה, שמוציאים את המפה עם העצמות והשאירות, ופורסים מפה חדשה עם עוגות, פירות, פיצוחים ומיני מתיקה וקינוחים. (ה"ע ב לו)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קע"ט ס"ב) דברים הבאים לאחר הסעודה קודם ברכת המזון, שהיה מנהג בימי חכמי הגמרא שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותו וקובעים עצמם לאכול פירות ולשתות, כל מה שמביאים אז לפניהם, בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם, כי המוציא וברכת המזון אין פוטרים אלא מה שנאכל בתוך עיקר הסעודה. ודין זה האחרון אינו מצוי בינינו, לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון. ע"כ. ומבואר בבית יוסף, שמה שכתב שאינו מצוי בינינו, היינו בסתם סעודות שלנו, שאף שגמרנו את הסעודה, אין אנו מושכים ידינו מן הפת עד ברכת המזון, אבל בסעודות גדולות מצוי הוא, וכמו שכתב הטור שהרגילות בסעודות גדולות, לאחר שמושכים ידיהם מן הפת, מסירים אותו ועורכים השולחן בפירות ובמיני מגדים וקובעים עצמם לשתות, וכל מה שמביאים טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם. וכתב המשנה ברורה בביאור הלכה, שרוב הראשונים [הערוך, רבנו תנאל, הרמב"ם, אור זרוע, תוספות רבנו יהודה, הרא"ש, הגהות מימוניות, הטור, ושאר הקדמונים, ומרן השלחן ערוך], לא הזכירו כלל "סילוק שולחן", דהיינו שצריך לסלק את השולחן שעליו אכלו את הפת ולהביא שלחן אחר ועליו פירות וקינוחים, אלא כתבו רק שדי שמשכו ידיהם מן הפת. נמצא לדעתם, כל שהחליט שאינו אוכל יותר מן הפת, הרי זה נחשב סילוק. אלא שמכיון שכלל גדול בידינו "ספק ברכות להקל", לכן רק אם סילק את השלחן, יברך על שאר המאכלים לפניהם ואחריהם. ובזמננו, המפה היא תחליף לשלחן של זמנם, וכל שהחליפו את המפה, הרי זה נחשב מעשה של סילוק מהפת, וצריך לברך ברכה לפניהם וברכה לאחריהם.

עוגות בסוף הסעודה

הנוהגים לערוך סעודה עם פת בליל ט"ו בשבט, ולאחר הסעודה מביאים מיני מזונות ופירות משבעת המינים, ישימו לב להביא עוגה שלכל הדעות ברכתה "מזונות", [דהיינו שמתקיימים בה כל שלושת התנאים של "פת הבאה בכיסוני": א. בצק ממולא במיני מתיקה. ב. בצק שמעורב בו דבש או סוכר או שמן וכדומה, שמשנה את טעמו. ג. בצק יבש שנכסס]. כמו "בקלווה", שהיא ממולאת באגוזים ושקדים, וגם העיסה עצמה מבצק עלים או מבצק 'פילו' שיש בו הרבה שמן, וגם היא נכססת בשיניים. וכן סיגרים העשויים מבצק עלים ונכססים בשיניים וממולאים בשוקולד, וכל כיוצא בזה, שאז רשאי לברך עליהם "מזונות" בסעודה. [אבל כשאין את שלשת התנאים הנ"ל, כיון שיש אומרים שברכתם "המוציא", לא יברך עליהם בסעודה, שמא נפטרנו בברכת "המוציא" שעל הלחם].

כתב מרן הבית יוסף (סימן קסח) בשם שבלי הלקט, אם קבע סעודתו על הפת, ולבסוף הביאו לו

פת הבאה בכיסנין לקינוח סעודה, מברך עליהם מזונות, שהרי זה כמו פירות. ולאחריהם לא יברך, שברכת המזון פוטרתם. וכן פסק בשולחן ערוך (שם סעיף ח). וכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ט סימן צח אות כ): **וברכה ראשונה אין לברך על עוגה בתוך הסעודה, אלא כשהיא פת הבאה בכסנין לכל הדעות**, כי בסתם כסנין שאנו מברכים מזונות, הוא משום ספק, כמו שכתב מרן (שם סעיף ז), ואם כן שמא ברכת המוציא פוטרתם. ובנדפס מחדש הוסיף בהערה: "ועיין בביאור הלכה שם". והיינו שכן כתב גם הביאור הלכה, **שאינן לברך על פת כיסנין בתוך הסעודה אלא אם כן הוא פת כיסנין לכל הדעות: ממולא, ונילוש בדבש וכדומה, והוא דק ויבש**. וכן כתבו רבנו זלמן, חיי אדם, הדגול מרבבה, ורבי עקיבא איגר. וכל שכן לשיטת המאמר מרדכי. ע"ש.

ואמנם המגן גיבורים (אלף המגן סימן קסח ס"ק כט) דחה את הדגול מרבבה וסיעתו על פי מה שפסק מרן בשולחן ערוך (סימן קעז ס"ה) על מי שנמצא בתוך הסעודה, ופתאום הביאו לו תבשיל מבית של אחרים ולא היתה דעתו עליו כלל, צריך לברך עליו בסעודה. והוא הדין כאן כיון שיש ספק על עוגה זו שאולי ברכתה "מזונות", לכן מראש אין דעתו בברכת "המוציא" לפטרה, שמא ברכתה מזונות, ולכן מברך על העוגה בסעודה. ע"כ. גם הגאון רבי אהרן בן שמעון בשער המפקד (נהר פקוד לט ע"ב) האריך לדחות את דברי הדגול מרבבה, ולדעתו יש לברך מזונות בכל העוגות אף אם לא מתקיימים שלושת התנאים, וכתב שהוא מעיד שפעמים רבות בהיותו בעיר הקודש ירושלים בשמחות וגיל, שמחת חתן וכלה ואבי הבן וכיוצא, והמחותנים והקרובים יובילו שי תשורה בסעודת שבת בבוקר, צלוחית של יין וככר לחם עשוי מביצים וסוכר וקמח חיטה, ומחלקים למסובים כוס יין וחתוכה מהלחם, ומברכים עליו מזונות בשופי. **וכן ראיתי בסעודות גדולות שישבו שם רבנן תקיפי בעלי ההוראה, גדולי הדור, ראשי העם ושופטיו וזקניו, ואין פוצה פה ומצפץ, ואין אדם נמנע מלברך ולאכול. ואין הלחם הנזכר פת כסנין גמור לכל הדעות**. ע"ש. נמצא שהוא מעיד שהמנהג לברך על כל עוגה בסעודה. ואם כך, הרי לכאורה קיימא לן שבמקום מנהג לא אומרים "ספק ברכות להקל", ויש לברך על כל העוגות בסעודה. אלא שבדברי מרן זצ"ל מבואר שעדיין הוא חשש לספק ברכות, ולא הסכים לברך על כל העוגות בסעודה, אלא בעוגה שלכל הדעות היא מזונות. ולכן גם בילקוט יוסף (ח"ג עמוד קצא) כתב מרן זצ"ל: **ומכל מקום גבי ברכה ראשונה אני מודה שצריך לברך על פת הבאה בכיסנין שברכתה מזונות לכולי עלמא**. וכבר העיד בגדלו הרה"ג רבי אהרן בן שמעון שהמנהג פשוט בפני גדולי הדור לברך מזונות. ע"כ. ונראה שלא קיבל שמנהגם היה לברך בכל עוגה, אלא צריך לומר שברכו על פת הבאה בכיסנין לכל הדעות. (ועיין בחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה" עוד כמה פרטי דינים בכל זה)

כוונה נגדית

ישנה עצה טובה לכוון תמיד בעת ברכת "המוציא", שלא לפטור את העוגות שבסוף הסעודה, ואז רשאי יהיה לברך על כל העוגות "מזונות" ללא חשש. ואין בזה חשש לגורם ברכה שאינה צריכה, כיון שעושה כן כדי לצאת מן הספק אם לברך "מזונות" בתוך הסעודה או לא.

כן מצאנו כמה וכמה דוגמאות בפוסקים שנתנו עצה טובה זו לכוון כוונה נגדית, כדי לצאת מן הספק אם לברך או לא. הנה **מרן בבית יוסף** (סימן קעד אות ד) הביא מחלוקת על מי שמבדיל על היין במוציא שבת ואחרי זה סועד סעודה רביעית ושותה יין בסעודה, האם יברך "הגפן" שנית או לא? שלדעת הרא"ש, רבנו יונה והרשב"א, היין שלפני המזון פוטר את היין שבתוך המזון. אבל לדעת התוספות, רק אם הבדיל לאחר שנטל ידיו לסעודה, אז היין של ההבדלה פוטר. וכתב הבית יוסף: ולענין הלכה נראה, שאם מבדיל קודם שנטל ידיו, יכוון שלא להוציא את היין

שבתוך הסעודה, כדי להוציא עצמו מן הספק. ובדיעבד שלא כיון כך, פטר את היין שבתוך הסעודה, שספק ברכות להקל. ע"כ. וכתב **הגאון רבי יצחק טייב** בערך השלחן (סימן קעד סק"א) שמכאן ראייה שבכל מקום שיש מחלוקת בספק ברכות, יכוון שלא לצאת בברכה ראשונה, ואין כאן חשש ברכה שאינה צריכה, כיון שעושה כן לצאת מהספק.

גם הגאון רבי יוסף חיים בשו"ת **רב פעלים** (ח"ב או"ח ס"ס ה) נשאל ממי שרוצה לצאת מביתו לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין, אבל הוא לא יכול ללבוש את הטלית גדול שרגיל בתפילה, כי לא יכול להצניעו תחת הגלימה כשהולך ברחוב, ולכן עשה טלית גדול דק שיוכל להצניעו, וכשבא לבית הכנסת רוצה ללבוש גם את הטלית הגדול שיש לו שם, האם רשאי לברך על הטלית הגדול שנית או לא. ובמסקנתו כתב, שכיון שיש מחלוקת אם ההליכה מהבית לבית הכנסת נחשבת הפסק, רשאי לכתחילה לכוון בברכת הטלית שלובש בבית, שלא לפטור את הטלית שלובש בבית הכנסת, ויברך שוב על הטלית השניה בבית הכנסת. גם **הפרי מגדים** (בפתחה להלכות ברכות דף יב ע"א) כתב, שאם יש לפניו פרי שברכתו בודאי "העץ", ופרי שיש ספק אם הוא "העץ" או "האדמה", יברך תחילה "העץ" על הודאי, ויכוון שלא לפטור את הספק, ואחר כך יברך עליו "האדמה".

וכן מצאנו שכשיש ברית מילה לתאומים או לשני תינוקות יחד, לדעת העיטור צריך לברך על כל אחד ואחד את ברכות המילה, כיון שאי אפשר למול את שניהם כאחד. ואילו לדעת הרא"ש ועוד רבים מהראשונים, מברך ברכה אחת לשניהם, אפילו שאין התינוק השני נמצא לפניו, כיון שדעתו עליו. וכן פסק מרן השלחן ערוך (וירה דעה סימן רסה סעיף ה). וכתב הגאון רבי שלום משה חי גאון, ראב"ד ירושלים, בספר **שמה נפש** (מערכת מילה) שהמנהג קדום מגדולי עולם לברך על כל אחד ואחד, ומביאים כל תינוק בנפרד. ואף שיכול לפטורם בברכה אחת, אין לחשוש לברכה שאינה צריכה וכו'. ויעשה היסח הדעת בין שתי המילות בפיוטים ולימודים והליכות, ובכוונה במילת הראשון שלא להוציא את השני בברכה זו. עי"ש.

גם הבאנו לעיל (עמוד 114) לגבי ברכת "שהחיינו" שרשאי לברך על אחד ולכוון שלא לפטור את השני, וכמו שכתבו בשו"ת **דבר שמואל אבוהב, ומרן זצ"ל**. גם **בזכור לאברהם** כתב, שפירות שאוכלים עם גבינה בסעודה, יכוון בברכת המוציא שלא לפטור, כדי לצאת ידי ספק.

גם **בחזון עובדיה** (פסח עמוד מז) דן לגבי ברכה על בדיקת חמץ בחנות, שכתב המאמר מרדכי, שמדברי הטור ושלחן ערוך נראה שאפילו הבתים רחוקים זה מזה, אין צריך לברך שנית על בדיקת החמץ, שחיוב מוטל עליו לבדוק כל מקום שהכניס שם חמץ, ולא נגמרה המצוה עד שיבדוק את כולם. וכתב מרן זצ"ל: ומכל מקום אם החנות רחוקה מהבית, ויש היסח הדעת גמור עד שיגיע מביתו אל החנות, כתב **הגאון רבי שלמה קלוגר**, שיכוון כשמברך בביתו, שאינו רוצה לצאת ידי חובה אלא רק על הבדיקה שבביתו, ואז יברך שנית על הבדיקה של החנות. ואין בזה ברכה שאינה צריכה, כיון שעושה כן להציל עצמו ממחלוקת. וכן היה מורה ובא **הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל**, ומי כמוהו מורה. וכן כתבו **הפרי חדש ומשנת חכמים**. עי"ש. גם בענין ברכות התורה בבוקר לניעורים כל הלילה, כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ה ס"ס ו), וטוב שיכוונו בברכות התורה של היום הקודם שאינם פוטרים עצמם אלא עד למחר בעלות השחר, כדי לצאת דעות החולקים שאין לברך. ועיין עוד כיוצא בזה בשו"ת יביע אומר חלק ג (אורח חיים ס"ס כז). וגם בחזון עובדיה (ברכות עמוד רפ) שדן במי שמונחים לפניו שני פירות, אחד שברכתו ודאי והשני שברכתו ספק, כמו בתפוח עץ ובננה, כתב: ולמעשה יכוון בפירוש בברכה על הודאי [תפוח עץ] שלא לפטור את הספק [הבננה], ויכול לברך על הספק. עי"ש. ואם כן הוא הדין בנידונינו שנכון

שיכוון במפורש בברכת "המוציא" על הודאי [הלחם], שלא לפטור את הספק [העוגה], וככה יברך עליה בסעודה ללא חשש.

גם הגאון רבי אברהם הכהן מסלוניקי בספר **טהרת הנמים** דן בענין הקפה שיש אומרים שברכתו העץ, ולכן אם הביאו לו מרקחת שברכתה העץ [למשל ריבת אתרוגים או ממרח תמרים] וקפה, ובירך על המרקחת, אינו רשאי לברך על הקפה שהכל, שהרי אם ברכת הקפה העץ, כבר נפטר. ולכן, הנכון לכוון בברכת "העץ", שלא לפטור את הקפה, כדי להינצל ממחלוקת. וכן כתב **הפרי חדש** להזהיר את השוחטים שיכוונו לצאת בברכת השחיטה על כל העופות והבהמות כל שלא ישוחו שיחה בטלה, ובזה יצאו ידי ספק אם דיבור נחשב הפסק בין שחיטה לשחיטה. וכן כתב הגאון מליסא לדייק מהט"ז והש"ך. וכן צידד המגן אברהם. וכן כתבו הגאון רבי רפאל קאלמארו והחכם צבי בשם הרמ"ע מפאנו, השדי חמד, פתח הדביר, ארץ צבי פרומה, פקודת אלעזר ועוד. ועיין עוד שו"ת יביע אומר חלק ח (אורח חיים סימן כו). וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ב הערה י) שיכוון כיונה נגדית בעוגה כנ"ל.

לסיכום: כאשר מביאים לפנינו עוגה לקינוח סעודה, ינהג לפי האפשרויות הבאות:
א. יכוון בברכת "המוציא", שלא לפטור את העוגות, וכך יברך על כל סוגי העוגות "מזונות".
ב. יברך "מזונות" על בקלוה, טורט, ביסלי, ויפטור את שאר העוגות.
ג. יברך "שהכל" על סוכריה וכדומה, ויפטור את העוגה.
ד. כשאין את האפשרויות הנ"ל, לא יברך על העוגה. (ועיין עוד בעלון "ותתענג בדשן" גליון מס' 15)

זמן הבאת הפירות

הנוהגים לערוך סעודה עם פת בליל ט"ו בשבט, ישימו לב שלא להביא את הפירות לפני הסעודה, ולא לאחר ברכת המזון, אלא רק בסיום הסעודה קודם ברכת המזון, וכמבואר להלן (עמוד 131).

גדולה לגימיה שמקרבת

יש קהילות שנהגו לקבץ את משפחות הקהילה יחד לסעודת ליל ט"ו בשבט, כדי לקרב את הלבבות לאבינו שבשמים, עם שירות ותשבחות להשם יתברך, ודברי תורה וחיזוק, ובפרט במעלת האדם שנמשל לעץ השדה, שנאמר (דברים כ"ט): "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה" (ועיין לעיל עמוד 160). ודבר זה מעלתו חשובה עד מאוד, כי גדולה לגימיה שמקרבת את הרחוקים, קל וחומר לקרובים (עיין סנהדרין קג סע"ב), ובפרט בדור הזה - דור התשובה - שמתקיימת בנו נבואת הנביא עמוס (ח יא): "הֲיֵהָ יָמִים בְּאִים נְאֻם ה' וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאֶרֶץ, לֹא רָעַב לְלֶחֶם וְלֹא צָמָא לְמִים, כִּי אִם לְשֹׁמֵעַ אֶת דְּבָרֵי ה'".

ואמנם, פשוט וברור שיקפידו שיתנהל הכל בקדושה ובטהרה, בצניעות וביראת שמים טהורה, ובהפרדה גמורה בין הגברים לנשים, ואז בודאי אשריהם ואשרי חלקם, וזכות הרבים תלויה בהם, כי בזה מגבירים את כח הקדושה למעלה, ויזכו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וכמו שכתב הרמ"א (סוף סימן תרצ"ז): "וְטוֹב לֵב מְשֻׁתָּה תְּמִיד" (משלי טו טו), והעיקר שיהיה הכל לשם שמים. עי"ש.

סגולות ומעלות הזמן הזה

כתב הגר"ח פלאג'י בספרו מועד לכל חי (סימן ל אות ב): חודש שבט הוא בחינת "הוד", והוא כמידתו של אהרן הכהן. וכדאי בחודש זה להתאמץ יותר ויותר להיות "אוהב שלום ורודף שלום", ומשים שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, יותר מכל חודשי השנה. וכבר בא הרמז שרמזו הקדמונים **שבט** ראשי תיבות: **ש'לום ב'רכה ט'ובה**. ויזהר ביותר לכבד את לומדי התורה ולהחזיק ברכיים כושלות, ושלא להיות הולך רכיל, חס ושלום. ומנע רגליך מלרוץ לרעה בחודש זה בזהירות יותר משאר ימות השנה.

וכתב עוד (אות י): ומה טוב ומה נעים למי שחננו השם יתברך בעושר, שיחלק מממונו לתלמידי חכמים וצנועים ביום י"ד בשבט [ערב ט"ו בשבט], כדי שיקנו פירותיהם, כי אין ידם משגת. ואשרי אדם שיש לו עניים ותלמידי חכמים סביב לשולחנו בלילה זו, ויהיה ברכת השם בכל אשר לו, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות, אמן.

🕊 ליל ט"ו בשבט

דרשות ושיעורי הרבנים

מן הראוי שהרבנים מוסרי השיעורים לציבור הקדוש בבתי הכנסת, ישתדלו בליל ט"ו בשבט לדבר מענייני היום, שהם ההלכות הקשורות ליום זה, כהלכות סדר הקדימה בברכות המובאים לעיל, והלכות ערלה, ותרומות ומעשרות המובאים להלן.

בגמרא סנהדרין (קא ע"א) אמרו: כל הקורא פסוק בזמנו, מביא טובה לעולם, שנאמר (משלי טו כג): "וְדָבַר בְּעֵתוֹ מַה טוֹב". וכיוצא בזה דרשה הגמרא בעירובין (נד ע"א) על פסוק זה: "שִׁמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵהּ פִּי, וְדָבַר בְּעֵתוֹ מַה טוֹב", אימתי שמחה לאיש במענה פיו, בזמן שדבר בעתו מה טוב. והיינו מתי יש שמחה לאדם? כאשר הוא אומר דבר בעתו. למשל, אדם יכול להכין שיעור יפה מפולפל עם קושיות ותירוצים שלא שמעתם אוזן מעולם בהלכות הפסח, אם חמץ בטל בשישים או לא, אם התערובת מותרת בהנאה או לא וכו' וכו', אבל אם הוא ימסור את זה לציבור בימי החנוכה, הרי ברור שזה לא יעניין אף אחד, כי עם כל היופי וההדר שהוא הכין לשיעור, זה לא ימשוך להם את האוזן בזמן כזה, הם עכשיו מבינים בענייני חנוכה, תדבר איתם על "שמן זית למאור" שלא ראוי לאכילה, האם ראוי להדלקה לכתחילה או לא? מתי זמן ההדלקה לכתחילה? תפלפל איתם אם מברכים על לביבות וספינג'ים בתוך הסעודה או לא? על אנטיוכוס וכו', כי עכשיו חנוכה ולא פסח. אבל אם הוא יבוא בחג הפסח, וימסור מענייני היום, הוא יראה שכולם יטו אוזנם לשמוע כל מילה ומילה, וישמחו על דבריו כמוצא שלל רב. זהו שאמר שלמה, אימתי "שמחה לאיש במענה פיו", כלומר מתי עיקר שמחתו של האיש המדבר? בזמן ש"דבר בעתו מה טוב". לכן גם הרבנים היקרים השם עליהם יחיו ישתדלו לדבר בענייני דיומא של ט"ו בשבט בעיתוי הנכון, לקיים מה שנאמר: "וְדָבַר בְּעֵתוֹ מַה טוֹב", ובזה גם יביאו טובה וברכה לעולם.

ראש המשפחה

על כל ראש משפחה להשתדל בשלחן ט"ו בשבט להכין את עצמו מראש ולבאר

לבני משפחתו את ההלכות המצויות בסדר הקדימה בברכות כמבואר לעיל, שהן הלכות מצויות במשך כל השנה, ובפרט בלילה זה שמביאים פירות משבעת המינים ועוד מינים ממינים שונים, וצריך לדעת כיצד מברכים ובאיזה סדר.

שולחן ט"ו בשבט עם מרן הראשון לציון שליט"א

אספר לפניכם היאך היינו זוכים לערוך שולחן ט"ו בשבט בישיבה יחד עם מרן הראשון לציון שליט"א. בסיום סדר ג' בשעה 10:30 בלילה, היינו מתכנסים כל הבחורים לחדר אוכל, ויחד עם מורנו ראש הישיבה היינו זוכים לערוך את השלחן עם פירות שהשתבחה בהם ארץ ישראל ועוד פירות שונים. והיה נוהג הרב כמו שהיה נוהג בבית אביו מרן רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, והיה שואל אותנו שאלות בהלכה בעיקר בענייני סדר קדימה בברכות, והיתה הרגשה מיוחדת במינה. הרגשנו שעיקר השלחן זה לא אכילת הפירות, והשלוח של החיטה, והבירה של השעורה... (עיין להלן עמוד 109) אלא תורה, ותורה, ותורה, כל דבר לשייך אותו ולהסתכל עליו בעין של תורה והלכה.

שיעור ממרן מלכא זצ"ל במפתיע בליל ט"ו בשבט

ומענין לענין באותו ענין, באחת השנים [תשנ"ה], ליל ט"ו בשבט, שעה 21:30, אמצע סדר ג' בישיבה, בית המדרש כולו בוער באש התורה, פתאום מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצ"ל בכבודו ובעצמו הפתיע אותנו והגיע לישיבה, יחד עם בנו הרב משה שליט"א. מרן ביקש לקרוא לבנו ראש הישיבה, ושניהם לבד נכנסו למשרד, ודיברו שם בשיח סוד, ואנחנו התלמידים ירדנו למשרד לראות את מרן, אך לא זכינו לראותו, כי הם היו מדברים בפנים. ורק שוחחנו עם בנו רבי משה שהמתין מחוץ למשרד. וזכורני טוב מאוד, היאך שוחח עמנו רבי משה בלבביות וענוה, אף שהוא בן של גדול הדור, וגר בבית של גדול הדור.

בגמר השיחה של מרן עם בנו ראש הישיבה, ביקש מרן מבנו שיבוא עמו עתה לבית ויפתחו שלחן שוב, ויחד יקיימו את מנהג ישראל קדושים של ליל ט"ו בשבט, אך ראש הישיבה סירב בטענה, שהוא עושה כן יחד עם בני הישיבה לאחר סדר שלישי. [וכאן רואים את הקשר המיוחד שהיה למורנו ראש הישיבה עם התלמידים, כמו אבא ממש, מי יוכל לעמוד בפיתוי כזה שמרן מלכא מזמין אותו להיות ביחד בשלחן ט"ו בשבט, מי יוותר על הפתעה נחמדה ונעימה שכזו, שכל שניה במחיצת מרן, לא היה רק 'מעין' עולם הבא, אלא 'עולם הבא' ממש, גן עדן בעולם הזה], ואז ביקש ראש הישיבה ממרן שיעלה לבית המדרש וימסור לנו שיעור, מרן נענה לבקשת בנו, וזכינו לשיעור ממרן במפתיע, ליל ט"ו בשבט, אמצע סדר ג'. אשרי עין ראתה כל אלה.

‘עֲבַדְיָהוּ הִיא יָרָא אֶת ה' מֵאֲד' (מלכים א יח ג)

אני הקטן כשראיתי את כל המחזה הנפלא הזה, התבוננתי בעוד דבר חשוב שאפשר ללמוד ממנו מוסר השכל מהנהגתו של מרן מלכא זצ"ל, הרי מי כמו מרן שהיה חס על זמנו עד מאוד, ומנצל כל רגע ורגע לעסק התורה, ועם כל זה אחר שכבר הוא

קיים את מנהג ישראל קדושים בשלחן ט"ו בשבט וישב עם בנו ונכדיו, בכל זאת הוא מציע לבנו מורנו הרב שליט"א שיבוא לביתו ויפתחו שוב שלחן יחד, ואיך לכאורה לא חס על זמנו? אלא זה עבד השם אמיתי, כשרואה שעכשיו זהו צורך השעה, עכשיו זה רצון השם שאני אעשה, אז אני אעשה. וכך היתה דרכו של מרן זצ"ל לכל אורך חייו, עם כל האהבה העצומה לעסק התורה, אבל כשראה שיש אנשים שצריכים חיזוק בתורה וביראת שמים, בהלכה ובאגדה, בשליחת ילדיהם לתלמודי תורה ועוד ועוד, אז הוא סגר את הספר וכיתת רגליו בשביל אותם אנשים. זה עבד השם אמיתי שעושה את רצון השם בישרות ובתמימות, בין אם מתאים לו, ובין אם לא מתאים לו, הוא יודע להוריד את הראש ולבטל את הרצונות שלו מפני רצון השם יתברך. ובעצם זה ציווי התורה שאמרה: "וְעָתָה יִשְׂרָאֵל מֵה' אֶלְקֵיךָ שֹׁאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִיְרָאָה...", ופירש מרן זצ"ל "וְעָתָה", היינו בכל רגע ורגע עליך לשאול מה רצון השם ממך. וכשיש יראת שמים טהורה, אז ממילא האדם יעשה את רצון השם כרצונו כיאה וכנאה.

👉 יום ט"ו בשבט

לימוד מענייני היום

ישתדל מאוד ביום זה לעסוק בהלכות הקשורות לענייני היום, שהם בעיקר הלכות ערלה, תרומות ומעשרות, ובפרט שלא רבים נותנים דעתם ללימוד הלכות אלו כיאות, ואם לא עכשיו אימתי?! ועיין להלן (עמוד 139) מהלכות אלו בקצרה.

כבר הבאנו לעיל (עמוד 128) מהגמרא בסנהדרין (קא ע"א) שכל הקורא פסוק בזמנו, מביא טובה לעולם, שנאמר (משלי טו כג): "וְיִדְבַר בְּעֵתוֹ מֵה טוֹב". גם בלימוד בהלכות ענייני היום, מקיים מעין מה שאמרו בגמרא מסכת מגילה (לב ע"א): תנו רבנן: משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. וגם אנחנו נדרוש הלכות ט"ו בשבט בט"ו בשבט.

"וְצִדְקָה תַצִּיל מַמּוֹת" (משלי י ב)

כתב הגר"ח פלאג'י (מועד לכל חי סימן ל אות י) בשם ספר מעשה הצדקה: יפריש 91 פרוטות לצדקה ביום ט"ו בשבט, כמנין איל"ן, וכמנין "מים" עם הכולל, וכמנין "אמן".

והטעם בזה, כי ביום זה נכנסים המים לאילן, וכמו שאמרו בתלמוד ירושלמי (ראש השנה פרק א הלכה ב) שעד ט"ו בשבט האילנות חיים ממימי הגשמים של השנה שעברה, אבל בט"ו בשבט כלתה הלחלוחית שבהם, ומאז אינם גדלים אלא ממימי הגשמים של שנה זו. (שדי יער עמוד כד) (עיין תוספות ראש השנה יד ע"א ד"ה באחד בשבט)

תפילה על האתרוג

טוב לבקש ביום ט"ו בשבט שנזכה יחד עם כל בית ישראל לאתרוגים משובחים

ומהודרים בחג הסוכות הבא עלינו לטובה ולברכה. ועל זה תיקן גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א בעל הבן איש חי, נוסח תפילה מיוחד. [הובא נוסח התפילה בכריכת החוברת, קחנו משם.]

ט"ו בשבט שחל בשבת

זמן הבאת הפירות

אם חל ט"ו בשבט בשבת, לא יביאו את הפירות בין הקידוש לסעודה, כי ישנה מחלוקת גדולה בפוסקים אם יברך עליהם ברכה אחרונה או שברכת המזון שמברך לאחר הסעודה פוטרת אותם, ולא נכון להיכנס בכוונה תחילה למחלוקת הפוסקים. ומכל מקום אם קרה והביאו את הפירות לפני הסעודה ואכלו מהם כשיעור כזית [27 גרס], לא יברכו ברכה אחרונה, כי ספק ברכות להקל. (שו"ת יחיה דעת חלק א סימן פב. שו"ת יביע אומר חלק יא סימן יד. ד)

ישנה מחלוקת גדולה בין רבותינו הראשונים על האוכל פירות או מיני מזונות קודם הסעודה, האם יברך ברכה אחרונה או לא. ולכן להלכה "ספק ברכות להקל", ולא יברך. וכן פסקו רבים מרבותינו האחרונים. וכתב בשו"ת פעולת צדיק, למנהג בני תימן שבשבתות וימים טובים שאחר הקידוש אוכלים פירות ומגדנות לפני הסעודה, אין לברך אחריהם ברכה אחרונה, כי שב ואל תעשה עדיף, ואין להיכנס בספק איסור ברכה לבטלה. וכן כתבו מהר"א אלנדף, והרה"ג ר' שלום יצחק הלוי, שהמנהג פשוט בפני גדולי רבני תימן, שאין מברכים עליהם ברכה אחרונה, ושכן כתב הרב שתילי זיתים, וכן פסקו בספר אוצרות תימן, והגאון מהר"ש חבשוש בספר שושנת המלך, והגר"ח כסאר, והגאון רבי יוסף צוברי בספר ויצבור יוסף בר. ובשו"ת מים חיים משאש כתב בשם הגאון ר' נתן גייאן זצ"ל, מגדולי רבני תלמסאן הראשונים, שבהיות ואין הכרע במחלוקת זו לשום צד, אין לאוכלם אלא בתוך הסעודה, ושכן נהגו כל יודעי דת ודין. ע"כ. וכן יש לנהוג בליל ט"ו בשבט להביא את הפירות בסוף הסעודה, שאז ברכת המזון פוטרתם, כמבואר בשלחן ערוך (סימן קעז סעיף ב).

כתב באור זרוע בשם היראים, מצוה לאכול סעודת שבת לתיאבון, ומאחר שעיקר חיוב הסעודה הוא בפת, לכן אסור לאכול גרמז"ל [מיני מתיקה העשויים מדגן] בשבת קודם הסעודה, שעל ידי כך לא יוכל לאכול עיקר סעודת שבת לתיאבון. וכן העלה המשנה ברורה בביאור הלכה וסימן רמט ס"ב. וגם מטעם זה ראוי להיזהר להביא את הפירות בליל ט"ו בשבט בסוף הסעודה ולא בין הקידוש לסעודה, כדי שיאכל את עיקר הסעודה של שבת לתיאבון.

מי שרוצה להיות חסיד, ילמד הלכות ברכות

הגמרא (בבא קמא ל ע"א) אומרת: "האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דברכות", כלומר: מי שרוצה להיות חסיד, ילמד הלכות ברכות. ויש להבין, וכי זו חסידות ללמוד הלכות ברכות? וכי מי שהוא לא חסיד, אלא הוא "דתי" רגיל שומר תורה ומצוות, הוא לא מחמיר חומרות וחסידויות, וכי הוא לא צריך ללמוד הלכות ברכות?

וצריך לומר שיש הבדל בין הלכות ברכות לשאר הלכות, למשל בהלכות שבת, אדם שלמד היטב היטב הלכות שבת, גם אם יהיה לו פתאום איזה ספק שהוא בהלכה באופן שהוא לא יכול לברר עתה את ההלכה, מקסימום הוא יחמיר על עצמו. אבל בענייני ברכות, אם יהיה לו ספק, מה יעשה? הרי אי אפשר להחמיר ולברך, כי אולי זו ברכה לבטלה, נמצא שעל כרחו הוא יהיה חייב להקל כי "ספק ברכות להקל", ולא לברך. אבל אם הוא ירא שמים וחסיד, הוא ינסה בכל זאת להתאמץ לצאת מהספקות. למשל, הוא לא זוכר אם הוא בירך "שהכל" על המים או לא, מן הדין הוא יכול להמשיך לשתות בלי לברך, כי "ספק ברכות להקל", אבל אם הוא חסיד, הוא יבקש מאחר שמברך, שיוציא אותו ידי חובה.

עוד דוגמא: מרן פסק בשלחן ערוך (סימן ז' ס"ג) מי שהיה בבית הכסא ושכח לברך "אשר יצר", ולאחר זמן הלך שוב, צריך לברך פעמיים "אשר יצר", כדין אדם שנאנס ולא התפלל, שצריך להתפלל תפילה הבאה פעמיים לתשלומים. עי"ש. והנה אף על פי שלהלכה אנחנו לא מברכים פעמיים "אשר יצר", כי כלל גדול בידינו "ספק ברכות להקל" אפילו נגד מרן, בכל זאת מי שהוא חסיד שרוצה לחוש לדעת מרן השלחן ערוך, יברך פעם אחת, ובשביל פעם שניה יבקש מאחר שמברך שיוציא אותו ידי חובה. וכן הלאה והלאה ישים לב בכל מיני מקרים לברוח מהספקות. וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן רי סעיף א): יש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו, כגון גרגיר של ענב או של רימון, שמברכים עליו ברכה אחרונה אף על פי שאין בו כזית, ולכן נכון להיזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית. וכן יש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית, לכן טוב להיזהר שלא לשתות מכזית ועד רביעית. ע"כ.

וכמו כן, שמעתי בשם מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצ"ל שעדיף לנגב את הפירות הרטובים במים, מאשר ליטול ידים כדין דבר שטיבולו במשקה, כי מכיון שיש מחלוקת בזה, ומחמת ספק אנחנו נוטלים ידים, אבל לא מברכים על הנטילה, כי ספק ברכות להקל, לכן עדיף לנגב את הפרי, כדי שלא להיכנס לספק זה. ותן לחכם ויחכם עוד.

ועל זה יש להליץ את דברי הגמרא (סוטה ה' ע"ב) "כל השם אורחותיו בעולם הזה, [בודק את דרכיו לפני שאוכל, וצופה על אחר האכילה, האם יצטרך לברך ברכה אחרונה או לא], זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר (תהלים נ' כג) "וְשֵׁם דְרָךְ, אֲרָאֵנוּ בְיַשֵּׁעַ אֱלֹקִים", אל תקרי ושם אלא ושם דרך. (עייני עלון "ותתענג בדשן" גליון מס' 13)

פירות לאחר הסעודה

אף על פי שבימות החול אינו רשאי להשאיר לכתחילה את הפירות והקינוחים לאחר ברכת המזון בשביל להרוויח ברכה אחרונה, שהרי זה גורם לברכה שאינה צריכה, שהרי אם יאכלם בתוך הסעודה, לא יצטרך לברך ברכה אחרונה, כי ברכת המזון פוטרם, ואילו עכשיו שמשיר אותם לאחר ברכת המזון, יצטרך לברך עליהם ברכה אחרונה. בכל זאת בשבת שחסרים לו מאה ברכות, רשאי להניחם

לאחר ברכת המזון, ואין לחשוש בזה לאיסור גורם ברכה שאינה צריכה, כיון שיש לו צורך בזה להשלים מאה ברכות. על כן, גם בליל ט"ו בשבט שחל להיות בשבת, רשאי להביא את הפירות לאחר ברכת המזון. (שו"ת יחיה דעת חלק ו סימן כו. ח)

לפי שיש כמה שחשבו שכוונת מרן זצ"ל היתה בהלכה זו שיש חובה בשבת בדוקא להשאיר את הקינוחים לאחר ברכת המזון, לכן ראיתי לנכון להבהיר בזה ולהדגיש שכל הדיון בתשובה שם, האם מותר ורשאי לשייר את הקינוחים לאחר ברכת המזון או שיש לחוש בזה לאיסור משום שהוא גורם בה לברכה שאינה צריכה, ואחר שמרן פלפל בזה והביא דעות לכאן ולכאן, הכריע שלצורך מאה ברכות, אין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה. אבל בודאי שאדם שנוח לו יותר, ורוצה להמשיך כמנהג רוב ככל העולם שמביאים את הקינוחים בסיום הסעודה קודם ברכת המזון, בודאי שאדרבה ואדרבה יעשה כן, ולא ישנה סדרי בראשית, וכמבואר במשנה מסכת פסחים וק"ט ע"ב: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", והיינו שלא אומרים אחר אכילת בשר קרבן פסח, 'אפיקו מיני מתיקה' - תוציאו ותביאו לשלחן מיני מתיקה, ואמר רבי יוחנן, כגון תמרים קליות ואגוזים. ע"ש. ומבואר בגמרא שכן דרך העולם להביא את הקינוחים בגמר הסעודה קודם ברכת המזון, ועד היום נוהגים כן העולם.

ובפרט בשלחן של שבת שכולם יושבים יחד, ומקיימים בעצמם את מאמר דוד המלך עליו השלום ותהלים קלג א: "הִנֵּה מֵה טוֹב וְיִמָּה נִעְיָם שֶׁבֶת אֲחִים גַּם יַחַד", והמציאות היא שכאשר שוהים יותר על השלחן בשביל לשיר שירי שבת ולומר דברי תורה, זהו הזמן המתאים יותר להביא את הקינוחים. אבל כשמביאים אותם לאחר ברכת המזון, לך נא וראה שבהרבה בתים בני הבית כבר קמים מהשולחן, וקשה להושיבם שוב לאחר מכן. וכן המנהג בביתו של מרן הראשון לציון רבנו יצחק יוסף שליט"א להביא את הקינוחים בסוף הסעודה לפני ברכת המזון.

ובכלל יש לתת את הדעת בהלכה זו, כי לפי המציאות של היום, הרבה אנשים לא חסר להם מאה ברכות בשבת כלל, כי בהרבה בתי כנסת מצויים מיני בשמים שמברכים עליהם: הנותן ריח טוב בפירות, עצי, עשבי, מיני. ורוב האנשים רגילים לבד מסעודות שבת, לטעום מידי פעם עוגות ומיני קינוחים כדי השם הטובה עליהם, באופן שנראה שלא דוקא הברכה האחרונה על הקינוחים היא שתשלים להם את המאה ברכות. ולפי זה, עדיין יש מקום לחשוש לגורם ברכה שאינה צריכה, כי הם כבר השלימו למעלה ממאה ברכות.

צדקתך

כשחל ט"ו בשבט ביום שבת, אין אומרים "צדקתך" במנחה. (ד)

תפילה על האתרוג

גם בשבת מותר להתפלל את התפילה שתיקן גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א ביום ט"ו בשבט שנזכה לאתרוגים משובחים ומהודרים לחג הסוכות.

בתלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק טו הלכה ג) מבואר, שאסור לאדם לבקש צרכיו בשבת. שאל רבי זעירא את רבי חייא בר אבא, ומה עם נוסח הבקשה שאנחנו אומרים בברכת המזון "רענו, זוננו, פרנסנו, כלכלנו...", האם נאמר זאת גם בשבת או לא? אמר לו: "טופס ברכות כך הם". ובארו רבותינו הראשונים שכל מה שאסור לבקש צרכיו בשבת, היינו דוקא שלא יתקן תפילות ויסדיר

תחינות ויאמרם בשבת כדרך שהוא מתפלל בחול, אבל טופס תפילה שתיקנו חכמים וקבעו להתפלל אותו, מותר להתפלל אפילו בשבת. כי עיקר הטעם שאסרו לבקש צרכיו בשבת, כדי שלא יבוא חלילה לידי צער ודאגה ויתבטל ממצות עונג שבת, שהרי בשבת צריך לחשוב כאילו כל מלאכתו עשויה, אבל כשהנוסח הוא קבוע, אין בזה חשש צער ודאגה. וכן כתב בשו"ת רב פעלים (חלק ב אורח חיים סימן מו), כל נוסח תפילה ובקשה שנתקן לכל אדם, הרי זה נעשה כטופס תפילה הקבועה מאנשי כנסת הגדולה, ואין לחוש בזה לאיסור שאלת צרכיו בשבת, כי מה שאסרו חכמים דוקא כשכל אחד מסדר לו שאלה ובקשה הצריכה לעצמו ולבני ביתו, לפי העת והזמן אשר תתאווה נפשו כדרך שהוא עושה בחול, זה הוא שאסור. ולכן אין לחוש לנוסח "יהא רעווא" שאומרים קודם סעודת שבת. וכן נראה ברור דעת הגאון החיד"א שאין בזה איסור שאילת צרכיו, וכמו שתיקן בקשות להקפות שמיני עצרת ושמחת תורה, ויש בהן הרבה משאילת צרכיו, וכן תיקן תפילה לסדר "תשליך" שיש בה שאילת צרכיו, אלא ודאי שדעתו כחילוק הנזכר, שכל שהוא נתקן לכל אדם, ואומרים אותו בתורת תפילה קבועה, אין לחשוש בזה. עי"ש. ולפי זה כיון שנוסח התפילה על האתרוג שתיקן גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א הוא נוסח קבוע לכלל ישראל, ואין בו חשש צער ודאגה, רשאי לאומרו. וכיוצא בזה כתב מרן החיד"א (שיורי ברכה אורח חיים סימן קפח) שהמנהג פשוט שגם בשבת האורח מברך לבעל הבית "ברכת האורח" כמעשהו בחול, ואף זה בכלל טופס ברכות הוא. עי"ש. וכמו שאומרים נוסח "הרחמן" בברכת המזון. ובפרט שבקשה זו על האתרוג תוקנה דוקא ליום זה, ואם לא עכשיו אימתי.

זאת ועוד, אמר לי תלמיד חכם חשוב, שבענייני מצוה של רבים, יש מקום לומר שמותר לבקש בשבת, מעין מה שאמרו בגמרא (שבת קנ ע"א) שמפקחים על עסקי רבים בשבת, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שו סעיף ו): הפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון: חשבונות של מצוה, ולפסוק צדקה, ולפקח על עסקי רבים. ולכן מותר לבקש על כלל ישראל שנזכה לאתרוגים טובים ומשובחים, שזה צרכי מצוה של רבים.

👉 שבת שירה – פרשת בשלח

לחם לפני הציפורים

מנהג ישראל קדושים בשבת פרשת "בשלח" שקוראים על ירידת המן לישראל, לתת מעט לחם או חיטים לפני הציפורים. (חזו"ע שבת ד עמוד רעא. ספר "ענף עץ אבות" עמוד שמא)

והטעם למנהג זה, כי כשירד מן לעם ישראל במדבר, ציוה הקב"ה את משה רבנו לתת מן בצנצנת למשמרת, כמו שנאמר (שמות טז לב): "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מֵלֵא הָעָמָר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמַרְתְּ לְדֹרֹתֵיכֶם, לְמַעַן יֵרָאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים לֹא אֶתְּכֶם בַּמִּדְבָּר". ובאר רש"י: למשמרת לדורותיכם, בימי ירמיהו הנביא שהיה מוכיח את עם ישראל למה אינם עוסקים בתורה, והם אומרים לו: אם נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה - מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן, ואמר להם (ירמיה ב לא): "הַדֹּר אֲתֶם, רָאוּ דָבָר ה'", שִׁמְעוּ לֹא נֹאמֵר, אֲלֵא רָאוּ, שְׁבֹזָה הַתְּפִרְנָסוּ אֲבוֹתֵיכֶם בַּמִּדְבָּר, הֲרַבָּה שְׁלוּחִים יֵשׁ לֹו לְמִקּוֹם לְהַכִּין מִזֶּן לִירְאִיו. ע"כ.

וכתבו הפוסקים שהיום, שנגנזה צנצנת המן, שמטרתה היתה שיראו העם מה שאכלו אבותינו במדבר ויתחזקו במידת הביטחון, לכן בשבת שירה - פרשת בשלח שקוראים את פרשת המן, המנהג לתת מעט לחם או חיטים לפני הציפורים, להורות שכשם שהם מוצאים את מזונותיהם בלי עמל וטורח, כך עם ישראל אם יפנו את עצמם לעסוק בתורה ובמצוות ויבטחו בהשם יתברך, גם להם יזמין הקב"ה את פרנסתם בנחת ובשלוה בלי עמל וטורח. על כן, יתן האדם אל לבו תמיד שעיקר בריאת העולם לשם עסק התורה וקיום מצוותיה, ולא יעשה מלאכתו עיקר ותורתו עראי, אלא יעסוק לצורך פרנסתו כפי מה שמוכרח, ושאר זמנו יעסוק בתורה, ויבטח בהשם יתברך שהוא זן ומפרנס לכל חי, שימציא לו פרנסתו כראוי. (אור פני משה, שער בת רבים. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן יז, ובחוברת "חג השבועות בהלכה ובאגדה" הלכות תלמוד תורה)

ועוד טעם אמרו בזה, על פי המדרש שדתן ואבירם הרשעים לקחו את המן שלקטו ביום שישי, והניחוהו בשדה בליל שבת, כדי להכחיש את נבואתו של משה רבנו שאמר שלא ירד מן בשבת, וזממו לצאת ביום שבת בבוקר לשדה ולהכניסו לעיני כל העם. מה עשה הקב"ה? זימן ציפורים ואכלו את הכל. וכשיצאו דתן ואבירם ללקוט, לא מצאו כלום וחזרו בבושת פנים. לכן נותנים להם שכרם בשבת פרשת בשלח שהיא פרשת המן. (הגאון ממונקאטש בשם הגה"ח רבי מנדל מרומנוב, טעמי המנהגים)

ועוד טעם, לפי שהעופות אמרו שירה על הים בקריעת ים סוף, ואנו מחזיקים להם טובה בשבת שירה - פרשת בשלח שקוראים בה על קריעת ים סוף, ובזה אנו זוכרים את שמחת שירת הים. (ערוך השלחן סימן שכד סעיף ג)

שאלה: יש לשאול, הלוא מבואר בשלחן ערוך (סימן שכד סעיף יא) שאסור לתת מזונות בשבת לפני בעלי חיים של הפקר, שכיון שהם יכולים להשיג לעצמם אוכל מן הפקר, נמצא שטורח שלא לצורך. ואם כן היאך נותנים מעט לחם לפני הציפורים בשבת בשלח?

תשובה: כתב המאירי, ונראה לי שלא נאסר לתת לפני בעלי חיים אלא מזונות שיש בהם טורח, והוא מחזר אחר החיה והעוף להאכילם ולהשקותם, אבל זריקת פירורים מותר. ולפי זה כאן שרק זורקים את הפירורים והם באים מאליהם ואוכלים, הרי זה מותר. ובצירוף דעת התוספות שרק ביום טוב גזרו חכמים שלא לתת לפני העופות, שכיון שאז מותרת מלאכת אוכל נפש, יש לחוש שמא יצוד מהם לאכול, אבל בשבת שמלאכת אוכל נפש אסורה, לא גזרו. ובצירוף דעת העולת שבת והלבוש שלא גזרו בזה אלא בשבתות הקיץ שהחטים והשעורים פזורים על פני השדה, ומצויים להם, אבל בשבתות החורף, שלא פזורים להם על פני השדה, כיון שאין להם מה לאכול, התירו לתת לפנייהם מחמת צער בעלי חיים. והרי שבת שירה היא בחודש שבט בחורף, לכן מותר לתת חיטים לפני הציפורים. ובערוך השלחן כתב, שכל האיסור לתת מזונות לפני בעלי חיים, כדי שלא נטרח בשבילם שהרי מצויים להם מזונות, אבל כאן אין אנו טורחים בשבילם אלא בשבילנו, שכיון שהעופות אמרו שירה על הים, אנחנו רוצים להחזיק להם טובה על זה, אך המטרה היא כדי שנזכור אנתנו את שמחת שירת הים.

אכילת חיטים

רבים נוהגים בשבת שירה לאכול חיטים מבושלות בחמין. ורמז לדבר "בשלח" ראשי תיבות: **בשבת שירה לאכול חיטה**. (בית חדש או"ח סימן רח אות ג. שדי יער עמוד פד)

ט"ו בשבט ללא תולעים

זהירות יתירה

בהיות ורבים מביאים על השלחן בליל ט"ו בשבט פירות יבשים, על כן יש לשים לב לפקוח עיניים בריאות וטובות, ולבדוק את הפירות שמצויים בהם תולעים וחרקים קטנים, לבל ישל חלילה באיסורי תורה רבים, כמו שנאמר (ויקרא יא מג): **"אַל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכֹל הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ, וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם"**.

וכתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו "מועד לכל חי" (סימן ל אות ט): יזהר הרבה לדקדק באכילת הפירות שלא יהיה בהם ספק תולעת, כי מלבד עונשו, הנה במקום שבא לעשות תיקון, אדרבה מקלקל ביותר.

מאמר החכם

"לפני שאתה פותח את הפה, תפתח את העיניים"

חומרת התורה

החמירה התורה מאוד באכילת שקצים ורמשים יותר ממאכלות אסורות של נבלות וטרפות וחזיר. ולמשל: האוכל חתיכת חזיר (27 גרס), חייב מלקות אחת. והיינו כשבית המקדש היה קיים, היו מעמידים אותו על עמוד בבית הדין ומפשיטים את בגדיו, ומכים בו ברצועת עור של חמור שתי מכות על גבו ואחד בבטנו, וכן הלאה שתי מכות על גבו ואחד בבטנו, עד שבסך הכל היה מקבל 39 מכות, כדי לכפר לו על חטאו. ועונש זה היה קשה מאוד, עד שאדם היה מעדיף למות ולא לקבל מלקות (כתובות לג ע"ב). ולעומת זאת, האוכל שקצים עונשו הרבה יותר חמור. שאם אכל שרץ המים כמו סרטנים, עונשו ארבע מלקויות [4X39] שהם: 156 מכות. ואם אכל שרץ הארץ כנמלים וכדומה, עונשו חמש מלקויות שהם: 195 מכות. ואם אכל שרץ העוף כזבובים ויתושים, עונשו שש מלקויות שהם: 234 מכות. (מסכת מכות טז ע"ב. רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ב הלכה כג)

רמז למנין המלקויות מן התורה

על מנין המלקויות לאוכל שרצים, יש רמז בפסוק (שמות כ ד): **"אֲשֶׁר בְּשָׂמִים מִמֶּעַל, וְאֲשֶׁר בְּאָרֶץ מִתַּחַת, וְאֲשֶׁר בְּמִים מִתַּחַת לָאָרֶץ"**. והיינו: **"אֲשֶׁר בְּשָׂמִים מִמֶּעַל"**, כלומר השרצים

המרחפים באויר, הם ממעל, עונשם הכי גבוה: שש מלקויות. "וְאֶשֶׁר בְּאֶרֶץ מִתְחַת",
השרצים שמהלכים בארץ, עונשם פחות: חמש מלקויות. "וְאֶשֶׁר בְּמִים מִתְחַת לְאֶרֶץ",
ואותם שרצים שנמצאים במים, עונשם פחות: ארבע מלקויות. (וכן שמעתי מפי מרן זצ"ל)

זהירות וזריזות

כתב הגאון רבי חזקיה די סילוה בעל ה"פרי חדש" (סימן פד): התמירה התורה באיסורי
תולעים בהרבה לאווין ומלקויות, להיות שהוא איסור מצוי מאוד בפירות, בירקות
וקטניות, ברוב מיני מאכלים, ואי אפשר להיזהר מלהיכשל בהם **אם לא בזריזות גדולה**,
לפיכך הוצרך הכתוב לזרז ביותר ולהרבות לאווין באיסורי השרצים. ומעתה כל אדם
יזרז בעצמו מלהיכשל באיסור זה, וגם ידרוש ברבים חומר איסורו כדי שהרבים
יפרשו ממנו. וזכות הרבים תלויה בו.

אזהרה חמורה

הזהירה התורה מאוד במאכלות אסורות ואמרה: "וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם".
ודרשו חז"ל (יומא לט ע"א) **ונטמתם**, לשון טמטום, שהאוכל מאכלות אסורות, נעשה
ליבו אטום, סתום וחתום, ולא יכול להכנס אל ליבו המאכל הרוחני שהיא תורתנו
הקדושה. אשר על כן, יזהר מאוד במאכלים שמצויים בהם תולעים, לבדקם היטב
היטב לבל יכשל חס ושלום.

אנוס

מי שאכל פרי שלא מצויים בו תולעים וממילא אינו צריך בדיקה, כמו תפוח, תפוז
וכיוצא בהם, והתברר לו אחר כך שהיתה שם תולעת, הרי הוא בגדר אנוס ולא
צריך כפרה. ובכל זאת, טוב שיעשה תשובה על ידי שילמד וישנן הלכות איסורי
תולעים, וגם יזכה אחרים בשמירת הלכות אלו.

כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן רי): פרי שאין דרכו להתלע ואכלו מפני שאין צורך לבדקו מן
התולעים, ואירע שהיתה בו תולעת, כי כאשר אכל קצת ממנו ראה בנשאר חצי תולעת, האם
צריך כפרה כדון שוגג או שמא הוא אנוס כיון שאין דרכו של זה הפרי להתלע, ולא היה לו
לבדקו קודם. וכן אם גמע ביצה חיה, ונשאר קצת ממנה ונודע לו שהיה בה דם שהוא מרוקם
האפרוח, כי ראה מקצת מן הדם במה שנשאר בה בחלמון, האם צריך כפרה?

תשובה: האנוס אינו צריך כפרה, כמו שכתב הרמ"א ז"ל בהגה (יורה דעה ס"ט קפה) בשם המרדכי
והרא"ש. והנה זה האיש בנידון השאלה אנוס הוא, כיון שאינו חייב לבדוק הפרי הזה קודם
אכילה אם יש בו תולעת, כיון שאין דרכו להתלע. וכן מבואר בגמרא ביצה (כה ע"א) שאם אכל
בשר בהמה, ונודע לו לאחר מכן שבדקו באחד מהטרפויות ונמצאת הבהמה טריפה, הרי זה
אנוס, משום שלא צריך לבדוק אחר י"ח טרפויות. והוא הדין כאן, כיון שאכל פרי שאין דרכו
להתלע, ומן הדין אינו חייב לפותחו ולבדוק בו, הרי זה אנוס. וכן הגומע ביצה חיה, שמן הדין
מותר לעשות כן לכתחילה, כי אנו סומכים על רוב ביצים שאין בהם דם. וכן העיד רבנו חיים

ויטאל על רבנו האר"י ז"ל שהיה גומע ביצה חיה, ולא חשש בזה כלל, נמצא שאפילו חומרא אין בזה, והרי הוא אנוס ולא שוגג, ואין צריך כפרה. ועם כל זה צריך להצטער ולהתוודות על דבר זה שבא לידו, כי בעל נפש יחמיר לעשות כפרה גם על אונס.

ומעניין מה שכותב אור החיים הקדוש על הפסוק (ויקרא יא מג): "אל תשקצו את נפשתיכם בקל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם", ואולי בא הכתוב להודיע כי האוכל מהשרצים תעשה נפשו עצמה שרץ, והוא אומרו "אל תשקצו את נפשתיכם", פירוש לא תעשו את נפשתיכם שקץ, ובמה? "בקל השרץ השרץ" על הארץ, כשתאכלו אותה. ואומרו "ולא תטמאו בהם", אולי יכוון לומר שצריכים ישראל להיזהר לבל יכנסו לפיהם אפילו בהיסח הדעת, כי ההפרש שבין השוגג למזיד, במציאות זה כשוגג כמזיד, כי התיעוב יעשה מעשהו בנפש אדם אפילו בהיסח הדעת, אלא שישתנה הפגם, במעשה מזיד תעשה נפשו שקץ, ובשוגג תטמא נפשו ותטמטם, והוא אומרו "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם". וצריך האדם ליזהר בתוספת זהירות וזריזות בכל דבר אשר יכנס בגדר ספק שיקוץ זה, ומה גם בזמנים אלו שזוהם האויר והארצות כולן יחד, ואין לך גידולי קרקע שאין בהם מהשיקוץ. ושומר נפשו ישמור את הדבר. ע"כ. ומדבריו משמע שאפילו אם בהיסח הדעת נבלע בפיו, יש לחשוש לטמטום הנפש. וצריך עיון, וי"ל.

למה ברא הקב"ה שרצים?

אומר הנביא ישעיה (סו יז): "המתקדשים והמטהרים אל הגנות, אחר אחת בתוך, אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר, יחדו יספו נאם ה'". באור הפסוק: המתקדשים, המזדמנים יחד ומכינים עצמם ללכת אל העבודה זרה העומדת בגינות. אחר אחת בתוך - סיעה אחר סיעה אחר שגמרה הראשונה את עבודתה, נכנסת השניה באמצע הגינה. וכן אותם האוכלים בשר החזיר השקץ והעכבר, כולם יחד יתמו מן העולם. וביאר הגאון החיד"א על דרך מאמרם ז"ל (מדרש תהלים יח יב, ילקוט שמעוני בראשית כה): שאל אליהו הנביא זכור לטוב את רבי נהוראי, מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולם? אמר לו לצורך נבראו, שבשעה שהבריות חוטאים, מיד הקב"ה מביט בהם ואומר: ומה שרצים הללו שאין בהם צורך אני מקיימם, אלו הבריות שיש בהם צורך, שכיון שהם חוזרים ממעשיהם הרעים, הרי הם כצדיקים גמורים, על אחת כמה וכמה.

והנה קל וחומר זה יכון על עם ישראל דוקא, שזוהרים הם מלאכול תולעים, שקצים ורמשים, נמצא שלישאל אין צורך בהם ובכל זאת הקב"ה מקיימם, לכן גם אם חטאו הקב"ה מקיימם. אבל אומות העולם שאוכלים שקצים ורמשים, נמצא שיש להם צורך בהם, אם כן אין לעשות קל וחומר הנזכר כדי לקיימם בעולם, כיון שבשבילם נבראו השקצים לצורך, ולכך יש סיבה לקיימם, אבל אומות העולם כשהם חוטאים, אין ענין להשאירם. ומעתה זהו שאומר הפסוק: "אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר, יחדו יספו", ולמה, הרי הם גויים ולא נאסר עליהם לאוכלם? אלא שכאשר הם חוטאים, אין שום הצדקה להשאירם בעולם, כי הרי הם אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר, נמצא שהשקצים מועילים יותר מהם. (רבנו יוסף חיים בספר אדרת אליהו פרשת וארא בשם נחל קדומים לחיד"א)

להלן הבאנו קצת מהלכות ערלה ותרומות ומעשרות,
כפי שבארנו לעיל שראוי ונכון ללמוד בהלכות אלו בט"ו בשבט.

לפרטים נוספים ולמקורות ההלכה,
יש לעיין בהרחבה בחוברת "מצוות הארץ בהלכה ובאגדה".

מהלכות ערלה

"כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶם כָּל עֵץ מֵאֲכַל, וְעֲרַלְתֶם עֲרַלְתּוֹ אֶת פְּרִיו, שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עֲרָלִים לֹא יֵאָכֵל; וּבִשְׁנֵה הַרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִיו קֶדֶשׁ הַלְוִיִּם לָהֶּ: וּבִשְׁנֵה הַחֲמִישִׁית תֵּאָכְלוּ אֶת פְּרִיו, לְהוֹסִיף לְכֶם תְּבוּאָתוֹ, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. (ויקרא יט כג)

מן התורה

ציונו הבורא יתברך בתורתו הקדושה, כי מעת נטיעת העץ או זריעת גרעין לעץ למשך שלוש שנים, כל הפירות שיגדלו בינתיים, הרי הם אסורים באכילה ובהנאה לעולם. והפירות שיגדלו בשנה הרביעית, הרי הם נקראים "נטע רבעי", וכשבית המקדש היה קיים היו אוכלים אותם בקדושה בירושלים. והיום שבעוונות הרבים חרב בית המקדש, צריך לפדותם, ואז יהיו מותרים באכילה [כמבואר להלן בהלכות נטע רבעי]. ומהשנה החמישית והלאה, הפירות מותרים לגמרי ללא שום פדיון, אך צריך שיפרישו מהם תרומות ומעשרות.

בכל מקום

דיני ערלה נוהגים בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ. אלא שבארץ ישראל דיני ערלה הם מן הנאמר מפורש בתורה, ובחוץ לארץ דיני ערלה הם 'הלכה למשה מסיני'. ויש הבדל ביניהם בכמה הלכות, כמבואר להלן.

ההבדל העיקרי בין דיני ערלה בארץ ישראל לדיני ערלה בחוץ לארץ הוא לגבי "ספק". שהרי ידוע שבכל ספק איסור תורה או מחמירים, ולכן בספק בדין ערלה בארץ ישראל, אנו מחמירים. אבל בהלכה למשה מסיני, אף על פי שהיא כדין גמור מן התורה ומחמירים בספקה, מכל מקום בערלה, כך אמר הקב"ה למשה בסיני, לא תנהגו דיני ערלה בחוץ לארץ אלא בוודאה, אבל בספקה, מותר. ולכן כשיש ספק בדין ערלה, בארץ ישראל אנו מחמירים, ובחוץ לארץ אנו מקילים. (ספר החינוך מצוה רמו)

בכל זמן

דיני ערלה נוהגים גם בזמן הזה, שבעוונות אין לנו בית המקדש.

פירות גוי

דיני ערלה נוהגים גם בעץ של גוי, ולכן אין לקנות מגוי פירות ערלה.

עצי מאכל

איסור ערלה הוא רק בעצי מאכל, אבל בעצי סרק או בירקות ופירות האדמה, ושאר סוגי הצמחים, אין בהם ערלה, והרי הם מותרים באכילה מיד.

מניעת פירות ערלה

כבר כשהתחילו לצאת פרחים בעץ שהם סימן לגדילת פרי כאן, יתלשם, כדי שלא יצטרך לטרוח לתלוש לאחר שיגדלו הפירות.

פירות שבתוך שלוש

לא אסרה תורה אלא דוקא את הפירות שגדלו בתוך שלוש השנים הראשונות לנטיעת האילן, אבל אם עברו שלוש שנים ולא גדלו בו פירות כלל, אין באילן זה דין ערלה כלל. והפירות שיגדלו ממנו בשנה הרביעית, מותרים באכילה.

מה נאסר בעץ?

אין איסור ערלה נוהג אלא בפירות, בגרעינים, ובקליפות. אבל העץ עצמו, העלים, הפרחים והענפים, לא נאסרים כלל, אף אם אפשר למוצצם ולאוכלם. ולכן עלי גפן של ערלה, מותרים באכילה, וכמובן לאחר שיהיו נקיים מתולעים.

איסור הנאה

אסור למכור או לתת במתנה פירות ערלה לגוי, וכן אסור להאכילם לבהמה. וכן לא ידליק בשמן של ערלה אפילו נר של מצוה כמו נר של שבת או יום טוב. וכן לא ישתמש בקליפות כחומר גלם להכנת צבע או חומר דליקה וכדומה.

פירות של ערלה שיש בהם ריח טוב כאתרוג וחבוש, מותר להריח אותם, אך אין לברך על הריח, שספק ברכות להקל.

מנין שנות הערלה**כח ההמתנה של עם ישראל**

דרש רבי יהודה בן פזי: מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד על צוויך שעה אחת [שלא לאכול מעץ הדעת], והרי בניך ממתנינים לערלה שלוש שנים. אמר רב הונא, כששמע בר קפרא כן, אמר: יפה דרש רבי יהודה בן אחותי. (ויקרא רבה פרשת קדושים פרשה כה סימן ב)

כיצד מונים שלוש שנים?

שלוש שנות הערלה, אינן תמיד בהכרח שלוש שנים תמימות, ופעמים שלאחר שנתיים וחצי כבר הפירות מותרים באכילה, ופעמים שיש להמתין יותר משלוש שנים. [אך לעולם, שנת נטע רבעי היא בדיוק שנה תמימה, החל מהיום שבו תמו שנות הערלה].
וספירת שנות הערלה תלויה בתאריך שבו ניטע האילן, וכדלהלן:

הנוטע מא' בתשרי עד ט"ו בשבט

הנוטע בימים שמראש חודש תשרי עד ט"ו בשבט, מונה ארבעה עשר יום לקליטת הנטיעה, ואחר כך מונה שלוש שנים שלימות, וכל הפירות שחנטו [כלומר: שגדלו שכבר אפשר לזרוע מהם ויצמח] בתוך שלוש שנים אלו, הרי הם ערלה, ומה שחנטו לאחר מכן, הרי הם "נטע רבעי".

למשל: הנוטע ב-א' כסלו [תשפ"א], מונה עד י"ד כסלו לקליטת הנטיעה, וממתין מעכשיו שלוש שנים שלימות, [ט"ו בכסלו תשפ"א עד ט"ו בכסלו תשפ"ד].

הנוטע מט"ו בשבט עד ט"ו באב

הנוטע בימים שמט"ו בשבט עד ט"ו באב - מונה את שנות הערלה עד ט"ו בשבט שבשנה השלישית. וכל הפירות שחנטו בתוך הזמן הזה, הריהם ערלה, אבל מה שחנטו לאחר מכן, הריהם נטע רבעי.

למשל: הנוטע בא' באב תשפ"א, מונה שנות ערלה עד ט"ו בשבט תשפ"ד, נמצא שהמתין בסך הכל כשנתיים וחצי.

ההסבר לכך: הנוטע עד ט"ו באב [תשפ"א], כאשר הגיע ראש חודש תשרי [תשפ"ב], נחשב לו שעברה שנה אחת, ומונה עוד שתי שנים שלימות [תשפ"ב, תשפ"ג]. ולאחר מכן עליו להמתין עד שיגיע ט"ו בשבט [תשפ"ד] ראש השנה לאילן. והפירות שחונטים מכאן ואילך - הריהם נטע רבעי.

והטעם שאנו מחשיבים את הארבעים וארבעה יום [מט"ו באב עד ר"ח תשרי] כשנה, מפני שראשית אנו ממתנינים ארבעה עשר יום שלמים לקליטת הנטיעה באדמה, דהיינו ט"ז באב עד כ"ט באב. ולאחר מכן אנו ממתנינים עוד שלושים יום, מ-ל' באב עד כ"ט באב, כי כלל בידינו: שלושים יום בסוף השנה חשובים כשנה, נמצא שעד ראש חודש תשרי, נחשב שעברה לו שנה אחת.

הנוטע מט"ז באב עד א' בתשרי

הנוטע בימים שמט"ז באב ועד א' בתשרי - מונה שלוש שנים שלימות, החל מראש חודש תשרי ועד ראש חודש תשרי שאחר השנה השלישית.

למשל: הנוטע ביום כ' באב [תשפ"א], הריהו מונה שלוש שנים שלימות מראש חודש

תשרי [תשפ"ב] עד ראש חודש תשרי [תשפ"ה]. וכל הפירות שחנטו בזמן הזה, הרי הם באיסור ערלה.

ההסבר לכך: אם נטע ביום ט"ז באב עצמו או לאחר מכן, לא עלתה שנה אחת עד ראש חודש תשרי, כיון שלא נותרו ארבעים וארבעה ימים שלמים, וכן"ל. לכן מונה מראש חדש תשרי הבא ג' שנים שלמות. ומה שאין אנו ממתנינים עד ט"ו בשבט, כמו בהלכה הקודמת שנטע עד ט"ו באב, כי דוקא שם שהקלנו בתחילת השלוש שנים להחשיב לו זמן מועט [30 יום] כמו שנה, לכן מחמירים גם בסופה, להמתין עד ט"ו בשבט. אבל כאן שלא הקלנו עליו כלל, ומנה שלוש שנים שלמות, לא החמירו עליו להמתין עוד עד ט"ו בשבט.

שכח מתי נטע

אם אינו זוכר אימתי נטע, האם קודם ט"ו באב או לאחר מכן, יש להקל לו למנות כדין הנוטע עד ט"ו באב, בין בארץ ישראל ובין בחוצה לארץ.

שנה מעוברת

כשמונים את שלוש השנים, אין הבדל בין אם השנה מעוברת או לא.

👉 נטיעות שונות בערלה

אכילה. נוז.

אין איסור ערלה אלא בעצי מאכל שניטעו למטרת אכילה, אבל עצי מאכל שניטעו לנוז, כגון עצי דקל הניטעים בשדרות ובגנים ציבוריים, אין בפירות דין ערלה ומותרים באכילה מיד. אך אם נטע גם לאכילה וגם לנוז, בארץ ישראל יש בהם ערלה, ובחוף לארץ מותרים באכילה מיד.

ריח

הנוטע עץ כדי ליהנות מריח הפירות ולא לאוכלם, אין בפירות דין ערלה, ובלבד שיהיה ניכר שנטע אותו לריח, וכגון שנטעו בגן עם עצי ריח.

תבלין

הנוטע עץ לתבלין, כמו זנגביל, לואיזה, עלי תה, אין בהם ערלה. ובלאו הכי עץ שאין בו פרי לא שייך בו ערלה, כדלהלן.

גדל מאליו

אילן שגדל מאליו, כגון שנפל גרעין וצמח שם אילן, הריהו חייב בערלה. ומכל מקום עצים הגדלים במקומות רחוקים מהיישוב, שלא מביאים את פירותיהם לעיר,

בין אם נטעו אותם ובין אם גדלו מאליהם, אין בהם ערלה.

לצורך רבים

הנוטע לצורך הרבים, וכגון שנטע עץ בגינתו סמוך לרשות הרבים, כדי שכל הרוצה ליטול מפירותיו, יבוא ויטול, נוהג בפירות אלו דין ערלה.

עציצים

הנוטע בעציץ, בין שהעציץ נקוב ובין שאינו נקוב, הרי הוא חייב בערלה.

חצילים. פפיה. במיה. פְּסִיפְלוֹרָה. גת. תות שדה. פלפל. בננות. אנוס.

אם גדל הפרי כבר בשנה הראשונה כמו בחצילים, פפיה, במיה וכיוצא בהם, אין בפירות אלו דין ערלה. וכמו כן, צמח הפסיפלורה [שעוניית סגולה], עלי גת [לועסים אותם לחיזוק הגוף], תות שדה, ופלפלים [כל הסוגים], אין בהם ערלה. וכן, הבננות והאנוס מותרים באכילה מיד, ואין בהם ערלה.

בשמים

יסמין, הדס, וכיוצא בהם שאינם עץ מאכל, אין בהם ערלה, ומותר להריח בהם.

ורד

הורד, כיון שעיקר נטיעתו לריח ולא לאכילה, אין בו דין ערלה. ואף על פי שעושים ממנו מרקחת בדבש ובסוכר, מכל מקום אינו מאכל למזון כאכילת פירות וכיוצא.

אתרוג

עץ אתרוג שנטעוהו למצות ארבעת המינים, חייב בערלה. [ואתרוגי ערלה, פסולים למצות ארבעת המינים. ולכן לכתחילה יש לקנות אתרוג עם הכשר שאין בו חשש ערלה, אך מעיקר הדין אין לחשוש שמא האתרוג ערלה, מאחר ורוב האתרוגים אינם ערלה].

לולב

עץ תמר שנטעוהו למטרת הלולבים, התמרים שבו חייבים בערלה, אבל הלולבים עצמם אין בהם איסור ערלה, שהרי אינם פרי.

העברת אילן

אילן שעקרוהו עם שורשיו, והעבירוהו לקרקע אחרת, אם נשאר גוש עפר מסביב לשורשיו, אומדים על ידי מומחים: אם יכול האילן לחיות עם עפר זה, בלי תוספת עפר אחר, עד שיעברו ארבעה עשר יום מעת הנטיעה החדשה [דהיינו עד שיקלט

האילן בקרקע החדשה], אזי אין צריך למנות לו שלוש שנות ערלה מחדש. אבל אם לא יכול לחיות עם עפר זה לבד [ונמצא שנפסקה חיותו ויניקתו מן הקרקע, ורק בקרקע השניה הוא חוזר ונשרש], מונים לו שלוש שנים מחדש. ואם יש לו ספק, בארץ ישראל יש מחמירים למנות מחדש, ובחוץ לארץ יש להקל.

העברת שתילים מהמשתלה

הרוצה להעביר שתיל מהמשתלה לגינת ביתו, ישים לב שיהיה מונח השתיל בגוש עפר גדול, כדי שיהיה ראוי השתיל לחיות כך ארבעה עשר יום כנ"ל. וכשהוא מונח עם עפר בניילון, יקפיד שיהיה נקב בקוטר של 2 ס"מ בתחתית השקית או לצד מטה, כדי שתמשוך יניקתו מהאוויר. [וכמה חורים יחד מצטרפים לשיעור זה]. וטוב שיעביר את השתיל ברכב שבתחתיתו או בצדדיו פתוח, או שיתן משטח גבוה קצת על הרכב, ועליו יעמיד את השקית. ויזהר בשעת העברת השתיל שלא תתנענע השקית מדאי, כדי שלא יופרד העפר מהשתיל ויגרום להפסקת היניקה של השתיל. ולכן ירטיב קודם את העפר, כדי שיהיה מהודק ומוצק כדי הצורך. ובדיעבד אם השקית לא היתה נקובה, וגם העבירה ברכב סגור, יש להקל.

פירות הנמכרים בשוק

מותר לקנות פירות הנמכרים בשוק, אף שהם ספק ערלה, כיון שהולכים אחר הרוב, ורוב הפירות אינם ערלה.

מוכר גוי

גוי המוכר פירות או שעובד בגן אילנות, ואומר, פירות אלו של ערלה הם, או של שנה רביעית הם, אינו נאמן, ומותרים הפירות באכילה.

מהלכות נטע רבעי

מן התורה

נאמר בתורה (ויקרא יט כד): "וּבְשָׁנָה הַרְבִּיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִי קִדָּשׁ הַלְוִיִּים לָהּ".

בזמן בית המקדש

לאחר שעברו שלוש שנות ערלה, ציונו ה' יתברך, שלא לאכול את הפירות שחנטו בשנה הרביעית, אלא יהיו הפירות קודש, וצריך להעלותם לירושלים ולאוכלם שם. ואם קשה להעלות את כל הפירות, אמרה תורה שאפשר לפדותם בכסף, ויקנה בו רק מאכלים, ויאכלם בירושלים הוא וכל חבריו, ואז הפירות נעשים חולין, ומותרים באכילה בכל מקום, ואין צריך להפריש מהם תרומות ומעשרות.

בזמן הזה

היום שבעוונות הרבים חרב בית המקדש, אין מעלים את הפירות או את פדיונם לירושלים, אלא מחללים את הפירות במטבע ששווה פרוטה, והפירות מותרים באכילה מיד, ואין מפרישים מהם תרומות ומעשרות.

כמה היא הפרוטה? $1/40$ [0.025] גרם כסף טהור גולמי. ונכון להיום חודש טבת ה'תשפ"א, גרם כסף = 2.80 ש"ח, נמצא שהפרוטה היא 7 אגורות.

טוב לחלל על מטבע ששווה מעט יותר מפרוטה [10 אגורות], מחששות שונות בהלכה.

כיצד פדיון נטע רבעי?

אחר שליקט את הפירות מהאילן, לוקח מטבע השוה קצת יותר מפרוטה, ומברך: **בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פְּדִיוֹן רְבָעֵי.** ואומר: **"כָּל הַפִּירוֹת הַלְלוּ הֵם וְחוֹמְשָׁם מְחוֹלְלִים עַל פְּרוּטָה וְרָבַע זֶה."** [וטוב לכפול נוסח זה שלוש פעמים לחיזוק הדבר, אך אין זה מעכב כלל]. ולאחר מכן, מותרים הפירות באכילה מיד. ואת הפרוטה צריך לאבד, כדי שלא יטעו להשתמש בה.

יש מייחדים מטבע לפדיון מעשר שני ורבעי, כמבואר בהלכות תרומות ומעשרות, ולאחר שיברכו, יאמרו בנוסח זה: **"כָּל הַפִּירוֹת הַלְלוּ הֵם וְחוֹמְשָׁם מְחוֹלְלִים עַל פְּרוּטָה וְרָבַע בְּמִטְבֵּעַ שִׁיחֲדָתִי לְחֹלּוֹל מְעַשֵּׂר שְׁנֵי וְרָבָעֵי."**

ניתן לחלל את הפירות לא רק על מטבע, אלא גם על פרי ששווה פרוטה, ויאבדהו לאחר מכן כגון שישליכהו לבית הכסא, כדי שלא יטעו לאוכלו. וכשפודה בפרי, ישנה בנוסח ויאמר: **"הם וחומשם יהיו מחוללים על פרי זה."**

ספק רביעית או חמישית

אם שכח את יום הנטיעה, ומסופק אם הפירות משנה רביעית או חמישית, יפדם מספק בלי ברכה, ויפריש גם תרומות ומעשרות מספק בלי ברכה.

חוץ לארץ

דין "נטע רבעי" נוהג גם בחוץ לארץ, אלא שפודה את הפירות בלי ברכה, שספק ברכות להקל.

מהלכות תרומות ומעשרות

מצות ההפרשה

מצות הפרשת תרומות ומעשרות נוהגת מן התורה בארץ ישראל בלבד, ובזמן שרוב ישראל נמצאים בארץ ישראל. והיום שבעוונות, אין רוב ישראל בארץ ישראל, נוהגת מצוה זו מדברי חכמים.

חוץ לארץ

בחוץ לארץ לא תקנו חכמים להפריש תרומות ומעשרות אלא בארבע ארצות הסמוכות לארץ ישראל שהם: מצרים, בבל, עמון ומואב, כי בזמנם ישבו שם הרבה מעם ישראל, ותקנו להם כן כדי שלא ישכחו מצוה זו. ומכל מקום בזמן הזה לא נהגו להפריש אפילו במקומות הסמוכים לארץ ישראל.

גידולים החייבים בהפרשה

דגן תירוש ויצהר – מן התורה אין חיוב הפרשה אלא בדגן [חיטה, שעורה, כוסמת, שיבולת שועל, שיפון], תירוש [ענבים ויין], ויצהר [זיתים ושמן]. אבל חכמים חייבו להפריש מכל גידולי הקרקע [פירות, ירקות, וקטניות].

ג' תנאים – אין חובה להפריש תרומות ומעשרות אלא בהצטרף ג' התנאים דלהלן:
א. מאכל אדם [למעט מאכל בהמה]. **ב.** גידולי קרקע [למעט פטריות, שאינם יונקים מהאדמה]. **ג.** כשיש בעלים, ונשמר על ידם [למעט הפקר שפטור מתרומות ומעשרות].

תבלינים – מיני תבלין המיועדים לתת טעם בלבד, ואינם נאכלים כמות שהם, כמו פלפל שחור הנידוד דק דק, כרכום, כמון, תה, קפה, שיבא, גת וכדומה, פטורים מתרומות ומעשרות. אבל אם עיקרם למאכל כמות שהם, אף שמשתמשים בהם גם לתת טעם, כמו בצלים, שומים, גמבה וכדומה, חייבים בתרומות ומעשרות.

עלי נענע – הרגיל באכילת נענע או בתערובת סלט וכדומה, מפריש תרומות ומעשרות בברכה. אבל אם אינו רגיל באכילתו, אלא רק מריח בו או נותנו להטעים בתה, פטור מתרומות ומעשרות.

גידולי עציצים – בין שהעציץ נקוב ובין שאינו נקוב, חייבים בתרומות ומעשרות.

עלי גפן – פטורים מתרומות ומעשרות, ויקפיד שיהיו בהכשר שאין בו חשש תולעים כלל.

איסור טבל

קודם שיפריש תרומות ומעשרות, הפירות נקראים: 'טבל', ואסור לאוכלם או לטעום מהם כלום. וכמו כן, אסור ליהנות מהם הנאה המביאה לידי כילוי, כגון שמן לתאורה, או להאכילם לבעלי חיים אכילת קבע, או לזרעם באדמה.

מכירת או נתינת פירות טבל

אסור למכור פירות טבל או ליתנם במתנה לאחר, מחשש שמא יטעה הקונה או המקבל ולא ידע שהם טבל. אולם אם יש לו צורך בפירות טבל דוקא, כגון שבטעות התערבו לו פירות טבל עם פירות מעושרים, ואינו יכול להפריש תרומות ומעשרות מתוך פירותיו, אלא אם כן יביא פירות אחרים שהם טבל ודאי ויפריש עליהם, מותר למכור לו פירות טבל.

מותר למכור טבל לתלמיד חכם, כיון שאין חשש שיטעה ולא יעשר. וברור שצריך להודיע לו שהם פירות טבל.

אסור לתת טבל במתנה אפילו לתלמיד חכם לתלמיד חכם אחר, שמא יסמכו זה על זה בהפרשת תרומות ומעשרות.

אסור למכור טבל לחנויות ומפעלים, אלא אם כן ברור שיש שם משגיח המפריש תרומות ומעשרות כדת וכדין.

השגחה. פירות מהשוק.

לכתחילה יקנה פירות בהשגחה שברור שהפרישו שם תרומות ומעשרות. ומכל מקום מותר לקנות פירות בשוק, אף שיש חשש שישנם סוחרים שהבריחו את סחורתם שלא יפרישו מהם. ואם רוצה, רשאי להחמיר ולהפריש בלי ברכה.

מן הדין הולכים אחר הרוב, ורוב הפירות מעושרים, שהרי ישנה השגחה מטעם הרבנות הראשית להפריש תרומות ומעשרות בשוק הסיטונאים. וגם הרבה פירות מגיעים מקרקעות של גויים, שבכלל פטורים מתרומות ומעשרות.

למה נסמכה מצות מעשר לאיסור אכילת נבלה?

משל למה הדבר דומה? לשני גנבים שחתרו תחת ארמון המלך, ונכנסו לתוך אוצרות הארמון. האחד גנב זהב, והשני גנב עורות שהיו שם לצורך עבודת המלך. לרוע מזלם, נתפסו שניהם והובאו לפני המלך, ויצא דינם ליהרג. התחיל גנב העורות לבכות ולהתחנן לפני המלך, אמר: זה גנב זהב, ואני גנבתי עורות, וכיצד אנו נידונים באותו עונש חמור? אמר לו המלך: הכל שייך לאוצר המלך, ואין

הבדל בין עורות לזהב. כי בזה שחתרת ונכנסת לארמון המלך בלי רשות, עברת על ציווי המלך ואתה חייב מיתה. כך אין הבדל בין זה שאוכל נבלה לזה שאוכל טבל, ששניהם עוברים על ציווי השם יתברך. (מעם לועז)

👉 אימתי הפירות מתחייבים במעשר

עונת המעשרות

ממתי מתחילה עונת [זמן] החיוב של הפרשת תרומות ומעשרות? משיגדלו הפירות מעט ויקבלו שם של פרי, שאז נעשים ראויים קצת למאכל, שנאמר (ויקרא כו ל): "וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרֵי הָעֵץ", עד שייעשה פרי. וכן התבואה והקטניות משיעשו תבואה, שנאמר (דברים יד כב): "עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ", וכשיגדלו עד שראוי לזרוע מהם ויצמיחו, נחשב שנעשו תבואה. אבל קודם שהגיעו לזה, מותר לאכול מהם אפילו אכילת קבע בלי להפריש מהם כלל.

גמר מלאכה

פירות שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו, מותר לאכול מהם אכילת ארעי, כל שלא נגמרה מלאכתם. ומהו גמר מלאכתם? - הכל לפי הענין, למשל:

תפוזים - הקוטף תפוזים בפרדס, כל שלא נתן את התפוזים בארגזים, יכול לאכול מהם עראי, אבל אם שם את התפוזים בארגזים, הרי זה גמר מלאכה, ואסור לאכול מהם אפילו עראי. ואולם אם רצה למלאת למשל רק קערה אחת של תפוזים, כאשר ימלא את הקערה, הרי זה גמר מלאכה. ואם לא רצה ליתנם בכלי, כאשר יקטוף כל צורכו, הרי זה גמר מלאכה.

ענבים - בצר ענבים לאכילה, כשיבצור כל צורכו [אשכול אחד \ קערה מלאה \ ארגז מלא \ כמה ארגזים] - הרי זה גמר מלאכה. אבל אם בצר ענבים כדי לעשות מהם יין, אז רק כאשר יעשה יין ויתן אותו בחביות, ויוציא את הזגים [הקליפות] והחרצנים הצפים בראש החבית, הרי זה גמר מלאכה. וכן על זה הדרך כל פרי, וכל ירק, לפי עניינו.

פירות מקרקע של גוי

פירות שגדלו בקרקע של גוי, ונגמרה מלאכתם ביד גוי, פטורים מתרומות ומעשרות, שנאמר: "ראשית דגנד" [דגן שלך היהודין] ולא של גוי. ואפילו אם רוצה להפריש מהם תרומות ומעשרות, אסור לו להפריש, שכבר בזמנו של מרן השלחן ערוך, עשו חרם על זה במעמד רבנו הרדב"ז וכל רבני הגליל, שלא להפריש מקרקע של גוי.

ואולם, אם נגמרה מלאכתם ביד ישראל, חייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות. ואת המעשרות [ראשון ועני], רשאי לקחת בשבילו ולא חייב ליתנם ללוי ולעני, כיון שיכול לומר להם: אני באתי מכח איש שאין אתם יכולים ליטול ממנו כלום.

ענבים של גוי

על כן, הקונה ענבים וצימוקים שגדלו בקרקע של גוי, ועשה מהם יין, פטור מתרומות ומעשרות, כי מן הסתם בצרו אותם לאכילה, ונמצא שנגמרה מלאכתם ביד הגוי. אבל אם בצרו את הענבים ליין, חייב בתרומות ומעשרות עם ברכה.

זיתים של גוי

כיוצא בזה, ישראל הקונה זיתים מגוי ועשה מהם שמן, אם הגוי מסק [קטף] את הזיתים על דעת שיעשו מהם שמן, חייב להפריש תרומות ומעשרות מהשמן, כיון שנגמרה מלאכתם אצל הישראל בעשיית השמן. אבל אם מסק הגוי את הזיתים לשם אכילה, והיהודי קנה אותם ועשה מהם שמן, הרי הם פטורים מתרומות ומעשרות, כיון שנגמרה מלאכתם אצל הגוי.

מפעל של שמן השייך לגוי, אפילו שהפועלים הסוחטים את הזיתים הם יהודים, הרי הם פטורים תרומות ומעשרות, כיון שבעל הבית הוא גוי.

זיתים לכבישה

הקונה זיתים מגוי ועשה מהם כבושים, הרי הם פטורים מתרומות ומעשרות.

שהרי זה דומה לקונה מגוי ירקות שלא ראויים לאכילה אלא בבישול, שאף שהישראל בישלם, נחשב שגמר מלאכתם היה אצל הגוי, ופטורים מתרומות ומעשרות. הוא הדין בזיתים, שאינם ראויים לאכילה אלא על ידי כבישה, הרי זה נחשב שגמר המלאכה היה אצל הגוי.

👉 הבהרת התרומות והמעשרות

מה מפרישים?

מפרישים: תרומה גדולה, מעשר ראשון, תרומת מעשר, מעשר שני או מעשר עני. ולהלן נבארם אחת לאחת בסייעתא דשמיא:

👉 תרומה גדולה

וְכָל תְּרוּמָה: לְכָל קְדֻשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לִכְהֵן לֹא יִהְיֶה: וְאִישׁ אֶת קְדֻשָׁיו לֹא יִהְיֶה, אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לִכְהֵן לֹא יִהְיֶה (במדבר ה ט). כָּל זֶזֶלֶב יִצְהָר וְכָל זֶזֶלֶב תִּירוּשׁ וְדָקָן,

ראשיתם אשר יתנו לה' לה' נתתם. (שם יח יא) "וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם... ראשית דגנה תירשף ויצהרר... נתן לו. כי בו בזור ה' אלקיך מכל עבטיך, לעבוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים". (דברים יח ג)

כמות ההפרשה

כיצד תורמים תרומה? לוקח אפילו חתיכת פרי קטנה או חיטה אחת, ונותן אותה לכהן, והכהן אוכלה כשהוא טהור. אבל היום שכולנו טמאי מתים ואסור לאכול תרומה, לא נותנים אותה לכהן, אלא מאבדים אותה בשריפה וכדומה.

כיון שאסור לאבד תרומה טהורה בידיים, לכן מזלף מעט מים על הפירות קודם ההפרשה [שאז הם נעשים ראויים לקבל טומאה], ונוגע בהם בידיו, והם נטמאים.

עין יפה. עין בינונית. עין רעה.

מאחר ואין זה מכבודו של הכהן לקבל מתנה כה זעירה של חתיכת פרי או חיטה אחת, לכן בזמנם שהיו טהורים, תקנו חכמים שהמובחר ביותר לתת לכהן חלק אחד מארבעים [2.5% מכל היבול], וזה הנקרא "עין יפה". פחות מזה, חלק אחד מחמישים [2%], וזו "עין בינונית". דרגה הכי פחותה, אחד משישים [1.66%], וזו "עין רעה". אבל היום שבלאו הכי מאבדים את התרומה, כי כולנו טמאי מתים, לכן די להפריש כלשהו כעיקר דין התורה.

מן המוקף

צריך להפריש תרומה "מן המוקף", דהיינו שהחלק המופרש יהיה בסמוך לפירות שמהם מפרישים, ודי שיהיו כל הפירות באותו חדר. ואם הם סגורים באריזות, יפתח את האריזות ויקרבן שיגעו זו בזו. ואם יש חשש שיתקלקלו [כמו בקופסאות שימורים], לא יפתחו.

אם טעה והפריש תרומה שלא מן המוקף, הפירות מותרים באכילה. ובשעת הדחק, כגון בערב שבת שהזמן מצומצם או כדי להציל את אחרים מאיסור טבל, רשאי להפריש אפילו לכתחילה שלא מן המוקף.

ספק טבל – כשיש ספק אם צריך להפריש או לא, רשאי להפריש שלא מן המוקף.

מעשר ראשון

וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרֵי הָעֵץ לַה' הוּא, קָדֵשׁ לַה' וַיִּקְרָא כֵּן לוֹ. וְלִבְנֵי לוֹי,

הַזֶּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְזֹזְלָהּ, וְזֹלֶף עֲבֹדְתָם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים אֶת עֲבֹדַת אֱהֹל מוֹעֵד (במדבר יח כא). כִּי אֶת מַעֲשֵׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִרְיִמוּ לָהּ תִּרְוּמָהּ, נָתַתִּי לְלוֹיִם לְזֹזְלָהּ, עַל כֵּן אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִזְזְלוּ זֹזְלָהּ. (שם כד)

לאחר שהפריש תרומה גדולה, מפריש "מעשר", והיינו שלוקח עשירית בדיוק מכמות הפירות ונותן ללוי. [מ'עשר = אחד מעשר]. **למשל:** אם יש לו בשדה 100 ק"ג חיטה, נותן 10 ק"ג ללוי, וזה הוא: "מעשר ראשון".

מעשר ראשון נותן ללוי או לכהן, ואם לא נתן, הרי הוא גוזל את שבט הלוי, ומכל מקום הפירות מותרים באכילה.

מותר ללוי לכבד את חברו ישראל לאכול ממנו, כיון שאין בו קדושה כלל, ורשאי לאכול בכל מקום.

מן המוקף

רשאי להפריש את המעשר מפירות שנמצאים כאן על פירות שנמצאים במקום אחר, כי אין צורך להפריש "מעשרות" דוקא מן המוקף.

תרומת מעשר

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאֵל הַלְוִיִּם תִּדְבֹּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי תִקְוֹזוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאֲתֵם בְּזֹזְלֹתְכֶם, וְהִרְבִּיתֶם מִמֶּנּוּ תִרְוּמַת ה', מַעֲשֵׂר בֶן הַמַּעֲשֵׂר: וְנִזְזִישׁב לָכֶם תִּרְוּמַתְכֶם כַּדָּגָן בֶּן הַגָּרֶן וְכַמְלֵאָה בֶּן הַיֶּקֶב: כֵּן תִּרְיִמוּ גַם אֲתֵם תִּרְוּמַת ה' מִכָּל מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְוֹזוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנָתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תִּרְוּמַת ה' לְאֶהֱרֹן הַכֹּהֵן: מִכָּל מוֹתְנֵיכֶם תִּרְיִמוּ אֶת כָּל תִּרְוּמַת ה' מִכָּל זֹלְבֹו אֶת מִקְדָּשׁוֹ מִמֶּנּוּ: וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּהִרְיַמְכֶם אֶת זֹלְבֹו מִמֶּנּוּ וְנִזְזִישׁב לְלוֹיִם כְּתִבּוּאֵת גָּרֶן וְכְתִבּוּאֵת יֶקֶב: וְאֶכְלֹתֶם אֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם אֲתֵם וּבֵיתְכֶם כִּי יִשְׁכַּר הוּא לָכֶם וְזֹלֶף עֲבֹדְתְכֶם בְּאֱהֹל מוֹעֵד: וְלֹא תִשְׂאוּ עֲלֵיו זֹטָא בְּהִרְיַמְכֶם אֶת זֹלְבֹו מִמֶּנּוּ, וְאֶת קִדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תִזְזְלוּ וְלֹא תִבּוּתוּ. (במדבר יח כד)

לאחר שהלוי קיבל מעשר ראשון מישראל בעל השדה, מפריש מתוך זה מעשר [10%] במדויק ונותן לכהן. **למשל:** אם קיבל הלוי 10 ק"ג חיטה, נותן מזה לכהן 1 ק"ג, וזהו "תרומת מעשר". נמצא שתרומת מעשר היא בסך הכל: אחד ממאה [1%] מכל התבואה.

כמו כן, בעל השדה עצמו לאחר שהפריש מעשר ראשון, רשאי להפריש ממנו תרומת מעשר וליתנה לכהן, ואת השאר יתן ללוי. ונמצא שנותן 1% לכהן עבור תרומת מעשר, ו-9% ללוי עבור מעשר ראשון.

מן המוקף

רשאי להפריש תרומת מעשר שלא מן המוקף, אבל תלמידי חכמים מחמירים לתרום מן המוקף.

למעשה

תרומת מעשר צריך הכהן לאוכלה בטהרה. וכיון שהיום כולנו טמאי מתים, לכן לאחר שיפריש בעל הפירות מעשר ראשון, יפריש גם תרומת מעשר [1% מכל היבול כנ"ל], ויאבדה או ישרפה. ודינה כתרומה גדולה, שאין הכהן אוכלה, אבל היא מותרת לו בהנאה, כגון ליתנה לבהמה של כהן, או שידליק בשמן זית וכדומה.

כל עוד שלא הפרישו "תרומת מעשר", הפירות הם "טבל" ואסורים באכילה.

מעשר שני

לֹא תֹכֵל לֶאֱכֹל בְּשִׂעְרֶיךָ מִעֵשֶׂר דְּהִנָּה וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ... כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֲלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְזֹר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, אֶתֶּנָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשִׂעְרֶיךָ, וְשִׂמְוֹזֹת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלֹחַ יְדֶךָ: הַשְּׂמֹר לָךְ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלְוִי כֹל יְמֵיךָ עַל אֲדָמֹתֶךָ. (דברים יב יז)

עֵשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זְרַעַךָ הַיֵּצֵא הַשְּׂדֶה שִׁנְהָ שִׁנְהָ: וְאֶכְלֹת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְזֹר לְשִׁבְן שְׂבוּ שָׁם מִעֵשֶׂר דְּהִנָּה תִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבִכְרַת בְּקָרְךָ וְיִצְאֲנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים: וְכִי יִרְבֶּה בְּמֶדֶן הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תֹכֵל שְׂאֵתוֹ כִּי יִרְזַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְזֹר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּם שְׂבוּ שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: וְנִתְּנָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְזֹר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וְנִתְּנָה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּאֵוֶה נְפִשְׁךָ, בְּבָקָר וּבְצֹאן וּבַיִן וּבַשֶּׂכֶר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נְפִשְׁךָ, וְאֶכְלֹת שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׂמְוֹזֹת אֶתֶּנָּה וּבִיתֶךָ: וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשִׂעְרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֶנּוּ, כִּי אִין לֹ זֹלָךְ וְנִזְוָלָה עִמָּךְ (דברים יד כב). וְאִם זָאֵל יִזְאֵל אִישׁ מִמֵּעֲשָׂרוֹ, וּזְמִשִּׁיתוּ יֶסֶף עָלָיו. (ויקרא כז לא)

לאחר שהפריש מעשר ראשון, מפריש "מעשר שני", ולא בכל שנה מפריש מעשר שני אלא בשנה הראשונה, השנייה, הרביעית, והחמישית לשמיטה. נמצא שמתוך

שש השנים שישנן בין שמיטה לשמיטה, בשנות א' ב' ד' ה' - מפריש גם מעשר ראשון וגם מעשר שני.

ההפרשה היא אחד מעשר מהפירות שנשארו לאחר שהפריש מעשר ראשון. **למשל:** היו לו 100 ק"ג חיטה, הפריש 10 ק"ג מעשר ראשון ללוי, נותרו לו 90 ק"ג, מפריש מהם 9 ק"ג "מעשר שני", נמצא שמעשר שני הוא 9% מכלל הפירות.

בזמן בית המקדש, היו מעלים את פירות מעשר שני לירושלים עיר הקודש, ואוכלים אותם שם בקדושה. אלא שאמרה תורה, שאם קשה לבעל השדה להעלות את הפירות לירושלים מחמת ריחוק המקום, אז פודה את הפירות בכסף, [דהיינו, נותן את שווי הפירות בתוספת חומש מלבר] [מבחוץ]. למשל: פירות ששוויים 100 נותן 125, שזה תוספת חומש מהסך הכללי]. ומעלה את הכסף לירושלים וקונה בו רק דברי מאכל כמובא בפסוקים לעיל, אך אינו רשאי לקנות בו בגדים וכדומה.

חילול מעשר שני

היום שבעוונות חרב בית המקדש, הורו הגאונים [לפני כאלף שנה] לחלל את הקדושה שבמעשר שני על פרוטה אחת, ובזה פוקעת הקדושה מהפירות ועוברת לפרוטה. [שמעשר שני לא חמור יותר מהקדש ממש שאפילו ששווי הרבה, מועיל לפדותו ולהוציאו לחולין בפרוטה]. ואסור להשתמש בפרוטה, ולכן יאבד אותה כדי שלא ישתמשו בה בטעות. [אופן החילול - יבואר בסדר ההפרשה להלן].

הפרוטה

כמה היא הפרוטה? $1/40$ [0.025] גרם כסף טהור גולמי. ונכון להיום חודש טבת ה'תשפ"א, גרם כסף = 2.80 ש"ח, נמצא שהפרוטה היא 7 אגורות.

יש לייחד במקום שמור מטבע כסף [או שטר כסף] שיש בו הרבה פרוטות, כגון מטבע של 5 שקלים שיש בו שווי של למעלה מ-70 פרוטות, ובזה יוכל לחלל עליו הרבה פעמים כמספר הפרוטות שיש בו. ולאחר שחילל כמספר הפרוטות שבו, יקח מטבע אחר בשווי פרוטה ויאמר: "המטבע הזה שיש בו קדושת מעשר שני, יהיה מחולל כולו על פרוטה זו", ואז המטבע הגדול יוצא לחולין, ומותר להשתמש בו, ויאבד את הפרוטה שחילל עליה.

וכמו כן, יכול לקחת מטבע אחר גדול שיש בו הרבה פרוטות, ויאמר: "המטבע הזה שיש בו קדושת מעשר שני, יהיה מחולל כולו על פרוטה שבמטבע זו שיחדתי למעשר שני". ואז המטבע הראשון יוצא לחולין, ורשאי להשתמש בו לכל דבר, והמטבע השני משאיר אותו לחלל עליו עוד ועוד כפי מספר הפרוטות שבו.

חילול על מאכל

רשאי לכתחילה לחלל מעשר שני גם על מעט אוכל [פרי, קמה, סוכר וכיוצא בהם] בשווי פרוטה, ויקפיד לאבדו לאחר מכן, כדי שלא תהיה תקלה לאחרים.

במקרה זה שמחלל על מאכל, אזי כאשר מברך כדלהלן, יאמר: "אשר קדשנו במצוותיו, וציונו על חילול מעשר שני", ולא "על פדיון מעשר שני".

מעשר עני

מִקְצֵה שְׁלֵשִׁי שָׁנִים תּוֹצֵיאַת אֶת כָּל מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ בְּשָׁנָה הַהִיא וְהַזֹּזֹת בְּשַׁעֲרֶיךָ: וּבֵא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ זֶלְקָה וְנִזְוָלָה עִמּוֹ וְהָגֵר וְהַיְתוּם וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשִׂבְעוּ. לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. (דברים יד כח)

בשנה השלישית והשישית לשמיטה, לאחר שהפריש מעשר ראשון, במקום להפריש גם מעשר שני מפריש "מעשר עני". והיינו, שנותן לעני אחד מעשר מהפירות שנשארו [9% מהכמות הכללית וכן"ל]. והמפריש פירותיו ולא נותן מעשר עני לעניים, הרי זה גוזל את העניים, ומכל מקום הפירות מותרים באכילה.

מעשר עני אין בו קדושה, ומותר באכילה לכל אדם ובכל מקום.

גם עני שיש לו עצי פרי, יפריש מעשר עני, ויתנו לעני אחר.

פירות דמאי

פירות דמאי שהם ספק מעושרים, ["ד-מאי" היא מילה בלשון ארמית, ופירושה "זה - מה?"; כלומר: "מה זה, מעושר או לא?";], צריך להפריש מהם תרומות ומעשרות בלי ברכה.

כשמפריש תרומות ומעשרות מפירות שהם "דמאי", אין צריך לתת את ה"מעשר ראשון" ללוי ואת ה"מעשר עני" לעני.

כלל גדול בדינו: "המוציא מחברו - עליו הראייה". פירוש: ראובן טוען ששמעון חייב לו כסף, כיון שהכסף נמצא ומוחזק ביד שמעון, צריך ראובן להביא ראיה לדבריו כדי להוציא ממנו, ואם אין לו ראיה, שמעון לא חייב לשלם לו, ואינו צריך להביא ראיה שהוא לא חייב. כן הדבר כאן: בעל הפירות מוחזק בפירות שהם שלו, ולכן יכול לומר ללוי ולעני: הביאו ראיה שהפירות הללו אינם מעושרים, ואתן לכם את המעשר. ואולם הוא מפריש תרומה, כיון שהתרומה חמורה, מפרישה אף מספק. וכן מעשר שני, כיון שאין הפסד בהפרשתו, שהרי בעליו אוכלים אותו בירושלים, והיום בלאו הכי מחללים אותו על שוה פרוטה, מפריש מספק.

חשבון השנים למעשר שני ומעשר עני

כבר התבאר לעיל שמעשר שני נותנים בשנות א' ב' ד' ה' לשמיטה, ומעשר עני נותנים בשנות ג' ו' לשמיטה. אלא שיש להבהיר את החילוק בין פירות האילן לתבואה, ירקות וקטניות, בענין חשבון קביעת שנים אלו.

חשבון למעשר תבואה וקטניות

באחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר של תבואה וקטניות. כלומר: כל מין שגדל עד ראש השנה, נקבע מעשרו כפי אותה שנה, שאם אותה שנה היא השנה השניה לשמיטה, מפריש ממנו מעשר שני. ואם אותה שנה היא השנה השלישית לשמיטה, מפריש ממנו מעשר עני. וכמה צריך לגדול, כדי שנחשיב אותו שגדל כבר בשנה זו? - משיגיע לעונת המעשרות, [בתבואה כשגדלה שליש. ובקטניות, עיין ברמב"ם ומעשר פ"ב ה"ה] זמנו של כל מין].

נמצא שכל שהגיע לעונת המעשרות עד ראש השנה, מפרישים ממנו מעשר כפי השנה שעברה, אבל אם הגיע לעונת המעשרות לאחר ראש השנה, מפרישים ממנו מעשר כפי השנה החדשה. **למשל:** חיטים שהגיעו לשליש גידולם קודם ראש השנה השלישית - מפריש מהם מעשר שני. אבל לאחר ראש השנה השלישית - מפריש מהם מעשר עני.

חשבון למעשר ירקות

גם בירקות, ראש השנה למעשר הוא באחד בתשרי. אלא שהמודד הוא שעת הלקיטה, שכל שלקט את הירק קודם ראש השנה, מפריש ממנו כפי השנה שעברה, אבל אם לקט אותו לאחר ראש השנה, מפריש ממנו כפי השנה החדשה. **למשל:** מלפפונים שנלקטו עד ראש השנה השלישית - מפריש מהם מעשר שני. אבל לאחר ראש השנה השלישית - מפריש מהם מעשר עני.

חשבון למעשר פירות האילן

בט"ו בשבט הוא ראש השנה למעשר של פירות האילן. והיינו שכל שהגיעו הפירות לעונת המעשרות - שחנטו [שאפשר לזרוע מהם ויצמח, כמבואר לעיל] עד ט"ו בשבט, מפריש מהם מעשר כפי השנה שעברה, אבל אם הגיעו לעונת המעשרות לאחר ט"ו בשבט, מפריש מהם מעשר כפי שנה זו.

למשל: תפוחים שחנטו עד ט"ו בשבט שבשנה השלישית - מפריש מהם כפי השנה שעברה "מעשר שני", אבל אם חנטו לאחר ט"ו בשבט של שלישית - מפריש מהם "מעשר עני".

חשבון למעשר אתרוג

פרי האתרוג, אף שגם אצלו ראש השנה למעשר הוא בט"ו בשבט. אך עונת המעשרות שלו אינה בשעת החנטה, אלא בשעת הלקיטה. על כן, אתרוג שקטף אותו עד ט"ו בשבט, מפריש ממנו מעשר כפי השנה שעברה, אבל אם קטף אותו לאחר ט"ו בשבט, מפריש ממנו מעשר כפי השנה של עכשיו. ולכן, אתרוגים שנקטפו בשנה השלישית עד ט"ו בשבט - מפריש מהם "מעשר שני", אבל אם נקטפו לאחר ט"ו בשבט - מפריש מהם "מעשר עני".

תרומה ומעשר משנה זו על שנה אחרת

אין תורמים ומעשרים מפירות של שנה זו על פירות של שנה אחרת. ואם תרם, אין התרומה תרומה, ואין המעשר מעשר. **למשל:** קטף אתרוגים [בשנה ב' לשמיטה] בערב ט"ו בשבט [י"ד שבט] קודם השקיעה, וחזר וקטף אתרוגים בליל ט"ו בשבט, אף על פי ששניהם אותו חיוב של מעשר [ששניהם מעשר שני], אין תורמים ומעשרים מזה על זה, מפני שאלו האתרוגים משנה חדשה, ואלו משנה ישנה. ואם טעה והפריש מזה על זה, לא הועיל כלום, ויחזור להפריש כדת וכהלכה.

👉 כמה פרטים בדיני ההפרשה

דעת בעל הפירות

אין לאדם להפריש את פירותיו של חברו, מבלי ליידע אותו ולקבל הסכמתו. אולם רשאי להביא מפירותיו שלו שהם טבל ולהפריש על פירות חברו.

האשה רשאית להפריש את הפירות שבביתה, ואינה צריכה לבקש רשות מיוחדת מבעלה, שבודאי נתונה לה רשות על כך.

המובחר ביותר

לכתחילה צריך להפריש את הפירות המובחרים והיפים ביותר, אולם בזמן הזה שהתרומה אינה נאכלת, רשאי לתרום לכתחילה מהפירות הפחות יפים. אבל מעשר ראשון ומעשר עני, כיון שנותנים אותם ללוי ולעני, יפריש את היפים.

דקדוק בכמות

אין לעשר באומדן דעת 'פחות או יותר', אלא ידקדק בכמות על ידי משקל.

והטעם לזה, שהרי אם לא דקדק ונמצא שנתן יותר מהמעשר, אף שהפירות מתוקנים והותרו באכילה, עדיין ישנה בעיה במעשר עצמו שמעורב בו טבל, [כי רק עשירית נעשה מעשר, והשאר נשאר טבל]. ואם נמצא שהפחית מהמעשר, פירותיו בכלל לא מתוקנים ונשאר טבל, שהרי לא

הפריש את הכמות הדרושה, לכן צריך לדקדק בכמות. ואמנם בימינו לא שייכת הלכה זו כל כך, כי באמירת נוסח ההפרשה חל המעשר על הפירות המונחים לפנינו בדיוק לפי הכמות הדרושה, ולאחר מכן שנותנים ללוי ולעני, אף אם ימצא שקיבלו יותר, הרי זו מתנה של פירות מתוקנים.

להפריש מין על מינו

מותר להפריש ממין על מינו אף שהם שני זנים נפרדים, כגון: ענבים אדומים וירוקים, תפוחים אדומים וצהובים, תאנים שחורות וירוקות, כרוב לבן ואדום, דלורית ודלעת. אך אין להפריש ממין על שאינו מינו, כגון תפוח אדמה רגיל ותפוח אדמה מתוק, וכן כל כיוצא בזה.

סדר הפרשת התרומות והמעשרות

הבנה מינימלית

על בעל הפירות להבין שבנוסח ההפרשה הוא מְקַנָּה 10% מהפירות ללוי, ובשנים מסוימות גם 9% לעני. אבל אם הוא רק חושב בדעתו, שצריך לקחת איזה חלק קטן [1%] לאבדו, ולומר איזשהו נוסח, ואינו מעלה על דעתו שבאמירה זו הוא נותן חלק נכבד במתנה לאחרים, **נראה שהפירות עדיין טבל!**

על כן, הממונים מטעם הרבנות או הבד"ץ שבאים לחנויות כדי להפריש תרומות ומעשרות, צריכים להבהיר זאת היטב לבעל החנות, אבל אם אינו מבין זאת, איך אפשר שהממונה יהיה בעלים לחלק מהפירות שאינם שלו?! (הגרש"ז אוירבד זצוק"ל)

לצורך הבנת הדברים, נסכם בקצרה את ההפרשה, לפני שנבאר את הנוסח:

תרומה גדולה – כלשהו מהפירות שנעשה קודש. והיום מאבדים את התרומה. אך מותרת בהנאה לכהן כגון ליתנה לבהמתו.

תרומת מעשר – 1% מהפירות, שגם הוא נעשה קודש, ודינו כתרומה גדולה.

מעשר ראשון – 9% מהפירות נותן ללוי [ויחד עם תרומת המעשר הרי זה 10%].

מעשר עני – בשנים ג, ו, נותן עוד 9% מהפירות לעניים [שהם 10% מהפירות שנותרו לאחר מעשר ראשון].

מעשר שני – בשנים א, ב, ד, ה. היום מחללים את הפירות על פרוטה [ורבע], ואז יכול לאוכלם, וכמבואר לעיל בהרחבה.

קביעות מקום

כשמפריש תרומות ומעשרות, עליו לקבוע מקום, היכן הוא מניח כל סוג של מעשר

[למשל: מעשר ראשון - בצפון, מעשר עני - בדרום], כדי שלא יפריש שני סוגי מעשר באותם פירות. ולכן בנוסח ההפרשה קבעו מקום לכל סוג של מעשר, כדלהלן. ומטעם זה, אין להזיז את הפירות בעת אמירת נוסח ההפרשה.

ביאור נוסח ההפרשה

כעת נבאר את נוסח ההפרשה [האותיות המודגשות הן מילות הנוסח]:

← לוקח מעט יותר מאחד ממאה [1% + כלשהו] מכמות הפירות.

← הפרשת "תרומה גדולה" [כעת מפריש את ה'כלשהו' לתרומה גדולה. וה-1% נשאר בינתיים חולין].
אָחַד מֵמֵאָה [ה-1% שלקחתי מהפירות] **שְׁמוֹנֵה בְּצַד** [היכן שהוא נמצא, שלא תמיד הוא בידו, ובפרט כשההפרשה מכמויות גדולות או מכמה מינים], **יִשְׂאֵר טָבֵל**. [ועוד מעט יעשה אותו 'תרומת מעשר', אך בינתיים הוא נשאר חולין]. (אם מעשר כמה מינים יוסיף: **כָּל מִין בְּנִפְרָד**). **וְהֵיִתֵּר מֵאָחַד מֵמֵאָה** [ה'כלשהו' שלקחתי] **שְׁמוֹנֵה בְּצַד** [היכן שהוא נמצא], **הֲרִי הוּא תְּרוּמָה גְּדוּלָּה בְּצַד צְפוֹנוֹ** [בזה קובע מקום לתרומה גדולה, בצפון של ה-1%] **עַל הַכֹּל**. [על כל הפירות, גם על האחד ממאה שעומד להיות 'תרומת מעשר']. (אם מעשר כמה מינים יוסיף: **כָּל מִין עַל מִינוֹ**).

← הפרשת "מעשר ראשון" [כעת מפריש 10% למעשר ראשון, ומתוכם ישנו את אותו 1% שכבר בידו].
אוֹתוֹ אָחַד מֵמֵאָה שְׁאֲמַרְתִּי שִׁישְׂאֵר טָבֵל, עִם שְׂאֵר הַכֶּמֶת הָרְאוּיָה [אותו 1% שלקח, עם עוד 9% מהפירות. (אך אין זה 9% בדיוק, כי יש לתת 10% מהפירות שנשארו לאחר הפרשת התרומה, ואם כן זה קצת פחות מ-10% מכל הפירות. לכך אומר 'עם שאר הכמות הראויה', היינו הכמות הראויה בדיוק)] **בְּצַד צְפוֹנָם שֶׁל הַפְּרוֹת**, [בזה קובע מקום למעשר ראשון, בצפונם של הפירות], **(כָּל מִין עַל מִינוֹ), הֲרִי הוּא מֵעֵשֶׂר רֵאשׁוֹן**.

← "תרומת מעשר" [כעת מייחד את ה-1% שמתוך מעשר ראשון (מה שהוציא בתחילה) לתרומת מעשר].
אוֹתוֹ אָחַד מֵמֵאָה שְׁמוֹנֵה בְּצַד שְׁעֵשִׂיתִי מֵעֵשֶׂר רֵאשׁוֹן, [שהרי צרפנו את האחד ממאה לתשעה חלקים, והכל ביחד נעשה מעשר ראשון], **עֲשׂוּי תְּרוּמַת מֵעֵשֶׂר עַל הַכֹּל**. [על כל המעשר ראשון] **(כָּל מִין עַל מִינוֹ)**.

← הפרשת "מעשר עני" [כעת, אם צריך להפריש מעשר עני, קובע את מקומו בצד דרום].
וְאִם צָרִיךְ הַפְּרִישׁ מֵעֵשֶׂר עֲנִי יֹאמֶר: וּמֵעֵשֶׂר עֲנִי בְּדְרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת. **(כָּל מִין עַל מִינוֹ)**.

← "מעשר שני" [אם צריך להפריש מעשר שני, קובע את מקומו בצד דרום, ומחלל אותו על פרוטה ורבע].
וְאִם צָרִיךְ הַפְּרִישׁ מֵעֵשֶׂר שְׁנֵי יֹאמֶר: וּמֵעֵשֶׂר שְׁנֵי בְּדְרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת. **(כָּל מִין עַל מִינוֹ), וּמִחֻלָּל הוּא וְחוֹמְשׁוֹ, עַל פְּרוּטָה וְרֵבַע** [שווי הפירות מחולל על פרוטה. וה'חומש' שיש להוסיף כשפודים את הפירות, יהיה מחולל על רבע פרוטה אחר, ולא על אותה פרוטה שמחלל את שאר הפירות], **בְּמִטְבַּע שְׂיַחֲדָתִי לְחֻלּוֹל מֵעֵשֶׂר שְׁנֵי**.

ההכנות קודם ההפרשה

- * ייחד מטבע לצורך חילול מעשר שני [ונטע רבעין].
- * יזלף מעט מים על הפירות.
- * יקח בידו מעט יותר מ-1% מהפירות [מכל מין ומין].
- * "מן המוקף" - לכתחילה יניח את כל הפירות במקום אחד כנ"ל.

היסח הדעת

בברכת ההפרשה הוא כולל את כל ההפרשות שיעשה כעת, [תרומה גדולה, מעשר ראשון, תרומת מעשר, מעשר שני / עני], על כן, ישים לב שלא להסיח דעתו בין הפרשה להפרשה, ולא ידבר עד שיגמור את כל ההפרשה.

נוסח ההפרשה לטבל ודאי

המפריש תרומות ומעשרות מפירות שהם טבל ודאי, כגון שקטף פירות מהעץ שבחצרו, או שיש לו מטע וכדומה - יפריש בברכה. ויאמר כך [בהבנת הדברים כנ"ל]:

לוקח מעט יותר מאחד ממאה [1% ומעט יותר] מכמות הפירות, ומברך: **בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו - וְצִוָּנוּ, לְהַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת.**

ואומר: **אֶחָד מִמֵּאָה שְׁמוֹנֶה בְּצַד יִשָּׂאֵר טָבֵל.** (אם מפריש כמה מינים יוסיף: **כָּל מִין בְּנִפְרָד.**) **וְהֵיטֵר מֵאֶחָד מִמֵּאָה שְׁמוֹנֶה בְּצַד, הָרִי הוּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בְּצַד צְפוֹנוֹ עַל הַכֵּל.** (אם מפריש כמה מינים יוסיף: **כָּל מִין עַל מִינוֹ.**) **אוֹתוֹ אֶחָד מִמֵּאָה שְׁאֵמְרָתִי שִׁישָׂאֵר טָבֵל, עִם שָׂאֵר הַכִּמּוֹת הָרְאוּיָה בְּצַד צְפוֹנֵם שֶׁל הַפְּרוֹת,** (כל מין על מינו), **הָרִי הוּא מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן. אוֹתוֹ אֶחָד מִמֵּאָה שְׁמוֹנֶה בְּצַד שְׁעֵשִׂיתִי מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן, עֲשׂוּי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַכֵּל.** (כל מין על מינו).

אם הוא מסופק אם צריך להפריש מעשר עני או מעשר שני, יאמר:

וְאִם צָרִיךְ מַעֲשֵׂר עֲנִי, יְהֵא בְּדְרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת. (כל מין על מינו). **וְאִם צָרִיךְ מַעֲשֵׂר שְׁנִי, יְהֵא בְּדְרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת.** (כל מין על מינו), **וּמַחֲלָל הוּא וְחוּמְשׁוֹ, עַל פְּרוּטָה וְרֵבַע, בְּמַטְבֵּעַ שִׁיחַדְתִּי לְחִלּוֹל מַעֲשֵׂר שְׁנִי.**

אם צריך להפריש מעשר שני יוסיף:

וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי בְּדְרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת. (כל מין על מינו). **וַיְבַרְךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ, עַל פְּדִיוֹן מַעֲשֵׂר שְׁנִי. וְאֹמַר: וּמַחֲלָל הוּא וְחוּמְשׁוֹ, עַל פְּרוּטָה וְרֵבַע, בְּמַטְבֵּעַ שִׁיחַדְתִּי לְחִלּוֹל מַעֲשֵׂר שְׁנִי.**

אם צריך להפריש מעשר עני יוסיף:

וּמַעֲשֵׂר עֲנִי בְּדְרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת. (כל מין על מינו).

לאחר ההפרשה, יתן "מעשר ראשון" [9% מהפירות] ללוי. וכן אם היה צריך להפריש "מעשר עני" - יתן 9% מהפירות לעניים. ואולם רשאי בינתיים לאכול מהפירות, אף כשעדיין לא נתן ללוי ולעני, אך יזדרז לתת להם את הפירות או את שוויים.

למשל: פעמים שצריך להפריש לימון אחד או שנים, ובמקום שיתן להם אותם, הוא נותן את הכסף שהם שווים כמה שקלים.

נוסח ההפרשה לפירות דמאי

כאשר מפריש תרומות ומעשרות מספק, כגון: שהפירות הם "דמאי" [שאינו יודע אם הם מעושרים או לא], או שהפירות הם ספק "נטע רבעי" - יאמר נוסח זה בלי ברכה.

לוקח מעט יותר מאחד ממאה [1% ומעט יותר] מכמות הפירות. ואומר [בהבנת הדברים כנ"ל]:
אֶחָד מִמֵּאָה שְׁמוֹנָה בְּצַד יִשְׂאֵר טָבֵל. (אם מפריש כמה מינים יוסיף: **כָּל מִין בְּנִפְרָד.**) **וְהִיֹּתֵר מֵאֶחָד מִמֵּאָה שְׁמוֹנָה בְּצַד, הָרִי הוּא תְרוּמָה גְדוּלָה בְּצַד צְפוֹנוֹ עַל הַכֵּל.** (אם מפריש כמה מינים יוסיף: **כָּל מִין עַל מִינּוֹ.**) **אוֹתוֹ אֶחָד מִמֵּאָה שְׁאֲמֵרְתִּי שִׁישְׂאֵר טָבֵל, עִם שְׂאֵר הַכִּמּוֹת הָרְאוּיָה בְּצַד צְפוֹנָם שֶׁל הַפְּרוֹת,** (כל מין על מינו), **הָרִי הוּא מְעַשֵּׂר רֵאשׁוֹן. אוֹתוֹ אֶחָד מִמֵּאָה שְׁמוֹנָה בְּצַד שְׁעִשִּׁיתוֹ מְעַשֵּׂר רֵאשׁוֹן, עֲשׂוּי תְרוּמַת מְעַשֵּׂר עַל הַכֵּל.** (כל מין על מינו). **וְאִם צָרִיךְ מְעַשֵּׂר עֲנִי, יְהֵא בְדָרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת.** (כל מין על מינו). **וְאִם צָרִיךְ מְעַשֵּׂר שְׁנִי, יְהֵא בְדָרוֹמָם שֶׁל הַפְּרוֹת.** (כל מין על מינו), **וּמַחֲלָל הוּא וְחוֹמֶשׁוֹ, עַל פְּרוּטָה וְרִבְעֵ, בְּמִטְבַּע שִׁיחֲדָתִי לְחִלּוֹל מְעַשֵּׂר שְׁנִי. וְאִם הֵם נְטַע רְבָעִי, פְּדוּיִים הֵם וְחוֹמֶשׁם, בְּפְרוּטָה וְרִבְעֵ בְּמִטְבַּע שִׁיחֲדָתִי לְחִלּוֹל מְעַשֵּׂר שְׁנִי וְרְבָעִי.**

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

סדר

לשלחן ט"ו בשבט

מנהג ישראל קדושים לעטר את השלחן בליל ט"ו בשבט בפירות האילן ולברך עליהם. ובמיוחד מביאים מפירות שבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל, שהם: ענבים, תאנים, רמונים, זיתים, ותמרים.

יש לעיין לעיל (עמוד 99) בהלכות סדר הקדימה בברכות על מה צריכים לברך ראשון ועל מה אחרון, כי חכמינו זכרונם לברכה תיקנו לתת את המעלה והקדימה לדבר החשוב יותר.

להלן מובאים מעט ממדרשי חז"ל הקשורים לפירות, וכדאי לקרוא את הדברים בשלחן ט"ו בשבט בפני המסובים, בבחינת מה שאמרו חז"ל (מסכת סנהדרין קא ע"א): כל הקורא פסוק בזמנו, מביא טובה לעולם, שנאמר (משלי טו כג): "וְדָבַר בְּעֵתוֹ מֵה טוֹב".

חיטה

פסוק: "השם גבולך שלום, חלב חטים ישביעך". (תהילים קמו יד)

למה נמשלו ישראל לחיטה:

← כי אפשר לעולם בלא פלפלים, אבל אי אפשר לעולם בלא חיטים!

← מה חיטים הללו, פסולת שלהם נמדדת עמהם, כך ישראל, שנאמר: "אתם נצבים היום בלכם לפני ה'... מחטב עציך עד שאב מימיד", שאף חוטבי העצים נמנים עם ישראל. (שיר השירים רבה ז א)

החיטה לעתיד לבוא:

עתידה חיטה שתיתמר כדקל, ועולה בראש הרים! שנאמר: "יהי פסת בר בארץ בראש הרים". ושמה תאמר, יש צער לקוצרה? תלמוד לומר: "רעש פלבנון פריז" - הקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה, ומשיקה את סולתה! ואדם יוצא לשדה, ומביא מלוא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו! (כתובות קיא ע"ב)

משל:

התבן, הקש והמוץ היו מריבים זה עם זה. זה אומר, בשבילי נזרעה השדה! וזה אומר, בשבילי נזרעה השדה! אמרו גרגרי החיטה: המתינו עד שנבוא אל הגורן, ואנו יודעים בשביל מה נזרעה השדה. באו לגורן, ויצא בעל הבית לזרותה, הלך לו המוץ ברוח. נטל את התבן והשליכו על הארץ. ונטל את הקש ושרפו. לבסוף נטל את גרגרי החיטה ועשה אותן כרי, וכל מי שרואה אותן מנשקן! כמו שכתוב: "נשקו בר". כך אומות העולם, הללו אומרים אנו עיקר, ובשבילנו נברא העולם, והללו אומרים בשבילנו נברא העולם. אמרו להם ישראל: המתינו עד שיגיע היום, ואנו יודעים בשביל מי נברא העולם! כמו שכתוב: "כי הנה היום בא בער פתגור". ועליהם הוא אומר: "תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם", אבל ישראל: "ואתה תגיל בה, בקדוש ישראל תתהלל"! (בראשית רבה פרשה פג ה)

חלום:

אמר רבי חייא בר אבא: הרואה חיטים בחלום - ראה שלום, שנאמר: "השם גבולך שלום, חלב חטים ישביעך". (ברכות נו ע"א)

שעורה

פסוק: "וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי, כִּי אָמַר אֱלֹהֵי אֵל תְּבוּאֵי רִיקָם אֶל חֲמוֹתָיִךְ". (רות ג יז)

למה נקרא שמה שעורה? "וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל פְּרָעָה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא" - אמר רבי אלעזר: מכאן, שאין השד יכול לברוא בריה פחותה מגרגיר **שעורה**. (שכל טוב וארא)

כי בעבור שאין בו שיעור, אין כוחות הטומאה שולטים עליו, ומפני זה נקרא "שעורה" מלשון שיעור, שדבר זה נקרא שיעור, ופחות מזה לא נקרא שיעור, ומכיוון שלא נקרא שיעור - בטל הוא אצל כלל העולם (גור אריה, שמות ח)

מדוע מבשילה השעורה לפני החיטה?

← השעורה היא מאכל בהמה, והחיטה היא מאכל אדם. כשם שציוה הקב"ה בתורה להקדים את מאכל הבהמה לפני מאכלנו, שנאמר: "וַיִּנְתֵּנִי עֹשֶׁב בְּשָׂדֶיךָ לְבְהִמְתָּךְ - וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ", כך הוא יתברך מקדים את הבשלת מאכל הבהמה לפני מאכל האדם. (אזנים לתורה פרשת ראה)

← השעורה רומזת ליצר הרע, ולחומר הבהמי שבאדם [בגמיטריה: שְׁעָרָה = יצר הרע (דבש לפי להחיד"א מערכת ס ח)], והיא מתבשלת לפני החיטה שהיא מאכל אדם, רמז לכך שהיצר הרע מופיע באדם תחילה, מיד עם לידתו, כמו שנאמר (בראשית ד ז): "לְפֶתַח חַטָּאת רִבְצָה". אבל היצר הטוב אינו בא אל האדם כי אם בגיל י"ג שנה.

מדרש: בשעה שהגיע המן להרכיב את מרדכי על הסוס, היה מרדכי יושב עם אלפי ילדים קטנים לבושים שק, והיו עוסקים בתורה, וצועקים ובוכים בתפילה לה' לבטל את רוע גזירתו של המן הרשע. כשסיים מרדכי את תפילתו. שאלו המן: במה הייתם עוסקים? ענה לו: בפרשת קמיצת העומר שהיו מקריבים מנחה לה' בבית המקדש בתאריך זה - יום ט"ז בניסן, כדי שיהיה מותר לאכול את התבואה החדשה. שאל המן: ממה היתה עשויה מנחה זו? מכסף, מזהב או אולי מיהלומים? ענה לו מרדכי: זהו קומץ של קמח שעורים שמקטירים אותו על גבי המזבח. נדהם המן ואמר: **בא קומץ קמח שעורים שלכם, ודחה את עשרת אלפים ככר כסף שלי!** (מגילה טז ע"א. ועיין בהרחבה בחוברת "ימי הפורים בהלכה ובאגדה")

חלום: הרואה שעורים בחלום, סרו עוונותיו, שנאמר: "וְסָר עֲוֹנוֹךָ וְחֲטָאתְךָ תִּכְפֹּר". (ברכות נז א). המילה "שעורין" קרובה לנוטריקון של "סר עוון" (מהרש"א). זהו שאמר רבי זירא: "אני לא עליתי מבבל לארץ ישראל, עד שלא ראיתי שעורים בחלום".

גפן

פסוק: "אַלֶּהֶם צְבָאוֹת שׁוֹב נָא, הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וְרְאֵה וּפְקֹד גִּפְּנֵי זֵאת". (תהילים פ טו)

למה נמשלו ישראל לגפן:

← לומר לך: מה הגפן הוא הרך והחלש שבכל האילנות, אבל פריה הוא המשובח מכל הפירות, וממנו מפיקים יין המשמח לבב אנוש; כך עם ישראל, נראה חלש מכל האומות, אבל פריים - התורה והמצוות - יקר ונעלה מכולם! (הבן איש חי. עוד יוסף חי פרשת וישב)

← מה הגפן אינו מקבל הרכבה עם שאר האילנות, אף ישראל אינם יכולים להיטמע באומות (תיקוני זוהר תמיסר), כי שורשם קדוש ונבדל הוא, וכל יהודי סופו שישוב למקורו. (כתוב ויחזקאל כ לב): "וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיָו לֹא תִהְיֶה, אֲשֶׁר אֲתֵם אֲמַרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׂרֵת עֵץ וְאֶבֶן".

← מה גפן זו יש בה יין ויש בה חומץ, זה טעון ברכה וזה טעון ברכה, כך ישראל חייבים לברך על הטובה ועל הרעה. על הטובה "ברוך הטוב והמטיב", על הרעה "ברוך דיין האמת". (שמות רבה כי תשא פרשה מד)

למה נקרא שמה גפן:

לשון גו-פנא [תרגום: תוכו-מוציא], שעל ידי שתייה מרובה ממשקה הגפן, האדם מוציא ומקיא את כל מה שבתוכו (ויקרא רבה יד ב ופירוש עץ יוסף). וזה רמז למאמר חז"ל (עירובין סה ע"א): "נכנס יין - יצא סוד".

הגפן לעתיד לבוא:

לא כעולם הזה העולם הבא. העולם הזה, יש בו צער לבצור ולדרוך; העולם הבא, מביא ענבה אחת בקרון או בספינה, ומניחה בזוית ביתו, ומספק הימנה כפטוס [חבית] גדול, ועציו מסיקים תחת התבשיל. ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלושים גרבי יין. שנאמר: "וְיָדָם עֲנַב תִּשְׁתֶּה חֲמֹר". (כתובות קיא ע"ב)

חלום:

הרואה גפן טעונה בחלום, אין אשתו מפלת נפלים, שנאמר (תהילים קכח ג): "אֲשֶׁתְּךָ כְּגִפְּנֵי פְרִיָּה". הרואה שורקה [זמורת גפן ארוכה] - יצפה למשיח, שנאמר (בראשית מט יא): "אֲסָרִי לְגִפְּנֵי עִירוֹ וְלִשְׂרֵקָה בְּנֵי אֶתְנֹו" [רש"י: בני אתנו - יבנה היכלו, לשון "השער האיתון" המוזכר בספר ויחזקאל (מ טו)], (ברכות נז ע"א)

סיפורי חז"ל:

⊖ רב חייא בר אדא היה מלמד תורה את בני הקטנים של ריש לקיש. והנה קרה ושלושה ימים לא הגיע ללמדם. לאחר שהגיע, שאל אותו ריש לקיש, מדוע לא הגעת? אמר לו: כרם אחד הניח לי אבא, ובצרתי ממנו: ביום ראשון שלוש מאות אשכולות, ומכל אשכול הוצאתי חבית יין; ביום השני בצרתי שלוש מאות אשכולות, ומכל שתי אשכולות הוצאתי חבית יין; ביום השלישי בצרתי שלוש מאות אשכולות, ומכל שלוש אשכולות הוצאתי חבית יין. ומה שנתר, יותר מחצי כרם, הפקרתי. אמר לו: אילו היית בא ללימוד, היית מקבל שפע גדול יותר. (כתובות קיא ע"ב)

⊖ רבי יהושע בן לוי הזדמן ליישוב "גבלא", וראה שם עצי גפנים עם אשכולות גדולים, שמרוב גודלם הם נראו כעגלים. תמה רבי יהושע בן לוי: וכי יש עגלים בין הגפנים?! אמרו לו הערביים תושבי המקום: אשכולות ענבים הם, ולא עגלים! פנה רבי יהושע בן לוי לארץ, ואמר לה: ארץ, ארץ! הכניסי פירותיך! למי את מוציאה פירותיך? האם לערביים הללו, שעמדו עלינו בחטאתינו?! לסוף השנה, הזדמן לשם רבי חייא. ראה את אשכולות הענבים שהיו גדולות כעיזים [פחות מעגלים], תמה: וכי יש עיזים בין הגפנים?! אמרו לו: לך מכאן! שלא תעשה לנו כמו חברך, שהקטין לנו את הפירות, ואין אנו רוצים שיתקטנו עוד. (כתובות קיב ע"א)

המלך והרופא היהודי

סיפר הגאון רבי יוסף משאש זצ"ל מתלמסאן: לפני כחמש מאות שנה שלט בתוניסיה "מולה מאמון", שהיה אוהב ללמוד ולחקור כל דבר. פעם אחת חלה בקדחת, ורופאיו נלאו למצוא לו מזור. באין ברירה, שלחו אחר רופא יהודי, תלמיד חכם ומומחה במקצועו, ושמו רבי יעקב טייב. שמונה ימים עסק רבי יעקב ברפואת המלך, והצליח לרפאותו ולהחלימו, ומאז התמנה לרופא האישי של המלך. המלך שוחח עימו רבות, ומצאו מצטיין בכל חכמה ומדע ודבק באמונתו, ענה כהלכה על כל שאלותיו של המלך וחקירותיו, עד שהחדיר בליבו הערכה והערצה לעם ישראל ולתורתו. ויש אומרים שאף התגייר בסתר.

פעם ביקר בחצרו מלך אלג'יר, שהיה קרובו מצד אימו. קיבלו מלך תוניסיה בכבוד, ויצא לשוח עמו בגינת הביתן. הסבו מתחת לדליות הגפן, והביאו לפניהם קערת זהב גדושה אשכולות ענבים עסיסיים. היה מלך אלג'יר מכביר מילים, לפתע הבחין שהמלך התוניסאי אינו מסכיח לדבריו, כי כל מעייניו נתונים בענבים שלפניו. נפגע ונעלב ופסק מדיבורו. התעשת מולה מאמון, כאיש הנעור משנתו, ומלמל: "הפלא ופלא!" תמה מלך אלג'יר ושאל: במה אתה מהרהר? ענה: במעשי הבורא ונפלאותיו! הנה הענבים - פרי משובח כל כך, ואילו הגפן הטוענת את האשכולות ומצמיחתם - רכה היא ונבובה, לא תצליח לכל מלאכה! לא לכלים, ולא לרהיטים, ולא לבניה. הלא דבר הוא! צחק מלך אלג'יר: האם נהיית פילוסוף?!

אם באנו להרהר בדברים אלו, יכלה הזמן והמה לא יכלו! מלך אינו יכול להרשות לעצמו לכלות עתותיו בהרהורים ובחקירות כאלה. השיב מלך תוניס: במה דברים אמורים? בחקירות המטרידות את המוח בלא הועיל, מה שאין כן בשאלות המביאות לפתרונות ומסקנות! ומי אמר שאין לכך תשובה?! הבה ונקרא לרופאי היהודי, שהוא איש חכם ונבון, ונשמע מה בפיו. בעוד מלך אלג'יר מלגלג על היהודים, הגיע הרופא היהודי, השתחוה אפיים ארצה, ושמע את שאלתו של המלך.

נענה ואמר: עתיקת יומין היא שאלה זו! חכמי הטבע ענו שתי תשובות, וחכמי ישראל הוסיפו שתיים. שמח המלך ואמר: השמיענו ונחכים! פתח ואמר: **חכמי הטבע אמרו**, שהגפן - יסוד האש גובר בו יותר משאר אילנות, שהרי יוצא ממנו יין חזק המשכר, וכשהיין מחמיץ מתעורר כוחו יותר, עד שיוכל לשבור אבנים כשישפך עליהם [כמו חומצה], ולכן העץ שלו הוא רפה וחלול, כי כח האש הטמון בחלקיו אוכל הרבה ממנו, לכן אינו עומד שנים רבות כשאר האילנות. **ועוד סיבה אמרו**: כי פירות הגפן שהם הענבים כולם משקה, ולכן העץ שלו צריך להיות ספוגי הרבה, כדי לספוג ולשאוב הרבה מלחות הארץ לפירותיו. **וחכמי אומנתו הוסיפו עוד שני טעמים: האחד**, הואיל ופרי הגפן כה משובח ומהולל, ומפיקים ממנו יין המשמח את הבריות ומתנסך על גבי המזבח. והואיל ונעשות בו מצוות כה רבות, לפיכך רצה הבורא יתברך שלא יתבזה בעבודת אלילים, ועשהו כך שלא יצליחו לעשות ממנו פסל ומסכה ולבנות ממנו בית לעבודה זרה. לא זו בלבד אלא שחוקר קדמון שחקר את כל העבודות הזרות שבעולם, מצא שלא היה עם שעבד לעץ הגפן ועשאה אשרה מפני חולשתה ורפיסותה. **"ומה הטעם השני?"** שאל המלך בסקרנות. "הטעם הנוסף הוא, בהיות שעם ישראל נמשלו לגפן, שהם חלושים ותשי כח, אך תורתם ומעשיהם יפים, כך הגפן ברא אותה ה' עצה רך וחלוש, ופירותיה יפים לכל, כדי לדמות אותה לישראל. שמח המלך והודה על התשובות המחכימות, או אז קד הרופא ואמר: "אם יורשה לי מלכי, אוסיף ואומר: מה פרי הגפן, אם ישתה ממנו אדם במידה, יצהיל את רוחו וישמחו, ואם יעבור את הגבול תתבלע דעתו ויקיא את כל מה שבלע, אף ישראל כן: הנוטל מהם מסים וארנונה במידה, יצליח וישמח, אבל המכביד עולו עליהם, יתבלע ויקיאם, כפי שקרה לפרעה ולעמו ולכל צוררי ישראל מאז ועד היום. צהלו פני מלך תוניסיה, ואף מלך אלג'יר הופתע והתפעל מחכמת היהודי, והמשיך להשתעשע עימו בדברי חכמה, ולאחר מכן הביע את משאלתו שיזכה אף הוא ליועץ חכם כזה, ואמר לו רבי יעקב טייב שיבקש בעירו אחר החכם היהודי רבי **שלמה גאבישון**, ואכן כשחזר המלך לתוניס אימץ לו את החכם היהודי ליועץ, והיטיב את יחסו כלפי היהודים. (ספר חכמת אדם - חקירות. הובא בספר נחלת אבות להרב יוסף משאש זצ"ל עמוד רפו)

תאנה

פסוק: "נִצֵּר תְּאֵנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ". (משלי כז יח)

למה נמשלו דברי תורה לתאנה:

⇐ כל הפירות יש בהם פסולת: תמרים יש בהם גרעינים, ענבים יש בהם חרצנים, רימונים יש בהם קליפים. אבל תאנה - כולה יפה לאכול! כך דברי תורה - אין בהם פסולת! (ילקוט שמעוני יהושע)

⇐ עץ התאנה, כל זמן שממשמשים בו מוצאים בו תאנים בשלות, לפי שאינן בשלות בבת אחת, אלא היום מעט ומחר מעט, וכל שעה ראוי לאכול מהן. כך דברי תורה, שכל זמן שאדם הוגה בהם הוא מוצא בהם טעם. (עירובין נד ע"א)

⇐ התאנה נלקטת מעט מעט, ולא בבת אחת. כך התורה, היום לומד מעט, ולמחר הרבה, לפי שאינה נלמדת לא בשנה ולא בשנתיים. (במדבר רבה נשא פרשה יב)

למה נקרא שמה תאנה?

לשון תואנה, כמו: "תְּאֵנִיָּה וְאֵנִיָּה", כי ממנה אכל אדם הראשון, ועל ידה מצא בה הקב"ה תואנה, לגזור עליהם מיתה. (מדרש אגדה בראשית ג ז)

"וַיִּתְּפְרוּ עֲלֶיהָ תְּאֵנָה" - משל לבן מלך שקלקל עם אחת מן השפחות. כיון ששמע זאת המלך, סילקו והוציאו חוץ לארמון. היה הבן מחזר על פתחיהן של השפחות שיקבלוהו לביתו, ולא קיבלוהו, אבל אותה שקלקלה עמו, פתחה דלתיה וקבלתו. כך, בשעה שאכל אדם הראשון מאותו האילן, סילקו הקדוש ברוך הוא והוציאו חוץ לגן עדן, והיה מחזר על כל אילנות להסתתר בהם ולקחת מהם מלבוש, ולא היו מקבלים אותו. ומה היו אומרים לו? הנה הגנב, שגנב דעת בוראו! "אל תבואני רגל גאווה, ויד רשעים אל תנידני" - לא תלבשני ולא תבוא בי רגל שהתגאתה על בוראה, ויד רשעים לא תיקח ממני עלה! אבל תאנה שאכל מפרותיה, פתחה דלתיה וקבלתו. (בראשית רבה טו ז)

סיפורי חז"ל:

⇐ מעשה שאמר רבי יהודה לבנו בסיכנין: "עלה והבא לנו גרוגרות - תאנים יבשות מן החבית". עלה והושיט ידו, ומצאה של דבש. אמר לו: "אבא, של דבש היא!" אמר לו: "השקע ידיך, ואתה מעלה גרוגרות". הרי: "ארץ זבת חלב ודבש" (ירושלמי פאה פרק שביעי)

← בר יחזקאל הזדמן לבני ברק, ראה עיזים שאוכלות מתחת לעצי תאנה, והיה נוטף מהעץ דבש התאנים, וחלב מהעיזים, ונתערבבו זה בזה. אמר: היינו מה שכתוב: "ארץ זבת חלב ודבש"!

רבי יעקב בן דוסתאי אמר: פעם אחת הקדמתי לצאת לפנות בוקר מלוד לאונו, והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים!

אמר ריש לקיש: בעיני ראיתי "זבת חלב ודבש" בציפורי, בשטח של שש עשרה מילין על שש עשרה מילין!

אמר רבה בר בר חנה: בעיני ראיתי "זבת חלב ודבש" של כל ארץ ישראל, בשטח כולל שמ"בי מיכסי" ועד "אקרא דתולבנקי" [שמות של מקומות], שזה יוצא שטח של עשרים ושתיים פרסאות על שש פרסאות! (כתובות קיא ע"ב)

מדרש: "נִצֵּר תְּאֵנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ", מלמד שאין הקב"ה מקפח שכר בריה, בכל מקום שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר, אין הקב"ה מקפח שכרו! רצונך לידע? הנה שלמה בנה את בית המקדש, שנאמר (מלכים א' ו') "וַיִּבְנוּ שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת וַיְכַלְהוּ", אך בשביל שדוד נתן נפשו על בית המקדש שנבנה, שנאמר (תהלים קלב) "זְכוֹר ה' לְדָוִד אֶת כָּל עֲגוֹתָיו... אִם אָבֹא בְּאֵהָל בֵּיתִי... אִם אֲתֵּן שָׁנָת לְעֵינַי, לְעַפְעֵפֵי תְּנוּמָה, עַד אֲמַצֵּא מְקוֹם לָהּ!" לפיכך לא קיפח הקב"ה שכרו, אלא הכתיב בית המקדש על שמו: "מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד", "לשלמה" אין כתיב כאן אלא "לדוד". הרי: "נִצֵּר תְּאֵנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ"!

וכן אתה מוצא במשה שנתן נפשו על שלשה דברים, ונקראו על שמו, ואלו הם: דינים, תורה, ומשכן. **דינים מנין?** שנאמר (שמות יח) "וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֵּט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב", ונקראו על שמו, כמו שנאמר (דברים לג) "צְדָקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל". **תורה מנין?** שנאמר (שמות כד) "וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה", ונקראת על שמו, שנאמר (מלאכי ג') "זָכְרוּ תְּנוּחַת מֹשֶׁה עֶבְדִּי". **משכן מנין?** שכן אתה מוצא שהיה משה מחזר על האומנים בכל יום ובכל שעה ללמוד כיצד יעשו את המלאכה שלא יטעו בה, ולכך כתוב על כל דבר ודבר "כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה", שלא היה זו מעל גביהם. ונקרא על שמו שנאמר: "וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן". הרי: "נִצֵּר תְּאֵנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ"!
(במדבר רבה פרשה יב סימן ט)

חלום: הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו, שנאמר (משלי כז יח): "נִצֵּר תְּאֵנָה יֹאכֵל פְּרִיָּהּ" (ברכות נז ע"א).

רימון

פסוק: "כָּפְלַח הָרִמּוֹן רִקְתָּד". (שיר השירים ד ג)

למה נמשלו ישראל לרימון?

"הרימון, כולו גרעינים". רמז למאמר חז"ל על הפסוק: "כָּפְלַח הָרִמּוֹן רִקְתָּד" - אמר רבי שמעון בן לקיש: אל תיקרי "רקתד", אלא "ריקתד", שאפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון! (עירובין יט ע"א)

ויש שכתבו שישנם רימונים שבתוכם תרי"ג גרעינים, רמז לתרי"ג המצוות. (והתם סופר סנהדרין לו ע"א)

סיפור

פעם ביקש הגאון רבי מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד לעשות את החרוסת לליל הסדר מכל הפירות שהוזכרו ב"שיר השירים" ונמשלו בהם ישראל: תאנים, אגוזים, תמרים, תפוחים, ענבים ושקדים, רק רימון היה חסר לו. היה הגאון מצטער, שהלוא נמשלו ישראל לרימון! והנה כשניקו את הבית לפסח, וחיפשו אחר החמץ בחורים ובסדקים, מצאו מתחת לארון הספרים - רימון, ונזכרו שבראש השנה התגלגל רימון מתחת לארון ונלאו להוציאו משם. פתחוהו, והנה הוא עסיסי ובשל! לא נס לחו, ורימה לא היתה בו! (לבוש יוסף עמוד שסא)

חלום:

הרואה רימונים בחלום, **אם תלמיד חכם הוא** - יצפה לתורה, שנאמר (שיר השירים ח ב): "אֲשֶׁקֶד מִיַּיִן הֶרְקַח מִעֲסִיס רִמְוִי" [שהתורה נמשלה ליין]. **אם עם הארץ הוא** - יצפה למצוות, שנאמר (שם ד ג): "כָּפְלַח הָרִמּוֹן רִקְתָּד", אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון. (ברכות נו ע"א)

למה נקרא שמו רימון?

מלשון רם (גבוה), כמו: "רָם עַל כָּל גּוֹיִם ה'" (תהילים קיג ד). בהיותו רם על כל הפירות, על אשר הוא מרובה באוכלוסין, הם הגרעינים שלו, והוא מעיד על ישראל שמלאים מצוות. (קובץ בית אהרן וישראל בשם שפתי רננות) [ויתכן לומר שהכתר שבראשו משווה לו מראה רם ונישא כמלך].

זית

פסוק: "זית רענן יפה פרי תאר קרא יהוה שמו". (ירמיה יא טז)

למה נמשלו ישראל לזית:

◀ מה זית, אין העלים שלו נושרים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף ישראל, אין להם בטילה עולמית, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. (מנחות נג ע"ב)

◀ מה זית אינו מוציא שמנו אלא על ידי כתיתה, אף ישראל, אין חוזרים למוטב אלא על ידי יסורים. (שם)

◀ מה שמן אין מתערב בשאר משקים, כך ישראל אין מתערבים באומות העולם. ומה שמן עליון על כל המשקים, כך ישראל עליונים על כל האומות. ומה שמן מביא אורה לעולם, כך ישראל מביאים אורה לעולם, שנאמר: "והלכו גוים לאורך". (תורה תמימה שיר השירים א ג)

מעשה: פעם אחת נצרכו אנשי לודקיא [בסוריה] לשמן, מינו להם שליח גוי אחד, אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה ריבוא [1,000,000 מנה]. הלך לירושלים, אמרו לו: לך לצור; הלך לצור, אמרו לו: לך לגוש חלב; הלך לגוש חלב, אמרו לו: לך אצל פלוני לשדה הלז. הלך, ומצא את בעל השדה עוזק תחת זיתיו. אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך? אמר לו: המתן לי עד שאסיים מלאכתי. לאחר שסיים מלאכתי, העמיס בעל השדה את כליו מאחורי גבו, ופנה ללכת לביתו, ובדרכו היה מסקל ומפנה אבנים מן השדה [לכן נדמה היה לשליח שאינו עשיר כל כך גדול]. אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא?! כמדומני ששחוק שחקו בי היהודים! כיון שהגיע לעירו, הוציאה לו שפחתו קומקמום של מים חמים, ורחץ בו ידיו ורגליו. הוציאה לו ספל של זהב מלאה שמן, וטבל בו ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר: "וטובל בשמן רגלו". לאחר שאכלו ושתו, מדד לו שמן במאה ריבוא. אמר לו: שמא אתה צריך ליותר? אמר לו: הן, אלא שאין לי עוד דמים לשלם. אמר לו: אם אתה רוצה ליקח, קח, ואני אלך עמך ואטול דמיו. ומדד לו עוד שמן בשמונה עשר ריבוא [180,000]. אמרו: לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו, כדי לשאת את השמן הרב! כיון שהגיעו ללודקיא, יצאו אנשי עירו לקלס את השליח, אמר להם: לא לי קלסוני, אלא לזה שבא עמי. (מנחות פה ע"ב)

חלום: הרואה זית בחלום, שם טוב יוצא לו, שנאמר (ירמיה יא טז): "זית רענן יפה פרי תאר קרא יי שמו". הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה, שנאמר (שמות כז ט): "ויקחו אליך שמן זית זך כתיית למאור". (ברכות נז ע"א)

תמר

פסוק: "צָדִיק כְּתֹמֵר יִפְרֹחַ, כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגֶּה". (ותהילים צב יג)

למה נמשלו ישראל לתמר?

← התמר, אין לו אלא לב אחד [גזעו אינו מתפצל לענפים, אלא עולה ישר עד למעלה], אף ישראל, אין להם אלא **לב אחד לאביהם שבשמים!** (סוכה מה ע"ב)

← מה התמרה הזאת, יש בה: לולב להלל, וקורות לסוכה, וענפים לסכך, סיבים לקליעת חבלים, ועץ להדלקה; כך ישראל, אינם חסרים: צדיקים, ישרים, בני תורה, גומלי חסדים, ואפילו בורים שבהם מלאים מצוות! (שוחר טוב מזמור צב)

← מה התמר - ענפיו פרוסים לשמים, אף ישראל ידיהם פרוסות לשמים בתפילה!

למה נקרא שמו תמר?

מפני שהוא תמיר וזקוף; צומח ישר, ללא עקמומית, כמו: "כְּתִימְרוֹת עֵשֶׂן".

מדרש: אומר הקב"ה לכנסת ישראל: "זאת קומתך דמתה לתמר" - "ראינו נוי קומתך בימי נבוכדנצר, שכל האומות היו כורעות ונופלות לפני הצלם, ואת עומדת בקומה זקופה כתמר הזה!"

המלך נבוכדנצר הרשע העמיד פסל זהב ענק בגובה שישים אמות בבקעת דורא, וביקש שיבואו נציגים מכל אומה ולשון להשתחוות לו. התאספו כל חשובי ומושלי המדינות, והכרוז קרא בקול גדול: "בעת אשר תשמעו את התזמורת פוצחת בשיר, תפלו על פניכם ותשתחוו לפסל, ומי שלא יפול וישתחוה, יושלך לתוך תנור אש הבוערת!" ואכן אך פצחה התזמורת, השתחוו כולם אפים. **אך מבין כולם בלטו שלוש דמויות, שניצבו זקופות כעץ התמר, ולא השתחוו! היו אלו חנניה, מישאל ועזריה, נציגי העם היהודי.** זימן אותם המלך אליו ואמר בזעם: "נותן אני לכם הזדמנות נוספת להשתחוות, כאשר שוב תשמע התזמורת, אך אם גם הפעם לא תשתחוו, מיד תושלכו אל תוך האש הבוערת. ומי הוא האלוה אשר יציל אתכם מידי?" נענו ואמרנו: "הנה יש אלקים, הוא אלקינו אשר אנחנו עובדים, הוא יכול להציל אותנו מן האש הבוערת, ואף מידך המלך יציל! ואף אם לא יחפוץ להציל, ידוע יהיה לך המלך, שאין בדעתנו לעבוד לאלהיך!". חמת המלך בערה בו עד להשמית, וציוה על עבדיו להסיק את התנור פי שבע מחומו הרגיל. הושלכו לתוכו חנניה מישאל ועזריה, והקב"ה הצילם ולא נשרפו, והיה קידוש ה' גדול ועצום. (עיין בהרחבה בספר דניאל פרק ג)

חלום: הרואה תמרים בחלום, תמו עווונותיו, שנאמר (איכה ד כב): "תָּם עֹוֹנֵךְ בֵּת צִיּוֹן"

(ברכות נז ע"א)

אתרוג

פסוק:

"וּלְקַחְתֶּם לְכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרֵי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבֹת וְעֶרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים". (ויקרא כג)

הטעם שהתורה לא פירשה את שם האתרוג, ללמדנו שאי אפשר ללמוד את התורה שבכתב ללא תורה שבעל פה. וכמו שכתב ערוך השולחן (חושן משפט סימן תכ סעיף ח): "שהיתה ביכולת לכתוב אתרוג, אלא בכוונה עשתה זאת, כדי שלא לסמוך - רק על התורה שבעל פה... ובכל מצוותיה של תורה, אין באחת ממנה דבר ברור, בלתי הקבלה מתורה שבעל פה, והיא נותנת רוח חיים בתורה שבכתב, כנשמה המחיה את הגוף".

מנהג:

מנהג מקובל בביתם של אנשי מעשה, שנשים צדקניות עושות מאתרוג אחרי חג הסוכות מיני מתיקה משומרים, ופותחים את הצנצנת כדי לכבד בממתקים את בני הבית ביום ט"ו בשבט, שמתפללים בו על האתרוג הבא. (בני יששכר)

אתר"ג שלם:

אומר הרב יורם מיכאל אברג'ל זצ"ל (אמרי נועם עמוד קנח): בתיבת **אתר"ג** רמוזות כל **השלמויות**: אמונה שלימה, תשובה שלימה, רפואה שלימה, גאולה שלימה.

אמונה שלימה - יש אדם שמאמין בבורא רק בשעה שהוא מיטיב לו, וזוהי אמונה שאינה שלימה, אך מי שמאמין בבורא גם בשעה שלכאורה הוא אינו מיטיב עימו, ויודע שבאמת הכל לטובה, זוהי אמונה שלימה, ולזה אנו שואפים.

תשובה שלימה - יש מי ששב אל ה' מחמת יראתו מהעונש וכיוצא בזה, וזוהי תשובה שאינה שלימה, אף שבוודאי יקרה וחשובה היא וראויה היא בתחילת התקרבותו של האדם. אך מי ששב לבוראו רק מחמת אהבתו אותו, ולא משום שחסר לו משהו או שהוא מפחד ממשהו, זוהי תשובה שלימה.

רפואה שלימה - יש מי שאומנם גופו הגשמי בריא, אולם נפשו עדיין חולה, ואם כן רפואתו אינה רפואה שלימה [וכדברי הרמב"ם (הלכות דעות פרק ב הלכה א): בני אדם שנפשיותיהם חלולת, מתאווים ואוהבים הדעות הרעות, ושונאים הדרך הטובה, ומתעצלים ללכת בה והיא כבדה עליהם למאוד לפי חוליים]. ומי שזכה לרפאות הן את גופו והן את נפשו זוהי רפואה שלימה, וכאומרנו בברכת המזון: "הרחמן הוא ירפאנו רפואה שלימה, רפואת הנפש ורפואת הגוף".

גאולה שלימה – יש מי שנגאל רק מיסורי ומכאובי הגוף, אך נפשו עודנה משוקעת בגלות החומר ותאוות העולם הזה, גאולתו אינה גאולה שלימה. אך מי שזכה להיגאל הן בגשמיות והן ברוחניות, זוהי גאולה שלימה.

חלום:

הרואה אתרוג בחלום, הדור הוא לפני קונו, שנאמר: "פרי עץ הדר" (ברכות נז ע"א)

אגוז

פסוק: "אֵל גִּנַּת אֶגֶז וְיַרְדְּתִי לְרֵאזֹת בְּאֵבֵי הַנְּחַל, לְרֵאזֹת הַפְּרָחַה הַנֶּפֶן הַנִּצְו הַרְמַנִים".
(שיר השירים ו יא)

למה נמשלו ישראל לאגוז?

⇐ מה עץ האגוז כשנגזז ומתחלף, **לטובה הוא נגזז**, כשיער וכצפרניים הללו שנגזזים ונחלפים, כך מה שישראל **גוזזים מעמלם [מכספם] ונותנים לעמלי תורה, לטובתם הם נגזזים**, ונחלפים להם, ומרבים להם עושר בעולם הזה, ושכר טוב לעולם הבא.
(שיר השירים רבה ו יז) וכמו שנאמר (משלי יא כד): "יש מַפְזֵר – וְנוֹסֵף עוֹד".

⇐ מה אגוז זה, אתה נוטל אחד מהכרי [מהערימה] וכולם מידרדרים ומתגלגלים זה אחר זה, כך הן ישראל, לקה אחד מהם – כולם מרגישים. (שיר השירים רבה ו יז)

⇐ מה אגוז זה, אם נופל לתוך הטינופת, אתה נוטלו ומורקו ושוטפו ומדיחו, והוא חוזר כתחילתו והוא יפה לאכילה, כך ישראל, כל מה שמתלכלכים בעוונות, עושים תשובה ומתכפרים. (שם)

⇐ מה האגוז הזה, יש בו אגוזי פרך [הנפרכים ומתפצחים בקלות], אגוזים בינונים, ואגוזים קנטרנים [קשים לפיצוח], כך ישראל, יש מהם עושים צדקה מאליהם, ויש שאם אתה תובעם הם נותנים, ויש שאתה תובעם ואינם עושים. (שם)

חרוב

מדוע אוכלים חרוב בט"ו בשבט?

יש הנותנים טעם לאכילת חרוב בט"ו בשבט, שכאשר נמצאים עם ישראל בגלות בארץ נוכריה, ניזונים מפירות חוץ לארץ ונושמים אויר נכר, שמא חלילה תשכח מהם ארץ ישראל, לכך אוכלים חרוב, להזכיר את ארץ ישראל החרבה והשוממה, מבלי בניה היא יושבת, ולא נשכח את הגעגועים לציון. ואף בעת שנמצאים אנו בארץ הקודש, לא נשכח שהיא עדיין חרבה, ואנו מצפים לבניינה השלם ברוחניות ובגשמיות.

חרוב – מאכל הגלות

החרוב הוא סמל למאכל היהודים בעת הגלות והעוני. שנאמר (ישעיה א יט): "אם תאבו ושמענתם – טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם – חרב תאכלו". אומר על כך המדרש (ויקרא רבה פרשה יג): "חרובין תאכלו!" כלומר במקום לאכול את טוב הארץ, תאכלו חרובים. אמר רבי אחא: צריך יהודי לחרובים – בשביל לעשות תשובה. וכן אמר רבי עקיבא: "נאה העניות לישראל, כשרט אדום לסוס לבן", דהיינו שהעניות מביאה את ישראל לשוב לאביהם שבשמים.

ובמדרש על מגילת איכה מובא שהגויים היו צוחקים על היהודים האוכלים חרובים: "ישִׁיחוּ בֵי יִשְׁבֵי שְׁעָרֵי" – אלו אומות העולם, שיושבים בבתי תיאטראות ובבתי קרקסאות. ומאחר שהם יושבים ואוכלים ושותים ומשתכרים, הם משיחים ומלעיגים בי, ואומרים: "בגין דלא נצרוך לחרובא כיהודאי" – בואו נזהר שלא לבזבז יותר מידי, שלא נצטרך לאכול חרובים, כמו היהודים. (איכה רבה פתיחתא יז)

חרוב – מאכל הצדיקים המסתפקים במועט

⇐ מאכלו של רבי חנינא בן דוסא:

אומרת הגמרא (ברכות יז ע"ב): בכל יום ויום, בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו ניזונים בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת!

⇐ מאכלו של רבי שמעון בר יוחאי:

כאשר גזרה מלכות רומי גזירת מיתה על רבי שמעון בר יוחאי, ברח מביתו יחד עם בנו רבי אלעזר, והתחבאו במערה אחת, בכפר פקיעין אשר בגליל העליון. נעשה להם נס, ונברא להם

עץ של חרובים, ומעיין של מים, ומהם אכלו ושתו כל זמן היותם במערה. היה זה נס בתוך נס, מאחר שעץ החרוב אינו טוען פירות אלא לאחר שבעים שנה, ואילו כאן הוציא פירות בו במקום (מהרש"א). ועוד מנפלאות העץ, שאף על פי שהיה עץ של חרובים, היה מוציא בכל ערב שבת - תמרים (מדרש תלפיות בשם רבי יהונתן גלאנטי).

ראה סיפור מעניין על החרוב בעמוד 58.

תפוח

פסוק: "תפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים, בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי... סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני". (שיר השירים ב ג-ה)

למה נמשלו ישראל לתפוח:

מה תפוח זה פרוי קודם לעליו, כך ישראל הקדימו נעשה לנשמע. (שבת פח ע"א)

מה התפוח אינו גומר פרותיו אלא בסיון, כך לא נתנו ישראל ריח טוב אלא בסיון. מה התפוח משעה שמוציא ניצו ועד שגומר פרותיו - חמישים יום, כך משעה שיצאו ישראל ממצרים ועד שקבלו את התורה - חמישים יום. (שיר השירים רבה פרשה ב)

מדרש: מה עץ התפוח הזה, הכל בורחים ממנו בשעת שרב, ולמה? לפי שאין לו צל לישב בצילו, כך ברחו אומות העולם משבת בצל הקב"ה ביום מתן תורה. יכול אף ישראל כן? תלמוד לומר: "בצלו חמדתי וישבתי", אני הוא שחמדתי אותו ולא האומות. (מדרש שיר השירים פרק ב)

ראה סיפור מעניין על התפוח בעמוד 112.

אפרסק

מעשה ברבי חלבו ורבי עזרא ורבי יוסי בר חנינא, שהזדמנו שלושתם למקום אחד. הביאו לפניהם אפרסק שהיה גדול כקדירה של כפר המכילה חמישה סאין. אכלו שליש, הפקירו שליש, ונתנו לפני בהמתן שליש. לשנה אחרת, נזדמן לשם רבי אלעזר, הביאו אנשי המקום לפניו את האפרסק בידיהם - לפי שהפירות כבר קטנו ביותר. אמר: "אֶרְךָ פְּרִי לְמַלְחָה - מְרַעַת יִשְׁבִי בָהּ!" פירוש: ארץ שאינה מוציאה פירות כמו שהיו קודם, זהו מחמת היושבים בה שלא נהגו בדרך המצוות! (כתובות קיב ע"א)

ברכת מעין שלט

האוכל 27 גרם מיני מזונות, כעוגה או תבשיל מחמשת מיני דגן, וכן האוכל פירות משבעת המינים: זיתים, תמרים, ענבים, תאנים ורימונים, בתוך 7.5 דקות, או השותה 80 גרם יין בבת אחת, מברך:

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם,

על פירות משבעת המינים:

על היין:

על מזונות:

על העץ ועל פרי העץ

על הגפן ועל פרי הגפן

על המחיה ועל הפלפלה

ועל תנובת השדה, ועל ארץ חמדה, טובה ורחבה, שרצית והנחלת לאבותינו, לאכול מפרויה, ולשבע מטובה. רחם יהוה אלהינו עלינו, ועל ישראל עמו, ועל ירושלים עירך, ועל הר ציון משכן כבודך, ועל מוצקתך, ועל היכלך, ובנה ירושלים עיר הקדש, במהרה בימינו, והעלנו לתוכה, ושמוחנו בבנינה, ונברכה עליה בקדשה ובטהרה.

בשבת: ורצה והתליצנו ביום השבת הזה.
בראש חודש: וזכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה.
בראש השנה: וזכרנו לטובה ביום הזכרון הזה, ביום טוב מקרא קדש הזה.
במועדים: ושמוחנו ביום (בפסח: חג המצות) (בשבועות: חג השבועות) (בסוכות: חג הסוכות) (בשמחת תורה: שמיני חג עצרת) הזה, ביום (ביום טוב: טוב) מקרא קדש הזה.

כי אתה טוב ומטיב לכל, ונודה לך יהוה אלהינו, על הארץ

על פירות משבעת המינים:

על היין:

על מזונות:

ועל הפרות. ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל הפרות.

ועל פרי הגפן. ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל פרי הגפן.

ועל המחיה. ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל המחיה.

אם הפירות מארץ ישראל:
ועל פרותיה. ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל פרותיה.

אם היין מארץ ישראל:
ועל פרי גפנתה. ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל פרי גפנתה.

אם התבואה מארץ ישראל:
ועל מחיתיה. ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל מחיתיה.

ברכת בורא נפשות

האוכל משאר מאכלים 27 גרם, או השותה משאר משקים 81 גרם בבת אחת, מברך ברכה זו:

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם, בורא נפשות רבות וחסרון על כל מה שבראת, להחיות בהם נפש כל חי, ברוך חי העולמים.